

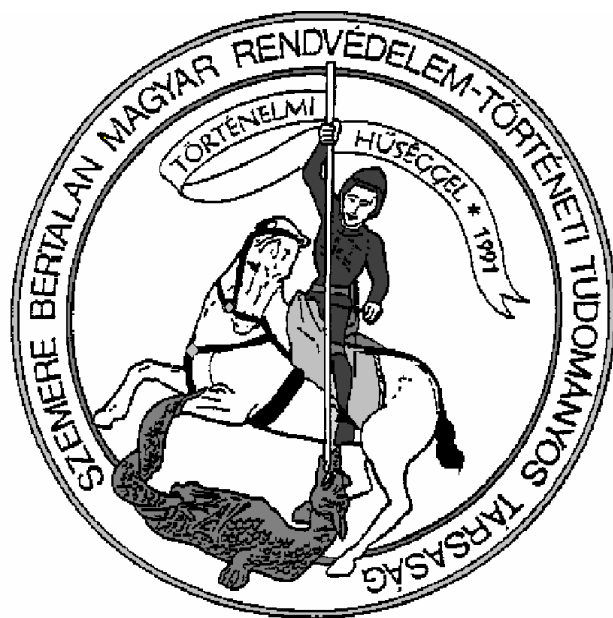
Rendvédelem-történeti Füzetek

Acta Historiae Preasidii Ordinis

HU-ISSN 1216-6774

XXII. évf. (2012) 25. sz.

TUDOMÁNYOS PERIODIKA

Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság

Budapest

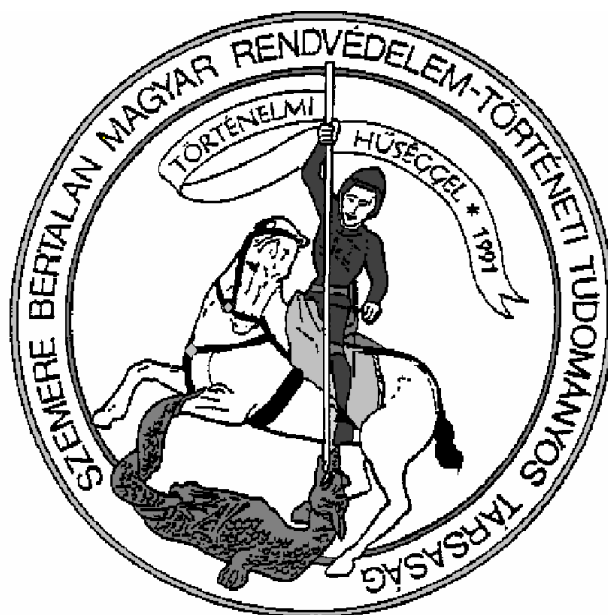
Rendvédelem-történeti Füzetek

Acta Historiae Praesidii Ordinis

HU-ISSN 1216-6774

XXII. évf. (2012) 25. sz.

TUDOMÁNYOS PERIODIKA

A közbiztonság közös Kárpát-medencei örökségünk

**Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság
Budapest**

Főszerkesztő: **Dr. PARÁDI József**
Szerkesztő: **BARÁTOSSY György**
PARÁDI Ákos
Mag. SIMON F. Nándor
SOM Krisztián
Dr. SUBA János

A szerkesztőség elérhetősége:

✉: H-1037 Budapest, Haránt u. 12.

☎: (+36/06-1) 325-1673

☎: (+36/06-1) 325-1647

☎: (+36/06-30) 479-5654

@: szbmrtd@gmail.com

Tisztelt Elnök Úr!

Tisztelettel és egyben örömmel tájékoztatom, hogy a Magyar Tudományos Akadémia Hadtudományi Bizottsága, az éves tervében foglaltaknak és az Önök kérésének megfelelően megvizsgálta a hadtudományban meglévő mértékadó folyóiratokat, továbbá az új kérelmeket.

Megköszönjük az adatszolgáltatás során nyújtott segítségüket és együttműködésüket.

A kérelmek elbírálását követően a Hadtudományi Bizottság a hadtudományban mértékadó folyóiratok listájára, 2008-tól felvette a következő folyóiratot:

„Rendvédelem-történeti Füzetek, HU-ISSN 1216-6774”

Tisztelt Elnök Úr! További tudományos munkájukhoz a Bizottság nevében kívánunk Önnek, a magyar tudomány, benne a hadtudomány nem kis felelősséggel járó szolgálatában kiapadhatatlan alkotóerőt és kitűnő egészséget, sok sikert és eredményt.

Budapest, 2008. június 09-én.

Szívélyes üdvözléssel:

Dr. FELHÁZI Sándor
sk. titkár

SZERZŐK

BERKI Imre ☺

(+36/06-20) 424-1691 ; berki.imre@okm.gov.hu

A történelemtudomány Ph.D. doktorandusza. A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság tagja. A Kutatási területe az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc.

Dr. CSAPÓ Csaba egyetemi adjunktus ☺ ✖ ✎ ✧ ✨

csapocsaba@vipmail.hu

A történelem-tudomány kandidátusa. A Magyar Tudományos Akadémia köztestületi tagja. A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság tagja. Kutatási területe a XIX–XX. századi magyar közigazgatás-történet.

Dr. GÁSPÁR László ny. egyetemi docens ☺ ✖ ✎ ✧ ✨ ☒

(+36/06-20) 370-2863 ; gaspar50@vipmail.hu

A hadtudomány egyetemi doktora és kandidátusa. A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság Határőrizeti szekció vezetője. A rendvédelem-történet magisztere. Határőrizet-történeti szakértő. Kutatási területe magyar pártállam határőrizetének története.

NAGY Ákos Péter

(+36/06-20) 982-3513 ; nagyakospeter@yahoo.com

A Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola doktorandusza. Kutatási területe a Rendvédelmi Szervek Védelmi Szolgáltatásának története.

Dr. NAGY József egyetemi docens † ☺ ✖ ✎ ✧ ✨

A hadtudomány egyetemi doktora. A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság tagja. A rendvédelem-történet magistere. Kutatási területe a XX. századi magyar határőrizet története.

Dr. PARÁDI József ny.főiskolai tanár ☺ ✖ ✎ ✧ ✨ ✎ ☒

(+36/06-30) 912-7651 ; paradi.jozsef@gmail.com

Bölcsészdoktor, a hadtudományok kandidátusa. A Magyar Tudományos Akadémia köztestületi tagja. A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság elnöke. A rendvédelem-történet magisztere. Határőrizet-történeti szakértő. A Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis) és a Rendvédelem-történeti Hírlevél (Nuntiones Historiae Praesidii Ordinis) periodikák főszerkesztője. Kutatási területe a XIX–XX. századi magyar rendvédelem.

SOM Krisztián ☺

(+36/06-70) 230-9318 ; som.krisztian@freemail.hu

A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság tagja. Kutatási területe a határforgalom- és útleveletörténet.

Dr. SUBA János ☺ ✖ ✎ ✧ ✨ ✎ ☒

(+36/06-30) 566-7120 ; suba.janos@webmail.hu

A történelem segédtudományai (történeti-földrajz) egyetemi doktora, a történelemtudomány Ph.D. doktora. A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság alelnöke. A rendvédelem-történet magisztere. A Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis) HU ISSN 1216-6774 szerkesztője. Kutatási területe a történeti földrajz, a XVIII-XX. századi magyar állam határának története, objektumtörténet, a magyar fegyveres erők diszlokációjának története. Kárpát-medencei erődítések.

Piktogram	A rendvédelem-történeti elismerések
	Rendvédelem-történetért Díj
	Rendvédelem-történetért Érdemrend a rendvédelem-történet kiváló művelőjének
	Rendvédelem-történetért Érdemrend a rendvédelem-történet önzetlen támogatójának
	Rendvédelem-történetért Érdemkereszt a rendvédelem-történet kiváló művelőjének
	Rendvédelem-történetért Érdemkereszt a rendvédelem-történet önzetlen támogatójának
	Rendvédelem-történetért Érdemérem

TARTALOM

A közbiztonság közös Kárpát-medencei örökségünk

BERKI Imre	
A magyar határőrizet újjászervezése 1946-ban	13
CSAPÓ Csaba	
Erdély csendőrsége az átmenet éveiben 1867–1881	27
GÁSPÁR László	
A második világháború utáni magyar határőrizet változásai	32
NAGY Ákos Péter	
Quis custodiet ipsos custodes, azaz ki őrzi az őrzőket?	53
NAGY Ákos Péter	
A Rendvédelmi Szervek Védelmi Szolgálat megalakulása és tevékenységének kialakítása a rendszerváltás folyamatában	58
NAGY József	
A magyar határőrőrség szervezete, létszáma és területi elhelyezkedése 1958–1990	67
PARÁDI József	
Magyar rendvédelem 1867–1914	73
PARÁDI József	
A magyar állami rendőrség fejlődéstörténeti tapasztalatai 1867–1945	79
PARÁDI József	
A XIX–XX. századi magyar rendszerváltások és a csendőrség	84
SOM Krisztián	
Rendvédelem-történet a numizmatikában	111
SUBA János	
A császári csendőrség tiszti kara 1849–1868	119
SUBA János	
Karhatalom szervezése a Magyar Királyi Honvédségben 1918-ban	129
Recenziók	137
Rezenzionen	139
Citációs index publikációk és kéziratok	XXX
Citációs index periodikák	XXX
Citációs index levél-, irat-, és dokumentumtárak	XXX
Citációs index jogszabályok	XXX
Index nominum	XXX
Index geographicus	XXX
Index chronologicus	XXX
Index organicus	XXX
Kéziratokkal szemben támasztott igények	XXX
Szerzői úrlap	XXX
Szerzői adatlap	XXX
Összesített tartalom	XXX

In memoriam vitéz KISS Gábor

*„Condita decrescit, vulgata scientia crescit.”
Az elrejtett tudás csökken, a másokkal közölt ellenben gyarapszik.*

BERKI Imre
A magyar határőrség újjászervezése 1946-ban

1945-ben – az Ideiglenes Nemzeti Kormány intézkedései nyomán – létrejött „határőrség”, melyet a kortársak az ország szuverenitása jelképének tekintettek.

Az 1945. novemberi választásokon a szavazatok többségét a Független Kisgazdapárt szerezte meg (57%), de a Szövetséges Ellenőrző Bizottság nyomására kommunista, szociáldemokrata és nemzeti parasztpárti politikusokat magában foglaló koalíciós kormány alakult. Éles politikai harc indult meg a hadsereg feletti ellenőrzésért is – a kisgazdák minisztereikben (TOMBOR Jenő 1945. november 15. – 1946. július 25., BARTHA Albert 1946. augusztus 21. – 1947. március 14., DINNYÉS Lajos 1947. március 14. – szeptember 24.) és az általuk vezetett Honvédelmi Minisztériumban bíztak. A Magyar Kommunista Párt fő támaszai e területen a háborús bűnösök felkutatására alakult katonapolitikai osztály, a hadseregben rendszeresített nevelőtiszti intézmény, illetve a minisztériumban egyre inkább kulcspozíciókat betöltő személyek voltak.¹

A küzdelem elsősorban a hivatásos állomány, főleg a tisztikar megnyeréséért folyt. A tisztok politikai szempontok alapján történt kiválogatását a háború alatt és közvetlenül azt követően az igazoló bizottsági eljárás, majd pedig a „B”-listázás szolgálta. Minden tisztnek és tiszthelyettesnek igazolnia kellett a háború alatti magatartását. Az igazolás intézménye egy idő után a pártpolitikai csatározások eszközüvé vált.

A politikai okokon kívül az ország gazdasági helyzete – a háborús károk helyreállítása, a fegyverszüneti szerződésben vállalt jóvátétel fizetése – is megkövetelte a hadsereg létszámának csökkentését, ami maga után vonta szervezetének megváltozását.

A Honvédelmi Minisztérium negyedévenkénti átszervezését mégsem ez indokolta. Valószínűbbnek tűnik a politikai indítók: az állandóan megújuló szervezet új csoportfőnököket, osztályvezetőket kívánt, akiknek kinevezését a kommunisták vezette személyügyi osztály kezdeményezte és a végső döntésnél a Szövetséges Ellenőrző Bizottságnak vétőjoga volt.²

A honvédség létszámának fokozatos csökkentésével egyidejűleg 1946 tavaszán sor került a határőrségnek a honvédség haderejéből való kivonására és kommunista vezetés alá helyezésére. Ezzel egy ütőképés „párthadsereg”-et alakítottak ki, amely szükség esetén felhasználható volt akár egy budapesti „reakciós zendülés”, akár egy esetleges katonai ellenállás letörésére.³

A határőrség újjászervezése

A Dunántúl területének nagy részét és Budapestet még tartották a német–magyar csapatok a túlrejű ellenséggel szemben, amikor 1944. december 21-én Debrecenben már összeült az Ideiglenes Nemzetgyűlés, mely kormányfőnek MIKLÓS Béla vezérezredest, az 1. magyar hadsereg szovjetekhez átvált parancsnokát választotta meg. A honvédelmi miniszter és egyben a vezérkar főnöke VÖRÖS János vezérezredes lett. Az Ideiglenes Nemzeti Kormány 1944. december 28-án hadat üzent Németországnak.

A Honvédelmi Minisztérium a debreceni pénzügyi palota néhány szobájában kezdte meg működését, mai szemmel nézve irracionális körülmények között. Egyedül a feladat volt ismert: a semmiből létre kellett hozni egy hadsereget! Az igazi szervező tevékenység azonban a fegyverszüneti szerződés aláírásáig nem indulhatott meg.⁴ Erre az aktusra január 20-án került sor Moszkvában. Az egyezményben Magyarország vállalta, hogy a Németország elleni háborúban aktívan részt vesz, és fegyveres erőit e célból a szövetséges (szovjet) főparancsnokság rendelkezésére bocsátja. Leszögezte, hogy „Magyarország kötelezi magát, hogy Csehszlovákia, Jugoszlávia, Románia általa megszállt területéről visszavonja az összes magyar csapatokat és hivatalnokokat Magyarország 1937. december 31-én fennállott határai mögé.”⁵

Ezzel lehetőség nyílt a hadsereg és ezen belül a határőrség megszervezésére. Ezen szervezetek létrehozása az állam létét szimbolizálta. A nyitott határok veszélyeztették az ország politikai, gazdasági, közbiztonsági érdekeit.

A toborzás már 1945. január 30-án megkezdődött az Ideiglenes Kormány felhívása alapján. A határőrizet újjászervezésére a trianoni határokon kerülhetett sor, ahol eddigre már nyomai sem maradtak a bécsi döntéseket megelőző határőrizeti rendszernek,

A Honvédelmi Minisztérium 1945 első két hónapjában hozott rendeletei hosszabb időre meghatározták az új magyar hadsereg szervezetét felépítését.

- A honvéd kerületi parancsnokságok felállítása 1945 január 31-én kiadott rendelet⁶ az 1938 évi katonai struktúrához hasonlóan hét honvéd kerületparancsnokságot hozott létre az alájuk tartozó kiegészítő

szítőkkel együtt. Később ezek a szervek lettek felelősek a határórség megalakításáért, tevékenységének megszervezéséért.

- A Harmadik Német Birodalom elleni háborúra szerveződő hadosztályok felállítására is rendelet született.

- A határórség megszervezése 1945. február 23-án bocsátottak ki rendeletet. Az intézkedés értelmében egy század működési területe egy vármegye határának hossza. Ha ez 50 km-nél hosszabb, akkor két századot kell szervezni. A századok felállítását közvetlenül a kiegészítő parancsnokságoknak kellett végezni.⁷

A Honvédelmi Minisztérium szervezetén belül az elnökség hatáskörébe tartoztak a határórséggel kapcsolatos ügyek vitéz BENKŐ Sándor ezredes vezetésével.⁸

A szervezési osztály a határórség megszervezéséről szóló rendeletet a Szövetséges Ellenőrző Bizottság szovjet tagozatával konzultálva készítette elő. Figyelembe vették a határőrizettel szemben támasztható követelményeket a jövő szempontjából, a még folyó háborút, mint befolyásoló tényezőt, a régi magyar határőrizeti rendszert, a létszám és struktúra kialakításánál a határok hosszát, a terepviszonyokat. A várható határforgalmat és a határsértők számát még becsülni sem lehetett, mivel egészen más bel- és külpolitikai feltételek között kellett tevékenykednie az új magyar határórségnek.

A régi magyar határőrizeti rendszert csak részben lehetett figyelembe venni, mert a hadműveletek során a régi határőrizeti szervezetek felbomlottak az államhatár változása miatt a határőrizetet megvalósító testületek épületei, műszaki berendezései nem voltak hasznosíthatóak. Lényegében az alapokról kellett az új határőrizeti szervezetet létrehozni, az elhelyezési feltételeketkiépíteni.⁹

A rendeletet az államhatár ellenőrzésére több határszakaszon a helyi polgári hatóságok ideiglenes határőrizeti alakulatokat hoztak létre. Ezek később megszűntek, vagy beolvadtak a határvadász alegységekbe.

1945. március 17-én a Honvédelmi Minisztérium elrendelte a toborzottak behívását. Egyidejűleg elrendelte, hogy a határórség csapatai a frontra induló hadosztályokkal esnek egy kategóriába a beosztott állomány életkori megoszlása tekintetében.

A SZEB figyelemmel kísérte a határórség fejlődését és folyamatosan igényelte a HM tájékoztatását a határőrizet helyzetéről. Ezt bizonyítja VÖRÖS János honvédelmi miniszter 1945. április 27-i jelentése a határórség szervezeti módosításáról. Ebből a jelentésből kitűnik, hogy 150 őrsre és 27 portyázó századra fog tagozódni az ország határőrizete.

KOLESZNYIKOV ezredes a SZEB nevében 1945. május 14-én újra megtárgyalta a határórség tevékenységét és a szervezeti változások végrehajtását, jóváhagyta a határórség eddigi tevékenységét és közölte, hogy a SZEB a határórség számára 5000 fős létszámot engedélyez.

A határórség felállítása három ütemben valósult meg:

- 1. szakaszban 1945 február–április: a miskolci 7. kerület, a debreceni 6. kerület és a szegedi 5. kerület területén jöttek létre határőrizeti alegységek.

- 2. szakaszban 1945 március–május: a budapesti 1. és a pécsi 4. kerületnél alakultak meg a portyázó századok és őrsök. A dunántúli német ellentámadás miatt ennél a két kerületnél megszakadt a szervezés és csak később folytatódott.

- 3. szakaszban 1945 május–június: került sor a nyugati határ lezárására, a határőrizet megszervezésére a székesfehérvári 2. és a szombathelyi 3. kerületnél 1945 nyarán megtörtént az osztrák-magyar határ lezárása 4 portyázó századdal 29 őrssel. A Hajmáskéren állomásozó 5. hadosztály állományából került felállításra a soproni, szombathelyi, szentgothárdi és lenti portyázó század, június második felében elkezdték működésüket.

Az 1945 második felében érvényben lévő hadrendben a határórség 5 024 fős létszámmal szerepelt. A határőrizetet befolyásoló kül- és belpolitikai tényezők egyre inkább éreztették, hogy a határórség csapatai meglévő létszámukkal nehezen tudnak eleget tenni az egyre nehezebbé és bonyolultabbá váló határőrizeti feladatoknak.¹⁰

Az újjászervezett határórség helye, szerepe és tevékenysége

Nemcsak az államhatár őrzésének, de a határforgalom ellenőrzésének a szervezetei is újjáalakultak. Tevékenységüket kezdetben teljes egészében a korábbi rendszer továbbélése és a helyileg kialakult körülményekhez való rögtönzött igazodás jellemezte. Az egész országra kiterjedő új határrendőrséget csak 1945. augusztus 17-én állították fel.¹¹ Ez a szervezet azonban a honvéd határőrizeti alakulatokkal ellentétben nem a Honvédelmi Minisztérium, hanem a Belügyminisztérium kötelékbe tartozott, de a rendőrség többi részétől függetlenül, önálló szervezeti keretek között működött. A határrendőrség 28

kapitányságból és 179 őrsből állt, jóllehet ezt a szervezetet fennállásának négy éve alatt több esetben is módosították.¹²

Feladatköre elsősorban a távolsági határforgalom ellenőrzése volt, de részt vett a kishatárforgalom ellenőrzésében és a „zöldhatár” őrizetében is. Ugyanakkor a határszéli forgalom ellenőrzését a határ vadászok is végezték.¹³ E sajátos kettősség konszolidált körülmények között minden bizonnyal ki sem alakulhatott volna, s hogy rövid néhány évig mégis létezett, annak oka a belpolitikai harcokban, illetőleg a fegyveres erők és a rendvédelmi szervek feletti pártbefolyásért folytatott küzdelemben keresendő. E harc eldőlte után rövidesen meg is szüntették ezt a kettősséget.

Mindkét szervezet sajátos feladata volt még a háborús bűnösök felderítése és elfogása, továbbá a hazatérő személyek ellenőrzésében való közreműködés.¹⁴

A magyar határőrség kapcsolatai 1945 második felében nem voltak konfliktusmentesek a szomszédos országok határőrségeivel és az ausztriai szovjet csapatokkal. Ezt a kapcsolatot egyre inkább az határozta meg, hogy Ausztria kivételével szovjetbarát rendszerek jöttek létre ezekben az országokban és ez átalakította a fegyveres erőket, a határőrizeti szervezeteket is. Ez nap mint nap érezhető volt a határon.

1945 október közepéig a magyar határőrizeti szervezetek – helyi kezdeményezésként – felvették a kapcsolatot a csehszlovák, román és jugoszláv határőrséggel. Ezek a kapcsolatok mindenkor helyi jellegűek voltak és csak rövidtávú együttműködésre terjedhettek ki. Mivel hazánk nemzetközi kapcsolatokat csak a SZEB engedélyével létesíthetett.

1945–1946-ban a határőrség fennállásának első évében a határmenti fegyveres csoportok elleni harc jelentős helyet foglalt el. Ezek a fegyveres csoportok a német hadsereg és szövetségeseik szétvert csapatmaradványaiból jöttek létre, elsősorban olyanokból, akik tartottak attól, hogy a megszálló hatalmak felelősségre vonják őket. Létszámuk általában 5–10 fő volt. Tevékenységük jellemzője volt, hogy kerültek az összecsapást a határőrséggel és a szovjet területbiztosító egységekkel.

A nagyobb felfegyverzett csoportok elleni harc 1945 második felében bontakozott ki. A jelentések több száz, sőt ezer fős csoportokról tettek említést. Fegyverzetükben a sorozatlövő fegyvereken túl gyakran nehéz fegyverek is voltak.

Több száz fős fegyveres csoportok támadása esetén a 30–60 fős őrsök vagy a felmorzsolódást, vagy a passzív szemlélő szerepét választhatták. A megtámadott őrs nem tudott időben segítséget kapni. A telefonösszeköttetés teljesen a postai vonalakra épült, de ezek sem voltak mindenütt helyreállítva. A szomszédos őrs gyalog vagy szekéren tudott 1–2 raj erejű erősítést küldeni, ha a megtámadott őrs küldönce eljutott hozzájuk.

Az újonnan létrejött határőrség legfontosabb feladata volt a szabad átjárás megakadályozása a határon valamint, a csempészet megakadályozása, mely oly mértékűt öltött, hogy veszélyeztette az ország gazdasági életének normalizálását.

A rendelkezésre álló viszonylag csekély létszám csak arra volt elegendő, hogy a határt megfigyelje és azt is csak napi 12–14 órás szolgálattal. Másrészt a határmegfigyelés mélységi öve nem volt meg. A személyi állomány elenyésző hányada rendelkezett speciális határszolgálati kiképzéssel. A határ vadászok folyamatosan harcban álltak a fegyveres határsértőkkel. Az őrsparancsnokok a veszélyeztetett irányokban járőrcsoportokat alkalmaztak, vagy több járőrt halló és hatótávolságba egymástól, így támadás esetén a járőrök képesek voltak egymás támogatására.¹⁵

Az összes nehézségek közepette az anyagi, technikai ellátottság hiánya jelentette a legnagyobb problémát. Elhelyezési gondok, különösen a keleti, délkeleti és déli határok mentén voltak tapasztalható, ruházat, felszerelés, ágynemű anyagok, fegyverzet és egyéb felszerelési tárgyak hiánya miatt. Nem volt jobb a helyzet az élelemellátás terén sem. Ezen úgy próbáltak segíteni, hogy az őrsök a földosztó bizottságoktól néhány hold földet igényeltek és azon igyekeztek gazdálkodni, ami a szolgálat rovására ment. A HM nem biztosította az őrsök pénzbeli ellátását sem. Az őrsparancsnokok a cserealapként kapott sóval voltak kénytelenek kereskedni. Fegyverzet és a határszolgálat ellátásához szükséges egyéb technikai eszköz ellátottsága terén a helyzet hasonló volt. A fegyverzet hiányos és vegyes volt.¹⁶

A SZEB és helyi kirendeltségei segítséget nyújtottak a határőrség megszervezéséhez. A határőrség teljes kiépítéséig a szovjet csapatok is segítettek a határ biztosításában.

Kiképzésre a századtörzsnél az őrsökről a személyi állomány egy bizonyos százalékát összevonták és részükre egy hétig speciális kiképzést tartottak. Sor került a honvéd nevelőtiszti intézmény rendszerítésére is.

1946 a honvédség és a határőrség átszervezése

1946 márciusában a SZEB elrendelte a magyar hadsereg létszámának 25 000 főre történő csökkentését. A kormány az ország gazdasági helyzetéből kiindulva csak 20 000 főnyi hadsereget kívánt fenntartani.¹⁷ 1946. május 16-án TOMBOR Jenő honvédelmi miniszter jelentette a SZEB-nek, hogy a kormány jóváhagyta a honvédség létszámának 20 000 főre való csökkentését.¹⁸ 1946. június 3-án elrendelte az ország négy honvédkerületre való felosztását és a kiegészítő parancsnokságok számának emelését. Egyidejűleg megszüntette a bevonulási központokat.¹⁹ A hadsereg ekkor négy magasabb egységből állt: 1. és 6. gyaloghadosztály, műszaki hadosztály és határőrség. Az a döntés született, hogy a műszaki hadosztályt meg kell hagyni, a határőrséget pedig centralizált vezetés alá kell vonni és meg kell erősíteni. A két hadosztály létszámának csökkentéséről döntöttek. Az új kerületi parancsnokságok székhelyei Budapest, Székesfehérvár, Szeged és Debrecen lettek.

A határ vadász alakulatok átszervezéséről szóló intézkedéssel a határportyázó századokat kivonták a kerületi parancsnokságok alárendeltségéből és az újonnan megszervezett határőr parancsnokság alá rendelték.²⁰ A rendelkezésre álló fegyverzeti felszerelés és személyi állomány válogatott része a határőrséghez került. A korábban a kerületi parancsnokságok alárendeltségében felállított 27 határportyázó századból és az új erőkből 15 határ vadász zászlóalj jött létre. Előjáró szervük a határőr parancsnokság lett, amelynek élére a miniszter ódzkodása ellenére a kommunista PÁLFFY György ezredes került megtartva a katonapolitikai osztályvezetői tisztségét is.²¹ Az új beosztásában még áprilisban vezérőrnaggyá léptették elő. A határőrség vezérkari főnökévé pedig NÉMETH Dezső alezredest nevezték ki. A nevelési osztály vezetője LORÁNT Imre százados lett. A határőrség parancsnoka közvetlenül a honvédelmi miniszter alárendeltségébe tartozott, magasabb parancsnoki jogkörrel.²²

Az 1. gyaloghadosztály parancsnoka 1946 márciusában jelentette, hogy a határőrség megerősítésére 201 tisztet, 248 tiszthelyettest, 288 tisztest, 2625 őrzetöt és honvédot adtak át.²³

A nevelési osztály kezelésében 1946 május elsején megjelent a honvéd határőr parancsnokság tájékoztató lapja a Határőr.

A lap első számában PÁLFFY György vezérkari ezredes a honvéd határőrség parancsnoka „Feladatunk” című cikkében határozta meg a határőrség feladatait.²⁴

NÉMETH Dezső vezérkari alezredes a határőrség vezérkari főnöke „Az új honvéd határőrség” című írásában adott képet a határőrség helyzetéről, ismertetően az átszervezés lényegét 1946 decemberében.²⁵

A személyi erősítések dacára továbbra is égető probléma maradt a megszervezett zászlóaljok anyagi ellátása. Az infláció és az azzal járó ellátási zavarok nem kerültek el a határőrséget sem. Az élelmezés és az egészségügyi ellátás később kedvező irányban változott meg. A testület gépjárműekkel való felszerelése az amerikai kölcsönből rövidesen megoldódott. A határőrség ellátásának siralmas és megoldatlan része maradt azonban az egyenruházat, valamint az elhelyezés biztosítása.

Hasonló nehézségek jelentkeztek a fegyverzet tekintetében is. A határőrség vezérkari főnöke 1946. május 3-án írt ez ügyben a HM illetékes szerveinek és kérte, hogy a határőrséget lássák el a szükséges mennyiségű géppisztollyal, mivel a határon a katonák gyakran kerülnek tűzharcba a jól felszerelt csempészekkel. A helyzet megoldása érdekében 1946. október 23-án a határőrség vezetése közvetlenül a SZEB-hez fordult felterjesztéssel a probléma megoldására.

PÁLFFY György vezérőrnagy „Új feladatok” előtt című cikkében már keményebben fogalmazott az anyagi ellátás hiányáról, és annak okairól.²⁶

1946 nyarán a határőrség megerősített alegységei valamennyi viszonylatban egyre eredményesebben őrizték az ország határait.

Az ország gazdasági érdekei, az infláció megállítása és a stabilizáció feltételeinek a megteremtése megkövetelte a csempészés visszaszorítását, a nyersanyagok és árukészletek megőrzését. A közbiztonság erősítése is egyre fontosabb feladat lett. A gazdasági és köztörvényes bűnözők tevékenysége mind gátlástalanabbá vált. Az ország érdeke ezeknek a kedvezőtlen tendenciáknak a visszaszorítását igényelte.

A Belügyminisztérium IV/12. osztálya 1946. május 18-án a határvidék egészére kiterjedő razziaakat szervezett, amelyekben való részvételre felkérte a határőrség csapatait is.

A közel öt hónapig tartó razziaák tervszerű szervezése lehetővé tette az erők alkalmankénti összpontosítását, az erőkkel és eszközökkel való manőverezést. Ez az akciósorozat konkrét eredményein túl jól szolgálta a rendőrség és az újjászervezett honvéd határőrség együttműködését. Ezen időszakban jelentősen fejlődött a rendőri és határőrizeti szervezetek vezetési kézsége, a csapatok irányítása, a híradás és összeköttetés rendszere.

Megmutatkoztak a vezetés és végrehajtás hiányosságai is, a hiányos és elavult felszerelés okozta gondok, a szállítóeszközök és fegyverzet elégtelenségéből adódó problémák.

A határőrizeti eredményekben jelentős szerepe volt a határőrség létszám emelkedésének, a helyesen megválasztott diszlokációnak, az erők és eszközöknek a határőrizeti helyzet változásainak megfelelő átcsoportosításának.²⁷

Átmenet a szovjet típusú határőrizetbe 1947–1950

1947 második felétől 1949 végéig a nemzetközi helyzet változásai komoly feladat elé állították a határőrség csapatait.

1948 tavaszáig a csehszlovákiai 1948 februári kommunista hatalomátvételig az északi határszakaszon változatlanul feszült volt a helyzet. Ezután változás következett be és 1949-re a magyar és csehszlovák határőrizeti szervek között kialakult a későbbi évekre is jellemző „együttműködés”. Ennek az időszaknak említésre méltó eseménye, hogy 1947 végén és 1948 elején benderista (ukrán nacionalista) fegyveres csoportok jelentek meg északi határszakaszunkon, de számottevő csoportjaik magyar területre nem léptek.

A magyar-román határszakaszon az együttműködés a határőrizeti szervezetek között 1947-től folyamatosan alakult ki.

1947 őszén még mindig csempész bandák garázdálkodtak a magyar-román határon. Sőt attól sem riadtak vissza, hogy a határőr járőrt is megtámadják.

A magyar-szovjet határon a szigorú és műszakilag megerősített határőrizeti rendszer nyugalmat teremtett, és már 1947-re megszüntette a csempész és bandita tevékenységet.

A jugoszláv határőrizeti szervezetekkel 1945 és 1948 között szoros együttműködés alakult ki. A Tájékoztatói Iroda 1949 évi határozata után, azonban feszült, helyzet jött létre.

A nyugati határszakaszon volt az 1947–1949-es időszakban is a legbonyolultabb a helyzet. A szigorúbb határőrizet miatt 1948-ra csökkent a csempésztevékenység, ellenben növekedett a kifelé irányuló jogtalan határátlépések száma. A határmenti illegális fegyveres csoportok 1948-tól főleg embercsempészettel foglalkoztak.

1948–1949-ben a rendőrség és a határőrség együttműködése rendszeressé és folyamatossá vált. A határvadász zászlóalj és a megyei, (egyes helyeken járási) rendőr-kapitányságok között együttműködési tervek készültek. Az együttműködés a járőrszolgálat egyeztetésétől a közös razziáig terjedt. A határőrség segítséget nyújtott a közbiztonság erősítéséhez, a fegyveres bűnözők elfogásához.

A hatalomért folyó harc eldőltével és az államosítások következtében erősödött a nyomás a nyugati határszakaszon.

1948. január 29-én a Magyar Kommunista Párt politikai bizottsága egyértelműen meghatározta, hogy a honvédelem minden kérdésében a Szovjetunióra kell támaszkodni. A két munkáspárt egyesülő kongresszusa után ez a törekvés maradéktalanul érvényre jutott. Rövidesen szovjet katonai tanácsadók jelentek meg a honvéd határőrség magasabb vezetési szintjein.²⁸

Az 1949. év végéig a határőrség szervezete alapvetően nem változott, azonban az 1948. október elsején hatályba lépett „Pilis II” hadrend, amely 4 000 fős növekedést eredményezett a határőr csapatoknál.

Ez a létszámnövekedés tette lehetővé, hogy a határőrségnél 1948 őszére minden zászlóaljhoz, egy kiképző századot szerveztek. Ez nemcsak a folyamatos kiképzést biztosította, hanem manővertartalékot jelentett a nagyobb határ menti akcióknál.

A nemzetközi helyzet feszültségének fokozódása, a határsértők mozgásának várható növekedése, fegyveres csoportok újbóli megjelenésének veszélye miatt 1948-ban megkezdődött a nyugati határszakasz műszaki megerősítése.

A műszaki megerősítés keretében 60 darab fából készült magasfigyelőt telepítettek, a határon átvezető utakat úttorlaszokkal zárták le, a határvonal közelében lévő növényzetet pedig letarolták.²⁹ Megkezdődött a határ szovjet típusú megerősítése, amely néhány év múlva az aknamező létesítésével vált teljessé.

A határőr csapatok kiképzése az 1946. évi átszervezés után kialakított formában folyt 1949 végéig. A határőrség tiszti állományának összetétele folyamatosan változott. 1947-től megindult a tisztképzés a Honvéd Kossuth akadémián, 1949-től a fegyvernemi tiszti iskolákon tömegessé vált az új tisztek kibocsátása. Megjelentek a szovjet katonai tanácsadók a parancsnokságokon és magyar hallgatók mentek a szovjet katonai intézetekbe.

A határőrség 1949 végéig alapvetően megtartotta az 1946. évi szervezeti kereteket. Az országos a zászlóalj és a helyi alegység szintű vezetés és szolgálatszervezés, valamint a járőrszolgálat eredményei

azt mutatják, hogy a határőrség szervezetileg megerősödött, a határőrizet hatékonyabbá vált. De mindez már a kiépülő proletárdiktatúrát szolgálta.

A határőrség az 1949. évi Klapka hadrendben a honvédség kötelékébe tartozó és a határőr főparancsnokság irányítása alatt álló csapatnemenként szerepelt. A határőrség szervezetében 14 hv. zlj., 43 hv. szd., 13 kiképző szd. és 194 őr működött. Az összlétszám 11 493 fő volt, ebből 546 tiszt, 1 097 tiszthelyettes, 9 780 sorkatona és 70 polgári alkalmazott. Az 1949. évi Zalka nevű hadrend már 15 500 fő létszámot határozott meg a határőrség számára, de erre a fejlesztésre már nem került sor mivel az állami és politikai vezetés a határőrséget beolvasztotta az Államvédelmi Hatóságba.

A töretlennek tűnő fejlődést 1949 nyarán a hadsereg életében addig döntő szerepet játszó PÁLLFY György altábornagy letartóztatása zavarta meg előrevetítve a későbbi tragédiák árnyékát. A jugoszlávok magyarországi felforgató szerepének bizonyítására politikai pert indítottak RAJK László belügyminiszter ellen és – mivel a koncepciók perек rendezői úgy gondolták, hogy összeesküvés nem lehetséges katonai résztvevők nélkül – a nyomozást kiterjesztették a honvédség felügyelőjének személyére is. A katonapolitikai osztály élén hírhedtté vált, de a honvédség fejlesztésben érdemeket szerzett tábornok 1949. október 24-ei kivégzéséről film készült, amelyet tiszt gyűlésen kötelező volt megtekinteni. Az üzenet – ahogy azt korábban FARKAS Mihály is brutális őszinteséggel megfogalmazta – nyilvánvaló volt: „mindenkiből a munkásosztály, illetve annak élcsapata, a párt csinált vezetőt és mindenki csak addig marad vezető, ameddig a munkásosztály érdekében dolgozik, ameddig a párt utasításait teljesíti.”³⁰

A politikában azonban olyan események és folyamatok indultak meg, főleg 1949 második felében, melyek már a határőrség történetének következő szakaszába tartoznak.

Ekkor jelent meg a minisztertanács rendelete, mely kimondta, hogy a belügyminisztérium Államvédelmi Hatóságából és a Honvéd Határőrségből önálló szerv alakul. A szerv elnevezése Államvédelmi Hatóság.³¹

A jövő a magyar rendvédelmi és katonai hagyományoktól eltérően a határőrség számára az államvédelmi szervek kötelékében alakult a szovjet határőrizeti és rendvédelmi elveknek és szervezésnek megfelelően.³²

A szövegben alkalmazott rövidítések:

hv.	=	határvadász
szd.	=	század
zlj.	=	zászlóalj

Jegyzetek:

¹ BÖLÖNYI

² KOLLEGA-TARSOLY: I. köt. 403. p.

³ KESERŰ: *A határőrség megalakulása és tevékenysége a népi demokratikus forradalom időszakában.*

⁴ V. ö. 2. sz. jegyzettel

⁵ ROMSICS: I. köt. 378–383. p.

⁶ EHRENBERGER: I. fejezet I. dokumentum 1. sz. melléklet.

⁷ Loc. cit. 5. dokumentum

⁸ Loc. cit. 9. dokumentum

⁹ KESERŰ: *Magyar határőrizet 1945-1957.*

¹⁰ Loc. cit. 39–41. p.

¹¹ 145 388/1945. BM. r.

¹² PARÁDI: *A népi demokratikus forradalom határrendőrsége 1945-1949.*

¹³ PARÁDI: *Határőrizet (1945-1949) = Határvadászok?*

¹⁴ GÁSPÁR László: *A Magyar Határőrség szolgálati tevékenységeiben ható elvek érvényesülése és változásai 1945-től az 1980-as évek végéig.*

¹⁵ V. ö. 9. sz. jegyzettel

¹⁶ Ezt támasztja alá VÖRÖS János honvédelmi miniszter 1945. július 4-ei MIKLÓS Béla miniszterelnöknek szóló tájékoztatója a Demokratikus Hadsereg aktuális állapotáról, a katonai helyzetről és egyes szervezési kérdésekről.

„Az 1., 5., 6. és 7. ker. pságok helyzetében változás nem állott be. A határőrizet ezeken a területeken kifogástalanul működik. Megállapításaink szerint Szlovákiában, különösen Losonc, Fülek területén időnként igen élénk határmenti tevékenység észlelhető. Ez részben alkalmi csapatösszevonásokban, részben a magyar kisebbség tömeges kiutasításában jut kifejezésre. Híre jár annak, hogy szlovák csapatok a magyar iparvidékre szándékoznak betörni, ami azonban eddig még nem került végrehajtásra. A jugoszláv határ mentén ugyanezen jelenségek észlelhetők.

A dunántúli 2., 3. és 4. ker. pság-ok most vannak megalakulóban. A határőrizet ezen a területen csak alakulóban van. Állományát nagyrészt a megszüntetett 5. ho. szolgáltatta.

Határőrizeti helyzetünk igen előnytelenül alakul azáltal, hogy határőrségeink részére a SZEB puskánál hatásosabb fegyverek használatát megtiltotta, a környező államok határőrizeti csapatainak (Ausztria kivételével) zöme pedig automata fegyverekkel rendelkezik. Kis hatósugarú fegyverzetellátott, igen ritka határmegfigyelésünk többnyire nem képes határsértéseket, vagy fosztogatásokat megakadályozni.”

V. ö. 6. sz. jegyzettel

¹⁷ 5 000/1946. ME. r.

¹⁸ V. ö. 6. sz. jegyzettel

¹⁹ Loc. cit.

²⁰ 102 000/1946. HM. int.

²¹ V. ö. 9. sz. jegyzettel

²² MUCS

²³ V. ö. 9. sz. jegyzettel

²⁴ „Várjuk a határőrségtől határaink biztos, hézagmentes védelmét” Meghatározta, hogy a rendszer kit tekint ellenségének. „Ellenségeink: a magyar demokrácia gazdasági ellenségei, a csempészek, feketézők, a gazdasági kártevők, a banditák és hitványos bűnözők, a fiatal magyar demokrácia politikai ellenségei, a külföldi magyar reakcióemberei, a magyar demokrácia itthoni ellenségei és árulói, a svábok kitelepítése körüli szabotázs A demokratikus határőrség feladata: megakadályozni a csempésztést és a határon átnyúló fekete kereskedelmet, megakadályozni a banditák és bűnözők beáramlását országunkba, megakadályozni a magyar demokrácia külföldi ellenségeinek és a külföldi magyar reakciónak a határon átnyúló aknamunkáját és megakadályozni a magyar demokrácia belső ellenségeinek külföldre való szökését.”

PÁLFFY: Feladataink.

²⁵ „A határőrség a határőrség parancsnokságából – amely nagyjából megfelel egy hadosztályparancsnokságnak – 14 önálló határvadász zászlóaljból és 1 vasútbiztosító zászlóaljból áll. Egy-egy zászlóalj hatásköre 2-300 kilométeres határszakaszra terjed ki, a határ mentén húzódó, átlag 15-20 kilométer mélységű sávban, az ún. határsávban. Minden határvadász zászlóalj 3 századra, a századok mindig 4-5 órásra tagozódnak. Egy-egy órs tiszt parancsnoksága alatt áll és gazdálkodási egységet képez.

A vasútbiztosító zászlóalj, melynek feladata a legfontosabb vasúti műtárgyak és gördülőanyag biztosításán kívül a jövételi és fontosabb áthaladó nemzetközi szállítmányok kísérése és biztosítása, 3 századból áll melyek szakaszokra és rajokra tagozódnak. Feladataikat a vasútbiztosítók álló és mozgó őrsegekkel, valamint járőrökkel látják el.

A határőrség feladata a magyar demokrácia védelme minden külső és belső ellensége ellen.”

A határőrség munkája két nagy részre osztható. 1. folyamatos szolgálati munka 2. kiképzés.

1. A folyamatos szolgálati munka lényege az állandó készenlét a határokon jogtalanul átlépők feltartóztatására. Szívós, alapos küzdelem a csempészek és bűnözők mozgásának megakadályozására, működésének felszámolására.

Tekintettel a határőrség kis létszámára, ennek a munkának az alapját már nem annyira a sűrűn indított, a terepet behálózó járőrök tevékenysége, hanem a jól kiépített nyomozók és a B hálózat figyelő és felderítő tevékenysége alapján a bűnözők megelőző feltartóztatása és gócaiknak szervezeteknek felgöngyöltése képezi.

A jelenlegi –kölségvetési okokból – csökkentett létszám mellett ugyanis a legmegerőltetőbb szolgálat bevezetésével sem lehet a határon anyai portyázó járőrt útbá indítani, amennyi a határ megbízható lezárására elegendő volna. Így a létszámhiány kényszerítő hatására harcmódot kellett változtatni és a gazdasági rendőrséggel szoros együttműködésben, a csempészszervezetek raktárainak felderítése és hatástalanítása képezi a munka alapját. A csempészet elleni küzdelem a magyar pénzügyminiszter vámszaki szervezetével szoros kapcsolatban van.

2. A kiképzés az alábbiak szerint oszlik meg:

1. A határőrparancsnokságoknál központi tanfolyamokon folyik a parancsnokok, nyomozók és a különleges szakképzettséget igénylő (egészségügyi tiszt, patkolószaki tiszthelyettes, fegyvertiszt, stb.) beosztottak kiképzése.

2. A zászlóaljparancsnokságok székhelyein elhelyezett állandó kiképzőszázadoknál folyik a legénység kiképzése.

A kiképzés mindenkor párhuzamosan és szorosan a neveléssel egybehangolva történik...

A nevelő munka a határőrségnél nemcsak a demokratikus nevelés terére terjed ki, hanem erős kultúrmunkával pótolni igyekszik azokat a hiányokat, amelyek a múlt bűne folytán a magyar irodalom és a magyar népi dalkultúra terén a legénység zöménél észlelhetők.

1947. március 15-én túl a határőrségnél szakbeosztásban, vagy parancsnoki helyen már egyetlen olyan beosztott sem lesz, aki megfelelő szakképzésen át nem esett és a szükséges szaktudást megfelelő mértékben el nem sajátította.”

NÉMETH

²⁶ „A határvadász aki, majdnem egy évig rongyosan, éhezve, fedél nélkül teljesítette nehéz szolgálatát, mint dolgozó testvérei, a munkások és parasztok, további áldozatokra is képes, mert tudja, hogy az ország, a dolgozó népe érdeke ezt kívánja. De ugyanakkor biztos akar lenni abban, hogy az a kevés, amit a honvédségre szán a költségvetés – és reméljük a következő költségvetési évben ez a kevés is több lesz már – szigorúan célszerűségi alapon, a tényleges szükségleteknek megfelelően oda kerül, ahová kell: a csapatokhoz, elsősorban a határőrséghez. Nem túlzott, az adott anyagi helyzetet semmibe vevő követelődés, ha azt akarjuk, hogy a konkrét feladatot ellátó, határőrség minden katonájának legyen végre egy-egy rend jóminőségű téli és nyári ruhája, fehérműje, kifogástalan lábbelije. Elegendő tartalék ruha és bakancs: legyen minden határvadász tisztnek és tiszthelyettesnek újrandszerű egyenruhája; legyenek a laktanyák és olyan épületek, amelyekben határvadászok élnek, helyreállítva, befedve, üvegezve, vízzel ellátva és télen fűtve. Legyen meg a rendszerezített, nem nagy, teher és személygépkocsi állomány, legyen elegendő általános kiképzésre, nevelésre, és jusson megfelelő összeg, kultúrcélokra is. Mindez együttesen megoldható, dacára a szűk költségvetésnek: – csak a Honvédelmi Minisztérium Anyagi Főcsoportja gazdaságpolitikájának kell gyökeresen megváltoznia.

A határőrség eddig a Honvédelmi Minisztérium részéről – és ez vonatkozik nemcsak az Anyagi Főcsoportra, hanem az eddigi miniszterek személyére is – vajmi kevés megértésben, és támogatásban részesült, sőt egyes tünetek arra mutattak, mintha bizonyos körök a Honvédelmi Minisztériumban szándékosan és tudatosan teremtettek volna olyan állapotokat, amelyek között a határőrség – anyagi bajok közt vergődve – nem fejlődhetett olyan ütemben, mint az szükséges lett volna.”

PÁLFFY: Új feladatok előtt.

²⁷ V. ö. 9. sz. jegyzettel 46–47. p.

²⁸ V. ö. 14. sz. jegyzettel 36. p.

²⁹ GÁSPÁR: A határőrség fejlődése 1950-1956 között. 85-87. p.

³⁰ V. ö. 2. sz. jegyzettel 406. p.

³¹ 4 353/1949. MT. r.

³² V. ö. 9. sz. jegyzettel 47–49. p.

Jegyzetekben alkalmazott rövidítések:

MONOGRÁFIÁK

- EHRENBERGER — EHRENBERGER Róbert (szerk.): *A béketábor magyar hadserege*. Budapest, 2001, PETIT REÁL Könyvkiadó.
- KOLLEGA-TARSOLY — KOLLEGA-TARSOLY István (szerk.): *Magyarország a XX. században*. Szekszárd, 1996, Babits Kiadó.
- MUCS — MUCS Sándor: *A határőrség megalakulása és harca a népi hatalomért 1945-1948*. Budapest, 1970, Határőrség.

TANULMÁNYOK

- KESERŰ: Magyar határőrizet 1945-1957. — KESERŰ István: Magyar határőrizet 1945-1957. *Határőrségi tanulmányok*, V. évf. (1997) 1. sz. 38-41. p.
- PARÁDI: A népi demokratikus forradalom határrendőrsége 1945-1949. — PARÁDI József: A népi demokratikus forradalom határrendőrsége 1945-1949. ÁBEL László (szerk.): *A Határőrség 40 éve*. Budapest, 1985, Határőrség. 67-80. p.
- PARÁDI: Határőrizet (1945-1949) = Határvaszok? — PARÁDI József: Határőrizet (1945-1949) = Határvaszok? *RTF Főiskolai Figyelő Plusz*, II. évf. (1991) 1. sz. 51-54. p.

CIKKEK

- NÉMETH — NÉMETH Dezső: Az új honvéd határőrség. *Honvéd*, I. évf. (1946) 1. sz. 46-54. p.
- PÁLFFY: Feladataink. — PÁLFFY György: Feladataink. *Határőr*, I. évf. (1946) 1. sz. 2-3. p.
- PÁLFFY György: Új feladatok előtt. *Határőr*, II. évf. (1947) 3. sz. 10-20. p.

ADATTÁRAK, CHRESTOMATHIÁK

- BÖLÖNYI — BÖLÖNYI István: *Magyarország kormányai 1848-1975*. Budapest, 1978, akadémia.
- ROMSICS — ROMSICS Ignác (szerk.): *Magyar Történeti Szöveggyűjtemény*. 1914-1999. Budapest, 2000, Osiris.

KÉZIRAT

- GÁSPÁR: *A határőrség fejlődése 1950-1956 között*. — GÁSPÁR László: *A határőrség fejlődése 1950-1956 között*. Egyetemi doktori disszertáció (ZMKKA). Kézirat. Budapest, 1989.
- GÁSPÁR: *A Magyar Határőrség szolgálati tevékenységében ható elvek érvényesülése és változásai 1945-től az 1980-as évek végéig*. — GÁSPÁR László: *A Magyar Határőrség szolgálati tevékenységében ható elvek érvényesülése és változásai 1945-től az 1980-as évek végéig*. Kandidátusi értekezés (ZMNE). Kézirat. Budapest, 1996. 34-35. p.
- KESERŰ: *A határőrség megalakulása és tevékenysége a népi demokratikus forradalom időszakában*. — KESERŰ István: *A határőrség megalakulása és tevékenysége a népi demokratikus forradalom időszakában*. Budapest, Kandidátusi értekezés (ZMNE). Kézirat. Budapest, 1994.

JOGSZABÁLYOK

- 145 388/1945. BM. r. — 145 388/1945. BM. r. a magyar határrendőrség felállítására tárgyában.
- 5 000/1946. ME. r. — 5 000/1946. ME. r. az államháztartás egyensúlyának helyreállítása érdekében szükséges egyes rendelkezések tárgyában.
- 4 353/1949. MT. r. — 4 353/1949. MT. r. az Államvédelmi Hatóság létrehozásáról.
- 102 000/1946. HM. int. — 102 000/1946. HM. int. a határőr parancsnokság létrehozása tárgyában.

Mellékletek jegyzéke

<i>I. sz. melléklet</i>	
Vörös János honvédelmi miniszter rendelete a határportyázó alakulatok felállításáról, szervezeti tagozódásáról.	21
<i>II. sz. melléklet</i>	
Magyarország határőr szervezetének diszlokációja 1945 május.	23
<i>III. sz. melléklet</i>	
A határőrség létszámának változásai 1945-1946.	24
<i>IV. sz. melléklet</i>	
A határőrség létszámának változásai 1945-1950.	24
<i>V. sz. melléklet</i>	
A honvéd határőrség személyi állománya 1946-1947.	25
<i>VI. sz. melléklet</i>	
A határvaszok hadrendje 1946.	26

Vörös János honvédelmi miniszter rendelete a határportyázó alakulatok felállításáról, szervezeti tagozódásáról.

Debrecen, 1945. évi február hó 23-án.

- 1/ A honvédelmi határszolgálat ellátására (lásd 1939. II. t.c. 14. § (2) bekezdésében) honvéd határőrség felállítását rendelem el.
- 2/ A honvéd határőrség határszolgálatot ellátó járőreinek szakaszköteléke a „határőr”, alosztály köteléke a „határportyázó század”. Általában 1-1 határportyázó század hatáskörletét 1-1 vm. képezi. 50 km-nél nagyobb határkiterjedés esetén 1 vm.-ben két határportyázó szd.pszág áll föl. A határ hosszúságától függ a határportyázó szd. határőrseinek száma. A határportyázó századok a területilletékes kieg. pság útján vannak a megfelelő kerületi pk-nak alárendelve.
- 3/ A honvéd határőrség szervezetének a polgári közigazgatási szervezethez simulása (a határportyázó szd. pk. a törvényhatóság székhelyén működő kieg. pk. alárendeltségében áll) a polgári és katonai határszolgálat szoros súrlódásmentes együttműködését van hivatva elősegíteni.
- 4/ Minden határportyázó szd. pk. egyben előljáró kieg. pk-ának határszolgálati előadója is. A ker. pság-ok törzsébe törzstiszti rendfokozatban lévő „határszolgálat vezető”-t állítottam be, aki a ker. pk. határszolgálati szakelőadója. A honvédelmi határszolgálat ellátásával kapcsolatos ügyeket a HM-on belül az Elnökség egyik osztálya intézi. Az osztályvezető egyben a „határszolgálat országos vezetője”. Rangja ezredes.
- 5/ A határportyázó szd-ok felsorolását, alárendeltségét, határszakaszát és a határportyázó szd. pk. székhelyét az 1. sz. melléklet, egy határőr szervezetét a 2. sz. melléklet, míg az egyes határportyázó szd-ok törzsszervezetét és őrséinek felsorolását a 3. sz. melléklet tartalmazza.
- 6/ A honvéd határőrség első megalakulásához szükséges emberanyagot a határvármegyék lakosságából toborzás, szükség esetén részleges sorozással kell megalakítani. A Németország elleni háborúra toborzás útján jelentkezettek határőrszolgálatra csak átmenetileg – a kivonuló ho. megalakulásáig – oszthatók be.
- 7/ A határszolgálat részleteit mindaddig, míg az erre vonatkozó központi intézkedések kiadásra nem kerülnek, a ker. pság-ok a jelenlegi helyzet különleges viszonyaihoz alkalmazva, saját hatáskörükben szabályozzák. A jószomszédi viszony minél hathatósabb megteremtése érdekében e célból a szomszéd államok megfelelő határszerveivel is vegyék fel az érintkezést.
- 8/ A kieg. pság-ok alárendeltségében álló határportyázó szd-ok nem azonosak az ugyancsak a kieg. pság. alárendeltségében álló önálló őrszd.-dal. Míg a határportyázó szd-ok feladata kizárólag a honvédelmi határszolgálat ellátása, az őralakulatok hivatása a kieg. pság területén lévő katonai őrfeladatok elvégzése.
- 9/ A honvéd határőrség felszerelésére külön intézkedem. Addig is a honvéd határőrség felállítását úgy kell előkészíteni, hogy a megfelelő fegyverzet rendelkezésre bocsátása után a határőrség szolgálatát 48 órán belül megkezdhesse. Addig is a ker. pk-ok a már meglévő fegyverzeti anyaggal – az őralakulatok részbeni gyengítésével is – haladéktalanul alakítsák meg és fegyverezzék föl az országhatáron áthaladó főútvonalak határszolgálati lezárását ellátó határőröket.
- 10/ A ker. pk-ok ide 1945. március 15-ig jelentsék, hogy a március 10-i helyzet alapján kerületük határszakaszán a honvédelmi határszolgálat ellátásával kapcsolatban milyen intézkedéseket tettek és a határőrség milyen szervei kezdték meg működésüket.

Kapják: összes ker. pk-ok, tudomásul belügyminiszter úr és az SZEB

3 db melléklet [csak a 2. és a 3. sz. mellékletet közöljük. – A szerk.]

20.183/Eln. I.-1945. számhoz 2. sz. melléklet

Egy határőr szervezete

1 őrsparancsnok főtiszt

4 rajparancsnok thtts.

40 raj beosztott tiszt és honvéd

1 őrs őrnök tiszt

2 őrs küldönc honvéd

2 őrs szakács honvéd

1 kocsis honvéd

Összesen 51 fő

1 országos jármű

2 hámosló

20 183/Eln. I.-1945. számhoz 3. sz. melléklet

Egy határportyázó század szervezete

1 határportyázó szd. pk. (5-nél kevesebb határőrsg szds., 5 határőrön felül őrgy.)

1 határportyázó szd. pk. h. fhdgy.

Hpo. szd. 1 szolgálatvezető alhdgy.

1 számvivő (4 őrsön felül minden további megkezdett 3 őrs után 1 további számvivő)

Törzs 1 gk. vezető ts.

2 őrnök ts.

2 mkp. küldönc honvéd

1 szgk. honvéd

2 mkp.

1/ Egy őrs határszakasza, ha a határ nyílt és rajta főközlekedési útvonalak mennek keresztül, kb. 6 km.

2/ Egy őrs határszakasza nyílt határszakasz esetén, de főközlekedési útvonalak nélkül 8-10 km.

3/ Egy őrs határszakasz, ha a határ természeti akadály (pl. Duna) kb. 12-15 km.

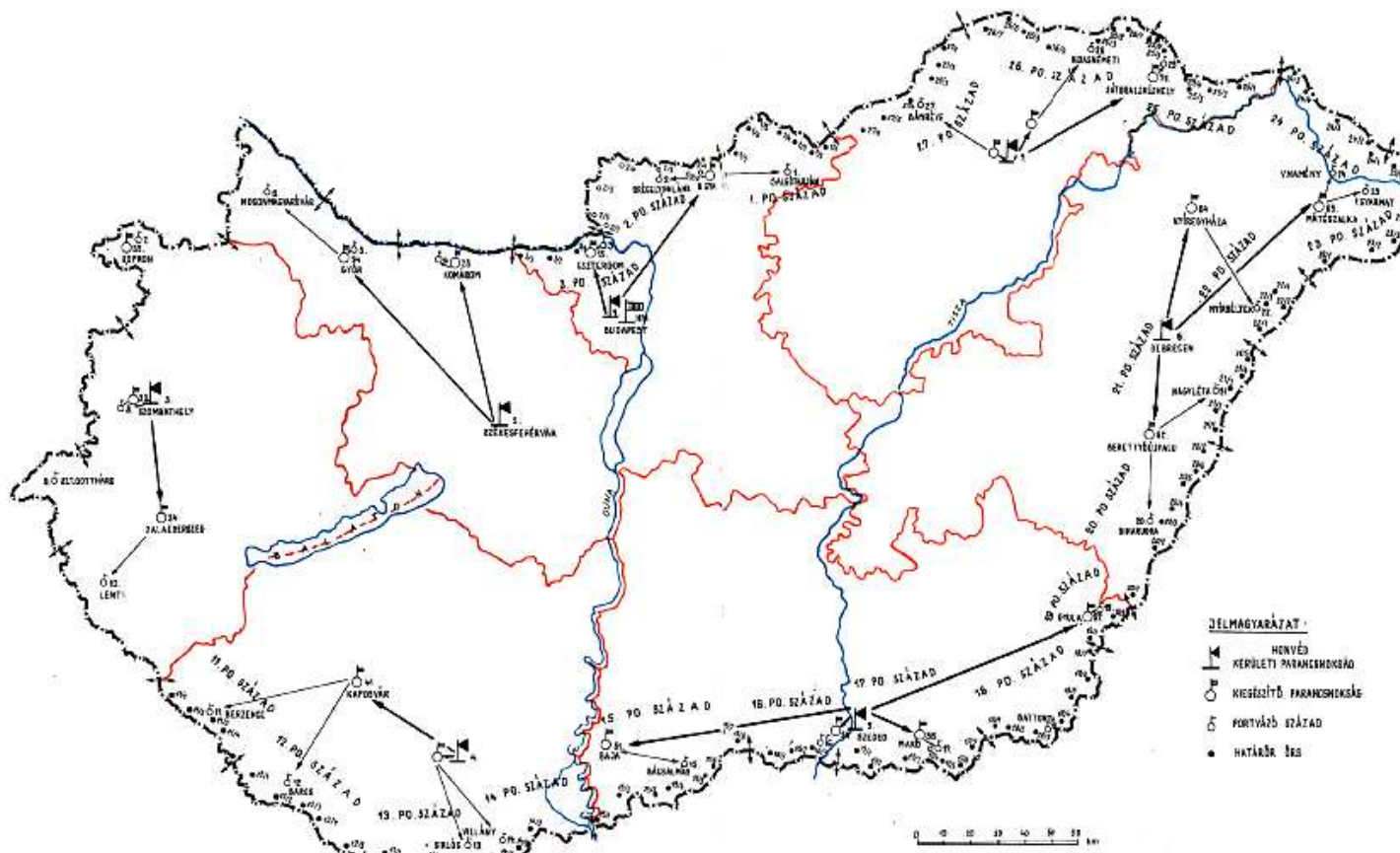
4/ A határőröket lehetőleg a régi határőrs laktanyákban kell elhelyezni.

5/ A határőröket ugyanazon határportyázó századon belül folytatólag kell számozni oly módon, hogy a számlálóba a határ vadász portyázó század sorszáma, nevezőbe a határőrs portyázó századon belüli sorszáma kerül. Egy határőrs teljes megjelölése pld. Makó 17/3. honvéd határőrs.

6./ Az egyes határportyázó századok határőrseinek felállítási helyére az 1–5. pont alattiak figyelembevételével a ker. pk-ok tegyenek javaslatot. Javaslataik megszerkesztésénél a régi határ vadász portyázó rendszert és a rendelkezésre álló volt őrs lak tanyákat vegyék figyelembe.

Forrás: EHRENBERGER Róbert (szerk.): *A béketábor magyar hadserege*. Budapest, 2001, PETIT REAL Könyvkiadó. Iratok az I. fejezethez 1. dokumentum 1. sz. melléklet.

Magyarország határőr szervezetének diszlokációja 1945 május

A határőrség létszámának változásai 1945–1946

	HM. Eln. 20.183/1945. intézkedés a honvéd határőrség felállítására	HM Eln. kat. pol. 102.000/1946. intézkedés a határ vadász alakulatok átszervezésére
zászlóaljok száma: 14 (később + 1 vasútbiztosító)		
századok száma:	27	50
őrsök száma:	150	250
Határőrség létszáma		
	1945-ben: 5025 fő	1946-ban: 9928 fő

Forrás: KESERŰ István: Magyar határőrizet 1945-1957. *Határőrségi tanulmányok*, V. évf. (1997) 1. sz. 45. p.

A határőrség létszámának változásai 1945–1950

Dátum	Létszám főben
1945 vége	5 024
1946 március	9 928
1948 április	7 795
1948 október	11 800
1949 március	11 493
1949 november	15 500
1950 január	17 777

Forrás: GÁSPÁR László: *A Magyar Határőrség szolgálati tevékenységeiben ható elvek érvényesülése és változásai 1945-től az 1980-as évek végéig*. Kandidátusi értekezés (ZMNE). Kézirat. Budapest, 1996. 14. sz. melléklet

A honvéd határőrség személyi állománya 1946–1947

a 27000/el. szerv.-27001/el. szerv.-24777/elnökség-27987/elnökség 1946. sz. rendelet alapján az 1946/47. szervezési évről.

EGYSÉG	Tiszt				Legénység				Katonák összesen	Polgári	Személy összesen	Ló			Jármű			Gépjármű			Fegyverzet			
	Tábornok	Törzstiszt	Főtiszt	Összesen	Tiszthelyettes	Tisztos	Honvéd	Összesen				Hátas	Hámos	Összesen	Országos jmu.	Mozgó konyha	Kerékpár	Motorkerékpár	Személy gk.	Teher gk. 3 t.	Összesen	Pisztoly	Géppisztoly	Puska
Határőrség pság.- és törzse	1	21	40	62	76	86	50	212	274	31	305				3	10	3	16	237	28	37			
1.2.3.4.8.10. hv. zlj. egyenként		2	26	28	85	150	85	330	358	10	368	6	34	40	17	1	34	5	4	2	11	84	273	
5. hv. zlj.		2	27	29	85	150	95	330	359	10	369	6	34	40	17	1	34	5	4	2	11	85	273	
6.7. hv. zlj. egyenként		2	30	32	103	180	116	399	431	10	441	6	40	46	20	1	40	5	4	2	11	94	336	
8. hv. zlj.		2	29	31	103	180	116	399	430	10	440	6	40	46	20	1	40	5	4	2	11	93	336	
11. hv. zlj.		2	29	31	100	180	116	396	427	10	437	6	40	46	20	1	40	5	4	2	11	93	333	
12. hv. zlj.		2	30	32	100	180	104	384	416	10	426	6	40	46	20	1	40	5	4	2	11	94	321	
13. hv. zlj.		2	30	32	100	180	101	381	413	10	423	6	40	46	20	1	40	5	4	2	11	94	318	
14. hv. zlj.		2	26	28	85	150	83	318	346	10	356	6	34	40	17	1	34	5	4	2	11	84	261	
15. vb. zlj.		7	15	22	27	310	391	728	750	4	754	3	10	13	5	1	7	4	5	1	10	58	606	
Határőrség	1	56	442	499	1392	2676	1858	5928	6425	175	6600	87	522	609	261	15	519	77	71	32	180	1530	304	4795

* Ebből 126 gpi. 1-42. hv. szd.-nál.

Forrás: MUCS Sándor: A határőrség megalakulása és harca a népi hatalomért 1945-1948. Budapest, 1970, Határőrség.

A határvadászok hadrendje 1946

1	K	3. Salgótarján 3/7 Hangony 3/8 Salgótarján 3/9 Bocskajspüti	4. Véc 4/10 Balassagyarmat 4/11 Drégnyalpánsk 4/12 Szob
		5. Győr 5/13 Esztergom 5/14 Komárom 5/15 Győr	8. Magyaróvár 6/16 Magyaróvár 6/17 Orosvár 6/18 Hegyeshalom 6/19 Mosonmagyaróvár
3	L	7. Csepreg 7/20 Eszterháza 7/21 Csepreg 7/22 Kőszeg 7/23 Zombathely	8. Kőrmend 8/24 Kőrmend 8/25 Ótgotthárd 8/26 Lenti 8/27 Letenye
		9. Csakonyavisoñta 9/28 Gyékényes 9/29 Vízvár 9/30 Barca 9/31 Tölgyfalu	10. Magyarbóly 10/32 Vajti 10/33 Siklós 10/34 Magyarbóly 10/35 Majs
5	E	11. Kiskunhalas 11/36 Gara 11/37 Bácsalmás 11/38 Alsóközpont 11/39 Deget	12. Orosháza 12/40 Makó 12/41 Mezöhegyes 12/42 Bottonya 12/43 Gyula
		13. Berettyóújfalú 13/44 Biharvígna 13/45 Biharkezesztes 13/46 Nagyjéka 13/47 Nyírútelek	14. Nyírútelek 14/48 Csenger 14/49 Fehérgyarmat 14/50 Védőroszomány
7	N	1. Miskolc 1/1 Sátoraljaújhaló 1/2 Hollóháza 1/3 Hidasnémeti	2. Bánréve 2/4 Törmenádaszka 2/5 Aggtelek 2/6 Bánréve

Jelmagyarázat:

- = Határvadász zászlóalj parancsnokság
- = Határvadász század parancsnokság

Forrás: GÁSPÁR László: A magyar határórség szolgálati tevékenységében ható elvek érvényesülése és változásai 1945-től az 1980-as évek végéig. Kandidátusi értekezés (ZMNE). Kézirat. Budapest, 1996. 17. sz. melléklet.

CSAPÓ Csaba Erdély csendőrsége az átmenet éveiben 1867–1881

A csendőrség, mint új alapokon szerveződő közbiztonsági testület Magyarországon 1849 júliusában kezdte meg működését. Az első években kialakuló szervezete, tevékenysége meghatározó az ezt követő csaknem egy évszázados történetében.

A magyarországi csendőrség történetében korszakhatárt jelentett az 1867. március 23-án Budán kiadott királyi rendelet, amely feloszlatta Magyarország területén a zsandárságot és a közbiztonsági szolgálatot a törvényhatóságokra bízta. Szakmai szempontból talán igen, politikailag azonban nem lehetett megkérdőjelezni a döntés helyességét. Az új magyar alkotmányban ugyanis a közbiztonság fenntartása nem szerepelt a közös ügyek között, tehát a Magyarországon működő csendőrség nem maradhatott osztrák parancsnokság alatt. A magyar kormány pedig érhetően nem vehette szolgálatába azokat a csendőröket, akik közel két évtizedig eszközei voltak Magyarország elnyomásának. Erdélyben és Horvátországban a csendőrség fennmaradt, az utóbbi ügyeibe azonban a magyar kormánynak 1876-ig nem volt beleszólása.

Az 1867-ben decentralizált, törvényhatóságok által működtetett közbiztonsági rendszer nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. A vármegyénként szervezett testületek nem egymást kiegészítve, hanem egymás mellett tevékenykedtek. A csendőrség feloszlásával ugyanakkor a megyék közbiztonságát felügyelő állomány jelentősen csökkent, a csendőröket nem sikerült megfelelő létszámban pótolni. Máramaros megye főispánjának 1867-ben kelt jelentése szerint, amíg korábban a megyében 40 cs. kir. csendőr és 30 megyei pandúr teljesített szolgálatot, ez a létszám 8 csendbiztosra és 30 gyalogos pandúrra csökkent. Az általa kért 18 fős létszámemeléssel ennek ellenére csak 12 főt engedélyeztek.¹

A közrend általános válsága már 1868-ban sürgős intézkedéseket tett szükségessé. Az egyik megoldási lehetőség az úgynevezett királyi biztosok kiküldése volt, akik között nyugdíjazott csendőrt is találunk. Somogy és Zala megyékben a közbiztonság helyreállítására például gr. FORGÁCH Mór korábbi csendőr ezredest neveztek ki teljhatalmú királyi biztosnak.² A biztosok területükön igénybe vehették a katonaság segítségét, így viszonylag gyorsan értek el eredményeket. Ezt a megoldást azonban csak ideiglenes jellegűnek tekintették, mert a katonák bevetése sokba került és távozásuk után a „betyárkodás” ismét jelentős méreteket öltött.³

A második lehetőség lehetett egy országos hatáskörű rendőrség megszervezése. A közbiztonsági szolgálat tekintetében az erdélyi csendőrség feloszlása mellett ez volt a parlamenti ellenzék egyik fő követelése. Még a megyei csendbiztosok 1870-ben tartott értekezlete is a pandúr-intézmény feloszlását és egy egységes rendőrség létrehozását vetette fel.⁴

A harmadik megoldás lehetett az országos hatáskörű csendőrség újjászervezése, amihez a korábbi negatív tapasztalatok alapján azonban még hosszabb időnek kellett eltelnie. Ennek ellenére a legsürgesebb feladatnak az erdélyi és a horvát-szlavón csendőrség helyzetének rendezését tartották.

Kettős alárendeltségben 1867–1876

1867-ben a két csendőrezred nevét megváltoztatták. Az erdélyi a „10. sz. országos csendőrparancsnokság”, a horvátországi a „8. sz. országos csendőrparancsnokság” elnevezést kapta. Alárendeltségük tekintetében is változás történt. Míg korábban egyedül a hadügyminiszternek tartoztak felelősséggel, 1867-től ez már csak a személyi és fegyelmi ügyekre korlátozódott, azonban ebben az esetben is azzal a megkötéssel, hogy a tisztek kinevezéséhez a magyar illetve a horvát kormány hozzájárulására is szükség volt. A közbiztonsági szolgálattal kapcsolatos minden döntés ettől az időponttól a magyar és a horvát kormányt illette. Ezen engedményektől eltekintve a két csendőrparancsnokság továbbra is a közös hadsereg szerves része maradt, amit az is bizonyít, hogy a szolgálati nyelv változatlanul a német. Az erdélyi és horvátországi csendőrség hadügyi vonatkozásait a bécsi központi csendőrfelügyelőség intézte, amelynek költségeihez a magyar kormány minden évben kb. 3000 Ft-os összeggel járult hozzá.⁵

A létszámviszonyok változása már a kezdetektől központi problémát jelentett és sok esetben veszélyeztette a szervezet hatékony működését. A legénység és a tisztikar érzékelve a csendőrség fennmaradása körüli bizonytalanságot, inkább kilépett vagy az ausztriai ezredekhez kérte át magát. A minisztertanács a közös hadügyminiszter segítségét kérte, hogy „a magyar ezredek ez évben elbocsátandó legénységéből megfelelő számú alkalmas egyéneket ismétli belépés (reengagierung) útján az erdélyi csendőrség számára ... felvegyen.”⁶ A kérés nem érte el a kívánt eredményt, mert az 1869. július 1-jei 1207 fős létszám két év alatt 637 főre csökkent.⁷

Az erdélyi csendőrséget a leghevesebb támadások a parlamentben, az évente megszavazott költségvetés vitája alkalmával érték. Bár a többség a kormány által előterjesztett összeget minden évben megszavazta, az ellenzék kül- és belpolitikai, illetve gazdasági érvekkel igyekezett kieroszakolni a felosztatását. Indokaik a következő pontokban foglalhatóak össze:

1. fenntartása törvényellenes, mert a közös ügyek között nem szerepel és akadályozza az erdélyi törvényhatóságok autonómiáját;
2. Magyarország és Erdély egysége a felosztatásig nem tekinthető végrehajtottnak;
3. egy idegen hatalom hadseregének kiegészítő része és ezen keresztül a közös hadügyminiszternek beleszólása van Magyarország belügyébe;
4. a szolgálati nyelv miatt a németesítés eszköze;
5. egy országos rendőrség felállítása sok magyarnak – és nem idegennek – jelentene munkalehetőséget;
6. az intézmény költséges;

Az ellenzéki felszólalásokból a későbbiek ismeretében TISZA Kálmán véleményét érdemes kiemelni, aki a felosztatás mellett a másik lehetőséget a magyar fennhatóság alá helyezésben látta. Véleménye szerint a belügyminiszter jelenleg nem vállalhatja a felelősséget egy olyan szervezet működéséért, amelynek nem csak ő parancsol.⁸

A bírálókat mellett azonban az ellenzéki és a kormánypárti képviselők is egyetértettek abban – egy-két szélsőséges véleményt leszámítva –, hogy a csendőrség, mint közbiztonsági szervezet feladatát Erdélyben kitűnően látja el. Ez volt a véleménye BRENNERBERG Mór osztálytanácsosnak, a belügyminisztérium közbiztonsági ügyosztálya ideiglenes vezetőjének is, aki a csendőrség 1871. évi tevékenységéről a következőket írta: „... Erdélyben – ahol a legtöbb egymásba ütköző elemek és érdekek léteznek, hol továbbá a szomszéd országokkal fenntartott élénk forgalom és közlekedés legtöbb egyenetlenségekre nyújt alkalmat –, a közbiztonság állapota, nem csekély részben éppen a csendőrség jó behatása folytán, aránylag a legjobbak.”⁹

1872 februárjában a horvát kormány képviselői felvetették, hogy az eddig a közös hadügyminiszter által kezelt ügyeket a honvédelmi minisztérium vegye át.¹⁰ Az elvi egyetértés ellenére a május 21-i minisztertanácson a magyar kormány az erdélyi csendőrség rendőrséggé történő átalakítása mellett döntött, ami az alig három hónappal korábbi megegyezéssel teljesen ellentétesnek tekinthető.¹¹

1873-ban a parlament pénzügyi bizottsága három megoldást javasolt a belügyminiszternek a kérdés megoldására:

1. a törvényhatóságok rendezéséről szóló törvény¹² Erdélyben történő végrehajtása;
2. a köztörvényhatóságok rendezéséről szóló törvény néhány szakaszának Erdélyre vonatkozó módosítása;
3. országos rendőrségi törvényjavaslat beterjesztése.¹³

A képviselőház az indítványt elfogadta és kötelezte a minisztert, hogy az általa választott megoldást törvényjavaslat formájában a parlamentnek terjessze be. Ennek ellenére törvényi szabályozásra 1881-ig nem került sor.

1873-ban a belügyminisztériumi ügyosztályok beosztása megváltozott, a csendőrség a VII. (államrendőri és közbiztonsági) osztályhoz került. Az osztály vezetője JÉKELFALUSSY Lajos t. miniszteri tanácsos, a „b” alosztály (közbiztonsági ügyek) vezetője BRENNERBERG Mór lett.¹⁴ Ebben az évben egy jelzésértékű intézkedéssel a csendőrség költségvetését az állami „rendkívüli szükségletek” rovatból a „rendes” költségek közé tették át. Ezzel a képviselőház – bár az ellenzéki felszólalásokból nem ez derül ki – de facto elismerte a csendőrséget Erdélyben törvényesen működő szervezetnek.¹⁵

Az események menetében a döntő fordulat 1875 márciusában következett be, amikor a WENCKHEIM-kormányban TISZA Kálmán elfoglalta belügyminiszteri posztját. A március 9-i minisztertanácson azzal a határozott véleménnyel lépett fel, hogy az erdélyi csendőrséget nem szabad felosztatni, hanem mindent el kell követni annak érdekében, hogy a közös hadügyminisztérium fennhatósága alól a magyar kormány alá kerülhessen.¹⁶ A kormány támogatásának megszerzése után javaslatát a parlamenti balközép is zajos ünneplésben részesítette, annak ellenére, hogy korábban éppen ők követelték a lehangosabban a csendőrség felosztatását.¹⁷

A március 24-i koronatanács ülésen WENCKHEIM Béla miniszterelnök és TISZA Kálmán belügyminiszter együtt terjesztette be az erdélyi és a horvát-szlavón csendőrség teljes átvételének kérelmét. Ferenc József azonban az elhangzottakra nem is reagálva egyedül a rendkívül alacsony létszám kiegészítéséről volt hajlandó nyilatkozni. Felvetette, hogy az állományt nem abból a kontingensből kellene feltölteni, amelyet a honvédséghez soroztak be.¹⁸

Bár a magyar és a horvát kormány ekkor még nem ezt a problémát állította a tárgyalások középpontjába, ennek fontosságát nem lehetett kétségbe vonni. Ezt igazolja az a tény, hogy Horvátországban már a közös hadsereg újoncait vezényelték a csendőrséghez, mert az állomány feltöltéséhez nem találtak elég önkéntest. Hasonlóan alakult a helyzet Erdélyben is, ahol a létszám 1869–1876 között a $\frac{2}{3}$ -ára csökkent, bár a hadseregből történő kiegészítésre ekkor még nem került sor.

Az átvétel részleteinek tisztázása SZENDE Béla honvédelmi miniszter feladata volt. Két kérdéssel kapcsolatban alakult ki éles vita KOLLER hadügyminiszterrel. A csendőrségnél maradó tisztek számára a magyar kormány feltételként szabta a tökéletes magyar nyelvtudást, a távozó tisztek nyugdíj- és próbaidős illetményét, pedig a Hadügyminisztériumnak kellett volna fizetnie.¹⁹ A véleménykülönbségeket az 1875. augusztus 16-i koronatanácson sikerült tisztázni. Itt fogalmazódtak meg azok az alapelvek, amelyek – Ferenc József utasítása szerint – már nem a honvédségről szóló törvényen alapultak,²⁰ tehát nem magyar állampolgárságú és magyarul nem beszélő tisztek is maradhattak a csendőrségnél. Ekkor született döntés arról is, hogy a csendőr-parancsnokságokat nem olvasztják be a honvédségbe. A hadügyminiszter nem járult hozzá, hogy a közös hadsereghez vagy annak tartalékához tartozó személyek a honvédségben is aktív szolgálatot vállaljanak.²¹

A változtatásokat véglegesen az 1876. április 24-én kiadott honvédelmi miniszteri rendeletek szabályozták.²² A két parancsnokság elnevezése megváltozott: „magyar királyi erdélyi csendőrség parancsnoksága” és „magyar királyi horvát-szlavón csendőrség parancsnoksága” nevet kapták. A szolgálati nyelv Erdélyben a magyar, Horvátországban a horvát lett. A rendeletek szabályozták az állományviszonyokkal, bíróságokkal kapcsolatos ügyeket és a parancsnokságok honvédséghez való viszonyát. Katonai tekintetben a csendőrparancsnokságokat a honvéd dandár-, illetve kerületi parancsnokságoknak és a honvédség főparancsnokának rendelték alá. A legénység kiegészítésének eddigi formáit nem változtatták meg a sorhadkötelezettségük utolsó évének második felében tartósan szabadságoltak, a tartalékosok, az állandó póttartalékosok, a honvédség állományába tartozó és legalább nyolc heti kiépzésben részesült önkéntesek léphettek be a testülethez.

A csendőrséghez való belépéshez szükséges feltételek voltak: az alkalmasság a katonai szolgálatra, a jó magaviselet, a nőtlen vagy gyermektelen özvegyi állapot, az írni és olvasni tudás, valamint „annyi szellemi képesség”, hogy képes legyen csendőri szolgálatot teljesíteni.

A hadügyminiszter hozzájárult ahhoz is, hogy a csendőrségnél szolgáló sorhad- vagy honvéd-kötelezetteket véglegesen az illető csendőrparancsnokságok állományába helyezték át. Ez azért volt rendkívüli jelentőségű, mert egy 1875 augusztusi adat szerint az erdélyi csendőrségnél 411, a horvátországban 132 sorszolgálatképes egyén volt, akik az állomány kb. 50 illetve 25 %-át adták. Mozgósítás esetén ezek kiválása a csendőrség összeomlását jelenthette volna.

1876-ban a legénység szolgálati idejét – a próbaszolgálattal együtt – 3 évben határozták meg és kötelezővé tették a fizikai alkalmasságot bizonyító orvosi igazolást.²³ 1877. január 1-jétől a lelkeszeti ügyek és egyházi anyakönyvek vezetése a közös hadsereg lelkeszetétől az egyes esetekben illetékes különféle vallásfelekezeti lelképásztorokhoz került át. Ekkor szabályozták a legénység nősülésének feltételeit is. A fennálló törvényekre hivatkozva megtiltották, hogy „keresztyén- és mózesvallású személyek” házasságot kössenek.²⁴

Az erdélyi csendőrség magyar fennhatóság alá rendelése és átalakítása ezzel befejezettnek tekinthető, a horvát-szlavón csendőrség átvételét azonban korántsem sikerült ilyen megnyugtató módon rendezni. A vitával kapcsolatosan két kérdést érdemes kiemelni. 1876. május 6-án a honvédelmi miniszter értesítette a honvéd főparancsnokságot, hogy KOPPITSCH Ottó ezredes, a horvát-szlavón csendőrség parancsnoka az alárendeltség megváltozása miatt szolgálatát tovább nem vállalja és a parancsnokságot május 1-jétől ideiglenesen helyettesének adta át.²⁵ Bár az ezredes az indokot később megváltoztatta – nyugdíjazási kérelmében és a horvát nyelv meg nem értésére hivatkozott –, a tiltakozás ezen formája figyelemre méltó, ugyanis a horvát-szlavón csendőrség parancsnokaként az egyik résztvevője volt az átvételről folyó tárgyalásoknak.²⁶

A második esetben egy illetékességi vita vezetett a horvátországi csendőrség kérdésének minisztertanácsai megvitatásához, ahol a bán nem értett egyet azzal, hogy: a honvéd dandár- és kerületi parancsnokok, továbbá a honvédség főparancsnoka megvizsgálhatják a horvát-szlavón csendőrség szolgálati könyveit és menetkimutatásait, a honvédelmi miniszter tiszteket oszthat be próbaszolgálatra a horvát-szlavón csendőrségbe, változtatás történt a horvát-szlavón csendőrség ruházatán és nevében a „magyar” jelző is szerepel.²⁷

Az alárendeltség –és ezen keresztül a nemzeti kérdés-felvetése a magyar politikusok részéről éppen olyan merev elutasításban részesült, mint amikor korszakunkban több alkalommal éppen ők próbálták felvetni Ferenc József előtt egy önálló magyar hadsereg megteremtésének gondolatát.

A politikai folyamatok tárgyalásának lezárásaként érdemes felvetnünk néhány olyan gondolatot, amelyek talán sikeresen hozzájárulhatnak a kérdés nagypolitikai összefüggéseinek tisztázásához. Az 1867-es kiegyezés Ausztria és Magyarország kompromisszumos megállapodása volt, amelyben magyar részről az egyik fő feltételnek az 1848-ban elfogadott unio maradéktalan visszaállítását tekintették. Bár a részletes szabályozás csak 1868-ban készült el,²⁸ az ANDRÁSSY-kormány már 1867. március 8-án felhatalmazást kapott a parlamenttől, hogy Erdély ügyeit teljhatalommal intézze.²⁹ A beolvasztást a kormány több lépcsőben hajtotta végre, mert az új berendezkedés nehézségeit nem akarták az esetleges nemzetiségi ellentétekkel tovább fokozni. Ebbe a folyamatba illeszthető be az erdélyi csendőrség kérdése.

Az alárendeltség megváltozásának késleltetésében azonban a belpolitikai mellett külpolitikai indokok is közrejátszottak. Erdély földrajzi fekvésénél fogva kulcspozíciót biztosíthatott az Osztrák-Magyar Monarchiának egy orosz-román-szerb-török összeütközés esetén. Ha egyes magyarországi vezető körökben élhetett is némi illúzió, hogy az unió törvényes rendezése automatikusan magával hozza a csendőrség helyzetének megváltozását, utólag keserves csalódás érhetette őket. Ferenc József ugyanis tisztában volt azzal, hogy egy esetleges háború sikeres megvívásának alapvető feltétele a belső viszonyok rendezettsége. A Magyarországon is kudarcot vallott pandúr-rendszerrel pedig ez Erdélyben nem volt biztosítható. Így komoly tárgyalásokra és az átvételre csak akkor kerülhetett sor, amikor a magyar kormány nyilvánvalóvá tette, hogy nem célja többé az erdélyi csendőrség feloszlata.

A horvát-szlavón csendőrség Magyarországhoz kerülését az illetékes horvát szervek kezdeményezték.³⁰ Kimondva-kimondatlanul kötetlenebb alárendeltséget, nagyobb intézkedési szabadságot reméltek a magyar honvédelmi minisztertől, mint amilyennel korábban rendelkeztek. Céljukat azonban nem érhették el. A magyar vezetés kihasználta a kínálkozó lehetőséget, hogy legalább részben ellenőrizhesse a rend fenntartását Horvátországban. Az elkeseredés horvát részről olyan nagy volt, hogy a bán az 1876. október 20-i koronatanácson még azt a kijelentést is megkockáztatta, hogy jobb lett volna, ha a korábbi helyzet fennmarad.

Magyar fennhatóság alatt

Az alárendeltség megváltozásával szinte egyidőben változás történt az erdélyi csendőrparancsnokság vezetésében. SCHATZ Lajos őrnagy helyére – akit a Honvédelmi Minisztérium I. ügyosztályába, mint a csendőrségi ügyek előadóját helyezték át – TÖRÖK Ferenc őrnagyot, a belső-szolnoki 32. honvéd zászlóalj parancsnokát nevezték ki.³¹

Az új vezető azonnal ellenőrző körútra indult, hogy az alárendelt szárnyak állapotáról személyesen is meggyőződhesen. Tapasztalatai rendkívül kedvezőtlenek voltak és erről egy úgynevezett „szemleészrevétel”-ben számolt be, amelyet minden őrsnek elküldtek. Az irat érdekessége, hogy magyar és német nyelven nyomtatták, mert a legénység jelentős része nem magyar anyanyelvű volt.

A jelentés szerint az állomány elhanyagolta a kötelezően előírt orvosi vizsgálatot, a felszerelés sok helyen ápolatlan és a szabályzatoknak nem megfelelő. A fegyverzet néhol használhatatlan, a kiképzésnél a hangsúlyt nem a gyakorlati életre való felkészítésre, hanem a szabályzatok szó szerinti ismeretére helyezik. A legénység a katonai előjárók nevét, Erdély politikai viszonyait csak a legkritikább esetben ismerte. Szigorúan megtiltotta a kártyázást, az italmérő helyiségek látogatását, az „erkölcstelen nősemélyekkel való társalkodás”-t.³²

A legénység kiegészítési viszonyai 1876–1881 között a korábbiakhoz hasonlóan rendkívül kedvezőtlenek voltak, ezért 1877-től a felvételnél eltekintettek a szolgálatban egyébként nélkülözhetetlen második nyelv ismeretétől.³³ Erdélyben a korábbi gyakorlattól eltérően már nem biztosítottak kíséretet a tagosítási munkálatokat végző mérnököknek, amihez a létszámhiány mellett a rendkívül megnőtt szolgálatok száma is hozzájárult.³⁴ Egy államtitkári jelentés szerint rendszeressé vált a katonai karhatalom – 1879 augusztusában 190 fő – igénybevétele, ami a rendkívül megterhelt legénységet ugyan nem pótolta, de segédletként felhasználható volt.³⁵ Hónapokig előfordult, hogy senki nem jelentkezett csendőrségi szolgálatra és adott esetben akkor is csak hamis orvosi papírokkal.³⁶

Az 1876–1881 közötti évek az erdélyi csendőrség lassú újjáépítésével teltek. Bár ennek részleteiről nagyon kevés használható forrás maradt fenn, a csendőrség 1882–1884 közötti országos kiépítése igazolta a munka szakszerűségét. Ekkor ugyanis az erdélyi csendőrparancsnokság vezetésével, tiszti és legénységi állományára építve, annak szabályzatait és gyakorlati működését átvéve és folytatva valósult meg az 5 új csendőrparancsnokság megalapítása.

Jegyzetek:

¹ MOL BM K-150 12. cs. 1867. II. 3. 5021. a. sz.

² MOL BM K-148 13. cs. 1868. IV/F. 2385. elm. sz.

- ³ CSAPÓ
- ⁴ MOL BM K-150 84. cs. 1870. III. 11. 6690. asz.
- ⁵ MOL BM K-150 124. cs. 1871. III. 11. 409. asz. ; MOL BM K-150 246. cs. 1873. III. 11. 13001. asz.
- ⁶ MOL K-27 1869. április 15.
- ⁷ Loc. cit. ; MOL BM K-150 124. cs. 1871. III. 11. 187. asz.
- ⁸ KN 1869-1872. V. 345. p.
- ⁹ MOL BM K-148 30. cs. 1873. III/M. I.108.
- ¹⁰ MOL BM K-150 335. cs. 1874. III.11. 39 664. asz.
- ¹¹ MOL K-27 1872. május 21.
- ¹² 1870/XLII. tc. a törvényhatóságok rendezéséről.
- ¹³ KN 1872-1875.IV. 157. p.
- ¹⁴ MOL BM K-148 30. cs.1873.III/N.I.1204/el. sz.
- ¹⁵ KN 1872-1875.IV.175. p.
- ¹⁶ MOL K-27 1875. március 9.
- ¹⁷ KN 1872-1875 XIV-XV. 207. p.
- ¹⁸ MOL K-27 1875. március 24.
- ¹⁹ HL a honvédelmi miniszter legfelsőbb előterjesztései 1875. 2776/HM.eln. sz.
- ²⁰ 1868/XLI. tc.
- ²¹ MOL K-27 1875. augusztus 16.
- ²² Rendeleti közlöny az m. kir. Honvédség számára, III. évf. (1876) 12. sz. 1552/1876. HM. r. ; Rendeleti közlöny az m. kir. Honvédség számára, III. évf. (1876) 12. sz. 1553/1876. HM. r.
- ²³ Rendeleti közlöny az m. kir. Honvédség számára, III. évf. (1876) 17. sz. 2935/1876. HM. r.
- ²⁴ Rendeleti közlöny az m. kir. Honvédség számára , III. évf. (1876) 19. sz. 3233/1876. HM. r.
- ²⁵ HL honvéd főparancsnokság 1876.926/el. sz.
- ²⁶ HL I.41.1875.4343/HM. eln. sz.
- ²⁷ MOL K-271876 október 18.
- ²⁸ 1868/XIII. tc.
- ²⁹ SZÁSZ
- ³⁰ MOL K-27 1876. október 20.
- ³¹ HL I.41. 1876.2577/HM. eln. sz.
- ³² Az első csendőrségi szemle-észrevétel
- ³³ HL I.75.1877.865/f. p. sz.
- ³⁴ MOL BM K-150 869. cs.1878.III.11.28 116. asz.
- ³⁵ HL I.75.1879.1685/el. sz.
- ³⁶ HL I.75. 1877.50/el. sz. ; MOL BM k-150 814. cs. 1880.III.11. 32 235. asz.

Jegyzetekben alkalmazott rövidítések:

MONOGRÁFIÁK és KISMONOGRÁFIÁK

- CSAPÓ — CSAPÓ Csaba: *Ráday Gedeon és a szegedi királyi biztosság. A betyárvilág felszámolása.* Pécs, 2007, Pro Pannónia Kiadói Alapítvány /Pannónia Könyvek./
- SZÁSZ — SZÁSZ Zoltán (szerk.): *Erdély története.* Budapest, 1986³, Akadémiai Kiadó. III. köt. *1830-tól napjainkig.* 1624. p.

TANULMÁNYOK

- Az első csendőrségi szemle-észrevétel — Az első csendőrségi szemle-észrevétel. *Csendőrségi Lapok*, XXIII. évf. (1933) 4. sz. 118–124. p.

JOGSZABÁLYOK

- 1868/XIII. tc. — 1868/XIII. tc. Magyarország és Erdély egyesítésének részletes szabályo-zásáról.
- 1868/XLI. tc. — 1868/XLI. tc. a honvédségről.
- 1552/1876. HM. r. — 1552/1876. HM. r. a 8. és 10. csendőrségi parancsnokságoknak átvétele és az ezekre vonatkozó határozványok iránt.
- 1553/1876. HM. r. — 1553/1876. HM. r. a m. kir. erdélyi és a horvát-szlavón csendőrséget illető szabályok iránt.
- 2935/1876. HM. r. — 2935/1876. HM. r. a csendőrséghez felveendő egyéneket illetőleg követendő eljárás.
- 3233/1876. HM. r. — 3233/1876. HM. r. a m. kir. csendőrség állományának közzé tétele.

LEVÉL-, IRAT- ÉS DOKUMENTUMTÁRI GYŰJTEMÉNYEK

- HL — Hadtörténelmi Levéltár
- KN — Magyar Országgyűlés képviselőházi naplója
- MOL BM K-150 — Magyar Országos Levéltár Belügyminisztérium Általános iratok.
- MOL BM K-148 — Magyar Országos Levéltár Belügyminisztérium Elnöki iratok.
- MOL K-27 — Magyar Országos Levéltár Minisztertanácsi iratok.

GÁSPÁR László

A második világháború utáni magyar határőrizet változásai

A XX. századi magyar határőrség történetének igen sajátos időszakait élte meg 1945 után. Ezekben az évtizedekben többször változtak a határőr szervezet működésének keretei, tevékenységének jellege, szervezete, eljárásai. A legmarkánsabb változások mégis a XX. század elején¹ és végén,² illetve a XXI. század elején³ következtek be, természetesen egészen más, mégis hasonlóan mélyreható társadalmi változások körülményei között.

A második világháborút követő évtizedek során a magyar határőrizet végig katonai jellegű volt, azonban döntő változáson ment keresztül a védelmi rendszerben elfoglalt helyét, alárendeltségi viszonyait és szervezetét tekintve egyaránt. 1945–1949 között ugyanúgy a honvédelem rendszerébe tartozott, ahogyan a világháborút megelőzően is, mivel a Magyar Honvédség, majd a Magyar Néphadsereg szerves részét képezte, annak hadrendjébe tartozott. 1949-et követően viszont a megváltozott kül- és belpolitikai viszonyok eredményeként átkerült a rendvédelem rendszerébe, ahová korábban, a dualizmus idején néhány évtizedig már korábban is tartozott, ahol fennállásáig is funkcionált. A vizsgált időszakban azonban a rendvédelmi rendszeren belül is változott helye és szerepe. 1950–1953 között egy eltorzított államhatalmi szervezet részeként, mint az Államvédelmi Hatóság fegyveres ereje látta el feladatát, míg 1953-at követően az egyik belügyi szervként működött, kezdetben formális, később egyre erőteljesebb miniszteriális felügyelet alatt. Végül a szervezet felszámolása is a határrendészeti feladatkör rendvédelmen belüli átcsoportosításával függött össze.

A védelmi rendszerekben elfoglalt helyének, alárendeltségi viszonyainak változásai olyan politikai hatásoknak az eredményei voltak, amelyek nem hagyták érintetlenül a határőrség szervezetét sem. Ez utóbbinak változásait több, egymástól jól elkülöníthető időszak szerint csoportosíthatjuk.

A honvéd határőrizet újjászervezése a II. világháború után

Az 1945. január 20-án Moszkvában aláírt fegyverszüneti egyezmény értelmében Magyarországnak válalnia kellett csapatainak, közigazgatási szerveinek kivonását Csehszlovákia, Románia és Jugoszlávia – nagyobb részt visszakapott, kisebb részt visszaszerzett – területéről, és ezzel együtt vissza kellett térnie az 1937. december 31-i határai mögé.⁴ A határőrizet újjászervezésére azokon a trianoni határokon került sor, amelyeken eddigre már szinte semmi nyoma nem maradt a bécsi döntéseket megelőző határőrizeti rendszereknek.

A szovjet kívánalmak és a magyar érdekek egybeestek az új magyar hadsereg megszervezésének mielőbbi megkezdése terén már 1945 január végén. Az új hadsereg szervezői fővonásait tekintve a korábbi magyar hadseregszervezet modelljét követték, amikor 7 honvéd kerületi parancsnokságot és ezeket feltöltő, kiegészítő parancsnokságokat szerveztek. E modellből adódott, hogy a határőr csapatok létrehozására a honvéd kerületi parancsnokságok szervezetében került sor. A Honvédelmi Minisztérium 1945. február 22-én intézkedett a honvéd kerületi parancsnokságok határportyázó századainak felállításáról.⁵ Az országon átvonuló háború teremtette körülményekből fakadóan azonban erre nem egyidejűleg, hanem lépcsőzetesen, a hadműveletek nyugatabbra tolódásával előbb keleten, később nyugaton is sor került. Az intézkedés a határportyázó századok létszámát illetően úgy rendelkezett, hogy ezek működési területe feleljen meg a vármegyék területére eső határszakasz hosszának. Ahol azonban ez a határszakasz az 50 km-t meghaladja, ahhoz a vármegyéhez két századot kell szervezni.

Érdekes megjegyezni, hogy a szovjet politikai felső vezetés törekvései között ekkor még nyomát sem látjuk annak a néhány év múlva olyan jellemző törekvésnek, hogy a szovjet hadsereg által megszállt területeken a Szovjetunió példáját mintázó rendszereket alakítsanak ki. Vagy ha volt is ilyen szándék azt nem deklarálták, így a Magyarország felett is diszponáló szovjet katonai vezetés semmiféle olyan igényt nem támasztott, ami az újjászervezendő magyar határőrizet strukturális alapjait érintette volna. Pedig ekkor még sokkal könnyebben megtehették volna, mint pár évvel később, hiszen a korábbi határőrizeti szervezetek megsemmisültek, s a háborús körülmények között nem volt olyan politikai erő, amelyik akár csak megkérdőjelezte volna a győzelemre álló fél akaratának helyességét. Ilyen körülmények között a határőrizet újjászervezése a korábbi (honvédelmi) rendszerben történt.

1945. április 25-én a Szövetséges Ellenőrző Bizottság rendelkezésben limitálta a határőrség összlétszámát, ami az ország határainak hosszát figyelembe véve 5 000 fő lehetett. Ez alapján készítette el a Honvédelmi Minisztérium a határőr csapatokra vonatkozó tervezetét, amit a SZEB 1945. május 14-én hagyott jóvá. A határőr szervezet fokozatosan állították fel, a keleti országrészben korábban, a nyugaton később kezdték meg szervezését,⁶ az teljes egészében csak 1945 második felére alakult ki.⁷ Eszerint a 27 határportyázó század és az általuk irányított 150 órs a területileg illetékes honvéd kerüle-

ti parancsnok alárendeltségébe tartozott. A kerületi parancsnokságok egymástól függetlenül, alapvető rendeltetésük mellett, mintegy „egyéb feladatként” irányították a határőr csapatokat, amiket összefogó központi irányító szerv akkoriban nem létezett. Ugyan a határőr csapatok tevékenysége iránti igény, szükséglet abban az időben nem egyenlően, hanem egyes viszonylatokban, irányokban és időben eltérően jelentkezett, mégis a határőr csapatok számát és elhelyezkedését nem ezek a szükségletek határozták meg, hanem a szűkös lehetőség és néhány adminisztratív szempont.

A határportyázó őrsök az államhatár mellett nagyjából egyenletesen elosztva, meglehetősen alacsonynak számító, 31 fős szervezetükkel átlagosan 14–15 km-es határszakaszt őriztek. Ebből az erőből csak a határmenti portyázgatásra futotta, de a több vonalas határőrzésre, a mélység őrzésére alig gondolhattak. Tevékenységükben többnyire csupán magukra számíthattak, mert az összeköttetési és közlekedési lehetőségek miatt hathatós segítséget még a szomszéd őrsök sem nyújthattak és a századparancsnokságok egyáltalán nem rendelkeztek manővereztethető tartalékokkal. Ezt az egy lépcsős határőrizetet igazán nem lehetett hatékonynak tekinteni, legfőbb erénye az volt, hogy az adott körülmények között egyáltalán létezett. Csapterő lényegében csak a 150 őrsön volt. Ezek tevékenységének alapját a járőrök vezénylése képezte. Határzárak létrehozásához razziák gyors erő-átcsoportosításához azonban csak szovjet és magyar honvéd kötelékekkel való megerősítéssel tudtak olyan erőösszpontosítást kialakítani, amivel már eredményesen harcolhattak a nyugati és a keleti határvidéken garázdálkodó fegyveres bandák ellen. Ezek a megerősítések azonban ideiglenesek és esetlegesek voltak.

A határőrizetnek szinte nem is volt mélysége, hiszen csak egyetlen lépcsőből, az egymás mellett elhelyezkedő őrsökből állt, de ezek is a maguk hozzávetőleg 2 fő/km elméleti járőrsűrűségükkel legfeljebb egy vonalas határőrizetet valósíthattak meg, tevékenységük csupán az államhatártól számított 100–200 méterre korlátozódott. Ilyen körülmények között a határőrizet hatékonysága csak igen alacsony szintű lehetett.

Ha ezt a meglehetősen szerény határőr szervezetet összehasonlítjuk a világháborús évek, főleg a területgyarapításokat követő évek határvadász szervezetével, meglepő különbséget tapasztalunk. Az újonnan felállított szervezetből teljes egészében kihagyták a komoly létszámú és jól felfegyverzett határvédelmi elemeket, de még a korábbi határszolgálatos részhez viszonyítva is elmaradt az új határportyázó századok szervezete, létszáma, lehetőségei. Mindez annak a következménye volt, hogy megváltoztak a politikai, katonai célok, és nem utolsósorban az ország lehetőségei.

A II. világháború lezárásától 1946 tavaszáig terjedő időszak Magyarországon egyrészt az újjáépítés és fokozatos konszolidáció, másrészt a politikai hatalomért folytatott harc jegyében telt el. E harc egyik fontos színtere éppen a hadsereg, és ott a döntő befolyás megnyerése volt. Az ország nehéz gazdasági helyzetére tekintettel, valamint – a békeszerződés megkötéséig a magyar hadsereg felett rendelkező – Szövetséges Ellenőrző Bizottság nyomására a kormány a hadsereg állományának igen jelentős mértékű csökkentését határozta el, amelyet összekötött egy jelentős mértékű szervezeti változtatással is.

Erre 1946 márciusában került sor. A hadsereg új hadrendje megkísérelte feloldani azokat a feszültségeket, amelyeket az 1945-ös szervezet még magán viselt. Ennek során a határőr csapatokat kivonták a kerületparancsnokságok alárendeltségéből és új irányító szervként létrehozták a vezetésükre hivatott Határőr Parancsnokságot. Ezzel megteremtődött a határőrség centrális vezetésének lehetősége. Élére a magas katonai képzettségű kommunista PÁLFFY Györgyöt, törzsparancsnokául a hasonló beállítottságú NÉMETH Dezsőt állították, biztosítva a kommunista párt döntő befolyását a szervezet felett. Ezt a tendenciát tovább erősítette az átszervezett honvédség más szerveitől, csapataitól a határőrséghez átirányított kommunisták magas száma. Míg a honvédség létszámát drasztikusan 13 500 főre csökkentették, addig annak részét képező határőr csapatokét még növelték is. Így állhatott elő az a helyzet, hogy a honvédség közel felét kitevő 6 588 fős határőrség az ország legnagyobb magasabbegységévé, s közben a baloldal hatalmi harcának erős fegyverévé vált.

Ezek mellett azonban igen nagy jelentőségű voltak a többi szervezeti változtatás is. Az új szervezet a határőr csapatok korábbi kettős tagozódása mellett egy újabb vezetési szintet is tartalmazott. A Határőr Parancsnokság 14 határvadász zászlóalj-parancsnokságot irányított, amelyek alá 3–4, összességében 50 határvadász századparancsnokság tartozott, akik viszont átlagosan 4–6 határvadász őrsöt vezettek. Így az őrsök száma a korábbi 150-ról 250-re emelkedett. Az új őrsöket a veszélyeztetettebb irányokban állították fel, valamelyest összpontosítva ezzel a rendelkezésre álló erőt. E törekvésnek azonban határt szabott az a körülmény, hogy az adott időszakban valamilyen szempontból szinte minden határszakasz frekventáltnak számított.⁸

Az 1946-os szervezet hibája az volt, hogy egyik vezetési szinten sem szerveztek tartalék alegységet, így továbbra is egy lépcsős hadrendben, csupán egy-két kilométer mélységben portyáztak a határ mentén. A századparancsnokságok semmilyen mértékben, a zászlóaljparancsnokságok is csak annyi-

ban rendelkeztek tartalékkal, amennyiben a kiképző századok erői razziákban határőrizeti, más vonatkozásban karhatalmi tartalékként alkalmazhatóak voltak. A kiképzés ciklikussága és folyamatjellege miatt azonban a kiképző alegységek csak időnként voltak alkalmazhatóak. Ezt a csekély lehetőséget azonban a tartalék erők iránti szükséglet messze meghaladta.

A szervezeti nehézségek mellett különösen a határőr csapatok katasztrófális anyagi helyzete volt az, ami igen negatív módon hatott a határszolgálat ellátására. Az északi, keleti és déli határszakaszokon ez elsősorban elhelyezési nehézségek formájában jelentkezett. Itt, az 1938-at követő országgyarapítás időszakában a határvadász kötelékek elhagyták objektumaikat és a régi-új határokon alakították ki díszlokációjukat, miközben a régi laktanyáik, raktáraik és más épületeik átadásra, értékesítésre és különböző célú felhasználásra kerültek. A fegyverszüneti szerződés értelmében helyreállított határon az újjászerveződő határportyázó alakulatok már semmit nem találtak az egykori objektumokból.⁹ Romos, elhagyott tanyákban és más szükségépületekben alakították ki az őrsöket, esetenként a falu több pontján igénybevett épületekben szétosztva helyezték el egyetlen őrs állományát. Csak a szerencsésebb őrsök jutottak hozzá a felosztott csendőrőrsök objektumaihoz.¹⁰

Az anyagi ellátás többi területén sem volt jobb a helyzet. A legénység ruházata és lábbelije kezdetben rendkívül vegyes képet mutatott és rossz állapotban volt. Amilyen ruházati anyagokat sikerült beszerezni, olyannal látták el az állományt. 1945 végén még előfordult, hogy nem volt minden határőrnek a téli időjárásnak megfelelő lábbelije, s olyan őrs is akadt, ahol a szolgálatból bevonuló járőr bakancsára várt a portyára kiinduló új járőr. A fegyverzet is rendkívül vegyes volt. Ugyan jutott mindenkinek, hiszen csak pár hónappal voltak a háború után, azonban több típus is használatban volt, ami a javítási problémák mellett a megfelelő lőszer utánpótlásának a nehézségeit is felvetette. Ezek az anomáliák csak lassan szűntek meg, annak függvényében, ahogy a frontról, fogolytáborokból hazatérő katonáktól a kincstári felszerelést bevonták és újraosztották a felállított alakulatok között, illetve ahogy az 1946 márciusi leszervezések nyomán azok bevonásra kerültek.

Hasonló képet mutatott a határportyázó alakulatok élelmezése is. Központi ellátás nem volt, a századparancsnokságok és az őrsök teljesen magukra voltak utalva. A minisztérium a kerületparancsnokságok útján igyekezett néhány mázsa sót és más csereeszközt juttatni az őrsöknek, ahol a parancsnokok a helyi lakosság körében más élelmiszerre cserélték azokat. Gyakran az őrsök a helyi földosztó bizottságoktól néhány hold földet igényeltek, s ezen kezdtek gazdálkodni. Ez azonban csak szükségmegoldás lehetett, hiszen így az egyáltalán nem nagy legénységi állomány egy része folyamatosan állattenyésztéssel vagy más mezőgazdasági munkával volt lekötvé, hiányuk a határszolgálat hatékonyságának romlásában megmutatkozott. A határőrség ellátási nehézségei alapvetően az ország nehéz, háború utáni gazdasági helyzetéből adódtak.

Jelentős feszültséget okozott, hogy a legénységi állomány túlnyomó többsége viszonylag magas korú volt, már több éve teljesítettek katonai szolgálatot, a háború vége után szerettek volna már hazakerülni családjaikhoz, amelyek az inflációs viszonyok között amúgy is sokat nélkülöztek. Jelentős változást csak az 1946 januárjában és februárjában végrehajtott leszerelések hoztak, mikor is az idősebb korosztályokat sikerült leváltani. Ez a határportyázó századok állományának közel 50 %-át érintette.

A végrehajtószolgálat a portyázó, okmányellenőrző, áru-, fogolykísérő és ellenőrző járőrök szolgálatát jelentette. A hivatásos állomány napi 4, a sorozott állomány napi 8 óra szolgálatellátásra volt kötelezve, aminek – havi átlagban – 50 %-át éjjeli időben kellett teljesíteniük. A járőröket azonban általában 12 órára, vagy ennél istöbb időre küldték ki, mert a szolgálat alatt – azt megszakítva, adott időben és helyen – pihenő volt számukra meghatározva. Erre szükségük is volt, mert meglehetősen nagy területet kellett portyázással bejárniuk. A kishatárszéli forgalmat lebonyolító kettősbírtokos¹¹ átkelőhelyekre (ünnepnapi kivétellel) 06–20 óra között okmányellenőrző járőrt vezényeltek amely egyúttal az áruforgalmat is ellenőrizte.

A határszolgálat ellátásának legnagyobb nehézségét azonban a minden határszakaszon viruló csempészet elleni harc jelentette. A világháború után valamennyi országban ellátási nehézségek voltak, azonban különböző jellemzőkkel. Ezek kihasználása, a különböző áruk illegális és adózatlan átszállítása a határon rendkívül jövedelmező foglalkozássá nőtte ki magát. A csempészet méreteire és jellegére jellemző, hogy komoly létszámú és szervezettességű bandák létesültek lebonyolítására. Tevékenységük biztosítására gyakran felfegyverkeztek, márpedig fegyver a háború után túl sok is volt az országban. Az őrsök szinte naponta folytattak fegyveres harcot a csempészek ellen.¹² Magukban az őrsök elégtelenek lettek volna a jól szervezett nagy létszámú és kitűnően felfegyverzett csempészbandák felszámolásához, ezért az általuk veszélyeztetettebb irányokban (pl. Sopron és Csenger környéke) razziákat szerveztek, ahol a helyi határvadász erőkön túl rendőri, honvédségi és szovjet csapatok alkalmazásával módszeresen átfésülték a körül zárt területet, az ott lévő településeket és gazdaságokat.¹³ A csempé-

szek elleni harcok során számos határőr veszítette életét. Csak több évi küzdelem után sikerült számottevően visszaszorítani tevékenységüket.

Természetesnek kell tekintenünk, hogy a háborús viszonyok között szétesett határőrizeti szervezet az újjászervezést követően ugyanazokat az eljárásokat, módszereket alkalmazta, mint azt a háborút megelőzően is tette. Nem csak a járőrök szolgálatának vezénylése és ellátása, de az alegységek mindennapi életének szervezése, irányítása is a korábbi évek, évtizedek gyakorlatának megfelelően történt. Mindezt a megegyező körülmények, valamint az eltelt idő rövidege eredményezték. Még egy ideig a két világháború közötti szabályzatok¹⁴ rögzítették a vezetők és végrehajtók feladatait. Csupán a belpolitikai helyzet változásai tették indokolttá egyes időszertelemmé váló szabályzók kiiktatását, kezdetben helyi kezdeményezésként születő,¹⁵ később központi elgondolást tükröző szabályzatok¹⁶ kiadását.

Az időszak sajátos határőrizeti jellemzője volt, hogy a honvédség szervezetében működő (tehát a honvédelmi rendszer részét képező) határportyázó – 1946 után határvadász – kötelékeken kívül még egy határőrizeti szervezetet létrehozta. Az 1945. augusztus 17-én felállított határrendőrség azonban nem a honvédelmi, hanem a belügyi tárca alá tartozott,¹⁷ így a rendvédelmi rendszer részét képezte. Ahogyan a határvadász kötelékek újjászervezése lényegében az 1938–1944 közötti rendszert követte, úgy a Magyar Állami Határrendőrség megszervezése is egy, már korábban járt utat követett, igaz itt a példát egy még korábbi periódus határőrizeti szervezete, a Magyar Királyi Határrendőrség (1906–1918) szolgáltatta.¹⁸ Nyilvánvalóan alapvető különbségek voltak a két határrendőrség között, hiszen maguk az időszakok is markánsan eltérőek voltak. Az azonban tény, hogy az új határrendőrség is a belügyi tárca szervezetében és a rendőrség többi részétől elkülönülten jött létre, s még a határrendészeti kapitányságok felállítása is a monarchia határrendőrségét idézte.¹⁹

A határrendőrséget a belügyminiszter a Magyar Államrendőrség Vidéki Főkapitánysága alá rendelte, azonban a rendőri szervezett jobbra csak személyzeti és ellátási területen diszponált felette, szakmai irányítás tekintetében közvetlen belügyminiszteri vezetés érvényesült. A határrendőri szervezet megyei, városi, illetve járási szervei is a területileg illetékes rendőri szervektől függetlenül működtek. Az államhatár mentén 26 határrendőr kapitányságot állítottak fel, ezek 2-9 határrendőr őrsöt irányítottak. Alapvető feladatuk a távolsági, valamint a kisebb határszéli forgalom ellenőrzése, továbbá a külföldiek rendszetével összefüggő feladatok ellátása, a csempészet megakadályozásában való közreműködés, valamint a tiltott kivándorlás megakadályozása volt.²⁰ A két eltérő rendszerhez tartozó, de egymás mellett működő határőrizeti szervezet viszonya koránt sem volt felhőtlen, főleg a végrehajtás szintjén. A határrendőrök kezdetben honvéd egyenruhában látták el szolgálatukat, csupán megkülönböztető rendőrségi karszalagot viseltek. 1946-ban azonban a rendőrség új egyenruhával való ellátásakor őket szerelték fel azzal elsőként.

Az 1946. évi átszervezés a határrendőri szervezeteket is érintette, a határrendészeti kapitányságok számát 34-re, az őrsök számát pedig 154-re emelték. Összlétszámukat is növelték, azonban a létszámproblémákat ez is csak enyhítette, de nem oldotta meg. Feladataik is szélesedtek, a korábbiakon túl a kishatárforgalmi okmányok kiállítás mellett rendőrnnyomozói feladatokat is el kellett látniuk, részt vettek továbbá a hadifogságból, deportálásból, kényszermunkából hazatérők utazását, szűrését szervező hazahozatali bizottságok munkájában, miközben a magyarországi németajkú lakosság kitelepítése, valamint a Csehszlovákia által kierőszakolt lakosságcsere jelentősen kedvezőtlenebb körülményeket teremtett munkájukhoz. Az 1947. évi békeszerződés ugyan tisztázta és véglegesítette a határok kérdését és ezzel lehetővé tette a szomszédos államokkal a határszerződések megkötését, egyúttal azonban több feladattal is terhelte a határőrizeti szervezeteket.

1948-ra ugyan nagyjából sikerült konszolidálni a határőrizetet, azonban a társadalom politikai életében végbemenő átrendeződés különösen messze ható következményekkel járt általában a fegyveres szervezetek, ezen belül a határőrizeti szervezetek életére. Az igazolási eljárások, a B-listázások hatására fokozatosan kiszorították az államhatalmi szervezetekből azokat a személyeket, akikről csak a legkisebb mértékben is feltételezték, hogy adott esetben akár csak kívánhatja a régi rend restaurálását és nem viszonyul maximális lojalitással az akkoriban népi demokratikusnak nevezett, valójában szovjet típusú társadalmi berendezkedés iránt. Ugyanakkor – a rövidesen mindenütt megjelenő szovjet tanácsadók²¹ sugallatára – nagyon tudatos személyzeti (káder) munkával szakmailag ugyan felkészületlen, de politikailag elkötelezett fiatalokat irányítottak a hadseregbe, így a határvadászokhoz is, akik rendkívül gyors karriert futottak be és jutottak rövid idő alatt vezető beosztásokhoz. Mindezek a fegyveres szervezetek politikai semlegességének feladását, sőt egyenesen pártpolitikai elkötelezettségét eredményezték.²²

Határőrizet háborús felkészítése

A határőr szervezet további változásait az 1940-es évek végén a nemzetközi és belpolitikai körülményekben beállt erőviszony-változások a biztonságpolitika gyökeres átalakításán keresztül határozták meg. Belpolitikai síkon a baloldal hatalomra jutása, majd a koalíciós kormányzás felszámolása, a proletár diktatúra megteremtése determinálta a honvédelmi politikát. 1948. január 29-én az MKP Politikai Bizottsága egyértelműen meghatározta, hogy a honvédelem minden kérdésében a Szovjetunióra kell támaszkodni és a két munkáspárt egyesülési kongresszusa után ez a törekvés maradéktalanul érvényre jutott.

Az egyáltalán nem letisztult belső állapotok rendezésére a kormányzat széleskörű intézkedéseket tett, ezek egyike volt a belügyminisztérium egészét érintő szervezeti változtatás is. Ennek során a Magyar Állami Rendőrség Államvédelmi osztályát kivették a rendőri szervezetből és közvetlenül miniszteriális irányítás alá helyezték, továbbá középfokú hatósággá fejlesztették.²³ Az intézkedés nem csupán a hatósági jogkör kiszélesítésével (rendőrhatalósági felügyelettől az internálásig), hanem számottevő szervezeti változtatással is együtt járt. A Belügyminisztérium Államvédelmi Hatóságának szervezetébe illesztették az államrendőrség határrendészeti, folyamrendészeti, légi közlekedés-rendészeti szerveit, a Külföldiek Ellenőrző Országos Központi Hatóságot, az útlevélosztályokat is. A BM ÁVH szervezetébe került határrendészeti szervezet központilag irányított 21 határrendészeti kapitányság látta el. Maga a határrendészet továbbra is a rendvédelmi feladatkörben maradt, de szervezete már levált a rendőri szervezettől és a kialakuló államvédelmi szervezethez kapcsolódott, amely ekkor még nem önállósodott, a rendvédelem része volt, csupán szerepe vált hangsúlyozottabbá. Mindez a változás a korabeli határőrizet másik szervezetét, a határőrséget nem érintette, az továbbra is a honvédelmi rendszer részeként funkcionált.

A nemzetközi élet változásai két irányból is hatottak a honvédelem fejlesztésére. Egyrészt a világpolitikában meghatározó szerepet játszó csoportosulásokban döntő átrendeződés ment végbe, másrészt a nemzetközi kommunista mozgalmon belüli ellentétek éleződtek ki olyan mértékig, hogy azok még a honvédelmi politika újrafogalmazását is elindították.

A második világháború egykori szövetségesei között elmélyült a szakadék, új csoportosulások születtek, melyek új célokat tűztek maguk elé. Az egyik egy világforradalmi folyamattal számolt, ennek révén igyekezett nagyhatalmi pozícióinak kiterjesztésére és megszilárdítására, a másik hasonló indítatásból törekedett az előbbi szándék megakadályozására. E, kezdetben csak versengés jellegű küzdelemből, melyből nem hiányzott az atommonopóliumon alapuló presszió, illetve a nukleáris fegyver megszerzésére irányuló törekvés, rövidesen éles szembenállás alakult ki. CHURCHILL 1946-os fultoni beszédében „vasfüggöny”-ként²⁴ meghirdetett – a szovjet kommunista blokk körül létrehozott – katonai, politikai, gazdasági blokádból szinte törvényszerűen következett az elszigeteltek hasonló reakciója. Az 1949-ben ennek szellemében hívták életre a NATO-t, amelynek már a földrajzi elhelyezkedése is kétségtelenné tette annak célját. Ezt a Szovjetunió és új szövetségesei konkrét fenyegetésként élték meg.

Az érdekszférájának perifériáin állomásoztatott idegen katonai erő érthetően a veszély érzetét keltezte a Szovjetunióban és válaszlépésekre, mindenekelőtt védelmi készségének, lehetőségének fejlesztésére sarkalta. A Szovjetunió, hogy elkerüljön egy újabb váratlan támadást, és területének ismételt hadszíntérré válását, az „előretolt védelem” elvét követve meggyorsította és kikényszerítette a befolyási övezetébe tartozó közép- és kelet-európai országok társadalmi átalakulását, kétoldalú egyezményekkel magához kötötte őket és megnövelte a térségben állomásozó csapatainak a számát. 1948-ban már 22 hadosztály (közel félmillió katona) tartotta ellenőrzése alatt az így kialakított biztonsági övezetet. A Szovjetunió és szövetségesei azonban erősen eltúlozták egy újabb világháború kirobbanásának közvetlen veszélyét. Úgy számoltak, hogy a háború elkerülhetetlen, és az a közeli években feltétlenül be fog következni. Ennek érdekében elhatározták az ekkor még egységes szövetségi rendszert nem alkotó, de kétségkívül erős kézzel összetartott országok erőltetett háborús felkészítését, s annak részeként a haderő fesztített ütemű fejlesztését.

Magyarországon is ennek az elgondolásnak megfelelően alakították ki a honvédelmi politikát. A csak nem rég hatalomra került baloldali politikai erők kritika nélkül elfogadták a Szovjetunió védelmi doktrínáját, és annak megfelelően változtatták meg az ország biztonsági politikáját. A magyar politikai és katonai vezetés ekkor adta föl azt a biztonságpolitikai elképzelését, amely az ország biztonságát a nagyhatalmakkal való együttműködési készségen alapuló rendszerre helyezte. Eddig a határ és kisebbségi ellentétek miatt legfeljebb a szomszédos, Magyarországgal közel azonos nagyságrendű országokat tekintették veszélyforrásnak. A szovjet befolyás alatt álló magyar kommunista vezetés felülírta ezt a hagyományos, az ország, a magyar nép történelméből s földrajzi térség reális viszonyaiból adódó el-

lenségképet, s a fő veszélyforrásnak egy távoli, eddig a térségben igazán meghatározó szerepet alig játszó Amerikai Egyesült Államokat jelölte meg potenciális ellenfélnek, miközben vele szemben az ország biztonságát egy kétes értékű internacionalizmuson alapuló szovjet védelmi rendszertől remélték.²⁵

A biztonságpolitika ilyen gyökeres változása a honvédelem előtérbe kerülését, ezen belül a Magyar Néphadsereg fokozott ütemű fejlesztését vonta maga után olyankor, amikor az ország újjáépítése még be sem fejeződött, az ország gazdasága erőtlen volt. Mindezen körülmények ellenére már az 1940-es évek végén megkezdtek – az évről-évre egyre növekvő mértékű, az ország gazdasági teherbíró képességét meghaladó – hadseregfejlesztést ami 1952-ben már azt eredményezte, hogy a honvédelmi tárca az ország teljes költségvetésének több mint 20 százalékát használta fel.²⁶ A honvédség háborús felkészítésének ez a felfokozott mértéke természetesen érintette annak szerves részeként a határőrséget is. Fejlesztésében előtérbe kerültek az újonnan valószínűsített hadműveleti irányokhoz igazodó határvédelmi elemek.

Ennek keretében valósult meg a határőr csapatok létszámának emelése, szervezetének több lépcsős felfejlesztése. 1948-ban még nem változtatták meg szervezetet, az 1948. március 15-én életbelépett „Pilis-I” fedőnevű hadrend csupán a határvadászok megnövelt, 7795 fős létszámával számolt. Ez a létszámnövelés még nem tette erőssé a határőrséget, de arra elegendő volt, hogy valamelyest megerősítsék a nyugati és déli viszonylatban lévő őrsöket és valamennyi határvadász zászlóaljnál szervezzenek kiképző századot, amely ugyan korlátozott mértékben és módon, de mégis csak valamennyire manővereztethető tartalékot jelentett. Az 1949 márciusban életbelépett „Klapka” hadrend szerint a határőr csapatokat már nem parancsnokság, hanem Határőr Főparancsnokság irányította, azonban ez csak gesztus értékű változtatás volt, igazi tartalommal nem bírt. Közvetlen alárendeltségébe 14 határvadász zászlóalj, egy határvadász kiképző zászlóalj és egy önálló határvadász híradó század tartozott. A határvadász zászlóaljak 2–3 határvadász századot irányítottak, összesen 43-at, míg a határvadász századok alárendeltségébe 3–6 őrs tartozott, amelyekből összesen 194 őrizte az államhatárt.²⁷ A nagyobb jelentőségű változás az őrsök létszámának differenciálásában jelentkezett. A korábban nagyjából azonos létszámú őrsökkel ellentétben, 1949 tavaszán a veszélyesebb iránynak ítélt nyugati és déli határszakaszok őrszeit 33 fős őrsökké fejlesztették, míg a más határszakaszon csupán 17 fős őrsök látták el feladatukat. A változás nyugati és déli viszonylatban számottevő erőösszpontosítást eredményezett, mivel itt az őrsök határszakasza kisebb, létszáma viszont közel kétszerese volt a más viszonylatú őrsökének. Lényeges tartalékok azonban még ekkor sem szerveztek egyik vezetési szinten sem, a határőrizet lényegében még mindig egy lépcsős volt, csupán bizonyos mértékig összpontosított.

Az ország honvédelmi politikájára, s azon belül a határőrizet változására rövidesen egy másik külső körülmény is meghatározóan hatott. Míg a térség szovjet befolyás alá került országai általában elfogadták a Szovjetunió vezető szerepét, fejlődésük útját a szovjet példa adaptálásában látták, addig Jugoszlávia, amely ugyan szintén a szocialista társadalom felépítését tűzte ki célul, egy sor döntő jelentőségű kérdésben eltérő politikai gyakorlatot folytatott. Ezért a nemzeti kommunista pártokat összefogó Tájékoztató Iroda 1948-ban és 1949-ben határozatokban ítélte el Jugoszláviát, s annak politikáját. A magyar politikai vezetők elsőként csatlakoztak az elítélő határozatokhoz, minek következtében Magyarország és Jugoszlávia viszonya váratlanul és gyorsan megromlott. Mivel a kiközösítési szándékot a jugoszláv vezetők sem hagyták nyomatékos válasz és ellenlépések nélkül, a helyzet rövidesen olyan mértékben kiéleződött, hogy 1949-ben RÁKOSI Mátyás a kommunista párt főtitkára egyik helyzetelemző beszédében azzal vádolta Jugoszláviát, hogy 700 000 fős hadserege arra készül, hogy rátörjön Magyarországra. Ez persze nagyon erős túlzása volt a kialakult feszültségnek, azonban arra a következtetésre juttatta a magyar kommunista vezetést, hogy – figyelembe véve a Burgenlandban állomásozó szovjet csapatokat is – a közelgő világháború első szakaszában Magyarországot valószínűleg délről, a partraszálló amerikai és jugoszláv csapatok részéről fogja támadás érni, ezért a védelmi felkészülés során a déli határszakasz védelmére kell összpontosítani. Ezt az eltökéltségüket tovább erősítette, hogy 1949 elejétől valóban egyre nőtt a határtérségben elkövetett provokációk száma és súlyossága.

A határőrizeti rendszert alapjaiban érintő politikai döntés született, amikor a déli viszonylatot a legveszélyesebbnek, az ország biztonságát tekintve a legfontosabbnak minősítették. Ezt követően gyors, szigorú és hatékony intézkedések sorozatával látványosan megerősítették a jugoszláv határszakaszt, majd rövid időn belül teljesen le is zárták azt. Ezzel megszüntették itt a kettős birtokosságot, a kishatármenti forgalmat, rokoni, kulturális szálakat metszve el ezzel. Az ekkor foganatosított intézkedések közül csak a szervezeti változásokat szem előtt tartva azt látjuk, hogy két nagyobb hullámban következett be az átalakítás.

1949 októberében a „Zalka” hadrend szerinti szervezeti átalakítás legfontosabb jellemzője az volt, hogy a déli viszonylatú zászlóaljokat erősítették meg, még a nyugati zászlóaljak terhére is. Az átcsoportosítás méreteit jól érzékelteti, hogy a korábban is fontosnak ítélt és ezért már korábban is megerősített déli viszonylatban ekkor az átcsoportosított erőkből egy teljes zászlóalj-parancsnokságot, 5 új határvadász századparancsnokságot, valamint 36 őröt állítottak fel, a belső átcsoportosítások mellett. De nem volt kevésbé jelentős a fejlesztés másik fontos vonása sem, hogy az 5 déli viszonylatú zászlóalj parancsnokság közvetlen alárendeltségében egy-egy 22 fős tartalék őröt állítottak fel.²⁸ Ezeknek nem volt saját őrizendő határszakaszuk, de még csak működési területük sem. A zászlóaljparancsnok a határőrizeti helyzet függvényében alkalmazta őket. Vitathatatlan hatékonyságukat csak az a körülmény rontotta, hogy ezek többnyire a zászlóaljparancsnokság állomáshelyén, a végrehajtó alegységektől távolabb nyertek elhelyezést, s az akkori közlekedési, manőverezési lehetőségek mellett alkalmazásuk gyakran késedelmes volt. Az 1949 októberi szervezet a határőrizeti erők nagy koncentrációját hozta létre a legveszélyesebbnek ítélt déli viszonylatban. Elsőként ugyancsak itt alakították ki a határőrizet második lépcsőjét.

Az állami és politikai vezetés azonban olyan mértékben túlértékelt a nemzetközi helyzet éleződését, a háborús fenyegetettséget, hogy nem elégedett meg a határőrizet ilyen jelentős megerősítésével sem, ezért még 1949 novemberében jelentős létszámmal és további szervezeti átalakítással erősítette a déli és kisebb mértékben a nyugati határszakaszt.

Míndemellert tovább differenciálták az első lépcsőben lévő őröket: 36, 21 és 14 fős őrlelétszámok kialakításával törekedtek arra, hogy a főirányokban kellő erőösszpontosítást érjenek el.²⁹ A főerőkifejtés délre való áthelyezése olyan mértékű volt, hogy 1949 végén már a zászlóaljaknál lévő állomány 50 %-a déli, 20 %-a nyugati és 30 %-a az összes többi viszonylatban teljesítette feladatát.

Ezeknek az intézkedéseknek a nyomán 1949 végére délen, a jugoszláv határ mentén három, nyugaton két lépcsős határőrizeti rendszer alakult ki, ami az adott időszak vezetési, technikai, stb. viszonyai közepette meglehetősen jó hatékonysággal működött. Más kérdés az, hogy ez az összpontosítás a helyzet téves értékelésén alapult, és a politikai vezetés által megfogalmazott fejlesztési célkitűzések nem a társadalom valós igényeit fogalmazták meg, s hogy a fejlesztésnek ez az üteme – figyelembe véve a fejlesztés más területeit és a honvédség egészét is – meghaladta a gazdaság teherbíró képességét.

Azonban határőrizet háborús felkészítésének a határőr szervezet átalakítása csak az egyik elemét képezte. Feladatainak eredményesebb ellátása érdekében már 1948-ban rendőrségi jogkörrel ruházták fel a határvadász alakulatok parancsnokságait és tagjait.³⁰ Ez a jogkör elsősorban a nyomozati és eljárási tevékenységet alapozta meg. A határ mentén védelmi célú letarolást végeztek, ennek során a határtól 50, illetve 200 méteres sávban élő lakosságot teljesen illetve részlegesen kitelepítették,³¹ a korábban itt álló építményeket lerombolták, függetlenül attól, hogy azok milyen korábbi funkciót láttak el. Az ekkor kijelölt határsávokban és határövezetekben igen szigorú korlátozó rendszabályokat vezettek be, amelyek ugyan ellenőrizhetőbbé tették a határtértséget, de a lakosság életét, mozgását, munkavégzését igen megnehezítették. Mindezeket túl a magyar határőrizettől teljesen idegen, addig sosem alkalmazott összefüggő robbanó műszaki zár kiépítését kezdték el, hogy „biztonságosabbá” tegyék a határőrizetet. Ugyan nem a határvadászok készítették, de a határvédelmi rendszer háborús felkészítését szolgálták a honvédség műszaki alakulatai által a déli határszakaszon kiépített védelmi létesítmények.

Ezek, vagy ehhez hasonló intézkedések a jugoszláv határszakasz túloldalán is életbeléptek. Jugoszlávia már 1948-ban lezárt néhány határon átvezető utat, hogy korlátozza a kettős birtokosok határon át történő szabad mozgását. A magyar tiltakozást a jugoszláv hatóságok figyelmen kívül hagyták, sőt megkezdték a magyar kettős birtokosok földjeinek kisajátítását.³² 1949-ben a jugoszláv hatóságok már nem állítottak ki a határátlépéshez szükséges igazolványokat, s rövidesen az ilyen igazolványok kiadására jogosult BM ÁVH Határ-, Folyam- és Légirendészeti alosztálya is hasonlóan járt el. Mindezek egyértelműen mutattak a politikai szándék felé, amit végül az MDP KV Államvédelmi Bizottsága 1949. szeptember 29-i ülésén határozott el: a déli határvidéket teljesen le kell zárni.³³

Határőrizet a belbiztonság rendszerében

Az új állambiztonsági koncepció gyökerei egyrészt a Szovjetunió, másrészt az illegalitásból kilépő Magyar Kommunista Párt (később MDP) politikai gyakorlatában keresendő. A kommunisták – okulva emigrációban és illegalitásban töltött évtizedeik tapasztalatain – kezdettől fogva nagy súlyt helyeztek belügyi, rendőrségi pozíciók kialakítására, majd bővítésére. Már 1946-ban befolyásuk alatt álló államvédelmi osztályt hoztak létre a Magyar Állami Rendőrség szervezetében, amely a következő évek politikai harcaiban komoly és hatékony fegyvernek bizonyult. A politikai hatalom megszerzése után en-

nek továbbfejlesztésében látták vezető szerepük megtartásának egyik legfontosabb zálogát. 1949-ben függetlenítették a rendőrségtől és a Belügyminisztérium egyik közvetlen szervezeteként működő BM Államvédelmi Hatóságot hoztak létre belőle. Ez a szovjet belbiztonsági rendszerhez igazodó hatóság nagy jelentőségű szervezetté vált, s bár már rendelkezett karhatalmi alakulatok felett is, még nem volt igazán elegendő nagyságú erő ahhoz, hogy az egész országban, minden körülmények között biztosítsa a kommunista vezetők kizárólagos hatalmát. Jól érzékelték ezt a hatalom birtokosai, ezért – nem kevés moszkvai ösztönzésre – úgy döntöttek, hogy teljes egészében átveszik és Magyarországon is megvalósítják a Szovjetunió belbiztonsági rendszerét, hiszen az jól bevált, eredményesen működő rendszer. (Ugyanez a rendszer épült ki a szovjet befolyás alatt álló országok mindegyikében, még Jugoszláviában is). A szervezet további fejlesztése azonban újabb, bekebelezhető szervezeteket, és a hatáskör még további bővítését igényelte. Ez azonban a belügyön belül már nem volt megoldható.

A honvéd határőrség belügyi szervezetbe való helyezése már az MDP KV Államvédelmi Bizottságának 1949. április 26-i ülésén felvetődött,³⁴ de csak az év végére alakult ki a végrehajtásához megfelelő helyzet. Eredetileg a BM ÁVH szervezetébe való beillesztésre gondoltak – ezzel a rendvédelem rendszerébe került volna –, időközben azonban felerősödtek az ÁVH önállósítására és a miniszteriális felügyelet alóli függetlenítésre irányuló szovjet és hazai törekvések, így a határőrség átalárendelésére az ÁVH függetlenítésével egyidejűleg került sor. Ezért a határőrizet a honvédelmi rendszerből nem a rendvédelmi, hanem az ekkor kialakuló belbiztonsági rendszerbe került.³⁵ Az átalárendeléssel egyidejűleg a katonai elhárítás is az ÁVH szervezetébe került, így ez a hatóság részben ezen a vonalon, részben pedig fegyverei erői (határőrség, belső karhatalom) révén a honvédelmi rendszerhez is kapcsolódhatott.

A határőrség átszervezésének szükségességét a honvédelmi miniszter 1949. december 30-án kelt 17. sz. napiparancsa és az ÁVH vezetőjének ugyanakkor kelt parancsa csupán így indokolta „*A Határőrség átadása az Államvédelmi Hatóság kötelékébe a határszolgálat különleges tulajdonsága és az államhatár fokozottabb őrzésének megerősítése szempontjából történik*”. Ebben az üres, semmit mondó indoklásban nyoma sincs a valós okoknak, hogy Magyarországot öt évvel a világháború után ismét háborúra akarják felkészíteni, s hogy újszülött politikai vezetői olyan mértékben hajlandóak kiszolgálni a szovjet vezetést, hogy készek bármit átvenni, megvalósítani, amit azok javasolnak, legfőképpen pedig azt a belbiztonsági mintát, amely majd diktatúrájuknak legfőbb eszköze, hatalmuk hű támasza lesz a következő években. Ezzel lezárult a határőrség történetének három évtizedes, a honvédség szervezetében eltöltött szakasza. A körülmények azonban nem kedveztek a polgári magyar társadalom által korábban már létrehozott³⁶ rendvédelmi jellegű határőr testület visszaállításához. Ez akkor föl sem merült, ellenkezőleg, a változások néhány évtizedre egy sokkal militánsabb, az európai fejlődés vonalától sokkal távolabb eső határőrizeti formát hoztak.

A határőrség államvédelmi rendszerbe illesztése váratlanul, előkészítés nélkül és rendkívül rövid idő alatt – 1949 utolsó két hetében – ment végbe. Csupán néhány államvédelmi tisztből álló bizottság pár napig formálisan vizsgálódott a határőrség főparancsnokságán, majd átvették a szervezetet és a fellebbezésre való intézkedés jogát. Egyidejűleg felmentették SZALVAY Mihály vezérőrnagyot³⁷ főparancsnoki beosztásából, s helyette egy megbízhatóbbnak ítélt államvédelmi tisztet, KAJLI József államvédelmi alezredest nevezték ki a határőrség parancsnokává.³⁸ Felmentették helyetteseit, az összes osztályvezetőt, s valamennyi határvadász (rövidesen határőr) zászlóalj élére államvédelmi tisztet neveztek ki, akik legfeljebb ha felszínes határőrizeti ismeretekkel rendelkeztek. Bizonyára ez is oka volt annak, hogy a szovjet tanácsadók által közvetített szovjet szervezet, eljárás, szabályzat stb. olyan gyorsan gyökeret vert az ÁVH Határőrségnél.

Az átadást követő évben gyökeresen átalakították a határőrséget, s néhány minimális eltéréstől eltekintve a szovjet határőrség kicsinyített másává tették. A határőrségnél tevékenykedő szovjet katonai tanácsadók vezetőjének már az átadáskor meglévő részletes, személyre szóló javaslatával szinte teljes mértékben megegyező módon kicserélték és „megbízhatóbbá” alakították a tiszti és tiszthelyettesi állomány jelentős részét.

Az ÁVH vezetőjének 041. sz. parancsával³⁹ elrendelt átalakítás olyan mértékű személy és eszközmozgást eredményezett, hogy azt csak egy teljes év leforgása alatt, fokozatosan lehetett végrehajtani. E szerint a határőrség az államvédelmi szervezetbe illeszkedett, országos parancsnokságra (és ennek közvetlenjeire), továbbá 9 határőr kerületre és egy önálló zászlóaljra tagozódott. A kerületek még tovább 2–4 (összesen 29) zászlóaljra, azok pedig őrsőkre tagozódtak. 1951. február 1-jével a határőrség átvette a volt határrendőrség feladatának, állományának és eszközeinek nagy részét. A 24 forgalomellenőrző pontot (FEP) közvetlenül a kerületparancsnokok irányítása alá helyezték. Az ekkor kialakított szervezeti struktúra kisebb–nagyobb változtatásokkal lényegében az 1980-as évek végéig fennmaradt.

Az ÁVH Határőrséget és a Belső Karhatalmat 1952-ig formálisan közös parancsnokság irányította, valójában a két szervezet határozottan elkülönült egymástól. A karhatalmat a párt vezetői áttételek nélkül, közvetlenül irányították. A szervezet további új vonásai voltak a déli és nyugati viszonylatban felállított határ menti felderítő szolgálatok és a műszaki zárrendszert kiszolgáló műszaki alegységek. A tartalékokat tovább erősítették, a déli és nyugati kerületek már tartalék századokat kaptak, sőt délen még a zászlóaljok tartaléka is század erejű volt.

Tekintettel a háborús konfliktus feltételezett veszélyére, a déli kerületeket tartalék századaiban, a lövészzakaszok mellé géppuskás és aknavető-zakaszokat is szerveztek. Az őrsök 60, 50, 40 illetve 25 fős szervezetűek voltak. Délen az összes őrs 60 fős volt, de ezeket gyakorta még meg is erősítették. A határőrizet megnövekedett jelentőségét mi sem érzékelteti jobban, mint létszámviszonyainak alakulása. Míg 1945-ben 5000 főre tervezték szervezetét, 1949 végén létszáma 13 000 fő volt, de 1950 végén a 13 550-at, 1952 végén pedig már a 18 000-et is meghaladta.⁴⁰

A határőrségnek az ÁVH szervezetébe illesztését követően alapvetően megváltoztatták a tisztikarának az összetételét is, ezzel kívánták biztosítani e testületnél is az államvédelmi szervezet elkötelezettségét, osztályhűségét. Az átszervezéshez kapcsolt politikai tisztogatás során 168 tisztet és 248 tiszthelyettest távolítottak el a testületből.⁴¹ Eltávolításukkal megfosztották a határőrséget ezek komoly határőrizeti, anyagi, ellátási stb. tapasztalataitól, aminek a következményeit az egész határőrség, különösen pedig a parancsnokságok hosszú ideig érezhették. A „régii” tiszték megmaradt szűk csoportja pedig az 1954 utáni létszámcsökkentések áldozatává vált.

Az eltávolítottak helyének feltöltésére és az új szervezet fokozottabb igényeinek kielégítésére több száz munkás és paraszti származású – elsősorban MDP-tag – fiatal vetek fel a hivatásos állományba, gondosan ügyelve a származás szerinti összetétel adminisztratív szempontjára. 1952 elejére az 1 454 fős tisztikar 88,6 százaléka már „új tiszt” volt, azaz olyan – szinte kizárólag munkás és paraszti származású – fiatal, akit származása, politikai elkötelezettsége alapján választottak ki és gyorsított tanfolyamokon készítettek fel tiszti beosztására, és aki társadalmi emelkedését kizárólagosan a szocialista rendszernek köszönhette. Ezzel persze alaposan visszaesett a hivatásos állomány katonai képzettségének színvonala, aminek számottevő javulását csak 1950-es évek közepe felé, az új tiszti iskolák első évfolyamainak szolgálatba állásával lehetett észlelni.

A határőrség legénységi állománya sorozás és behívás útján került állományba. A besorozott legénység szolgálati ideje az időszak nagyobbik részében 3 év volt, aminek elteltével kérhette a továbbszolgálat engedélyezését, illetve a hivatásos állományba vételt. Elnevezésükre az ÁVH vezetője 1951-ben a korábbi „államvédelmi őrs” helyett az „államvédelmi honvéd”, néhány hónappal később pedig az „államvédelmi határőr” rendfokozati elnevezést vezette be, továbbá elrendelte a korábban használatos „bajtárs” helyett az „elvtárs” megszólítást.⁴² Öltözetük megegyezett a honvédségével, azonban zöld parolijuk, vállapjuk és zöld szalagos tányérsapkájuk után a köznyelv „zöldávósoknak” nevezte őket. A lényegi változás azonban nem ezekben, hanem az elkötelezetté tett szervezet vezetésében, működési szellemében mutatkozott meg.

A szovjet szabályzatok adaptálása, a szovjet határőrizeti rendszer magyarországi megvalósítása, valamint a vezetők Szovjetunió iránti elkötelezettségének biztosítása megkívánta, hogy a határőrség vezető beosztású tisztjei a Szovjetunióban végezzék a magasabb katonai iskolákat, tanfolyamokat, a helyszínen tanulmányozva a szovjet határőrizet gyakorlati kérdéseit. Az onnan visszatért határőr tiszték elkötelezettsége nyilvánvaló volt, előttük biztos karrier nyílt.

1950–1953 közötti időszakban az állami költségvetés jelentős részét fordították honvédelmi kiadásokra. Ebből fakadóan az ÁVH, és ezen belül a határőrség is komoly összegeket fordíthatott eszközrendszerének fejlesztésére. E fejlesztés egy része indokolt volt, mivel katasztrofálisnak nevezhető állapotokat szüntettek meg vele. Ilyenek voltak az alkalmatlan őrsök helyett újak építése, villamos áram bevezetése, összeköttetés megteremtése, ruházati és élelmezési ellátás elfogadható szintre való fejlesztése stb. Más részükkel azonban indokolatlanul nagy, és csak az adott időszak hibás politikai céljaival magyarázható beruházásokat eszközöltek. Ezek közé tartozott a nyugati és déli határszakasz teljes hosszában kiépített műszakizár, a határvédelmi objektumok kiépítése, a határőrség tűzértségi eszközökkel való ellátása stb. Azonban még a indokolt beruházásoknak is megvolt az a hibája, hogy túlságosan is összpontosított két kiemelt viszonylatra, a délre és a nyugatira.

Az 1950-es szervezeti átalakítással párhuzamosan a Vörös Hadsereg második világháborús gyalogsági fegyverzetét (48. M. 7,62 mm karabély, TT pisztoly, PPS (dobtáras) géppisztoly, golyószóró és a Maxim-géppuska) rendszeresítették a határőrségnél. A járőrök általában vegyes fegyverzettel, (a járőrtárs karabéllyal, a járőrparancsnok géppisztollyal) látták el feladatukat. 1956-ig a járőr általános fegyverzetéhez tartozott a 42. M. kézigránát, főleg déli, kisebb mértékben nyugati viszonylatban is el-

terjedt gyakorlatnak számított egyes járőrök golyószóróval, esetleg géppuskával való megerősítése is. Az éjszaka szolgálatot teljesítő járőröket világító pisztollyal is ellátták az összeköttetés jelzésekké váló fenntartása érdekében. 1950-ben még aknavetőket és páncéltörő ágyukat is szerveztek a déli viszonylatú határőr parancsnokságok közvetlen alárendeltségébe, ezeket azonban 1952-ben kivonták a szervezetből és átadták a néphadseregnek. A határőrség gépjármű ellátottsága kirívóan gyenge volt. Csak az 1950-es évek közepén, és akkor is csak a kiemelt irányok kerületparancsnokságai számára tudták biztosítani a kor színvonalán álló Rába, majd Csepel tehergépkocsikat. A határőrizeti feladatok túlnyomó részét ellátó őrsöket ez a fejlesztés azonban nem érintette, közlekedési eszközeik – még az időszak végén is – a kerékpárok, lovasszekerek vagy országos járművek és a hátszlovak voltak. A járőrök azonban leginkább gyalog teljesítették szolgálatukat.⁴³

Az államhatár nem engedélyezett helyen, időben és módon történő átlépése bűncselekménynek számított, amit igen szigorúan szankcionáltak. Az ilyen cselekmény elkövetőit határsértőnek nevezték. Ezek összetétele – erre az időszakra jellemző módon – meglehetősen vegyes volt. Nagyobb részüket a világháború és a kommunista hatalomátvétel előtti politikai, gazdasági elit maradványai, egyházi személyek tették ki, de közöttük számos, a kommunista életideált elutasító, a nyugati életformát favorizáló egyén, illetve sok kalandvágó fiatal is volt. Figyelemre méltó a kémek és ügynökök magas, 1950 és 1952 között, majd 1956-ban is növekvő száma.⁴⁴ Ezek mellett nagy mértékben folyt az embercsempészség is. A határsértők legnagyobb aktivitását a déli és nyugati határszakaszon tapasztalták, mindketten általában kifelé irányulóan.

Ennek megfelelően a határőrség erőit e két legaktívabb viszonylatban összpontosították. A legaktívabb határőrizet az első lépcsőben lévő őrsök működési területén, a határtól számított 5 km mélységben volt. Azoknak az őrsöknek, amelyek a határsértők mozgását tekintve a legaktívabb irányokban helyezkedtek el, a mögöttes, vagy mélységi területén a határőrizet második, illetve harmadik lépcsőjét alakították ki a zászlóalj- illetve kerület tartalék alegységeinek erőiből. Ezek az 5-15 km-es mélységben kisőrsöket, járőr csoportokat alkalmaztak. A mélységi határőrizet hatékonyságának fokozása érdekében 1951-től a déli és nyugati kerületek szervezetében vonat ellenőrző csoportokat és autóbusz ellenőrző alegységeket hoztak létre.⁴⁵ Ezek feladata a határ közelében fekvő települések, gazdasági üzemek felé irányuló személyforgalom ellenőrzése volt. Nem sokkal később – mivel az a nemzetközi hajózás számára is megnyitott volt – a magyarországi Duna-szakaszon is megszervezték a külföldi hajók kísérését, megfigyelését.⁴⁶ A zászlóalj- és kerületparancsnokságok tartalék erőiknek csak $\frac{1}{3}$ -át alkalmazták állandó jelleggel a legaktívabb irányok mélységi ellenőrzésére. Azok fennmaradó $\frac{2}{3}$ -át állandó készenlétben tartották váratlan eseményekre, mikor is üldözőcsoportokat küldtek ki belőlük, vagy razzia során használták fel őket, hogy körülzárják a határsértő tartózkodásának feltételezett területét, és módszeresen átkutassák azt.

A határőr kerületek alegységeik erejét 2–3 lépcsőben, az őrsök járőreiket néhány járőrvonalba vezényelve alkalmazták. Járőrnemek voltak a szakasz, a (magas)figyelő, a portyázó, a nyomsávellenző, a vegyes szolgálatú és az ellenőrző járőrök. Szükség esetén ezeken kívül árukísérő és karhatalmi (fogolykísérő) járőrt is vezényelhettek.

A járőrszolgálat meglehetősen hosszú és fárasztó volt. Időtartama nem ritkán a 12–24 órát is elérhette, adott helyen és időben eltöltendő közbeiktatott pihenővel. A járőr általában két fős volt, de déli viszonylatban (különösen a határmenti feszültség időszakában) több fős, esetleg sorozatlövő fegyverekkel is megerősített lehetett, nem ritkán járőrscsoportokat is vezényeltek a határra. A járőröket szolgálatba indulás előtt az őrsön eligazították feladatukra vonatkozóan. Ekkor kapták meg járőrlapjukat, amelyen pontosan meg volt határozva, hogy mikor hol kell tartózkodniuk, mettől meddig milyen feladatot kell végrehajtaniuk, mikor és hol kell másik járőrrel találkozniuk. A járőrparancsnokok egymás járőrlapját kölcsönösen kézjegyükkel látták el. Szolgálatuk leteltével a bevonult járőrök járőrlapjai alapján számonkérhető és utólag is ellenőrizhető volt tevékenységük.⁴⁷

Az alegységek és kerületek – a határon kialakult helyzet veszélyességétől függően – erőiket három: „rendes”, „fokozott” és „megerősített” határőrizeti mód valamelyikében alkalmazhatták. Ezek közötti különbség az állomány szolgálati megterhelésének növelése mellett néhány szigorító intézkedés bevezetésében, esetleg az őrs plusz létszámmal, technikai eszközzel történő megerősítésében jelentkezett. Azonban a „fokozott” és „megerősített” szolgálatokat az állomány megkímélése érdekében csak korlátozott időre vezethették be.

Az ÁVH szervezetébe illesztett határőrség tevékenységében új szervezeti elemeket is magával hozó új feladatként jelentkezett a határforgalom ellenőrzése. A korábban rendvédelmi testületként működő határrendőri szervezetet és állományt 1951 végére sikerült betagolni a határőrök katonai rendszerébe. Az új speciális feladatokat ellátó alegységek a (határ)forgalom ellenőrző pontok (FEP) elneve-

zést kapták. Katonai jellegüket erősítette a határőr sorozottállomány bevonása a határátkelőhelyeken folyó kutatási és biztosítási feladatokba. A FEP-ok feladatköre meglehetősen széles volt, a határon átlépő személy- és áruforgalom ellenőrzése mellett az előbbieket nyilvántartását is vezették, átkutatták a szállítmányokat, ellenőrizték a hajóokmányokat és részt vettek a mélységi útvonalak ellenőrzésében. Fő feladatuknak azonban a nemzetközi utasforgalomban elvegyülő, jól álcázott kémek felderítését, kiszűrését, fegyverek, lőszeres és illegális propagandaanyagok felfedését tekintették. Az 1951-ben kiadott FEP-szabályzat a bizalmatlanság légkörének megfelelő szigorú ellenőrzést írt elő.⁴⁸ Az 1950–1953 között időszak sajátos nemzetközi és belpolitikai körülményei között a határforgalom azonban egyáltalában nem volt számottevő, az éves személyforgalom 100 000 – 160 000 fő között mozgott csupán. Jugoszláv viszonylatban jó ideig nem is volt.

Az államhatár rendjét általában kétoldalú egyezmények írták elő, amelyek megsértését a szomszédos országok határőrizeti szervei közösen vizsgálták ki és rendezték el. A jugoszláv határszakaszon azonban különösen sok és súlyos határrendsértés, provokáció, sőt incidens is történt. Ezek elrendezésében a megromlott viszony miatt egyik fél sem tanúsított korrekt magatartást, s ezek újólág forrásaivá váltak az áldatlan határmenti viszony fennmaradásának. 1953 után három külön egyezményt kellett létrehozni a rend hozzávetőleges visszaállításához.

A Minisztertanács, majd felhatalmazása alapján a belügyminiszter kezdetben csak délen, az államhatár fokozottabb őrzése érdekében 15 km mélységű határövezetet, 500, 100 és 50 méteres határsávokat jelölt ki a személyforgalom korlátozása és fokozott ellenőrzése céljából úgy, hogy azok a határ felé közeledve egyre szigorúbb korlátozó rendszabályok érvényesítését jelentették.⁴⁹ Az itt élő vagy dolgozó emberek számára a rendőri vagy határőrizeti szervek csak nagyon szigorú elbírálás után adtak ki ideiglenes vagy állandó tartózkodásra jogosító engedélyeket. A belépési és benttartózkodási engedélyekhez hasonló engedélyekhez volt kötve a határvízi halászat, közlekedés és határmenti vadászat, épületemelés, növénytermesztés, sőt egyes munkavégzések is. A kialakított határövezet és határsávok ellenőrzése komoly feladatot rótt a határőrségre, de a vele együttműködő különböző államvédelmi szervezetekre is. 1952-ben az osztrák határszakaszára is kiterjesztették a határövezet és határsávok jugoszláv szakaszon már kiépült rendszerét.⁵⁰

Az ÁVH szervezetébe integrált határőrség számára új felderítő szervezet hoztak létre, amely szorosan kapcsolódott a belbiztonsági operatív szervek rendszeréhez. Fő feladata volt az ügynöki, informatori hálózat révén időben adatokat szerezni az ellenséges ügynökök, ember-és árucsempészek tevékenységéről, a készülő határsértésekről ezek megelőzése és megakadályozása érdekében. A határőr felderítő tisztek és tiszthelyettesek képzése az ÁVH operatív szerveivel azonos intézményben történt, munkájuk során a továbbiakban is szorosan együttműködtek velük, ebből fakadóan az általuk alkalmazott törvénytelen munkamódszerek sem igen különböztek.

A határőrizet anyagi-technikai biztosítását alapvetően meghatározta az a körülmény, hogy az 1950-es évek elején az állami költségvetés jelentős részét fordították honvédelmi kiadásokra. Az ÁVH és ezen belül a határőrség is számottevő összegeket fordíthatott anyagi és technikai ellátottságának fejlesztésére. Az elhelyezési, ruházati és fegyverzeti ellátás javítása mellett ugrásszerű fejlődés következett be a határőrizet műszaki, technikai biztosításában is. Először déli és nyugati viszonylatban építették ki a vezetékes híradó összeköttetést a legfontosabb szolgálati helyek és az őrs, a zászlóalj- és a kerületparancsnokságok között.⁵¹ Ezt később kiegészítette a kerületek és az országos parancsnokság közötti rádió és géptávíró összeköttetés is. Később, igaz mérsékelt ütemben a többi határszakaszon is megkezdték a híradórendszer kiépítését.

A nemzetközi helyzet romlása következtében a kormányzat a teljes déli és nyugati határszakaszon, mintegy 550 km hosszan fenntartotta az 1940-es évek végén kiépített műszaki határvédelmi berendezést a drótkerítéssel, aknazárral és nyomsávval egyetemben,⁵² sőt 240 új fa magasfigyelőt építettek fel, közülük többet fényszórókkal is elláttak. A határra vezető utakat, pedig éjjelre szögesdrót-hengerrel, sorompóval, jelzőkészülékekkel zárták le.

A határőrizet belügyi szervezetbe kerülése

Az eltúlzott honvédelmi fejlesztés, a diktatúrává torzult demokrácia azonban katasztrófa felé sodorta az országot. Ezt elkerülendő 1953 után több intézkedés is megcélolta a legszélsőségesebb vonások megszüntetését, ezek egyikeként megszüntették az ÁVH különleges helyzetét és ismét miniszteriális ellenőrzés alá helyezték, a belügyminisztérium szervezetében.

Az átszervezés során a határőrség is a belügyminisztérium szervévé vált, formálisan önállóan, valóságosan azonban a BM ÁVH-hoz ezer szállal kötődve. A törvényi felügyelet és az állami ellenőrzőség bizonyos előrelépést jelentett a korábbi viszonyokhoz képest, azonban a célok, feladatok és el-

járások csak módosultak, alapvető áttörés ezekben nem következett be. Bár a szervezet élére új vezetőket állítottak,⁵³ azonban a régiék befolyása sem szűnt egészen meg, sőt a korábbi parancsnok PIROS László vezérőrnagy belügyminiszter lett.

Sokkal nagyobb jelentőségűek voltak a fegyveres erők létszámának, költségvetésének csökkentését célzó lépések. Hatásukra a létszám a következő években állandóan csökkent, a határőrség szervezete folyamatosan leépült.⁵⁴ Ennek hatását némileg csökkenteni tudták azzal a belső átcsoportosítással, amelynek feltételeit a magyar-jugoszláv szembenállás mérséklődése, majd a határ menti viszonyok bizonyos normalizálódása teremtett meg. 1954 novemberében a határőrségnél is végrehajtották a fegyveres erők egészét érintő létszámcsökkentés első hullámát. Ez csak a határőrség esetében több mint 3000 fős csökkentést jelentett. Megszüntettek 14 zászlóaljparancsnokságot és az összes aknavető alegységet. Az ideiglenesen létrehozott sárospataki önálló zászlóalj sem növekedést jelentett, mivel az a 7. és 8. kerületek állományából állt föl. Román, szovjet és csehszlovák viszonylatban teljesen fölszámolták a kerületek és az őrsök közötti zászlóalj vezetési szintet.

1955-ben kis mértékben folytatódott a létszám csökkenése, nagyobb jelentőségű volt azonban az az erőátcsoportosítás, amely a szovjet csaptok Ausztriából való kivonásának hatására hajtottak végre. A négyhatalmi egyezmény nyomán megváltozott a katonapolitikai és határőrizeti helyzet: a nyugati határszakasz a legfőbb veszélynek tekintett imperializmussal való érintkezés felülete lett. Ebből fakadóan itt jelölték ki a határőrizet főirányát és több lépcsőben – elsősorban délről – ide összpontosították az erők jelentős részét.

1956 során többször módosították a határőrség szervezetét, főleg az év első felében nem stabilizálódott a hadrend. Januárban megszüntették a nyugati és déli viszonylatú zászlóaljparancsnokságokat is, az őriszentpéteri és szegedi kivételével.⁵⁵ Ezzel egyidejűleg megszüntették az önálló zászlóaljakat is. 1956 márciusában minisztertanács határozata alapján tovább csökkentették a létszámot, és az ősz folyamán a déli határszakasról jelentős erőket csoportosítottak nyugatra olyan mértékben, hogy a főerőkifejtés déli irányultsága teljesen nyugatira változott. A hozzávetőlegesen 600 km hosszú déli határszakaszon 3 kerületnél 53 db 50 fős őrs és négy FEP látta el a feladatokat, ezzel szemben a körülbelül fele ekkora nyugati határszakaszon négy kerület, három zászlóalj, 56 db 60 fős őrs és három FEP-ja lényegesen nagyobb erőösszpontosítást jelentett, ami ráadásul mélységben tagoltabban is volt elhelyezve.

A határőrizeti feladatok ellátására csak az erőösszpontosítás áthelyeződése és a határővezetettel, határsávval kapcsolatos adminisztratív intézkedésekben végbement liberalizáció⁵⁶ hatott számottevően. Ugyanakkor a határforgalom – a nemzetközi élet feszültségeinek csökkenésével – számottevő növekedést mutatott. 1953–1956 között közel ötszörösére nőtt a határátlépések száma. A határra telepített műszaki zár viszont nem igazolta a vele szemben támasztott reményeket. Alig javította a határőrizet eredményességét, miközben technikailag és erkölcsileg amortizálódott, s a határőrökre is egyre nagyobb veszélyt jelentett.⁵⁷ Végül is politikai döntés született a műszaki zár felszámolásáról, amit az év végéig be kellett fejezni.⁵⁸

Az egymást követő létszámcsökkentések elbizonytalanították a hivatásos állományt. Nagyon sok, korábbi társadalmi közegéből kiemelt munkás és paraszti származású fiatal, aki eddig biztos egzisztenciát látott a fegyveres pályán, s most szükségszerűen azzal szembesült, hogy feleslegessé vált. Sokukat leszerelték, holott korábbi gyökereik már elszakadtak, s a válságban lévő gazdaságba visszaillieszkedni amúgy sem volt könnyű.

Hasonló hatást fejtett ki az állományra a korábbi visszaélések, túlkapások kivizsgálására tett kormányzati, miniszteriális lépések. Addig arra nevelték, képezték a határőrség hivatásos állományát, hogy a proletárhatalom védelme érdekében könyörtelenül le kell számolni az osztályellenséggel, az osztályharcban nem lehet engedelményeket tenni, s hogy a forradalmi erőszak a nép érdekeit szolgálja. 1953 után pedig azt kezdték látni, hogy törvénytelen eljárásaik miatt egyiküket is, másikukat is felfüggesztik, vizsgálat alá vetik, elmarasztalják. A korábbi külső ellenség már nem ellenség, akire korábban azt mondták, hogy belső ellenség, azt rehabilitálják, akivel együtt szolgáltak arról kiderül, hogy rossz ügyet és rosszul szolgált, stb. Mindezek elbizonytalanították az állomány, egzisztenciájában érezte fenyegetve magát, ezért senki nem mert politikai kérdésben állást foglalni, nehogy később emiatt érje vád.

Ha meg akarjuk vonni az időszak határőrizete fejlődésének mérlegét, egyértelmű megállapítást aligha tehetünk. A határőrizet 1945-ös helyreállítása a korábbi alapokon indult és évekig e mentén szerveződött, bár voltak új elemei is. A honvédelmi szervezetből a rendvédelmi szervezetre való váltás sajnálatos módon nem úgy sikerült ahogy a határőrizet természetéből ez normálisan következett volna. Nagyhatalmi érdekek és belpolitikai torzulások egyaránt egy európai és hazai fejlődési tendenciáktól merőben eltérő irányba hatottak. Az állambiztonsági rendszerbe kényszerített határőrizet pedig magán

viselte kora minden kedvezőtlen jegyét: politikailag befolyásolt, katonai jellegű, totális és elnyomó volt. Az ekkor kialakított határőrizeti rendszer csak mérsékelten tükrözte az ország jelentős anyagi ráfordításait és az állomány erőfeszítéseit, szervezete, eljárásai idegen mintát követtek, s az elé állított célok, feladatok nem a magyar társadalom valós céljai és elvárásai voltak.

Bár már 1953-ban a Belügyminisztérium alárendeltségébe került a határőr szervezet, ekkor azonban még nem jelentett valódi szakítást a korábbi rendszerrel. A valóságos belügyi határőrizet majd csak 1957 után alakult ki.

A belbiztonság rendszerében meginduló változások a határőrizetet – a létszámcsökkenések és az erőösszpontosítás megváltozása mellett – a határforgalom területén érintették leginkább. 1956 tavaszán (15 éve először) megindult az útlevél-kiállító szervezetek decentralizálása (a Belügyminisztérium megyei főosztályok feljogosítása bizonyos útlevélfajták kiállítására), megkezdődött a szocialista és a nyugati viszonylatú utazók és utazások differenciált kezelése, a vízumadás ismét a külképviseletek saját hatáskörébe került (tehát itt is decentralizálás történt). Tárgyalások kezdődtek minden szomszédunkkal (még Ausztriával is) a kishatárforgalom újbóli bevezetéséről, számottevően nőtt a külföldre utazók száma, az útlevélellenőrzés módszerei megváltoztak: csökkent a várakozási idő, megszűnt a vonatok megállítása a határponton: helyette menet közbeni ellenőrzést kezdtek bevezetni, az útlevélkezelő járőrök pedig a korábbi sorozatlövő fegyverek helyett csupán pisztollyal ellenőrizték az utasforgalmat, stb.

A változások azonban igen mérsékeltek és későn indítottak voltak. A magyar társadalom igényei messze meghaladták azt a mértéket, ameddig a politikai elit a reformok terén el tudott, és el mert menni.

Mindezek ellenére mégsem mondhatjuk, hogy a magyar határőrizet fejlődésének hiábavaló, felesleges szakasza volt. Több olyan tanulsággal szolgált, amelyek hozzájárultak ahhoz, hogy a következő periódus határőrizete jobbra válhasson, és idővel visszatérhessen a nemzeti fejlődése és az európai tendenciák által kijelölt keretek közé.

A határőrség tevékenysége az 1956. évi felkelés idején

A határőrség személyi állományát az előbbieken vázolt előzmények után 1956 őszén teljesen felkészületlenül és felemás állapotban érték a belpolitikai események. Ez tükröződött a szervezet és a személyi állomány szabadságharchoz való viszonyán. Voltak, akik korábbi politikai elkötelezettségük alapján szembehelyezkedtek a felkeléssel, s kibontakozásának megakadályozásában, leverésében tevőlegesen is részt vállaltak. Mások önként vagy a körülmények kényszerítő hatására elhagyták a szervezetet, közülük néhányan – kihasználva a határ nyitottságát és ellenőrizetlenségét – külföldre távoztak. De olyanok is akadtak, akik kapcsolatot kerestek és találtak a felkelőkkel, s egyénileg vagy az általuk vezetett szervezet élén a szabadságharc oldalára álltak.

A politikai vezetés kezdetben nem számolt a határőr erők alkalmazásával, mivel ilyen feladatokra azok fel sem voltak készítve. Mégis, az állambiztonsági erők elégtelensége arra készítette a vezetést, hogy a határőr csapatokat is igénybe vegyék.

A Határőrség Országos Parancsnoksága – nyilván politikai elvárásoknak megfelelően – jelentős erőket és vezetőket vont el a határőr kerületektől, szám szerint az 1. (Győr), a 6. (Pécs), a 7. (Kiskunhalas), a 8. (Oroszáza), a 9. (Nyírbátor) és a 11. (Balassagyarmat) kerületektől, és vezényeltek Budapestre, Debrecenbe és Győrbe, az ottani belügyi alakulatok megerősítésére. Ez a mérsékelt megerősítés viszont jelentős hiányokat eredményezett a határt őrző alakulatoknál. Ennek következtében a határ őrzésének feladata háttérbe szorult, tevékenységük jobbára a határőr objektumok, fegyverzet és lőszerkészletek megőrzésére, a helyőrségben élő hozzátartozók megóvására korlátozódott. A Budapestre rendelt határőr alegységek – más erőkkel együttműködve – több harccselekményben vettek részt, ezek során veszteségeket is szenvedtek, de már október 28-án visszatértek eredeti szolgálati helyükre.

A szolgálati helyén maradt állomány többnyire nem avatkozott be a laktanya falain kívül zajló eseményekbe, a lakosság határozott, egyes esetekben erőszakos törekvéseit – a körülményeknek és a lehetőségeknek megfelelően – igyekeztek békés eszközökkel leszerelni. A lakossággal való összetűzés elkerülése érdekében több órsról a lakosság ellenszenvét kiváltó határőr tiszteket a kerületekhez berendelték, vagy szabadságot adták.

Október végéig az objektumait és a raktározott fegyverzetet őrző határőr alegységek, valamint a követelőző polgári személyek között három esetben történt fegyveres összetűzés:

- október 26-án Mosonmagyaróváron, (105 halott);
- október 27-én Mórahalmon és Berzencén.

Nem sikerült tisztázni, hogy Sopronköhidán a határőr őrs állománya milyen formában és mértékig vett részt az éltéltek kitörésének megakadályozásában.

Az állomány körében nem volt ritka a dezertálás és a külföldre szökés, a honvéd alakulatoktól a határőr őrsökre vezényelt erősítés pedig sokszor csak rontott a helyzetükön. Több alegységnél pedig a helyi forradalmi vezetők leszerelték a sorozott állomány jelentős részét és hazaküldték. Máshol viszont az objektumörzésen túl – valamilyen mértékig – a határőrizet ellátására is jutott erő. Megint más helyeken pedig a szovjet csapatok támadásának visszaverésére készültek fel.

E rendkívül vegyes kép mellett annyi mindenestre megállapítható, hogy a határőrség vezetése és szervezete megbomlott, a határőrizet ellátása pedig esetlegessé vált.

Ahogy a magyar társadalom életében, úgy a határőrség fejlődéstörténetében is egy időszakot lezáró választóvonalnak kell tekintenünk az 1956. évi felkelést és szabadságharcot. Magyarország történetének 1949–1989 közötti szakaszát a Szovjetunió befolyása alatt indikált szocialista fejlődés kísérlete jellemezte. A szakasz két jól elkülöníthető időszakra bontható: egyrészt az 1949–1956 közötti időszakra, amikor direkt szovjet behatás alatt totális proletárdiktatúra érvényesült, másrészt az 1957–1989 közötti időszakra, mikor is közvetetten érvényesített szovjet behatás alatt a diktatúra és a demokrácia sajátos elegyével próbálták elfogadhatóvá tenni és ezzel megmenteni a szocialista társadalmi rendszert. A szocializmusnak ez a sajátosan magyar reformkísérlete tette Magyarországot a „*legvidámabb barakk*” országává.

A két időszak közötti eltérés a magyar rendvédelem, s ezen belül a határőrizet jellemzőiben is visszatükröződött, jóllehet közvetlenül a felkelés leverése után még a diktatórikus elemek domináltak, s a demokratikusabb vonások csak a stabilizáció éveitől erősödtek meg.

Ahogy a rendvédelem, úgy a határőrizet területén is fordulópontot jelentett a szabadságharc: nyilvánvalóvá vált, hogy az ország hagyományaitól idegen, szovjet minta alapján felépített, diktatórikus, az elnyomó funkciót előtérbe helyező és azt túlhangsúlyozó rendvédelmi rendszer tovább nem tartható fenn. Elengedhetetlen a rendvédelem nemzeti és európai jellegének erősítése.

Mivel azonban a szabadságharc nem győzedelmeskedett, a korábbi hatalmat restaurálni igyekvő politikai körök a rendvédelemnek csak a reformokkal való módosításaira törekedtek, és nem a strukturális megváltoztatására. Ám az 1956 utáni modernizációs törekvések is csak elodázní voltak képesek a rendvédelem alapjait érintő változtatások szükségességét, ami ekkor még nem, hanem majd az 1989-es rendszerváltással kezdődött el.

A belügyi rendszer határőrizete

A felkelés leverése után a konszolidáció jegyében a többi fegyveres erővel egyetemben a létszámában megerősített, 15 000 fős határőrség is a dr. MÜNNICH Ferenc vezette Fegyveres Erők Minisztériumának irányítása alá került. Ez a helyzet azonban 1957-ben okafogyottá vált, ezért a szervezet visszatért a belügyi szervezetbe. Ugyan már 1953-ban ismét a Belügyminisztérium irányítása alá került a határőrség, bár a szocialista éra belügyi határőrizetének rendszere igazából csak 1957 után alakult ki.

A BM Határőrség állományát nem csak kiegészítették, de a szervezetét is megszilárdították, sőt új elemekkel is gazdagították (vasútelőőr csoport, gépkocsizó századok stb.) Ám ezeknek csak egy része volt határőrizeti szempontból indokolt, más részük inkább karhatalmi feladatokat oldott meg. A kerületparancsnokságok tartalék erői gyakran erősítették meg az amúgy is felduzzasztott őrsöket, gyakorta pedig tehergépkocsira ültették őket, és pusztán demonstrációs céllal végigvonultatták őket a településeken: lássák van erő a rend fenntartására. Ismét kiépítették a műszaki zárat, immár csak nyugati viszonylatban. Ennek részeként a drótkerítések és nyomsvá mellett sor került az aknazár telepítésére is.

1958-ban a mélységi területeken, tehát a határ vonalától számított 10–15 km-es határövezetben, az osztrák irányban minden kerületnél 91 fős portyázó századokat szerveztek, és a fontosabb vasútvonalakon forgalomellenőrző alegységek ellenőrizték a határ felé tartó vonatok személyforgalmát. Ezen kívül a nyugati és déli határszakasz mentén szerveztek kerületeket és a kerületeknél levő zászlóalj is 91 fős tartalék századokkal rendelkeztek. Románia, Csehszlovákia és a Szovjetunió viszonylatában a kerületeknél csak tartalék századok voltak.

A kialakult politikai helyzetre, a határsértők nagy aktivitására való tekintettel 1958 végéig külön intézkedésekkel további belső átcsoportosításokat hajtottak végre. 1958. december 31-én a Határőrség szervezetébe 11 határőr kerület, 3 zászlóalj, 189 őrs, 25 forgalom-ellenőrző pont (FEP), a Tiszti Továbbképző Iskola, a Kutyakiképző Iskola és a Lovas Iskola tartozott. Az erőket, eszközöket azonban nem egyenletesen osztották el a határ minden szakaszára, hanem a politikai elvárásoknak megfelelően az osztrák és jugoszláv határra súlyozták. Ausztria irányában 4 határőr kerület, 3 zászlóalj, 55 őrs, 4

FEP, 7100 fővel hajtotta végre a határőrizeti feladatokat 354 km-es határszakaszon; Jugoszlávia irányában 3 határőr kerület, 56 órs, 5 FEP, 3396 fővel 618 km-es határszakaszon; Románia, a Szovjetunió és Csehszlovákia irányában összesen 4 határőr kerület, 78 órs, 16 FEP, 3339 fővel 1257,1 km-es határszakaszon.⁵⁹

Ahogy az 1950-es évek első felében a déli, most a nyugati határszakaszon képeztek erőösszpontosítást. Itt a határsértők mozgásának fő irányában 80-90, egyéb irányokban 70 fős őrsök tevékenykedtek. Ugyanakkor az északi és keleti határokon még a 20 főt is alig haladta meg az őrsök létszáma. A határőrség erőinek felét a legveszélyesebbnek ítélt nyugati, negyedét pedig a jugoszláv határszakaszra összpontosította.

A szervezet legfőbb feladatául a határőrizet helyreállítását és a határhelyzet stabilizálását jelölték meg. Ennek jegyében ismét telepítették az aknamezőt – azonban már csak a nyugati határszakaszon, és csupán 7 m szélességben. Ez a nyomással és kapcsolódó drótkerítésekkel együtt egy 20–25 m széles műszaki zár részét képezte, közel a határvonalhoz.

Az 1958-ban kiadott Határőrizeti Szabályzat egyik új vonása az volt, hogy a határmenti együttműködő lakosságot már nyíltan igénybe vehette az őrsparancsnok. Ettől kezdve az 1980-as évek végéig egyre jobban kiszélesedett a határtérségben élő lakosság határőrizeti részfeladatokba történő bevonása, amely az önkéntesség és kölcsönösség talaján állt.

A menekülőket ismét határsértőként kezelték, akik bűncselekményt készülnek elkövetni. Mindez azt a politikai célt szolgálta, hogy a nyugati határt „résmentesen” lezárják. Ennek jegyében a fegyverhasználat előírásait is „keményebbre” módosították.

A határőrizet rendszere legalább két lépcsős volt, de nyugaton és főleg a határőrizet legaktívabb, úgynevezett főirányában három, sőt a Győr–Mosonmagyaróvár–Hegyeshalom irányban négy lépcsőt is kialakítottak. Az első lépcső alegységeit az őrsök és kevés számú forgalomellenőrző-pont képezte a határvonal közvetlen közelében. Nyugaton ezek az őrsök nagy létszámúak voltak. A második és további lépcsők alegységei már a határőrizet mélységét alkották. Itt a zászlóalj és kerületek közvetlen és tartalék alegységei láttak el határőrizeti feladatokat a határvonaltól távolabb. Így a tömegközlekedés utasainak ellenőrzésével már nagy mélységben megkezdődött, s a határhoz közeledve gyakoriságával és intenzitásával egyre fokozódott a határellenőrzés. A határhoz közeli településeket megközelíteni csak többszöri ellenőrzés után lehetett, a határsávba bejutni pedig szinte lehetetlen volt.

Mindezek az intézkedések végül is meghozták az eredményt: évről évre eredményesebbé vált a határőrizet. Míg 1956 ősze és 1957 nyara között közel 200 000–250 000 fő hagyta el illegálisan az országot, az 1950-es évek végén az elfogott határsértők száma csupán évi 2–5 ezer fő között mozgott. Az eredményességet ugyanakkor rontotta a jugoszláv viszonylatú határőrizeti szervek romló teljesítménye, ezért 1959-ben szükségessé vált a Határőrség szervezetének rendezése, létszámának növelése.

A HT 2/116/1959. számú határozata 1120 fővel emelte a Határőrség létszámát, alapvetően a nyugati és déli határszakasz megerősítése céljából. 1959 augusztusában új szervezetet,⁶⁰ majd októberben új alárendeltségi táblázatot készítettek és hagytak jóvá.

Ami pedig a határforgalom ellenőrzését illeti, a konszolidáció okán véget vetettek az 1956 elején bevezetett reformoknak, és úgy az útlevel-, vízum- és kihatárforgalmi ügyek kezelése, mint a határforgalom ellenőrzése visszatért az 1950-es évek első felében tapasztalt rendszerhez, sőt talán még annál is szigorúbb lett.

A politikai rendszer stabilizációja az államhatáron is érezte a hatását, aminek következtében egyre inkább lehetővé vált a koalíciós érdekek érvényre juttatása. A Varsói Szerződés tagállamainak külső határa nálunk az osztrák és a jugoszláv határszakaszokkal esett egybe, ezért az internacionalizmus elvét követve a magyar határőrizetnek erre a két viszonylatra kellett összpontosítania. Az osztrák szakasz eddig is a határőrizet fő iránya volt, ám a jugoszláv viszonylatú határőrizet jó évtizeden keresztül folyamatos visszafejlesztés alatt állt. Az 1960-as években ezt a folyamatot megállították, s ha nem is olyan mértékben, mint az osztrákot, de kiemelt viszonylatként kezelték. Ez a szervezeti és technikai ellátottságtól az adminisztratív rendszabályokig szinte mindenben nyilvánvaló volt. E két viszonylat határőrizetének ereje jóval meghaladta az ország igényeit, s ez semmi mással nem igazolható, mint a koalíciós kötelezettségvállalások maradéktalan teljesítésével.

A határőrizet sem eljárásaiban, sem eszközrendszerében nem volt korszerűnek tekinthető. Viszonylagos hatékonyságát mennyiségi tényezőkkel igyekeztek biztosítani. Az erőknek a nyugati határvonalra telepített túlsúlya mellett ilyen tényező volt a mélységi határőrizet kiépítése is. Az államhatár mellett tevékenykedő első lépcsős őrsökre nagyobb erőt biztosítani már nem volt célszerű – mivel nem eredményezett volna arányosan nagyobb hatékonyságot –, a határőrizet második lépcsőjébe, a határőrizet 10–15 kilométeres mélységébe biztosítottak jelentősebb erőket. A zászlóalj és kerületek tartá-

lék és közvetlen alegységei itt kerültek határőrizeti alkalmazásra. Ugyancsak ezt a célt szolgálta a felderítő szervezetek megerősítése is, 1964-ben került sor a segédoperatív tiszthelyettesi beosztások rendszeresítésére. Ők ellenőrizték – már nagy mélységben is – a határtérségbe irányuló tömegközlekedést is.

Csupán két korszerűnek számító szervezeti intézkedés történt a határőrség megerősítésére, ez pedig az ABV alegységeket 1965. június 1-jétől történő szervezetbe állítása volt.⁶¹ Ennek viszont határőrizeti jelentősége volt vitatható, sokkal inkább szolgált honvédelmi és azon túl koalíciós védelmi célokat, min magyar határőrizetét.

Az 1960-as évek végére elavulttá vált a műszakizár, a csak embertelen megtorlást eredményező aknamezőnek sok határőr is áldozatául esett, mindemellett sem határőrizeti, sem országvédelmi szempontok nem indokolták további fenntartását, ezért felszámolták. Helyette a teljes nyugati határszakaszon – a határtól számított általában 2 kilométeres mélységben – elektromos jelzőrendszert építettek ki, amely semmilyen sérülést nem okozott, csupán az áthatolás megállapítására és jelzésére volt alkalmas. Kiepipítése a nyugati határszakaszon teljesen átalakította a határőrizet addigi rendszerét és az alkalmazott eljárásokat.⁶² Jó egy–másfél évtizedig hatékony eszköznek számított.

A BM Határőrség szervezeti felépítésére az 1960-as évek végére a sok embert igénylő védelmi jellegű egységeket, alegységeket tartalmazó felépítés volt a meghatározó. A gyenge felszereltséggel rendelkező, de nagy létszámú őrsök mellett a második lépcsőben, valamint a parancsnokságokon települt zászlóaljok, tartalék őrsök, századok, vonatellenőrző alegységek alkották a Határőrség szervezetének döntő részét.⁶³

A BM Karhatalom megszüntetése miatt annak korábbi őrzés-védelmi feladatait a BM Határőrség vette át. Ezért az MSZMP Politikai Bizottságának 1969 novemberi és 1970 októberi határozatai alapján 1971. július 1-jével szervezeti egyszerűsítést hajtottak végre és új állománytáblázatokat adtak ki.⁶⁴ Az új szervezeti elemek egyike a határőrség közvetlen zászlóaljának Határőr Ezreddé történő átszervezése volt.

A rendvédelem és azon belül a határőrizet jogi környezetének szabályozása érdekében 1974 végén megjelent a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának törvényerejű rendelete,⁶⁵ valamint még ebben az évben minisztertanácsi rendelet,⁶⁶ majd a végrehajtására vonatkozó belügyminiszteri rendelet,⁶⁷ amellyel – a második világháború után – először került sor a egységes jogi szabályozásra a belügyi szervezetek alaptevékenységére vonatkozólag. E szabályozás eredményeként határozták meg a határőrség helyét, szerepét és feladatait. A törvényi szabályozást követte a határőrizeti szabályzatok kiadása, amelyek közül az őrsőkre a „Hör/2”-es vonatkozott.

Az 1974 évi 40. sz. minisztertanácsi rendelet tartós szabályzónak bizonyult, változatlan formában maradt fent 1989-ig. Mindemellett, hogy az ország vezetői fontosnak tartották a határok őrizetének jogi szabályozását, azt „csak” egy minisztertanácsi rendelettel szabályozták, törvény megalkotására továbbra sem került sor.

1961 és 1989 közt működött a „puha diktatúra” útlevelelrendészete, amelynek legjellemzőbb vonása a szocialista és kapitalista utazások megkülönböztetése volt. A határátlépések száma jelentősen növekedett, de politikai okokból a nyugatra utazásokat továbbra is igyekeztek korlátozni (1972 és 1984 között ennek legszebb példája a kétféle – keleti és nyugati – magánútlevele léte). Ennek ellenére ezt a korszakot az jellemzi leginkább, hogy fokozatosan bővül a nyugatra utazás lehetősége is, míg keletre lényegében korlátozás nélkül lehetett utazni.

Az 1975 augusztusában – Helsinkiben záróokmány aláírásával lezárult – az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet szabályozta a különböző rendszerű országok egymás mellett élését. Ennek szellemében hazánk is szakított korábbi mereven elzárkózó politikájával és rálépett azoknak az utaknak az egyikére, amelyek majd másfél évtizeddel később elvezettek a Szovjetunió irányítása alatt álló tömb széthullásához.

Határőrizeti vonatkozásban ez elsősorban a határforgalom megnövekedésében, a határőrizeti feladatok körét illetően pedig a határforgalom-ellenőrzés előtérbe kerülésében jelentkezett. Az 1970-es évek második felétől évről évre újabb határátkelőhelyek nyíltak, s jelentősen megnövekedtek a határforgalom-ellenőrzésében résztvevő állomány számát, a határőrzést ellátók rovására. A technikai fejlesztés is elsősorban erre a szakterületre irányult.

Az 1980-as években pedig gyökeres fordulat állt be a határhelyzetben. A második világháború óta először állt be alapvető változás a határsértők nemzetiségi összetételében. Továbbra is a kifelé irányultság maradt a meghatározó, azonban eddig jellemzően magyar állampolgárok közül került ki a tiltott határátlépést elkövetni szándékozók túlnyomó többsége, ebben az évtizedben viszont több hullámban más és más nemzetiségű határsértők tömegei indultak a magyar-oszták határszakasz illegális átlé-

pésére. Elsőként az NDK állampolgárok vélték úgy, hogy itt juthatnak legkönnyebben nyugatra. Később a lengyelek próbálkoztak legnagyobb számban, míg az évtized végén jellemzően a román diktatúra elől menekülők domináltak. Ezek jobbára legálisan utaztak az országba, de útiokmányaik nyugati továbbutazásra már nem jogosították fel őket, ezért választották az illegális utat. Közben a magyar állampolgárok aránya határozottan lecsökkent, s a világútlevél 1988. évi érvénybelépésével gyakorlatilag meg is szűnt.

A külföldi menekülteknek ez az áradata csupán a határőrök számára okozott volna nehézséget, ám az ország gazdasági teherbíró képességét kezdte meghaladni egy olyan határőrizeti rendszer fenntartása, amely már egy ideje nem is nemzeti, hanem kifejezetten koalíciós érdekeket szolgált. Végül ezekkel az érdekekkel való szakítást jelentette, amikor a kormány nem vállalta az elektromos jelzőrendszer további felújításával és fenntartásával járó költségeket, s döntés született üzemeltetésének felfüggesztéséről, később a szakaszos, majd a teljes lebontásáról. Szakmai szempontból ezt a határőrség vezetése már egy ideje szorgalmazta, mivel a rendszer eddigre már nem csak anyagilag, hanem erkölcsileg is amortizálódott. Kiismerhetővé és leküzdhetővé vált, miközben az állományt teljesen kimerítette kiszolgálása. Az internacionalista érdekekkel való végleges szakítást jelentette 1989. szeptember 11-én a soproni határátkelőhely megnyitása az NDK nálunk várakozó, de hazatérni már nem akaró tömegei előtt.

Eddig tartott a szocialista társadalom reformokkal meghosszabbított, de tovább fent már nem tartható határőrizeti rendszerének léte. Szerencsére összeomlása szervesen részét képezte a társadalmi rendszer összeomlásának, így a rendszerváltással egyúttal megteremtődött a polgári állam határőrizeti rendszere kiépítésének lehetősége is.

A polgári magyar állam határőrizete a rendszerváltás után

A Határőrség 1989 májusában érte el legnagyobb létszámát, állományába ekkor 18 941 fő tartozott.⁶⁸ Sem ez az eltúlzott létszám, sem a feladatrendszer, sem a szervezet, sem az alkalmazott eljárások nem álltak összhangban a magyar társadalom határőri igényeivel. Különösen, hogy 1989-ben szabálysértésnek minősítették a tiltott határátlépés alapesetét.⁶⁹

A változtatás fő irányaira és mértékére a határőrség vezetői tettek javaslatot, s a szocialista éra utolsó kormánya partnernek bizonyult a mélyreható reformokhoz.⁷⁰ Célul tűzték ki a katonai védelmi feladatok mérséklését, a rendvédelmi feladatok erősítését, a szervezet olyan irányú átalakítását, hogy egyrészt megszüntessék a nyugati viszonylatú határőrizet túlsúlyát és egyenletesebb erőelosztást hozzanak létre, másrészt pedig hogy a rendvédelmi teendőket csak a feladatkörre felkészített és megfelelő eljárási jogkörrel felruházott hivatásos állomány láthassa el. Ez az elgondolás igen jelentős létszámcsökkenéssel számolt, de nem tervezte sem a díszlokáció megváltoztatását, sem a sorozott állomány felszámolását.

Az elgondolást és végrehajtást több előre nem látható körülmény és váratlan feladat is módosította. A magyarországi rendszerváltás politikai, társadalmi eltolódásokat idézett elő. A szétesett szocialista koalíciót és annak érdekrendszerét felváltotta az (akkor még nyugat-) európai orientáció. Romániában is társadalmi változások következtek be, majd rövidesen destabilizálódott az egész balkáni térség, szétesett Jugoszlávia és a Szovjetunió, ezzel új államok alakultak határaink mentén esetenként fegyveres harc eredményeként.

A körülményekben beállt változások nyilvánvalóvá tették, hogy a határőrség feladatainak végrehajtásához eredetileg tervezett erő-eszköz nem lesz elégséges. A határőrizet egyes irányában ismét összpontosítást kellett kialakítani, és létre kellett hozni az államhatárok azonnali lezárására alkalmas, – az akkori lehetőségek miatt sorállományú – kötelékeket, határvadász századokat. A megváltozott helyzet gyors felismerése, és az arra adott adekvát válasz bizonyította, hogy a magyar határőrség képes lépést tartani a rendszerváltással és a régió változó biztonsági helyzetével.

Azonban az átmenetileg ellentétes irányba is ható körülmények alapvetően nem változtatták meg azt a történelmi igényt, hogy a polgári magyar társadalomnak a szocialistától eltérő, egészen más típusú határőrizetre és határőrségre van szüksége. Ennek jegyében folytatódott, majd kiteljesedett a határőrizet átfogó átalakítása. Ennek jogalkotási vetülete volt – a rendvédelmi jogszabályokkal harmonizáló – határőrizeti törvény megalkotása,⁷¹ rendvédelmi vetülete pedig a határőrség szervezetének és tevékenységének átalakítása volt. Ennek során a határőrséget fegyveres erőből rendvédelmi testületté alakították át, tevékenységét és eljárásait pedig úgy változtatták meg, hogy a korábbi katonai tevékenységet felváltották a rendvédelmi tevékenységek és eljárások. Az átalakítás egyik legnyilvánvalóbb megjelenése volt a sorozott állomány részleges, majd teljes kivonása a határőrizetből. Ezzel párhuzamosan került sor a hivatásos állomány felvételére és a határőrizeti feladatok ellátására való felkészíté-

sére. A katonai szervezeteket rendvédelmi testületekre jellemző szervezeti felépítés váltotta fel. A kerületekből igazgatóságok, az őrsökből határőrizeti-, a FEP-ekből pedig határforgalmi kirendeltségek lettek. Új elemként jelentek meg a határvadász századok, a közösségi (idegenrendészeti) szállások és a bűnügyi-felderítő szolgálatok.

A szervezet átalakítását azonban további új körülmények is befolyásolták. Az egyik ilyen körülmény az országnak az a politikai törekvése volt, hogy az Európai Uniónak, később pedig a Schengeni Egyezménynek is tagja legyen. A másik körülmény pedig az illegális migrációs hullám volt, amely egész Európát elérte, s amelynek egyik fő irányába esett hazánk is. Ez utóbbi jegyében nyugati viszonylatban igazgatóságokat és kirendeltségeket szüntettek meg, keleten és dél-keleten pedig új összpontosítást hoztak létre.

Az új integrációs törekvések jegyében a többi rendvédelmi szervezettel egyetemben jelentős jogharmonizációs feladatokat, majd uniós PHARE-programok keretében korábban sosem látott mértékű technikai fejlesztés hajtottak végre. Ezek hatására a magyar határőrizet felzárkózott az európai határőrizetek színvonalára. Az ország uniós csatlakozását követően a Határőrség megkezdte felkészülését a schengeni határőrizet ellátására. Ennek két oldala volt: az egyik a schengeni belső határokon a határőrizet leépítése, majd megszüntetése, a másik a külső határokon a határőrizet felkészítése az uniós határőrizet ellátására, azaz valamennyi tagország határőrizeti érdekeinek érvényesítésére.

Mikor a határőrség éppen teljesítette a maga által kijelölt feladatokat, több lépcsőben és több szakaszban átalakította és korszerűsítette az új típusú, integrált polgári határőrizetet, a kormány – a szakmai szempontok figyelmen kívül hagyásával – meghozta tisztán politikai szempontokat kifejező döntését: a határőrség feladatainak ellátását 2008. január 1-től a rendőrség vette át és ezzel megszüntette a határőrséget, a magyar határőrizet önálló szakmai szervezetét.

A 2006–2010 közötti kormány – a polgári magyar állam viszonyai között létrejött, majd számos átalakuláson átesett – 102 éves szakmai múltat hordozó szervezetet számolt fel. Politikájának megfelelően tovább gyengítette a magyar állam szervezetét. eltörölve az önálló magyar határőrizeti testületet, a jövő nemzedékét még annak a lehetőségétől is megfosztotta, hogy – a nemzetközi helyzet változásával – szükség esetén a magyar nemzet rövid idő alatt reorganizálhassa határőrizetét. (a szerk.)

Jegyzetek:

¹ PARÁDI: A dualista Magyarország határőrizeti rendszerének kialakulása.

² PARÁDI: Elképzelések a határőrség korszerűsítésére.

³ NAGY József: *A határőrség területi elhelyezkedésének, tevékenységének, szervezetének és létszámának fejlődése 1958-1998.*

⁴ MUCS: Adatok a magyar határőrség 1945 utáni történetéhez (1945. február – 1946. március).

⁵ HIL. Elnökségi iratok 1945 20 183. sz.

⁶ MUCS: op. cit. 8–9. p.

⁷ KESERŰ: A horthysta határőrizeti szervezet felbomlása és a felszabadult Magyarország határőrségének megalakulása.

⁸ A centrális vezetés már lehetővé tette, hogy egyes nagyobb jelentőségű akcióhoz számottevő erőket csoportosítsanak át a fontosabb, vagy veszélyesebb irányokba. Ilyenekre azonban mégis ritkán és mérsékelt erővel került sor, mivel nem gyengíthették meg sem a politikai okok miatt frekvenciát osztrák, sem a viruló csempészet miatt veszélyes jugoszláv és román, sem a lakosságcsere miatt feszültséggel terhelt csehszlovák, sem a „fegyveres ellenforradalmi bandák” által veszélyeztetett Ukrajnával közös határszakaszt.

KESERŰ: *A határőrség megalakulása és tevékenysége a népi demokratikus forradalom időszakában. Budapest, 1985. kandidátusi értekezés 144–148. p.*

⁹ MUCS: op. cit. 13. p.

¹⁰ SZÖCS: A határőrség megalakulása és harca a népi hatalomért. 57. p.

¹¹ A kettős birtokosság intézményét a trianoni határok kijelölése hozta létre, amikor államhatárral választotta el a termőföldet (erdőt) tulajdonosától, akinek használati, művelési jogát ennek ellenére biztosítani kellett. Nyilvánvalóan ez számos adózási, igazgatási stb. problémával járt.

¹² Olyan eset is ismert, amikor a szervezett csempészbanda szovjet katonai raktárt támadott meg, fosztott ki, és teherautó-konvojjal szállítva a rabolt árut, azonnal áttört a határon.

¹³ SZÖCS: op. cit. 283–289. p.

¹⁴ BULBUK: *Határszolgálat a vámőri feladat ellátáshoz szükséges törvények, rendeletek és utasítások alapján a vámőrség tagjai számára.* 673. p.

- ZSILINSZKY: *Határőrszolgálat, segédlet a Magyar Királyi Vámőrség számára.*

- BULBUK: *Határőr járőr.* 259. p.

- *Honvédelmi határőrszolgálati utasítás.* 36. p.

¹⁵ *Ideiglenes utasítás a határszolgálat ellátására.* VML 1945/194. Elnöki iratok XXI. 1–28. p.

¹⁶ RÉTHY: *Jegyzet a határszolgálat ellátásával kapcsolatos felmerült utasításokról és tudnivalókról.*

- *Határrendészet részére utasítás a határszolgálat ellátására.* BM.I. 1946/223 585.

- ABRUDBÁNYAI: *Határszolgálati utasítás.*

- *Segédlet nyomozástanból határvadász nyomozók és őrsparancsnokok részére.*

¹⁷ NAGY György: A Magyar Állami Határrendőrség létrehozásának körülményei, szervezetei 1945-1949.

- PARÁDI: A népi demokratikus forradalom határőrsége 1945-1949. 67–80. p.

¹⁸ PARÁDI: A magyar polgári állam első határőrizeti szakszerve a Magyar Királyi Határrendőrség 1906-1914.

¹⁹ PARÁDI: A Magyar Királyi Határrendőrség a magyar határőrizet szakmai vezető testülete.

²⁰ NAGY György: A határforgalom és ellenőrzése 1945-1950.

²¹ Az MKP Politikai Bizottságának 1948. január 29-i határozata előírta, hogy a honvédelem témájában a Szovjetunióra és annak tapasztalataira kell támaszkodni. Rövidesen szovjet tanácsadók jelentek meg minden területen és szinten, javaslataikkal nem volt tanácsos szembeszállni. Tanácsadói munkájuk mellett feltérképezték maguknak a teljes tiszti, tiszthelyettesi állományt és csak a megfelelő alkalomra vártak, hogy kikényszerítsék káderpolitikai akarukat.

²² SZÓCS: op. cit. 15. p.

²³ NAGY György: A határforgalom és ellenőrzése 1945-1950. 76. p.

- 288 009/1948. BM. r.

²⁴ A publicisztikában sajnálatos módon elferdült ez a kifejezés, s szélesebb körben már így vált ismertté, pedig eredetileg ez nem aknazárat és drótkerítést jelentett és nem is a keleti tömb építette ki.

²⁵ OKVÁTH: Egy Magyarországra erőszakolt szerződés és következményei.

²⁶ BALLÓ: Törekvések Magyarország háborús felkészítésére 1951-1953.

²⁷ HI 40 500/1949. Eln.

²⁸ HI 37/Pk.-1949. sz.

²⁹ HI 40 500/1949. Eln. 59/Pk.

³⁰ HI 176/1948. Eln.

³¹ A kitelepítéseket megkönnyítendő, a BM ÁVH és a határőrség a határterületen élőket sok esetben alaptalanul megvádolta valamilyen államellenes cselekedettel (SS-katonai, vagy volksbundista múlt stb.) esetleg bűncselekménnyel, s így teremtettek jogalapot az illető és családjának az ország belső területére telepítéséhez.

MOL – XIX- B-10-1949-V-8,3. fsz.

³² BENCSIK: A határszéli gazdasági (kettős birtokos) forgalom megszűnése 1945-1950.

³³ MOL – M-KS-276.f., 84.cs., 20. öe.

³⁴ MOL – M-KS-276.f., 84.cs., 17. öe.

³⁵ 4353/1949. MT. r.

³⁶ PARÁDI: A Magyar Királyi Határrendőrség a magyar határőrizet szakmai vezető testülete.

³⁷ SZALVAY vezérőrnagy a spanyol szabadságharc egyik kiemelkedő magyar katonai vezetője volt, nagy tekintélyt szerzett magának a nemzetközi munkásmozgalomban, ugyanakkor a magyar kommunista vezetők számára – éppen nyugatos múltja miatt – nem volt annyira megbízható, hogy az állambiztonsági szervezet fegyveres erejének élén álljon, így készségesen támogatták áthelyezési kérelmét.

³⁸ A vezetésben kialakult helyzetet jól érzékelteti a határőrség és belső karhatalom élére állított első két parancsnok példája. SZALVAY vezérőrnagytól a parancsnoki feladatokat átvevő KAJLI József államvédelmi alezredesnek ugyan soha semmi köze nem volt a határőrséghez, viszont megbízható, kipróbált, régi államvédelmi tiszt volt. Helyzete mégsem a szakértelem teljes hiánya miatt vált kritikussá, hanem úgymond „túlzott avantgardizmusa” miatt. Olyan szélsőségesen radikális magatartást tanúsított a szervezet élén, hogy az még a liberalizmussal cseppet sem illethető kommunista vezetőket is kompromittálta. Fél év után le is kellett váltani. Utódaul RÁKOSI Mátyás a szakszervezeti mozgalom egyik vezetőjét, PIROS Lászlót kérte fel. (Ennek a felkérésnek persze lehetetlen volt nemet mondani.) Elődjével ellentétben PIROS már rendelkezett határőr múlttal: a háborúban határvadász tizedesként szerzett olyan tapasztalatokat, amelyekkel ekkor egy egész határőrség vezetését vezérőrnagyként kellett ellátnia. E két példa is jól érzékelteti, milyen kín volt a kommunista vezetésnek megfelelő szakembereket biztosítani a legfontosabb posztokra, mégis, ennek ellenére a kiválasztás során elsődlegességet biztosítottak a politikai megbízhatóságnak.

³⁹ HI – 0754. 500/1950. Kf. szt. szerv.

⁴⁰ MOL – M-KS-276.f., 84. cs., 17. öe.

⁴¹ HI – 0195/Pk. klgs.- 1951.

⁴² HI – 145/1951. ÁVH. T. biz. ; HI – 087/1951. ÁVH. T. biz

⁴³ HI – 0320/1956.

⁴⁴ HI – 0111/Pk. klgs.-1950. és 093/Pk. klgs. – 1952.

⁴⁵ MOL – XIX-B-10-1951-V, 74. fsz., és 4. fsz.

⁴⁶ MOL – XIX-B-10-1955-V, 4. fsz.

⁴⁷ Ez a rendszer kísértetiesen hasonlított a Magyar Királyi Csendőrségnél korábban alkalmazottakra.

PARÁDI: A határszéli csendőrség 1891-1918.

⁴⁸ NAGY György: A magyar határőrizet (kiemelten a határforgalom ellenőrző) szervek gazdasági rendvédelmi feladatainak jellemző sajátosságai a negyvenes évek második felétől. 108. p.

⁴⁹ Sem a korabeli jogszabályok, sem az egyéb források nem következtetéseket a határőrzet és a határsáv kifejezés használatával. A két fogalom letisztult, egyértelmű alkalmazása majd csak az évtized második felében következett be.

MOL – XIX-B-10-1952-VI, 15. fsz.

⁵⁰ MOL – XIX-B-10-1952-VI, 20. fsz.

⁵¹ Csupán 1951-ben 1.500 km távbeszélővonalat építettek ki. HI – 0111/Pk. klgs.-1950.

⁵² A határvonaltól 1 m-re magyar területen (vízi határszakaszon a magyar folyóparton) állandó telepítésű drótkerítést létesítettek. Annak belső oldalán 10 m széles földsávot szántottak fel és tartottak nyomképes állapotban. A nyomsáv drótkadály felőli 4 m-es sávjában taposóaknákat, a drótkadályra pedig érintő aknákat telepítettek.

HI – 47.870/Eln. kat.-1949.

⁵³ MOL – XIX-B-10-1953-I,12. fsz.

⁵⁴ HI- BM. HÓR. és BKH. PK. 0081/1954. sz. pcs.

⁵⁵ MOL – XIX-B-10-1956-I, 1. fsz.

⁵⁶ MOL – XIX-B-10-1955-V, 15. fsz., 35. fsz.

⁵⁷ MOL – XIX-B-10-1954-XIII, 50. fsz.

⁵⁸ MOL – XIX-B-10-1956-I, 1. fsz.

⁵⁹ A BM Határőrség Országos Parancsnokának az 1958-as évről készült jelentése.

⁶⁰ 1632/1959. BM. r.

⁶¹ 002/1965. BM. h. pcs.

⁶² Jóváhagyási száma: BM 16-454/1/1967.

⁶³ NAGY József: *A BM határőrség szervezetének létszámának, területi elhelyezkedésének és tevékenységének fejlődése 1958-1989.*

⁶⁴ Jóváhagyási száma: BM 16-448/1971.

⁶⁵ 1974/17. tvr.

⁶⁶ 40/1974. MT. r.

⁶⁷ 1/1975. BM. r.

⁶⁸ TÖRINCSI: *A Határőrség átszervezésének okai, körülményei és szakaszai 1889-1999.*

⁶⁹ 1989/XXXVIII. tv.

⁷⁰ 2046/1989. MT. hat.

⁷¹ 1997/XXXII. tv.

Jegyzetekben alkalmazott rövidítések:

TANULMÁNYOK

BALLÓ: Törekvések Magyarország háborús felkészítésére 1951-1953.

BENCSIK: A határszéli gazdasági (kettős birtokos) forgalom megszűnése 1945-1950.

KESERŰ: A horthysta határőrizeti szervezet felbomlása és a felszabadult Magyarország határőrségének megalakulása.

MUCS: Adatok a magyar határőrség 1945 utáni történetéhez (1945. február – 1946. március).

NAGY György: A határforgalom és ellenőrzése 1945-1950.

NAGY György: A Magyar Állami Határrendőrség létrehozásának körülményei, szervezetei 1945-1949.

NAGY György: A magyar határőrizet (kiemelten a határforgalom ellenőrző) szervek gazdasági rendvédelmi feladatainak jellemző sajátosságai a negyvenes évek második felétől.

OKVÁTH: Egy Magyarországra erőszakolt szerződés és következményei.

PARÁDI: A dualista Magyarország határőrizeti rendszerének kialakulása.

PARÁDI: A népi demokratikus forradalom határőrsége 1945-1949.

PARÁDI: A magyar polgári állam első határőrizeti szakszerve a Magyar Királyi Határrendőrség 1906-1914.

PARÁDI: elképzelések a határőrség korszerűsítésére.

PARÁDI: A Magyar Királyi Határrendőrség a magyar határőrizet szakmai vezető testülete.

TÖRINCSI: *A Határőrség átszervezésének okai, körülményei és szakaszai 1889-1999.*

— BALLÓ: Törekvések Magyarország háborús felkészítésére 1951-1953. *Új Honvédségi Szemle*, XLVIII. évf. (1994) 5. sz. 48–59. p.

— BENCSIK Péter: A határszéli gazdasági (kettős birtokos) forgalom megszűnése 1945-1950. In uő (szerk.): *Az integrálódó Európa politikai földrajza*. Pécs, 2004, PTE TTK Földrajzi Intézete. 167–172. p.

— KESERŰ István: A horthysta határőrizeti szervezet felbomlása és a felszabadult Magyarország határőrségének megalakulása. *Honvédelem*, XXVI. évf. (1975) 5. sz. 91. p.

— MUCS Sándor: Adatok a magyar határőrség 1945 utáni történetéhez (1945. február – 1946. március). *Hadtörténelmi Közlemények*, LXXVI. évf. (1963) 2. sz. 5. p.

— NAGY György: A határforgalom és ellenőrzése 1945-1950. *Rendvédelem-történeti füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, VI. évf. (1996) 7. sz. 68–79. p. A tanulmány korábbi változata 1995. október 25-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*Háborúból diktatúrába*” című VII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

— NAGY György: A Magyar Állami Határrendőrség létrehozásának körülményei, szervezetei 1945-1949. *Határőrségi Tanulmányok*, (1999) 5. sz. 15. p.

— NAGY György: A magyar határőrizet (kiemelten a határforgalom ellenőrző) szervek gazdasági rendvédelmi feladatainak jellemző sajátosságai a negyvenes évek második felétől. *Rendvédelem-történeti füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, VIII. évf. (1999) 9. sz. 107–110. p. A tanulmány korábbi változata 1997. szeptember 24-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*Gazdasági rendvédelmünk a XIX-XX. században*” című IX. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

— OKVÁTH Imre: Egy Magyarországra erőszakolt szerződés és következményei. *Új Honvédségi Szemle*, XLVIII. évf. (1994) 1. sz. 28–35. p.

— PARÁDI József: A dualista Magyarország határőrizeti rendszerének kialakulása. *Belügyi Szemle*, XXX. évf. (1982) 10. sz. 44–51. p.

— PARÁDI József: A népi demokratikus forradalom határőrsége 1945-1949. In ÁBEL László (szerk.): *A határőrség 40 éve*. Budapest, 1985, Határőrség.

— PARÁDI József: A magyar polgári állam első határőrizeti szakszerve a Magyar Királyi Határrendőrség 1906-1914. *Hadtörténelmi Közlemények*, XCIX. évf. (1986) 3. sz. 541–570. p.

— PARÁDI József: elképzelések a határőrség korszerűsítésére. *Belügyi Szemle*, XXXVIII. évf. (1990) 1. sz. 73–81. p.

— PARÁDI József: A Magyar Királyi Határrendőrség a magyar határőrizet szakmai vezető testülete. *Rendvédelem-történeti füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, III. évf. (1993) 4. sz. 21–50. p. A tanulmány korábbi változata 1992 szeptember 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*A dualista Magyarország rendvédelme*” című IV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

— TÖRINCSI József: *A Határőrség átszervezésének okai, körülményei és szakaszai 1889-1999. Határőrségi Tanulmányok*, (1999) 5. különszám 196. p. A tanulmány korábbi változata 1999-ben Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság Határőrizet-történeti

Szakosztályának és a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Határőr Tanszékének közös szervezésében megvalósított „A magyar határőrizeti szervezetek feladata a XX. században” című II. magyar határőrizet-történeti tudományos konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

CIKKEK

PARÁDI: A határszéli csendőrség 1891-1918. — PARÁDI József: A határszéli csendőrség 1891-1918. *Rubicon*, XX. évf. (2010) 202. sz. Online Plusz. 11. p. Web: <http://www.rubicon.hu>

DOKUMENTUMGYŰJTEMÉNYEK

SZÓCS: A határőrség megalakulása és harca a népi hatalomért. — SZÓCS Ferenc: A határőrség megalakulása és harca a népi hatalomért. Budapest, 1970, Határőrség.

SZABÁLYZATOK

ABRUDBÁNYAI: *Határszolgálati utasítás*. — ABRUDBÁNYAI Aladár (szerk.): *Határszolgálati utasítás*. II. rész (Hsz.-2.) Budapest, s.a., s.n.

BULBUK: *Határszolgálat a vámőri feladat ellátáshoz szükséges törvények, rendeletek és utasítások alapján a vámőrség tagjai számára*. Budapest, 1930, s.n.

BULBUK: *Határőr járőr*.

— BULBUK Emil (szerk.): *Határőr járőr*. Budapest, 1935, s.n.

Honvédelmi határőrszolgálati utasítás.

— *Honvédelmi határőrszolgálati utasítás*. Budapest, 1939, s.n.

RÉTHY: *Jegyzet a határszolgálat ellátásával kapcsolatosan felmerült utasításokról és tudnivalókról*.

— RÉTHY István: *Jegyzet a határszolgálat ellátásával kapcsolatosan felmerült utasításokról és tudnivalókról*. I. füzet. Siklós, 1946, s.n.

Segédlet nyomozástanból határvasdász nyomozók és őrsparancsnokok részére.

— *Segédlet nyomozástanból határvasdász nyomozók és őrsparancsnokok részére*. Budapest, 1948, s.n.

ZSILINSZKY (szerk.): *Határőrszolgálat, segédlet a Magyar Királyi Vámőrség számára*.

— ZSILINSZKY Sándor: *Határőrszolgálat, segédlet a Magyar Királyi Vámőrség számára*. Budapest, 1931, s.n.

KÉZIRATOK

KESERŰ: *A határőrség megalakulása és tevékenysége a népi demokratikus forradalom időszakában*. — KESERŰ István: *A határőrség megalakulása és tevékenysége a népi demokratikus forradalom időszakában*. Kandidátusi értekezés (MTA). Kézirat. Budapest, 1985.

NAGY József: *A határőrség területi elhelyezkedésének, tevékenységének, szervezetének és létszámának fejlődése 1958-1998*. — NAGY József: *A határőrség területi elhelyezkedésének, tevékenységének, szervezetének és létszámának fejlődése 1958-1998*. Doktori (Ph.D.) disszertáció (ZMNE). Kézirat. Budapest, 2000.

NAGY József: *A határőrség területi elhelyezkedésének, tevékenységének, szervezetének és létszámának fejlődése 1958-1989*. — NAGY József: *A határőrség területi elhelyezkedésének, tevékenységének, szervezetének és létszámának fejlődése 1958-1989*. Egyetemi doktori disszertáció (ZMKA). Kézirat. Budapest, 2000.

IRAT- ÉS DOKUMENTUMTÁRI GYŰJTEMÉNYEK

BM.I. — Belügyminisztérium Irattára

HI — Határőrség Irattára

HIL. Elnökségi iratok — Hadtörténeti Intézet Levéltára Honvédelmi Minisztérium Elnökségi iratainak gyűjteménye.

MOL — Magyar Országos Levéltár

VML. — Vas Megyei Levéltár

JOGSZABÁLYOK

1974/17.tvr. — 1974/17. tvr.

1989/XXXVIII. tv. — 1989/XXXVIII. tv.

1997/XXXII. tv. — 1997/XXXII. tv. a határőrizetről és a határőrségről.

288 009/1948. BM. r. — 288 009/1948. BM. r.

4353/1949.MT. r. — 4353/1949. MT. r.

1632/1959. BM. r. — 1632/1959. BM. r.

002/1965. BM.h.pcs. — 002/1965. BM. h. pcs.

40/1974.MT. r. — 40/1974. MT. r.

1/1975. BM. r. — 1/1975. BM. r.

2046/1989.MT.hat. — 2046/1989. MT. hat.

NAGY Ákos Péter
Quis custodiet ipsos custodes, azaz ki őrzi az őrzőket?

Az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium (korábban Belügyminisztérium) alá tartozó Rendvédelmi Szervek Védelmi Szolgálat az a szervezet, amelyik ma Magyarországon a rendvédelmi szervezetek belső biztonságának elsődleges őre. A testület történetére vonatkozó irodalom alapvetően a Belügyi Szemle¹ és a Rendőrségi Szemle² folyóiratban jelentek meg.

1. A Rendvédelmi Szervek Védelmi Szolgálatával konkrétan foglalkozó publikációk

A rendszerváltoztatás követő 5. évében született meg az 1994/XXXIV. tv. a Rendőrségről (későbbiekben: Rtv).³ A törvény elfogadását követően pedig csak egy évvel később jött létre – a 49/1995. (V.4.) kormányrendelet alapján⁴ – maga a Rendvédelmi Szervek Védelmi Szolgálat (későbbiekben: a Szolgálat).

Dr. NYÍRI Sándor: „*A rendvédelmi szervek védelmi szolgálatáról*” címmel jelentette meg tanulmányát. Ő volt az első, aki a frissen megalakult szervezetről a tudományos közlés igényeinek megfelelő publikációt jelentetett meg. Írásában a Szolgálatot – a DEÁK idézettel – történelmi keretek közé ágyazta. A szolgálat létjogosultságát a rendvédelmi szervezetek soraiban egyre inkább elburjánzó korrupcióval magyarázta. Dr. NYÍRI Sándor szóról–szóra követte, majd elemezte a kormányrendeletet, több esetben is utalva mind az Alkotmány, mind pedig a rendőrségi törvény vonatkozó szakaszaira. Kitért a Szolgálat feladataira: „... a rendvédelmi szervek belső bűnmegelőzési célú ellenőrzése és a bűnfelderítés”⁵ valamint annak tevékenységének tárgyi hatályára. Megállapította, hogy a Szolgálat nem nyomozhatóság, hanem egy olyan felderítő szervezet, mely tevékenységét az Rtv. VII. fejezetének megfelelően titkos információgyűjtéssel végzi. Dr. NYÍRI Sándor ezt követően részletekbe menően elemezte a Szolgálatra vonatkozó 18/1995 (BK. 19) BM-utasítással életre hívott Ügyrendet is,⁶ mely nyilvános megismerhetőségével a Szolgálat jogállamiság irányába való nyitását is jelzi.

A tanulmány hiányossága ugyanakkor, hogy nincsenek tételesen felsorolva mindazon törvények és rendeletek, melyek fontosak és az előzményét képezhetik a Szolgálat tevékenységének, illetve a 49/1995. Korm. r. mellett a Szolgálat működését is befolyásolják. Hiszen a Szolgálat nem csak a fenti jogszabályok mentén kell, hogy ellássa a feladatát. A publikáció megírásakor is kénytelen volt már a Pénzügyminisztériumra vonatkozó normákat is figyelembe venni, hiszen a védett területek közé tartozott e tárca által irányított, és a rendvédelemhez sorolt szolgálat is a Vám- és Pénzügyőrség. A cikk hiányossága, hogy a szakirodalmi hivatkozásai meglehetősen foghíjasak.

SÁRKÖZI Ferenc: „*Korrupció a rendőrségnél*” című tanulmánya a dr. NYÍRI Sándor által megfogalmazott cikkben foglaltakhoz képest gyakorlati példákkal, tulajdonképp egy példatárral szolgált. Azonban a lehetséges tevékenységi kör széleskörű bemutatása helyett annak csak egy szűk keresztmetszetével, az egyre több nyilvánosságot és médiafigyelmet kapott rendőrök által elkövetett korrupciós cselekményekkel foglalkozott behatóbban. A szerző megkísérelt választ találni arra a kérdésre, hogy megállítható-e a rendőrségen belüli korrupció, amennyiben igen, úgy hogyan. A korrupció előfordulásának tipikus példáit jól szemléltette, szolgálati szintre lebontva taglalta, hogy adott beosztásban ki milyen korrupciós bűncselekményt követhet el. Kitért a korrupció veszélyét magukban hordozó magatartásformákra, ugyanakkor példái enyhén túlhaladtak. Foglalkozott a korrupció felderíthetőségének módszertanával is. Utalt ugyan a felderítés lehetséges eszközeire és módszereire, de azok kifejtésével sajnos egyáltalán nem foglalkozott annak ellenére, hogy speciálisan, e bűnügyek felderítésére szakosodott szervezetek is léteznek. A cikk elején feltett kérdést részben megválaszolta, hiszen ajánlásokat fogalmazott meg, arra vonatkozóan hogy is lehetne a korrupció terjedésének gátat szabni. Azonban a megelőzéssel kapcsolatos megoldások sajnos csak részben alkalmazhatóak, hiszen több olyan jogi norma is bevezetésre került, melyek megtiltják például, hogy bűncselekmény elkövetésének alapos gyanúja nélkül is megkezdődhessen az adatgyűjtés és az adattárolás. A tanulmány kitért a rendvédelmi szervezetek tagjai által elkövetett korrupciós cselekmények miatt a Rendőrséget érő presztízsvesztésre, illetve a negatív társadalmi megítélésre is. A szerző hangsúlyozta – a felderített eseteket követően – a társadalom széleskörű tájékoztatásának fontosságát. A szakirodalmi jegyzék itt is hiányzik. A dolgozatíró a nemzetközi kitekintést elhagyta, pedig 10 évvel ezelőtt is voltak már ilyen jellegű kapcsolatok és ismeretek.⁷

A KARDOS László és KÉKESDI L. Gyula szerzőpáros tollát dicsérő, „*Az őrzők őrzői*” című publikáció 2000-ben jelent meg a Belügyi Szemlében, a három tanulmány közül utolsóként. Az írás – dr. NYÍRI Sándor alkotásához hasonlóan – szintén a 49/1995. Korm. r. és az egy évvel korábban megjelent

Rtv. ismertetésével és a Szolgálatra vonatkozó utasításokkal foglalkozott, azonban már öt, illetve hat év távlatából szemlélve azokat.

Dr. NYÍRI Sándor tanulmányához képest a szerzőpáros már nem csak a jogszabályokat értelmezte, hanem azon túlmutatva, gyakorlati példákon keresztül szemléltette a kormányrendelet erősségeit és hiányosságait. Megállapításaik szerint a Szolgálat által feldolgozott jogsértések túlnyomó többségében az anyagi haszonszerzés volt a motivációs tényező. Az elkövetők – hivatásos, illetve közalkalmazotti, vagy köztisztviselői jogviszonyuk miatt – általában katonai, illetve hivatali bűncselekményeket követtek el. A szerzők elsődlegesen a rendvédelmi szervezetekben eluralkodott morális válságot jelölték meg ezen bűncselekmények felelőseként. A tanulmány szerint a rendvédelmi testületek dolgozói között nem ritkák azok, akik esetlegesen szervezett bűnözői körökhöz kapcsolódnak. (9 év távlatából visszagondolva a szerzőpáros megállapításai helytállóak, hiszen az 1990–2000 között végzett tevékenységéért több volt, magas beosztású rendőri vezetőt is perbe fogtak, majd jogerősen elítéltek.) Először ebben a tanulmányban jelent meg együtt valamennyi – a Szolgálat hatáskörébe és illetékességébe tartozó – rendvédelmi testület; részletesen taglalva sajtóságot, speciális elkövetési lehetőségeiket. Szakirodalmat, vagy nemzetközi kitekintést a cikk szerzői itt sem tüntettek fel.⁸

A Szolgálatról foglalkozó publikációk sorában helyezkednek el a szervezet – két különböző időszakhoz kötött – vezetőjével készített interjúk is, melyeket elmélyültségük okán közöltek a Belügyi Szemle hasábjain. 2003-ban, a Szolgálat akkori vezetőjével – BENE László r. dandártábornokkal, aki később országos főkapitány is volt – dr. PAP András László jogtörténész, egyetemi tanár készített *interjút*. A beszélgetés alapját BENE László – a Szolgálat vezetéséhez kötődő – tapasztalatai adták. Feltételezéseim szerint a beszélgetés során feltett kérdések irányát befolyásolhatta a nem sokkal korábban az Országgyűlés által elfogadott 2003/XXIV. tv. – közismertebb nevén „üvegseb-törvény”⁹ – mely az egy évvel korábbi hasonló témájú törvény¹⁰ módosítása volt, bár erre az interjúban konkrét utalás nem történt.

BENE László röviden ismertette a Szolgálat megalapításának történetét, illetve jogszabályi hátterét. Elmondta, hogy mely szervezetek állományára terjed ki a Szolgálat tevékenysége: rendőrség, határőrség, vám- és pénzügyőrség, katasztrófavédelem, büntetés-végrehajtás. Ezen területek személyi állományát mind bűnmegelőzési, mid pedig büntető-ellenőrzési célú ellenőrzésnek is alávetik. A Szolgálat tevékenysége mintegy 85 000 főt érint, akiknek csak igen kis százaléka – az összlétszámot tekintve mintegy 2,3 %-a – került látókörbe. Az így ellenőrzött személyek 40%-val szemben került sor feljelentés megtételére. Ahhoz azonban, hogy erre sor kerülhessen az eljárás lefolytatására, a beszerzett információknak még több ellenőrzésen is át kellett esnie, hiszen nagy a felelősség, nem lehet felelőtlenül – adott esetben akár emberi sorsokról – dönteni. A Szolgálatnál dolgozóknak bekerülésüket megelőzően komoly kiválasztási és ellenőrzési procedúrán kellett keresztül esniük. Alapkövetelmény a feddhetetlen előélet és a szakmai tapasztalat. Véleménye szerint ennek köszönhető az is, hogy a Szolgálatnál káróan alacsony a jogsértéseket elkövetők száma.

Elmondta továbbá, hogy – a Szolgálat filozófiáját alapul véve – a szervezet célja nem a felügyelt rendvédelmi szervek munkájának akadályozása, hanem annak elősegítése, gördülékenyebbé tétele. A Szolgálat kapcsolata jónak mondható mind a társszervekkel, mind pedig a külföldi partnerszervezetekkel, így Szerbia kivételével az összes határ-menti országgal, illetve még több nyugat-európaival is.

A korrupciót érintő kérdések kapcsán kiemelte, hogy a rendvédelemben dolgozók nagyobb része elutasítja azt. Területileg a jelenség a fővárosban és a határ menti megyékben van inkább jelen. Az állomány tekintetében nagyobb részben a beosztotti állomány az érintett, a parancsnoki állomány – a felderítési adatok szerint – csak elhanyagolható részben. Kiemelte, hogy az egyéni szocializáció meghatározó a korrupcióhoz való hozzáállásban, hiszen nem mindegy, hogy ki milyen gyökerekkel rendelkezik, milyen elvek határozták meg az életét, mielőtt bekerült volna valamelyik rendvédelmi szervezetbe. Rávilágított arra is, hogy a személyi állomány jelentős része még rendkívül fiatal és tapasztalatlan, sokan labilis értékrenddel rendelkeznek. Mivel az idősebb korosztály gyakorlatilag eltűnt, így nincs akitől meg lehetne tanulni a „testületi értékeket”. Mindezeket túl azonban a „korrupcióvá válás első sorban az érintettől függ”. A korrupció elleni harcot azonban nem egyénre lebontva kell kezelni, hanem „komplex gyógymódot” kell alkalmazni, melyben iránymutatásul szolgálnak – hazai kormányrendeleteken túl – különféle ENSZ és EU előírások is. A legfontosabb azonban a társadalom erkölcsi megszilárdítása, mely a családi neveléstől indul és az iskolai neveléssel zárul.¹¹

2009-ben, a szolgálat jelenlegi vezetőjével – dr. FRANKBERGER Ferenc r. dandártábornokkal – dr. FINSZTER Géza, az Országos Kriminológiai Intézet osztályvezetője, készített *interjút*. A beszélgetés hasonló módon indult, mint a BENE Lászlóval készült interjú, mivel összefoglalta a Szolgálat 49/1995. Korm. r.-ből fakadó feladatait, illetve a Szolgálat tevékenységének területeit. Dr. FRANKBERGER Ferenc

filozófia síkon közelítette meg a Szolgálat tevékenységét, mely a bűnmegelőzésben, a védelemben és a felderítésben testesül meg. Kihangsúlyozta, hogy a Szolgálatnak nem feladata az általa ellenőrzött szervezet szakmai irányítása, teljesítményének ellenőrzése, vagy pedig a munkájának értékelése. Ezek mind parancsnoki kompetenciák, ebbe a Szolgálatnak tilos beleszólnia. A Szolgálat – mintegy szignalizációs tevékenységet gyakorolva – tájékoztatja a döntési helyzetben lévő vezetőket az általuk irányított szervezetet érintő, működési zavarokat feltáró felderítési adatokról. A legfontosabb feladat a védelem és a megelőzés, így a cél a bűncselekményeket kiváltó okok megszüntetése, a folyamatban lévő bűncselekmények mielőbbi megszakítása, a rendvédelmi testületek személyi állományának védelme a provokációtól, vagy külső támadástól. Erre a feladatra csak jól képzett személyi állomány képes, aki alapos ismeretekkel rendelkezik a szakmai munkát tekintetében és tisztában van az egyes szolgálati ágakra jellemző speciális veszélyforrásokkal is. Külön kiemelte és jelentős fordulatként értékelte, hogy a Szolgálat – eltérően „jogelődjéhez” a Belbiztonsági Szolgálathoz – nem tartozik a Rendőrség alá, hanem közvetlenül a rendvédelmet irányító miniszternek van alárendelve, ezzel is kiküszöbölve az összeférhetetlenség látszatát. Kifejtette, hogy annak ellenére, hogy a Szolgálat kvázi az ügyészség felderítő szervezete alkotmányossági, illetve politikai színezetű problémák miatt (független testület, vagy az aktuális kormány által irányított testület) nem lenne célszerű a szervezetet az ügyészség kötelékébe integrálni. Dr. FRANKBERGER Ferenc az interjú során kifejtette, hogy a Szolgálat működési alapját az Rtv. képezi, ugyanakkor a Szolgálat működését szabályozó 49/1995. Korm. r. a továbbiakban különböző „finomhangolást” igényel. Ezzel a céllal az Igazságügyi és Rendészeti Minisztériumban kodifikációs munka folyt. Az interjú további részében a bűnüldözési célú titkos információgyűjtésre vonatkozó szabályozás egységesítésének szükségességére tért ki a tábornok. Bizonyos szakterületeken speciális szabályok megalkotását tartotta szükségesnek, valamint a szabályok betartásának nyílt eljárásban történő ellenőrzését vetette fel. Jelentős teret szánt az interjú a Szolgálaton belüli „minőségellenőrzésnek”, amelynek azonban „több törvényi követelménynek is meg kell felelnie”: nem lehet talaja a provokációnak, a bűnre való felbujtásnak, veszélyhelyzetek modellezésének. Az interjúadó kifejtette a felderítéssel kapcsolatos alapkövetelményről vallott nézetét, mely az állam büntetőigénye fennállásának, vagy hiányának tisztázására irányul. Ennek eldöntése után két lehetőség adódik: vagy ki kell zárni a gyanút, vagy meg kell indítani a nyomozást. Harmadik út nem létezik. „A szoros ügyészségi felügyelet, a bírói és az ügyészi engedélyezési jogkör, a nyílt eljárást megalapozó információk folyamatos ellenőrzése” segít ezen elv betartásához. Kitért ezek után a Szolgálat tevékenységi területe alá tartozó illetékes minisztériumokkal való kapcsolattartás fontosságára, majd kifejtette véleményét a 2006-os őszi eseményekkel kapcsolatosan is.

Küldetesként fogalmazta meg a törvényesség és eredményesség együttes érvényre juttatását. A Szolgálat állományának összetételéről egyértelműen pozitívan nyilatkozott, s az Európai Unió legfejlettebb régióival való összevetésben azt versenyképesnek tartotta.¹²

BENE László gyakorlatorientáltan, napi feladatokra koncentrált, Dr. FRANKBERGER Ferenc azonban – BENE Lászlóval ellentétben – nem csak rendőri szemszögből vizsgálta a Szolgálat tevékenységét, azt társadalmi összefüggéseiben is görcső alá vette. A beszélgetés meghatározó részét tette ki véleménynyilvánítása egy olyan stabil értékrendről és szakmai kultúráról, amely a Szolgálattal kapcsolatosan korábban még nem fogalmazódott meg.

2. A rendvédelem korszerűsítésének kérdése a publikációk tükrében

A rendvédelemmel foglalkozó tanulmányok közül néhány publikáció a rendőrségi reform alapvetéseivel¹³ a rendőrségi korrupció jogforrásaival¹⁴, korszerű – a XXI. századi viszonyoknak megfelelő – rendőrség víziójával¹⁵ a bűnmegelőzés nemzeti stratégiájával és cselekvési programjával¹⁶ és a rendőrségi korrupció kutatásának módszertani szempontjaival¹⁷, illetőleg több tanulmány a bel- és igazságügyi együttműködésnek az európai integrációban betöltött szerepével foglalkozik. Ezek a tanulmányok azt mutatják, hogy a magyarországi rendvédelem folyamatos átalakuláson megy keresztül. A tanulmányok szerzői többnyire nemzetközi kitekintéssel fogalmazzák meg mindazon gondolatokat, amelyek a magyarországi rendvédelem jogállami normák közötti átalakítását és fejlesztését segítik. A tanulmányok egy része kitér a korrupcióval kapcsolatos kérdések feltevésére és a lehetséges válaszok megfogalmazására, valamint módszertani segítséget kíván nyújtani a korrupció kutatásához is. Ily módon e tudásbázis a Szolgálat működésének fejlesztéséhez közvetett forrásként is szolgál.

A publikációknak rendkívül kis hányada foglalkozik csak nemzetközi példák bemutatásával. Első helyen említendő dr. KATONA Géza tanulmánya az angol rendőrségi reformról, amely az angol igazságszolgáltatás, bűnüldözés és bűnmegelőzés fejlesztésének eredményeit foglalja össze. A tanulmány bemutatja azt az egységes szemléletmódot, amelynek alapvető sajátossága, hogy a rendőrséget a brit

igazságszolgáltatási rendszer egyik szerves elemének tekinti. A brit fejlesztési célkitűzések, a rendőrségi módszerek, a szervezeti és személyi reformok, a szervezett bűnözéssel szembeni intézkedések, a nyomozás taktikai és tudományos technikai módszereinek fejlesztésével összefüggő tapasztalatok figyelembevétele hatékonyan segítheti országunk hasonló szervezeteinek fejlődését.¹⁸

Említésre méltó a hazai tudományos műhelyeknek az a törekvése, hogy időszakonként külföldi publikációk közzétételével segítse a magyarországi szakemberek munkáját. Ezek között is kiemelkedőnek találok a Belügyi Szemle 2003 és 2004-es évfolyamának azon számait, amelyek egyrészt angol nyelven publikálnak a nemzetközi szinten ismert és elismert szerzőktől, másrészt néhány tanulmányt magyar fordításban is elérhetővé tesznek az olvasók számára.

A külföldi szerzők között első helyen említem Maurice PUNCH: „*A rendőrségi korrupció és megelőzése*” című tanulmányt, amelynek alapkérdése, hogy ki őrzi az őrzőket.¹⁹ Rajta kívül még számomra rendkívül figyelemre méltónak találtam Michael KENNEDY,²⁰ Hans-Jörg ALBRECHT²¹ és Jürgen STORBECK²² írásait.

Összességében a rendszerváltozás jogállami keretbe helyezte a rendvédelmi szervezetek működését és ezen testületek felügyeletét, amelynek részét alkotja a Rendvédelmi Szervek Védelmi Szolgálat. A rendszerváltozást követően alkotott törvények létrehozása óta a rendvédelmi testületek felügyeletét és ellenőrzését ellátó felügyeleti szervezetek tevékenysége nyilvánosan megismerhető vált. Ezen szervezetek széleskörű, folyamatosan bővülő nemzetközi kapcsolatokat alakítottak ki. A szervezetek tevékenysége kutatható és feldolgozható, ezáltal is érvényesülhet a jogállami kontroll.

A Rendvédelmi Szervek Védelmi Szolgálat – a rendvédelmi szervezetek között – egy viszonylag új szervezet. Fiatalsága ellenére azonban nagy fontossággal bír, „az őrzők őrzőjeként” a rendvédelmi testületek hatásos és zökkenőmentes napi működéséhez elengedhetetlenül fontos munkát végez. Fenállásának alapját törvény biztosítja, a Szolgálat működését pedig kormányrendelet szabályozza. Az alacsonyabb szintű szabályozottsága miatt kevésbé stabil alapokkal rendelkezik, mint törvényi szabályozottság esetén, hiszen működési feltételeinek megváltoztatásához nem kell az országgyűlés felhatalmazása. Így a választási ciklusok után alakuló kormányok lényegében véve folyamatosan változtathatják a Szolgálatról szóló kormányhatározatot – akár meg is szüntethetik azt – az adott miniszter átírhatja a Szolgálat Ügyrendjét, mindezek együttesen nem kedveznek a Szolgálat hosszú távú stabilitásának.

(A szerző a magyar rendvédelem történetében egy viszonylag új jelenség, a rendvédelmi testületek személyi állománya körében felbukkanó bűnelkövetések kezelésének egyik eszközével foglalkozik írásában. Történelmi távlatokba helyezve a témát nyilvánvaló, hogy – a magyar társadalmat sújtó erkölcsi süllyedés mellett – a rendvédelmi testületek erkölcsi színvonala mérséklődésének alapvetően két oka van. Egyrészt a testületek életében és képzésében a hivatástörténeti múlt szisztematikus mellőzése, amely az identitástudat felhígulásához vezetett. Másrészt pedig – a fegyveres szolgálatot ellátóknak a társadalom egészének átlagához közelítő erkölcsi és anyagi megbecsülésével, a civil élethez közel azonos helyzetbe hozásával – a haza fegyveres szolgálatát ellátók ugyanúgy reagáltak az őket ért hatásokra, mint bármely más civil foglalkozást űzők. Az állam és azon belül a fegyveres szervezetek helyének és szerepének a neoliberais eszmerendszerből fakadó átforgalmazása nyomán kerülhetett sor, a korábban hivatásként kezelt tevékenység „szakmává” degradálására. Ennek következtében pedig az identitástudatában legyengített személyi állomány csaknem ugyanazon magatartási formákat vette fel, mint a civil foglalkozásokat űző polgártársai. Az őrzők őrzői szervezetének létrehozása nyilvánvalóan felületi kezelés. Hosszú távon a cél egyértelműen olyan erkölcsi állapotú rendvédelmi szervezetek újjá alakítása lehet, amelyek számára – a polgári magyar állam rendvédelmi testületeihez hasonlóan – szüktelen a rendőrséget ellenőrző rendőrség működtetése. *a szerk.*)

Jegyzetek:

¹ Belügyi Szemle. 1953-tól jelent meg, összesen LIII évfolyam. Általában évente 12 számot publikáltak. A folyóiratot a Belügyminisztérium, majd az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium adta ki. Döntően a tudományos közlés igényeinek megfelelő írásokat közölt a periodika a belügyi tárca kompetenciájába – elsősorban a rendvédelem témaköréhez illeszkedő – szakterületek köréből. A folyóirat elnevezése dinamikusan változott, azonban az évfolyamokat – eltérő elnevezés esetén is – folyamatosan jelölték. Rendőrségi Szemle 1953–1962, Belügyi Szemle 1963–1990, Rendészeti Szemle 1990–1994, Belügyi Szemle 1995–1996 6. számmal befejezően, Rendészeti Szemle 1996. 7–8. összevont számmal kezdődően. A rendszerváltást megelőzően a folyóirat korlátozottan volt elérhető.

² Rendőrségi Szemle. Az első évfolyam 1953-ban látott napvilágot, ezen a néven a folyóirat 1962-ig jelent meg a Belügyminisztérium égisze alatt. 1963-tól Belügyi Szemle néven működött tovább a folyóirat. Elsősorban tudományos publikációkhoz kötődő ismertetések tartalmazott a rendvédelem témaköréhez illeszkedő szakterületek köréből.

³ 1994/XXXVI. tv.

⁴ 49/1995. Korm. r.

⁵ NYÍRI

⁶ 18/1995. BM. ut.

⁷ SÁRKÖZI

⁸ KARDOS – KÉKESDI

⁹ 2003/XXIV. tv.

¹⁰ 1992/XXXIII. tv.

¹¹ PAP

¹² FINSZTER: Interjú dr. Frankberger Ferencsel, az RSZVSZ vezetőjével.

¹³ SALGÓ

¹⁴ SZIKINGER

¹⁵ FINSZTER: Rendőrségek a XXI. században.

¹⁶ GÖNCÖL

¹⁷ FINSZTER: Módszertani szempontok a rendőrségi korrupció kutatásához.

¹⁸ KATONA

¹⁹ PUNCH

²⁰ KENNEDY

²¹ ALBRECH

²² STORBECK

A jegyzetekben használt rövidítések:

TANULMÁNYOK

ALBRECH

— Hans-Jörg ALBRECH: A büntetőjog európaizálása és a belső biztonság Európában [Die Europäisierung des Strafrechts und die Innere Sicherheit in Europa.] Ford.: PAP Józsefné. *Belügyi Szemle*, XLVIII. évf. (2000) 3. sz. 17–41. p.

FINSZTER: Rendőrségek a XXI. században.

— FINSZTER Géza: Rendőrségek a XXI. században. *Belügyi Szemle*, XLVIII. évf. (2000) 1. sz. 64–74. p.

FINSZTER: Módszertani szempontok a rendőrségi korrupció kutatásához.

— FINSZTER Géza: Módszertani szempontok a rendőrségi korrupció kutatásához. *Belügyi Szemle*, XLVIII. (2000) 11. sz. 3–32. p.

FINSZTER: Interjú dr. Frankberger Ferencsel, az RSZVSZ vezetőjével.

— FINSZTER Géza: Interjú dr. Frankberger Ferencsel, az RSZVSZ vezetőjével. *Rendészeti Szemle*, LVII. évf. (2002) 9. sz. 38–46. p.

GÖNCÖL

— GÖNCÖL Katalin: Partnerség a közbiztonság javításáért. *Belügyi Szemle*, LII. évf. (2004) 10. sz. 5–14. p.

KARDOS – KÉKESDI

— KARDOS László – KÉKESDI L. Gyula: Az őrzők őrzői. *Belügyi Szemle*, XLVIII. évf. (2000) 9. sz. 107–112. p.

KATONA

— KATONA Géza: Az angol rendőrségi reform. *Belügyi Szemle*, L. évf. (2002) 9. sz. 5–27. p.

KENNEDY

— Michael KENNEDY: A rendőrség: a korrupció kultúrája, vagy kettős hatalom? [The Police: A Culture Of Corruption or The Duplicity Of Hegemony.] Ford.: ILS fordítóiroda *Belügyi Szemle*, LII. évf. (2004) 1. sz. 137–169. p.

NYÍRI

— NYÍRI Sándor: A gazdaság, a korrupció és az etika. *Belügyi Szemle*, XLIII. évf. (1995) 2. sz. 3–10. p.

PAP

— PAP András László: Interjú Bene Lászlóval, az RSZVSZ vezetőjével. *Belügyi Szemle*, LI. évf. (2003) 9. sz. 148–161. p.

PUNCH

— Maurice PUNCH: A rendőrségi korrupció és megelőzése. *Belügyi Szemle*, LII. évf. (2004) külföldi figyelő szám, Recenzió, 160–191. p. (Punch MAURICE . Police corruption and its prevention. *European Journal on Criminal Policy and Research* 2000; volume 8, number 3, pages: 301–324)

SALGÓ

— SALGÓ László: A rendőrségi reform alapvetései. *Belügyi Szemle*, L(2003) 4. szám, 3–13. oldal

STORBECK

— Jürgen STORBECK: A szabadság, a biztonság és az igazságosság övezete. [Ein Raum der Freiheit, der Sicherheit und das Rechts.] Ford.: BÖRÖCZ Helga. *Belügyi szemle*, LII. évf. (2004) 107–136. p.

SÁRKÖZI

— SÁRKÖZI Ferenc: Korrupció a rendőrségnél. *Belügyi Szemle*, XLVII. évf. (1999) 10. sz. 70–79. p.

SZIKINGER

— SZIKINGER István: A rendőri korrupció jogforrásai. *Belügyi Szemle*, XLVI. Évf. (1998) 10. sz. 21–33. p.

JOGSZABÁLYOK

1992/XXXIII. tv.

— 1992/XXXIII. tv. a közalkalmazottak jogállásáról

1994/XXXVI. tv.

— 1994/XXXVI. tv. a Rendőrségről

2003/XXIV. tv.

— 2003/XXIV. tv. a közpénzek felhasználásával, a köztulajdon használatának nyilvánosságával, átláthatóbbá tételével és ellenőrzésének bővítésével összefüggő egyes törvények módosításáról

49/1995. Korm. r.

— 49/1995. Korm. r. a Rendvédelmi Szervek Védelmi Szolgálatáról

18/1995. BM. ut.

— 18/1995. BM. ut. a Rendvédelmi Szervek Védelmi Szolgálatának ügyrendje

NAGY Ákos Péter
**A Rendvédelmi Szervek Védelmi Szolgálat megalakulása és tevékenységének
kialakítása a rendszerváltás folyamatában**

A II. világháború végétől 1989–1990-es évek közép-kelet európai politikai és társadalmi rendszerváltoztatásáig Magyarország a nagyhatalmi megállapodások értelmében a szovjet befolyási övezet részét képezte. Enyhülést jelentett a helsinki konferenciák sorozata, melyeknek 1975-ös záróokmánya – amely az ENSZ alapokmányának elveire épült – és az emberi jogok tiszteletben tartását is rögzítette, egyúttal a két világtábor közötti enyhülési folyamat csúcspontját is jelentette.¹

Megtorpanások és újabb hidegháborús konfliktusok következményeként a szovjet övezet válsága a lengyel, magyar, NDK, román és szovjet társadalmakat mindennapi megélhetési, gazdasági, katonai, politikai gondokkal sújtotta, amelyek a kétségbeesett reformokon keresztül legvégül az ellenzékek megerősödéséhez és a szovjet tábor (1985-1991) felbomlásához vezettek. Ezek az események a közép-kelet-európai függetlenségi törekvések győzelmét eredményezték.²

A tárgyalások ezen államokban a vasfüggöny lebontását, szabad választásokat és a jogállam intézményrendszerének szabad kialakítását hozták magukkal. A berlini fal lebontása és Németország újraegyesítése pedig a második világháború végleges lezárását jelentette.

NÉMETH Miklós átmeneti kormányának idején került sor a Magyar Népköztársaság alkotmányának – gyakorlatilag minden szakaszában történő – módosítására, amelyet az országgyűlés 1989 őszén, a szabad választások előtt fogadott el. Az 1989–1990-es politikai rendszerváltoztatás a társadalom mélyreható átalakulását, a demokrácia kereteinek reorganizációját jelentette visszatérve a polgári demokrácia viszonyai közé. 1989. október 23-án SZÜRÖS Mátyás ideiglenes köztársasági elnök kikiáltotta a demokratikus alapokon nyugvó Magyar Köztársaságot.³

A rendszerváltoztatás folyamatában mérföldkövet jelentett az 1989-es év végi „Duna-gate”- ügy, amely gyakorlatilag felrobbantotta az addigi állambiztonsági struktúrát, hiszen a RÁKOSI- és a KÁDÁR-rendszer állambiztonsági és rendvédelmi szervei diktatórikus alapon, csak a bennfentesek által megismerhető titkos belső parancsok és utasítások alapján, a jogállamiság szellemiségétől idegen módon működtek. A botrány kirobbanását követően megszületett az a törvény,⁴ amely a különleges titkosszolgálati eszközök és módszerek engedélyezésének átmeneti szabályozásáról, illetve nem sokkal később azon országgyűlési határozat, amely a BM belső biztonsági szolgálatának tevékenységéről szolt.⁵

Diktatúrából jogállamba

A hatalmi ágak szétválasztásának és az alkotmányos kontroll kialakításának hosszú folyamatában különböző, szakmai területeket érintő intézkedések, kormányrendeletek alap- és átmeneti törvények születtek. Ennek során a Belügyminisztérium működését is jogállami alapokra helyezték, amely a belügyminisztériumi, állambiztonsági és rendőrségi hatáskörök szétválasztását jelentette. Kiemelendő ezek közül az 1994. évi kormányrendelet a belügyminiszter feladat- és hatásköréről, valamint az 1994. évi törvény a Rendőrségről.⁶

A vonatkozó kormányrendelet⁷ a belügyminiszter részére konkrét feladatot határozott meg a rendvédelmi szervezetek belső bűnmegelőzési ellenőrzésével kapcsolatban. Ennek megvalósítása érdekében a '90-es évek elején a Belügyminisztériumban megkezdődött az a munka, amely a feladat végrehajtásához szükséges jogszabályi feltételei megteremtéséhez elengedhetetlenül szükséges volt.⁸

A Belügyminisztérium részéről a jogszabályi háttér kidolgozásával párhuzamosan elindultak a társmisztériumokkal (Honvédelmi Minisztérium, Pénzügyminisztérium, Igazságügyi Minisztérium) az egyeztetések, hiszen a felállításra kerülő szervezet elődjével – az ORFK kötelékében működő Biztonsági Főosztállyal – ellentétben alanyi jogon⁹, a jogszabály-előkészítők szándéka szerint már nem csak a Belügyminisztérium alárendeltségébe tartozó szervezetekre terjedt ki a belső bűnmegelőzési célú ellenőrzés és a bűnfelderítés.

A dr. ANTALL József, illetve a dr. BOROS Péter vezette kormányt az 1994-es választások után HORN Gyula kormánya váltotta fel.

1994 decemberében, a társmisztériumokkal történő hosszas egyeztetést követően, a későbbiekben felállításra kerülő Rendvédelmi Szervek Védelmi Szolgálatáról (ezt követően Szolgálat) szóló tervezet dr. HORVÁTH Balázs belügyminiszter elé került, aki azt később – jelentős változtatásokkal – 1995 februárjában a kormány elé terjesztette.

A létrejött jogállami keretek az állomány szemléletváltoztatását, képzését, át- és továbbképzését tette szükségessé. A rendszerváltozással együtt járó polgári értékrendhez illesztés, valamint az európai normák figyelembevétele a struktúra és szerkezetváltozást is szükségessé tették.

A tervezet kormány elé történő benyújtásának idején az Országos Rendőr-főkapitányság keretein belül felállított, 1990 óta a főkapitány közvetlen alárendeltségében, speciális bünyügyi szolgálatként működő Biztonsági Főosztály végezte a Rendőrség, a Határőrség és a Tűzoltóság, illetve Polgári Védelem belső bűnmegelőzési ellenőrzését. A főosztály ezen tevékenysége nem csak a fent említett egységeket érintette, hanem kiterjedt mind a Belügyminisztérium hivatali egységeire, mind pedig a Belügyminisztérium háttérintézményeire is.

Ez a struktúra a rendszerváltoztatás folyamatában alakult ki a Rendőrség Belügyminisztériumból való kiválását, illetve a BM Belső Ellenőrzési Szolgálatának az Országos Rendőr-főkapitányság szervezetébe történő átcsoportosítását követően. Ekkor, 1991 elején a BM Belső Ellenőrzési Szolgálatát alárendelték a Rendőrségnek, azonban bizonyos irányítási jogokat a miniszter fenntartott magának, hiszen „a belső bűnmegelőzési ellenőrzési tevékenység kiterjedt a minisztérium apparátusára is, valamint az igazságügyi és pénzügyminiszterrel együttesen hozott döntés alapján a büntetés-végrehajtási testületre és a vám- és pénzügyőrségre is.”¹⁰

A megfelelő jogszabályok hiányában még nem volt lehetőség olyan szervezet felállítására a Rendőrség szervezetén kívül, amely megfelelő hatáskörrel rendelkezett volna. Az 1994. évi rendőrségi törvény megalkotása és az országgyűlés által történő elfogadása azonban rendezte az eddig hiányzó, a rendeletek és utasítások megalkotásához szükséges alapvető törvényi hátteret.

Az új szabályok a korábbi diktatórikus állam erőszakszervezeteinek személyi állományával közel azonos személyi összetételű testületek tagjait a jogállami normák betartására és betartatására kötelezték.

Ezzel együtt, a Szolgálat felállításának – a közhiedelemmel ellentétben – nem az szolgáltatott alapot, hogy több bűncselekményt követtek volna el a rendvédelmi dolgozók, mint a korábbi években, hanem az volt az oka, hogy a fegyveres testületek tagjai tevékenységüket a demokrácia alapjaihoz tartozó nyilvánosság kereszttüzében végezték, s ezáltal az állomány által elkövetett bűncselekmények a testületek társadalmi megítélését és elfogadottságát, illetve ezen testületek működőképességét veszélyeztették.¹¹

Az 1994. évi rendőrségi törvény preambulumban kimondja, hogy: „... az Országgyűlés, a Magyar Köztársaság Alkotmányának és nemzetközi jogi kötelezettségeinek, valamint a jogállamiság követelményeinek megfelelően működő Rendőrség kialakítása érdekében”¹² került megalakításra. A törvény a rendőrség szerteágazó feladatait tíz fejezetben fogalmazta meg.

Az 1994. évi rendőrségi törvény szerint „a Kormány a Belügyminiszter útján irányítja a Rendőrséget”¹³, illetve a Belügyminiszter gondoskodik a Rendőrség ellenőrzéséről.¹⁴ Továbbá „a Belügyminiszter meghatározza a Rendőrség irányításában és felügyeletében közreműködő szervezet tevékenységét, a vezetője felett munkáltatói jogkört gyakorol és e szervezet útján gondoskodik a Rendőrség belső bűnmegelőzési ellenőrzéséről; a bűncselekmények felderítéséről.”¹⁵ Az 1994. évi rendőrségi törvény arról is rendelkezik, hogy „a Kormány ellenőrző szerv útján gondoskodik a rendvédelmi szervek belső bűnmegelőzési célú ellenőrzéséről és a bűnfelderítéséről.”¹⁶

A rendvédelmi szervezetek¹⁷ jogszabályok által garantált és hatékony működéséhez szükséges közbizalom fenntartásának fontossága szükségessé tette, a rendvédelmi szervezetek hierarchiáján kívül álló, megfelelő hatáskörrel rendelkező, szakképzett, bűnmegelőző és bűnfelderítő szervezet létrehozását.¹⁸ Mivel e tevékenységet a törvény a kormány részére határozta meg, ezért fontos volt, hogy az újonnan felállításra kerülő szervezet ne legyen egyik fegyveres testületnek sem a része.

A Rendőrség felügyeletében és irányításában – a Szolgálat megalakulását megelőzően – a Belügyminisztérium több funkcionális szervezeti egysége és a rendészeti igazgatásban közreműködő szervezeti egysége is tevékenyen részt vett. A miniszter irányítási és ellenőrzési feladatában közreműködő szervezetek vezetését helyettes államtitkár látta el. Ezen szervezetek olyan belső bűnmegelőzési ellenőrzést és bűnfelderítést végeztek, amely csak az irányítás szintjén lett volna integrálható.¹⁹

A Rendőrség működési felügyeletét, illetve a rendvédelmi szervezetek belső bűnmegelőzési ellenőrzését, valamint a bűnfelderítést garanciális okokból, illetve a feladat jellege miatt szervezetenként is szét kellett választani, hiszen a Belügyminisztérium rendészeti igazgatása – hatáskör és illetékesség hiánya miatt – csakis a belügyminiszter irányítása alá tartozó rendvédelmi szervezetekre terjedhetett ki, illetve a minisztérium és háttérintézmények működését felügyelhetette volna. Egy hierarchián kívül lévő szervezet azonban – melynek semmiféle függőségi viszonya sincs az általa ellenőrzött szervezetekkel – nem volt ilyen korlátok közé szorítva, hatásköre és illetékessége alapján a más minisztériumok által irányított rendvédelmi szervezetek bűnmegelőzési ellenőrzési célú ellenőrzését is folytathatta volna.

Az 1994. évi rendőrségi törvény „Felhatalmazó rendelkezései” alapján²⁰ a kormány jogosult volt ilyen, bűnmegelőzési ellenőrző, illetve bűnfelderítő szervezet rendelettel történő létrehozására. Az irányítási jogkör a belügyminisztert illette meg.²¹

A belügyminiszter elé terjesztett „Tervezet” kitért a későbbiekben felállításra kerülő Szolgálat hatáskörére és illetékességére is. Megfelelően elhatárolta a fentiekben leírt feladatokat a nemzetbiztonsági szolgálatok, illetve a nyomozó hatóságok törvényben leírt feladataitól, ezáltal a hatásköri összeütközést nagyrészt kizárta.²²

A Szolgálat feladat-meghatározása pontosításra került: ennek értelmében a Szolgálat feladata „a bűncselekmény alapos gyanújának a megállapítása, vagy kizárása kizárólagosan a hivatali, hivatalos személyként, vagy hivatali tevékenységével összefüggésben elkövetni kívánt, vagy elkövetett, illetőleg katonai bűncselekmények megelőzésére, megszakítására és felderítésére irányult.”²³ Azon cselekmények esetében a felderítés, amit ugyan a rendvédelmi szervezetek személyi állománya követett el, de hivatali tevékenységével nem volt összefüggésben, azt az általános hatáskörű bűnüldöző szervezetek, illetve nemzetbiztonsági illetékesség esetén a nemzetbiztonsági szervezetek feladata maradt.

A fentiekben megjelölt feladat szakszerű ellátásának alapvető feltétele a megfelelő tapasztalattal és végzettséggel rendelkező polgári értékrendet felmutató személyi állomány volt. A „Tervezet” ezen törekvését elősegítése érdekében azt javasolta, hogy a bűnmegelőzési ellenőrzést és bűnfelderítést berendelt²⁴ rendőrök végezzék.

A bérezés és működési költségek tekintetében a „Tervezet” alkotói arra a megállapításra jutottak, hogy mivel a Szolgálatot kiemelték a Rendőrség kötelékéből és minisztériumi alárendeltségbe tartozik, ezért működési költségeit a Rendőrség működési költségein kívül kell biztosítani.

A berendelték tekintetében a munkáltatói jogok gyakorlását és az illetmény megállapítását a minisztérium hivatali szervezetére vonatkozó szabályok szerint, de a szolgálati viszonyban álló rendőrökre vonatkozó szabályok figyelembe vételével kellett biztosítani.²⁵

A „Tervezet” a jövőben felállításra kerülő Szolgálat tekintetében azonban nem tért ki a más rendvédelmi szervezettel azonos ügyben párhuzamosan folytatott felderítés esetén alkalmazandó magatartásra, a Szolgálat várható létszámára, illetve kérdéseket állított fel a várható költségek, személyi és dologi kiadások, valamint a berendelt személyek berendelés alatti jogviszonyának tekintetében is.

Az elkészült tervezetet a HORN-kormány belügyminisztere, KUNCZE Gábor 1995. február 10-i határidővel közigazgatási egyeztetésre bocsátotta. A beérkezett észrevételek alapján a „Tervezet” átdolgozásra került, majd – mivel olyan változás, amely újabb egyeztetést igényelt volna nem történt – 1995. március 22-én a kiadmányozása megtörtént. A Szolgálatról szóló előterjesztés a kormány 1995. április 11-én megtartott ülésén napirendi pontként szerepelt.

A „Tervezet”-et a kormány 1995. május 4-én elfogadta, hatályba lépésével 1995. július 1-jén a Rendvédelmi Szervek Védelmi Szolgálata megalakult.²⁶ Tehát az újonnan felállításra került szervezet jogelődjével ellentétben már nem titkos utasítások, parancsok, vagy ideiglenes törvény alapján fejthette ki a tevékenységét, hanem törvény és kormányrendelet alapján működik. A kormányrendelet röviden és tömören, mindössze 6 pontba foglalva fogalmazta meg a Szolgálat jogállását, feladatát és tevékenységét, személyi állományának körét, illetve utalt az ügyrendre is, mely a részletes szabályokat tartalmazta.²⁷

Az alapító okirat szerint a Rendvédelmi Szervek Védelmi Szolgálata a Belügyminisztérium Országos Rendőr-főkapitányság Biztonsági Főosztály jogutódjaként, a Magyar Köztársaság területén a Belügyminisztérium szervezeti egységeként, annak közvetlen alárendeltségében, önálló költségvetési szervként működik.²⁸ A Szolgálat vezetését és képviselését – a vonatkozó jogszabályi keretek között – a belügyminiszter által kinevezett szolgálatvezető a továbbiakban önállóan látta el.

A Szolgálat megalakulását követően a feladatvégzés jogszabályokban meghatározott elláthatósága érdekében a belügyminiszter külön utasítást bocsátott ki a Rendvédelmi Szervek Védelmi Szolgálata ügyrendjének témájában. Ezzel egy időben, az utasítás mellékletként a Rendvédelmi Szervek Védelmi Szolgálata ügyrendjének elkészítésére is sor került.²⁹

Az ügyrend tárgyalta a Szolgálat feladatát, hatáskörét és illetékességi területét, a munkamódszereit, az együttműködés és a tájékoztatás rendjét, adatkezelését. Kitért a Szolgálat személyi állományára, a Szolgálat alárendeltségére, belső tagozódására, irányítására és vezetésére, illetve zárszóként egyes rendelkezéseket is tartalmazott.³⁰

A Szolgálat feladatául³¹ – utalva a rendőrségi törvényre, amely – a rendvédelmi szervezetek belső bűnmegelőzési ellenőrzését, továbbá a bűncselekmények felderítését határozta meg. Ezen tevékenységet a rendőrségi törvényben foglaltak szerint meghatározott³² rendvédelmi szervezetek területén végezhette, ez alól kivételt csupán az önkormányzati tűzoltó-parancsnokságok állománya jelentett.³³

Hatásköre az 1994. évi rendőrségi törvény ide vonatkozó pontjában felsorolt szervezetek hivatásos, köztisztviselői és közalkalmazotti állománya, illetve a Határőrségnél hadkötelezettség alapján szolgálatot teljesítő sor- és tartalékos állományra terjedt ki. Az ügyrend mellékletében foglaltak értelmében³⁴ a Szolgálat felderítést végez ezen állomány által elkövetett hivatali,³⁵ hivatalos személyként elkövetett,³⁶ illetve szolgálati helyen, vagy hivatali tevékenységgel összefüggésben elkövetett bűncselekményekkel kapcsolatban. Kivételt jelentenek az olyan esetek, amelyek – a rendőrségi törvényben foglaltak szerint – a nemzetbiztonsági szolgálatok, vagy a rendőrség kizárólagos hatáskörébe tartoznak.³⁷

A mellékletben megfogalmazottak szerint a Szolgálatnak nem tartozik feladat, illetve hatáskörébe a rendvédelmi szervezetek szakmai feladatai ellátásával kapcsolatos szakmai és vezetési kérdések vizsgálata.³⁸ A Szolgálat ezen kívül belső bűnmegelőzési feladatokat is foganatosíthat.³⁹

Büntető-eljárási cselekményeket nem végezhet, felderítő tevékenységét az 1994. évi rendőrségi törvényben – titkos információgyűjtés – leírtak szerint végezhet.⁴⁰ A felderítést az alapos gyanú megállapításáig, vagy a kizárásig folytatja. Az alapos gyanú esetén feljelentést tesz az illetékes nyomozó hatóságnál, fegyelmi eljárás elrendelés feltételeinek fennállása esetén pedig a beszerzett adatokat átadja az illetékes vezetőnek.⁴¹

A munkamódszerek felsorolása során az ügyrend melléklete kitér és részletesen taglalja a Szolgálat belső bűnmegelőzési tevékenységéhez kapcsolódó jogait,⁴² azon feltételeket, melyek megléte esetén a Szolgálat jogosult a titkos információgyűjtésre,⁴³ illetve annak mikéntjére.⁴⁴

Tehát, ebben a fejezetben felsorolja azon rendvédelmi szervezeteket, melyekkel a Szolgálat együtt működhet; megemlíti, hogy a Szolgálat munkatársai mely adatokhoz férhetnek hozzá, illetve, hogy hova és mikor léphetnek be. A titkos információszerzés fejezetében hivatkozik az 1994. évi rendőrségi törvényre, annyi kitételrel, hogy cím szerint tételesen felsorolja a tiltásokat,⁴⁵ illetve a külső szervezet által engedélyezett eseteket.⁴⁶

A melléklet „az együttműködés és tájékoztatás rendje” című III. fejezetben felsorolja, hogy a Szolgálat munkatársainak milyen esetben, mikor és kit kell tájékoztatniuk, kivel, milyen esetekben kell együttműködniük.⁴⁷

A melléklet „Szolgálat adatkezelése” című IV. fejezetben főszabályként az 1994. évi rendőrségi törvény VIII. fejezetére hivatkozik,⁴⁸ illetve rámutat arra, hogy a rendőrségi törvény pontjaiban meghatározott adatok – így különösen a titkos információgyűjtéssel kapcsolatosan keletkezett adatok – kerülnek kezelésre, illetve megállapítja, hogy a működéshez szükséges, de az alaptevékenységet nem érintő adatok kezelésében a Belügyminisztérium adatvédelmi szabályzata az irányadó.⁴⁹

A melléklet „a Szolgálat személyi állománya” című V. fejezetében megerősítést nyert, hogy az alapfeladatokat munkavégzésre berendelt rendőrök végzik, akikre a Rendőrség Szolgálati Szabályzatában leírtak vonatkoznak. A mondat második fordulata kimondja, hogy a személyi állomány nem csak hivatásos rendőrökből, hanem az ő munkájukat segítő közalkalmazottakból is áll. Az alaptevékenységet – tehát a védelmi feladatot – ellátó munkatársak tekintetében a rendőrség hivatásos állományára vonatkozó szabályokat, így a Rendőrség Szolgálati Szabályzatát kell alkalmazni.⁵⁰

A melléklet VI. fejezete rögzíti, hogy a Szolgálat a belügyminiszter irányítása alatt áll,⁵¹ vezetője személyi felelősséggel tartozik a szolgálat tevékenységéért.

A Szolgálat belső tagozódása szerint szervezetszerűen törzsre, 3 alaptevékenységet végző osztályra és egy funkcionális feladatokat ellátó csoportra osztott.⁵² [A Szolgálat szervezeti egységei ekkor még – a jelenlegitől eltérően – a védett szervezetek szerint kerültek csoportosításra. Ekkor még létezett Rendőrségi (megyei) Osztály, ORFK és Minisztériumi Szervek Osztálya, Rendőrségi (BRFK és Pest Megyei RFK) Osztály, Határőrségi Osztály és BV Osztály.]

A felsorolás pontosan meghatározta a törzs, az osztályok, illetve a funkcionális feladatokat ellátó csoport felelősségi területét.⁵³ Ennek megfelelően a törzs végezte a titkársági, illetve a Szolgálat feladatkörébe tartozó gazdasági, ellátási, szervezési és ellenőrzési feladatokat. Az 1. osztály felelt a rendvédelmi szervezetek központi szervezeti egységei és intézményei,⁵⁴ a 2. osztály a rendvédelmi szervezetek budapesti és Pest megyei területi szervezetei,⁵⁵ a 3. osztály pedig a rendvédelmi szervezetek belső bűnmegelőzéséért és bűnfelderítéséért felelős területi szervezetei tartoztak.⁵⁶

A 30–39. bekezdések a vezetők feladatait taglalták, a szolgálatvezetőtől egészen az alosztályvezetőig bezárólag.⁵⁷

Az ügyrend mellékletének utolsó, VIII. fejezete vegyes rendelkezéseket tartalmaz, melyben rögzítették a Szolgálaton belüli együttműködéssel és feladatmegosztással kapcsolatos irányelveket, illetve az utolsó, 42. bekezdés rendelkezett a Szolgálat tevékenységével összefüggésben keletkezett panaszok kivizsgálásával kapcsolatos személyi hatásköréről.⁵⁸

1997-ben a 18/1995. BM. utasítást a 15/1997. BM. utasítással módosították.⁵⁹ A 18/1995. BM. utasítás módosítására felterjesztett tervezetben a Szolgálat vezetése a jogszabályi változások, a napi munkavégzés során felgyülemlett tapasztalatok alapján több előremutató indítványt is tett. Ezen indítványok közé tartozott például azon javaslat, amely a kapcsolattartás kiterjesztését kezdeményezte a rendvédelmi oktatási intézmények vezetőire, illetve a vezényléses szolgálatot ellátó állomány tényleges munkavégzése szerinti szervezeti egység vezetőire is, mivel ezen esetekről a hatályos utasítás melléklete nem rendelkezett.

A Szolgálat vezetése az I. fejezet 3. a.) pontjának újraértelmezést kérte, mivel a gyakorlati tapasztalatok azt mutatták, hogy nem minden esetben célszerű a rendvédelmi szervezetek hibás szakmai vezetése mellett szó nélkül elmenni, hiszen az súlyosan károsíthatja az adott szervezet társadalmi megítélését és elfogadottságát.

A Szolgálat első vezetője, dr. DEZSŐ Gyula 1995 nyarán, – osztályvezetőivel egyetértésben számos más, kisebb módosítás mellett – indítványozta, hogy belső bűnmegelőzési céllal lehessen titkos együttműködői megállapodást kötni hivatásos állományú személlyel, továbbá hogy „...a nyomozás megtagadásának, vagy megszüntetésének kilátásba helyezését (Rtv. 67. §.) az alapügyben hatáskörrel és illetékességgel rendelkező ügyészségi nyomozó hatóság hozzájárulásával alkalmazhassa”.

A vezetés javasolta továbbá az alapfogalmak későbbiekben történő megváltoztatását. A javaslat szerint az adatgyűjtés helyett „információ-kiegészítés”, az adatpontosítás helyett „információ-ellenőrzés” és a feldolgozás helyett pedig „titkos nyomozás” kifejezések javaslatára került sor. Az adatgyűjtés (információ-kiegészítés) és a feldolgozás (titkos nyomozás) együttes határidejét az addigi összesen 9 hónapról 12 hónapra javasolták meghosszabbítani.

A Szolgálat szervezetét érintően is voltak változtatási javaslatok, így a VI. fejezetben leírtakat anynyiban javasolták megváltoztatni, hogy az eddigi osztályok legyenek főosztályok, míg az alosztályok kapjanak osztály besorolást. A tárgyalási szintek kompetenciáinak meghatározása ezen javaslatok megvalósítását indokolta.

Az 1. osztály (főosztály) tekintetében javaslat született arra vonatkozóan is, hogy a későbbiekben tartozzon a hatáskörébe, az eddigi egységeken túl, a rendvédelmi szervezeteket irányító minisztériumokban – vezénylés vagy berendelés alapján – szolgálatot ellátók állományát, valamint a Rendőrtiszti Főiskola hivatásos állományába tartozó oktatókat, illetve hallgatókat érintően a bűnfelderítés és bűnmegelőzési ellenőrzés.

A személyi hatáskört érintő témakörben⁶⁰ olyan módosításra irányuló javaslat született, amely az osztályvezető (főosztályvezető) hatáskörébe utalná az információ-kiegészítés, illetve titkos nyomozás elrendelését, illetve első körös meghosszabbítását, a bírói engedélyhez nem kötött titkos információgyűjtés eszközeinek alkalmazását, a titkos együttműködési megállapodás megkötését.

A belügyminiszter 1997. november 25-én adta ki a Rendvédelmi Szervek Védelmi Szolgálata ügyrendjének módosításáról szóló új utasítást.⁶¹ A módosítás a Szolgálat vezetésének indítványában foglaltakat nagyrészt elfogadta, több általuk javasolt módosítás is szó szerint belekerült az új ügyrendbe.

A 18/1995. BM. ut. 33 helyen került megváltoztatásra, több esetben egész bekezdéseket is átalakítottak,⁶² illetve hatályon kívül helyeztek.⁶³

Bizonyos – véleményem szerint szakmailag kifejezetten indokolt – javaslatok azonban nem kerültek bele az új ügyrendbe, így nem kapott a Szolgálat felhatalmazást arra vonatkozóan, hogy a nyomozás megtagadásának, vagy megszüntetésének kilátásba helyezéséről – bizonyos feltételek fennállása esetén – saját hatáskörében rendelkezessen.

Az I. fejezet 12. pontjának átalakításával, illetve a 13–16. pontok hatályvesztésével az új Ügyrendből teljesen kikerült a titkos információgyűjtés alkalmazásának és lehetőségeinek részletes felsorolása.⁶⁴

A Szolgálat vezetőjének jogállása főigazgatóra módosult, az osztályokat főosztályokká, az alosztályokat pedig osztályokká változtatták. Ezen szervezeti egységek vezetőinek jogállása főosztályvezetőkre és osztályvezetőkre változott.

Az „örzök őrzőinek” minisztériumi felügyelete

A belügyminiszter a minisztériumban utasítással hozta létre – önálló főosztályként működő egységként – a Rendvédelmi Felügyeletet.⁶⁵ Ezen főosztály elsődleges feladata az utasítás hatálya alá tartozó – így az RSZVSZ-re is vonatkozó – szervezetek miniszteri irányításában és felügyeletében történő közreműködés volt.

KUNCZE Gábor belügyminiszter az irányításhoz szükséges információkat a miniszteri utasításában fogalmazta meg.⁶⁶ Az utasítás alapján – az egyes rendvédelmi szervezetek, az RSZVSZ, az RTF és a

rendvédelmi szakközépiskolák felügyeletét és ellenőrzését – 1997-től a Belügyminisztérium Rendvédelmi Felügyelete látta el. Tevékenységének a Belügyminisztérium Szervezeti Működési Szabályzata (későbbiekben SZMSZ) adott keretet.

A Rendvédelmi Felügyelet egyik elsődleges feladatának a belügyminiszter az irányítása és felügyelete alatt álló szervezetek tevékenységével kapcsolatos információk biztosítását, azok elemzését és értékelését jelölte ki.

Az ellenőrzést és felügyeletet a vonatkozó utasítás 2. pontjában foglaltakra tekintettel a BM Rendvédelmi Felügyelete helyszíni szakmai ellenőrzéssel,⁶⁷ az RSZVSZ tevékenységével kapcsolatosan keletkezett adatok bekérésével, illetve a vezetők beszámoltatásával látta el.⁶⁸

Ezen utasítást az egyes rendvédelmi szervezetek, az RSZVSZ és a rendvédelmi oktatási intézmények jelentési rendjéről, a minisztérium koordinációs feladatairól szóló utasítás helyezte hatályon kívül.⁶⁹ Az új utasításban leírtak szerint a minisztérium soron kívül értesült a minisztérium alárendeltségébe tartozó szervezeteknél történt rendkívüli eseményekről, az állomány és a vezetők fegyelmi helyzetéről. Az utasításban megfogalmazott hazai és nemzetközi megállapodások felterjesztési kötelezettségének az előírásával a minisztérium képet alkothatt a szervezetek kapcsolatrendszeréről és azoknak a szervezetekre gyakorolt hatásáról, egyúttal megteremtette a lehetőségét a BM Rendvédelmi Felügyelettel kapcsolatban meghatározott koordinációs feladatok teljesítésére is.

Az első ORBÁN-kormány belügyminisztere, dr. PINTÉR Sándor – két korábbi belügyminiszteri utasítást hatálytalanítva⁷⁰ – új utasításával ideiglenes SZMSZ-t léptetett életbe.⁷¹ 1999. szeptember 21-én megszületett az újabb BM. utasítás, amely konkrét feladatokat határozott meg – több más belügyi szervezet között – a Szolgálat számára is.⁷²

Így, ezen utasítás alapján a Szolgálat 5 napon belüli jelentési kötelezettsége továbbra is fenn állt, ezúttal azonban már a BM. Felügyeleti és Ellenőrzési Hivatal vezetőjéhez kellett azt címezni. A felterjesztésnek tartalmaznia kellett az állomány fegyelmi helyzetéről készült országos értékelést, az országos hatáskörű szervezetekkel kötött, az alapfeladatokat érintő együttműködési és nemzetközi megállapodásokat, a féléves és éves munka, illetve ellenőrzési terveket, a munkaértékelésről szóló összefoglaló jelentést, az anyagi, pénzügyi, gazdálkodási tárgyú összefoglaló jelentést, a szolgálatvezető értekezleteiről szóló jelentést és írásos előterjesztéseket, a kiadott normatívákat és a parancsnoki intézkedéseket. A Szolgálat vezetője ezen felül köteles volt évente két alkalommal (január 31-ig, illetve július 31-ig) felterjeszteni egy összefoglaló jelentést a tárgyidőszakban folytatott titkos információgyűjtések tekintetében.⁷³

A Szolgálat vezetőjének ezen felül felterjesztési kötelezettsége volt a rendvédelmi szervezetek személyi állományával kapcsolatos bűnmegelőző tevékenységről, a folyamatban lévő felderítésekről, továbbá az igazságügy-miniszter és a pénzügyminiszter irányítása alá tartozó rendvédelmi szervezeteknél végzett belső bűnmegelőzési és felderítő munka tapasztalatairól.⁷⁴

Ezt az utasítást is utolérte az elődei sorsa. 2001-ben újabb miniszteri utasítást léptettek hatályba,⁷⁵ amelyet pedig – szintén egy újabb utasítással – módosítottak.⁷⁶

Az új utasítások értelmében már nem kellett évente két alkalommal összefoglaló jelentéseket készíteni a tárgyidőszakban folytatott titkos információgyűjtésekről és azok eredményeiről, illetve a már nem a BM. Felügyeleti és Ellenőrzési Hivatalának vezetőjéhez kellett felterjeszteni, hanem magához a belügyminiszterhez.

Összességében az RSZVSZ megalakulásának történeti áttekintésében „alapvető változás tehát a Szolgálatot létrehozó 49/1995. (V. 4.) Kormányrendelet jelentett, amely a nyilvánosságával, a Magyar Köztársaság hivatalos lapjában (Magyar Közlöny) történt kihirdetésével minden érdeklődő számára hozzáférhető és közérthető módon szabályozta a szervezet alaptevékenységét és hatáskörét, mind személyi, mind cselekményi értelemben, valamint az alkalmazható módszereket is tartalmazta.”⁷⁷

Az RSZVSZ vizsgált időszakában a Szolgálat vezetése a történetével kapcsolatosan azt fogalmazta meg, hogy: „Az elmúlt időszakban fő stratégiai célunk az volt, hogy a védett szervek bűnügyi operatív helyzetéből kiindulva, elsősorban azokat a jogsértéseket helyezzzük felderítő munkánk középpontjába, amelyek fokozott mértékben befolyásolták, illetve befolyásolhatták a szervezet társadalmi megítélését, törvényes, szakszerű és eredményes működését. Nagy hangsúlyt fektetünk azoknak a bűncselekményeknek, bűncselekmény sorozatoknak a felderítésére, amelyek a rendvédelmi szervek tevékenységével szemben a lakosság nagyfokú elégedetlenségét váltották ki, illetve a megnövekedett idegenforgalom révén hazánkba látogató külföldiek negatív tapasztalatai miatt az ország megítélését kedvezőtlenül befolyásolták. Bővítettük bűnmegelőzési tevékenységünket és folyamatosabb, tervszerűbb kapcsolattartásra törekedtünk a védett szervek parancsnokaival és állományával. Alapvető álláspon-

tunk, hogy az állománnyal való foglalkozás elsősorban parancsnoki feladat, amely nem hárítható át más szervezetre.”⁷⁸

Jegyzetek:

- ¹ – GAZDAG
- CIBULEVSKIJ – SANAKOJEV
- DÜLFFER
- ² Kelet-Németország „népfelkelés” (1956), Magyarország „forradalom és szabadságharc” (1956), Csehszlovákia „prágai tavasz” (1968), Lengyelország „szolidaroszty” (1980–1981), Szovjetunió „gorbacsovi reformok” (1987–1990), Románia „a kondukátor bukása” (1989).
- ³ 1949/XX. tv. 1989/XXXI. tv. általi módosítása
- ⁴ 1991/X. tv.
- ⁵ 29/1990. OGY. hat.
- ⁶ 147/1994. korm. r., 1994/XXXIV. tv.
- ⁷ „...a belügyminiszter a közbiztonsággal kapcsolatos feladatkörében irányítja a rendvédelmi szervek belső bűnmegelőzési célú ellenőrzéseivel és büntetőeljárásával kapcsolatban a Kormány részére meghatározott feladatokat”. 147/1994. Korm. r. 5. §. 1. bek. e, pont.
- ⁸ Mivel a feladatszabás a Határőrséget is érintette, ezért a készülő tervezet a honvédelemről szóló 1993/CX. tv. 6. §-a (3). bekezdése értelmében az Országgyűlés Honvédelmi Bizottságának is bemutatták, a 7 §. (3) bekezdése értelmében pedig tájékoztatásul a Köztársasági Elnöknek is megküldték.
- ⁹ A BM Biztonsági Főosztály hármas (BM-IM-PM) egyeztetéseket követően 1992-től ellenőrizhette a VPOP és a BV állományát is.
- ¹⁰ BM előterjesztés RSZVSZ-ről 1995 2. oldal 3. bekezdés.
- ¹¹ Ezt a célt tükrözte a „védelmi szolgálat” elnevezés is.
- ¹² 1994/XXXIV. tv. bevezető szövege.
- ¹³ 1994/XXXIV. tv. 4. §. 1. bek.
- ¹⁴ 1994/XXXIV. tv. 4. §. 1. bek. f, pont,
- ¹⁵ 1994/XXXIV. tv. I. fejezet 1. §. és 6. §.
- ¹⁶ 1994/XXXIV. tv. X. fejezet 94. §.
- ¹⁷ 1994/XXXIV. tv. X. fejezet (Záró rendelkezések, Értelmező rendelkezések) 97. § rendvédelmi szerv: a Rendőrség, a határőrség, a polgári védelem állami szervei, a hivatásos tűzoltóság, a vám- és pénzügyőrség szervei, valamint a büntetés-végrehajtási testület.
- ¹⁸ V. ö. 10. jegyzettel
- ¹⁹ V. ö. 16. jegyzettel
- ²⁰ 1994/XXXIV. tv. X. fejezet 100. §. 1. bek. k, pont.
- ²¹ 1994/XXXIV. tv. 4. §. ; 147/1994. Korm. r. 5. §. 1. bek. e, pont.
- ²² A nemzetbiztonsági feladatok ellátásának átmeneti szabályozásáról szóló 26/1990. MT. r. 2. §. (1). bek. g.) és h.) pontja értelmében, a Határőrség tényleges állományú tagjai esetében bizonyos katonai bűncselekmény elkövetése során a felderítés és megakadályozás tekintetében (Btk. 343. §. – külföldre szökés, Btk. 352. §. – zendülés, Btk. 363. §. – harcokészültség veszélyeztetése) a Nemzetbiztonsági Szolgálat volt 1995-ben az illetékes.
- ²³ V. ö. 10. jegyzettel 4. oldal 2. bekezdés.
- ²⁴ 1994/XXXIV. tv. 7. §. (7). bekezdése értelmében a belügyminiszter jogosult a rendőrt munkavégzés céljából, szolgálat ellátására a Belügyminisztériumba, vagy más rendvédelmi, állami, vagy önkormányzati szervhez – határozott, vagy határozatlan időre – berendelni.
- ²⁵ A tervezet elfogadását követően az államháztartásról szóló 1992/XXXVIII. tv. 39. §. és a 139/1993. Korm. r. 20. §. b.) pontja értelmében az Állami Számvevőszék tájékoztatása megtörtént.
- ²⁶ A Rendvédelmi Szervek Védelmi Szolgálatának első vezetője dr. DEZSŐ Gyula r. ezds. volt. A szervezet első osztályvezetői MAKAI Ferenc r. ezds., BEKŐ Géza r. alez. és LÉVAI János r. alez. voltak. 49/1995. Korm. r.
- ²⁷ 1994/XXXIV. tv. ; 49/1995. Korm. r. RSZVSZ 5. §. ; 18/1995. BM. ut.
- ²⁸ BM.I. 6-539/1995. 1 oldal
- ²⁹ A 18/1995. BM. ut. kiadásával egy időben a 12/1991. BM. ut. és a módosításáról szóló 25/1992. BM. ut. is hatályát veszítette.
- ³⁰ 18/1995. BM. ut.
- ³¹ 18/1995. BM. ut. melléklet 1. pont.
- ³² 1994/XXXIV. tv. 97. §. 1. bek.g, pont.
- ³³ Rendőrség, Határőrség, Polgári Védelem állami szervei, hivatásos tűzoltóság, Vám- és Pénzügyőrség.
- ³⁴ 18/1995. BM. ut. melléklet 3. bek. a, pont.
- ³⁵ 1978/IV. tv. 225-228. §.
- ³⁶ 1978/IV. tv. 244. §., 250. §., 275. §.
- ³⁷ 1978/IV. tv. 156. §., 261. §., 343. §., 352. §., 363. §.
- ³⁸ 18/1995. BM. ut. melléklet 3. bek. c pont.
- ³⁹ 18/1995. BM. ut. melléklet 4. bek.
- ⁴⁰ 18/1995. BM. ut. melléklet 5. bek.
- ⁴¹ Csak azon adatokat adhatja át az állományilletékes vezetőnek, melyek a fegyelmi eljárást megalapozzák és nem titkos információgyűjtés során kerültek a birtokába. 18/1995. BM. ut. melléklet 6. bek. b. pont.
- ⁴² 18/1995. BM. ut. melléklet 9–11. bekezdések.
- ⁴³ 18/1995. BM. ut. melléklet 12. bek.
- ⁴⁴ 18/1995. BM. ut. melléklet, 13–14 bekezdések, illetve a bírói engedélyhez kötött és bírói engedélyhez nem kötött eseteket is részletesen taglalja (15–16 bekezdés)

- ⁴⁵ Fedővállalkozás létrehozása, nyomozás megtagadásának, vagy megszüntetésének a kilátásba helyezése.
⁴⁶ 1994/XXXIV. tv. 68. §. az ügyészi engedélyhez kötött adatkérésről.
⁴⁷ Az ügyészséggel történő együttműködésről 18/1995. BM. ut. melléklet III. fejezet 17. szakasz f. pont
⁴⁸ 1994/XXXIV. tv. 68. §. VIII. fejezet a rendőrség adatkezelése.
⁴⁹ 18/1995. BM. ut. melléklet IV. fejezet 20. bek.
⁵⁰ 18/1995. BM. ut. melléklet V. fejezet 22-23. bek.
⁵¹ 1994/XXXIV. tv. 5. §. 1. bek. d. pont.; 147/1994. Korm. r. 5. §. 1. bek. e. pont.; 18/1995. BM. ut. melléklet VI. fejezet.
⁵² 18/1995. BM. ut. melléklet 29. bek.
⁵³ 18/1995. BM. ut. melléklet VII. fejezet 29. bek. 1–3. bek.
⁵⁴ ORFK, HŐOP, Tűz- és Polgári Védelem OP, VPOP, BVOP.
⁵⁵ Budapesti, illetve Pest megyei székhelyű területi szervezetek
⁵⁶ Rendvédelmi szervezetek Budapest, illetve Pest megyén kívüli területi szervezetei.
⁵⁷ 18/1995. BM. ut. melléklet 30–39. bek.
⁵⁸ 18/1995. BM. ut. melléklet VIII. fejezet 42. bek.
⁵⁹ 18/1995. BM. ut. és 15/1997. BM. ut. hatályon kívül helyezte a 2/2000. BM. ut.
⁶⁰ 18/1995. BM. ut. VI. fejezet 30. szakasz.
⁶¹ 15/1997. BM. ut.
⁶² Például az Ügyrend 3/c. pontja helyébe a következő rendelkezés lépett: „nem tartozik a Szolgálat feladatkörébe a rendvédelmi szervek alapfeladatai ellátásával kapcsolatos szakmai vezetési kérdések vizsgálata, kivéve, ha annak gyakorlati jog-, vagy szabályellenes és emiatt megelőző intézkedés válik szükségessé.”
⁶³ Ügyrend 10. pontja, azaz: „A belső bűnmegelőzési feladatok ellátásához szükséges információszerezés céljából a Szolgálat nem köthet titkos együttműködésre irányuló megállapodást a rendvédelmi szervek hivatásos állományába tartozó személlyel.”
⁶⁴ A Szolgálat a 49/1995. Kormányrendelet mellékletében meghatározott bűncselekmények gyanúja esetén a gyanú megalapozása, vagy kizárása érdekében az 1994/XXXIV. tv. fejezetében foglalt titkos információgyűjtést folytat.
⁶⁵ 1/1997. BM. ut.
⁶⁶ 2/1997. BM. ut.
⁶⁷ 2/1997. BM. ut. II. fejezet 8. bek. a–d. pontok, így különösen: átfogó vizsgálat, témavizsgálat, céllellenőrzés, utóellenőrzés.
⁶⁸ A miniszteri felügyelet eseteinek taglalása során az RSZVSZ a 3. pont c.) alponthban kerül megemlíttésre, azzal a kitétel-lel, hogy a miniszteri felügyeletet és szakmai ellenőrzést a helyettes államtitkár személyesen látja el.
⁶⁹ 7/1998. BM. ut.
⁷⁰ 7/1998. BM. ut.; 8/1998. BM. ut.
⁷¹ 22/1998. BM. ut.
⁷² 31/1999. BM. ut.
⁷³ 31/1999. BM. ut. 1–5. pontok.
⁷⁴ 31/1999. BM. ut. 6. bek. a–b. pontok.
⁷⁵ 1/2001. BM. ut.
⁷⁶ 8/2004. BM. ut.
⁷⁷ www.rszvsz.hu/rolunk/tortenet
⁷⁸ Loc. cit.

Jegyzetekben alkalmazott rövidítések:

MONOGRÁFIÁK

- DÜLFFER — Jost DÜLFFER: *Jalta, 4. Februar 1945 Der Zweite Weltkrieg und die Entstehung der bipolaren Welt.* [A kétpólusú világ a második világháborúban 1945. február 4-én Jaltán kezdődött] Hamburg, 1998, Dtv kiadó.

TANULMÁNYOK

- GAZDAG — GAZDAG Ferenc: Az európai biztonsági és együttműködési konferencia (1973-1975). In DUNAY – GAZDAG (szerk.): *A helsinki folyamat: Az első húsz év SVK.* Budapest, 1995, Magyar Külügyi Intézet – Zrínyi Kiadó, 19–36. p.

DOKUMENTUMGYŰJTEMÉNY

- CIBULEVSKIJ – SANAKOJEV: — B. L. CIBULEVSKIJ – S. P. SANAKOJEV: *Teherán, Jalta, Potsdam.* Ford.: ZALAI Edvin. Budapest, Kossuth, 1972.

LEVÉL- ÉS IRATTÁRAK

- BM.I. — Belügyminisztérium Irattára.
 6-539/1995. — 6-539/1995. RSZVSZ. alapító okirat.

KÉZIRATOK

- BM előterjesztés RSZVSZ-ről — Előterjesztés a Kormányzat részére a Rendvédelmi Szervek Védelmi Szolgálatáról szóló rendeletről, Belügyminiszter; Budapest, 1995.február.

JOGSZABÁLYOK

- 1949/XX. tv. — 1949/XX. tv. az alkotmány
 1978/IV. tv. — 1978/IV. tv. a büntetőtörvénykönyvről.
 1989/XXXI. tv. — 1989/XXXI. tv. az alkotmány módosításáról.
 1991/X. tv. — 1991/X. tv. a különleges titkosszolgálati eszközök és módszerek engedélyezésének átmeneti szabályozásáról.

- 1992/XXXVIII. tv. — 1992/XXXVIII. tv. az államháztartásról.
 1993/CX. tv. — 1993/CX. tv. a honvédelemről.
 1994/XXXIV. tv. — 1994/XXXIV. tv. a rendőrségről.
 29/1990. OGY. hat. — 29/1990. OGY. hat. a BM belső biztonsági szolgálatának tevékenységéről.
 26/1990. MT. r. — 26/1990. MT. r. a Nemzetbiztonsági feladatok ellátásának átmeneti szabályozásáról.
 139/1993. Korm. r. — 139/1993. Korm. r. az államháztartásról.
 147/1994. Korm. r. — 147/1994. Korm. r. a belügyminiszter feladat- és hatásköréről.
 49/1995. Korm. r. — 49/1995. Korm. r. a Rendvédelmi Szervek Védelmi Szolgálatáról.
 12/1991. BM. ut. — 12/1991. BM. ut. az ORFK Biztonsági Főosztály hatásköréről és illeté-kességéről.
 25/1992. BM. ut. — 25/1992. BM. ut. az ORFK Biztonsági Főosztály ügyrendjéről.
 18/1995. BM. ut. — 18/1995. BM. ut. a Rendvédelmi Szervek Védelmi Szolgálatának ügyrendje.
 1/1997. BM. ut. — 1/1997. BM. ut. a rendvédelmi felügyeletről.
 2/1997. BM. ut. — 2/1997. BM. ut. a Rendvédelmi Felügyelet ügyrendjéről.
 15/1997. BM. ut. — 15/1997. BM. ut. a Rendvédelmi Szervek Védelmi Szolgálatának ügyrendjének módosításáról.
 7/1998. BM. ut. — 7/1998. BM. ut. az egyes rendvédelmi szervek az RSZVSZ és a Rendvédelmi oktatási intézmények jelentési rendjéről a minisztérium koordinációs feladatairól.
 8/1998. BM. ut. — 8/1998. BM. ut. a rendőr szakközépiskolák, a pedagógusok és a tanulók jogállásáról.
 22/1998. BM. ut. — 22/1998. BM. ut. a belügyminisztérium ideiglenes szervezeti és működési szabályzatáról.
 31/1999. BM. ut. — 31/1999. BM. ut. a belügyminisztérium alá tartozó rendvédelmi szervek, az RSZ VSZ és a rendvédelmi oktatási intézmények jelentési rendjéről, a minisztérium koordinációs feladatairól.
 2/2000. BM. ut. — 2/2000. BM. ut. a Rendvédelmi Szervek Védelmi Szolgálatának ügyrendjének módosításáról.
 1/2001. BM. ut. — 1/2001. BM. ut. a belügyminisztérium alá tartozó rendvédelmi szervek, az RSZ VSZ és a rendvédelmi oktatási intézmények jelentési rendjéről, a minisztérium koordinációs feladatairól.
 8/2004. BM. ut. — 8/2004. BM. ut. egyes utasítások és intézkedések hatályon kívül helyezéséről.

A magyar határőrség szervezete, létszáma és területi elhelyezkedése 1958–1990

Magyarország államhatárának őrzését 1958–1990 között a belügyminisztérium alárendeltségébe szervezett határőrség végezte, mely egyben a fegyveres erők részét is alkotta. Alapfeladatát az ország államhatárának őrzése, jogellenes átlépésének megakadályozása, a határforgalom ellenőrzése, a határrend fenntartása képezte.

Az alapfeladatok a vizsgált időszakban lényegében nem változtak. A szervezet feladatainak tartalma azonban, valamint fontosságuknak megítélése, végrehajtásuk módja a nemzetközi és belpolitikai helyzethez igazodva, a hazánkban megvalósuló társadalmi átalakulással összhangban módosult. Ez szükségessé tette a határőrség erőinek átcsoportosítását, a belső tartalékok feltárását és hasznosítását.

A testület alaptevékenységét alapvetően a politikai döntések érvényre juttatása, az MSZMP Politikai Bizottságának határozatai befolyásolták. Az 1950-es évek végére az ország helyzete stabilizálódott. Ezzel összhangban határozták meg az MSZMP kongresszusainak és az MSZMP Politikai Bizottság határozatainak, valamint a belügyminiszteri parancsoknak a tartalmai a határőrség munkáját. Az 1960-as évektől javuló hatásfokkal valósította meg a szervezet a rá háruló feladatokat. Az 1960-as években kezdődött el az idegenforgalmi nyitás, amely nyomán a nyolcvanas évekre a testület alapfeladataiban a határforgalom ellenőrzésre nagyobb hangsúly került.

Az 1980-as évekre Magyarországon és Közép-Európában végbement társadalmi, politikai folyamatok lényegesen befolyásolták a testület feladatrendszerét, tevékenységének körülményeit és feltételeit. A határforgalom dinamikusan gyarapodott, évente mintegy 20–40 %-kal. Ezzel párhuzamosan nőtt az igény a gyorsabb, kultúráltabb forgalomellenőrzés iránt. Növekedett a határátlépési kísérletek száma, ember- és árucsempész szervezetek jöttek létre, kialakultak a hazai bűnözés határokon túlnyúló kapcsolatai és a kábítószer-kereskedelem csírái. A magyar határőrizet történetében az 1980-as évtizeddel egy korszak zárult le. A magyar határőrség szervezete és tevékenysége már nem felelt meg az új elvárásoknak, változtatni kellett. 1990-től fokozatosan váltotta fel a „totális” határőrizetet a kor követelményeihez igazodó határőrizeti tevékenység.

A magyar határőrség szervezete, létszáma és területi elhelyezkedése – figyelembe véve a szocialista országok és az MSZMP által kialakított „ellenségképet” – követte a nemzetközi és belpolitikai helyzet változásait és a hazánkban megvalósuló társadalmi átalakulással összhangban módosult.

A jelenlegi államhatárokat az első és a második világháborút követő békeszerződések alakították ki, ezért a határőrség területi elhelyezkedése az 1950-es évek végére kialakult, abban jelentősebb változások 1990-ig nem történtek. Az 1950-es évek végére a határőrség erőinek zöme a határvonallal párhuzamos területsávban helyezkedett el. Az őrsők és a forgalomellenőrző pontok a határvonaltól számított 5 km széles sávon belül települtek, ebben a térségben hajtották végre feladataikat. Az irányításukat végző zászlóaljok, illetve kerületek pedig általában 20 km-es területsávban helyezkedtek el. **(I. sz. melléklet)** Az 5 és 20 km közötti területet úgynevezett mélységi területnek nevezték, amelyben a testület feladatait tartalék őrsők működtetése által valósította meg. A testület irányítását megvalósító Határőrség Országos Parancsnoksága és közvetlen alegységei, valamint a magasabb egység szintű határőr ezred, továbbá a Budapesti Légi és Folyami Forgalomellenőrző Pont Budapesten tevékenykedtek.¹

1958-ban már kezdtek kialakulni a tiltott határátlépést megkísérlők és elkövetők mozgásában az országos főirányok. A határsértők zömmel Ausztriába és Jugoszlávián át nyugatra akartak jutni, míg északon és keleten a mozgásuk befelé irányult. A tiltott határátlépést elkövetők többsége árucsempészetet szeretett volna megvalósítani, illetve rokonait kívánta meglátogatni, valamint egy részük hazánkon át akart nyugatra szökni.

A határőrség a 15 000 fős létszámát **(VI. sz. melléklet)** – a Fegyveres Erők Minisztériumának vezetője még 1956. XII. 12-én hagyott jóvá – 1958 végéig átcsoportosította a határsértők aktivitásához igazodva. 1958. XII. 31-én a Határőrség szervezetében 11 kerület, 3 zászlóalj, 189 őrs, 25 forgalomellenőrző pont, 1 tiszti továbbképző iskola, 1 szolgálati kutyakiképző telep és 1 lovas iskola működött.²

A magyar határőrizeti feladatokat:

- Ausztria irányában: 4 határőr kerület, 3 zászlóalj, 55 őrs, 4 forgalomellenőrző pont, 7100 fővel 354 km-es határszakaszon;

- Jugoszlávia irányában: 3 határőrkerület, 56 őrs, 5 forgalomellenőrző pont, 3396 fővel 618 km-es határszakaszon;

- Románia, Szovjetunió és Csehszlovákia irányában pedig: 4 határőrkerület, 78 őrs, 16 forgalomellenőrző pont, 3339 fővel 1257 km-es határszakaszon hajtotta végre. Amennyiben az első vonalbeli járőrűrséget, tehát az őrsők élőerejét vesszük figyelembe, úgy Ausztria irányában kilométerenként 10,6

fő, Jugoszlávia irányában kilométerenként 3,5 fő, Szovjetunió irányában kilométerenként 1,5 fő, Románia és Csehszlovákia irányában pedig kilométerenként 1,9 fő határőr jutott.

Az őrsök rendszeresített létszáma viszonylatonként változott. Ausztria irányában 65 fős őrsöket, Jugoszlávia irányában 45 fős őrsöket, Csehszlovákia és Románia irányában 30 fős őrsöket, Szovjetunió irányában pedig 256 fős őrsöket rendszeresítettek. Az őrsökön az osztrák határ mentén 3 tiszt, az összes többi viszonylatban pedig 2 tiszt teljesített szolgálatot.

A mélységi területeken Ausztria irányában kerületenként 91 fős portyázó századot hoztak létre, valamint a fontosabb vasútvonalakon forgalomellenőrző alegységek ellenőrizték a határ felé tartó vonatok utasait. A nyugati határszakasz mentén fekvő kerületek zászlóaljainál is szervezetek 91 fős tartalék századokat. Jugoszlávia, Csehszlovákia, Románia és Szovjetunió viszonylatában a kerületeknél csak tartalék századokat hoztak létre.

1959-ben a testület személyi állománya a fokozott megterhelés és a növekvő követelmények mellett is példásan látta el a feladatát. A határőrség vezetése különböző intézkedéseket tett, illetve belső átcsoportosításokat valósított meg. Ennek ellenére 1959-ben mégis lényeges visszaesés volt tapasztalható a határőrizet eredményességében. Szükségessé vált a határőrség szervezetének és létszámának átrendezése.

A Honvédelmi Tanács – alapvetően a déli határszakasz megerősítése céljából – 1120 fővel (249 tiszt 871 sorkatona) emelte a határőrség létszámát.³ 1959 augusztusában új szervezés,⁴ majd októberben új alárendeltségi táblázat (**II. sz. melléklet**) készült, illetve került jóváhagyásra.

A rendeletben foglaltaknak megfelelően a nyugati határszakaszon ekkor szűnt meg a győri határőr kerület és került felállításra a győri önálló zászlóalj, amely kizárólag a Csehszlovákiával határos dunai határszakaszt őrizte 5 őrssel. Átszervezésre került a csornai határőr kerület, amely 173 kilométeres határszakaszán a mosonmagyaróvári és a soproni zászlóaljak 28 őrsével, továbbá 3 tartalék századdal (századonként 110 fő), valamint egy vonatellenőrző századdal (190 fő) és egy műszaki századdal (86 fő) csak osztrák viszonylatban őrizte az államhatárt.

A déli határszakaszon Jugoszlávia viszonylatában a kapott létszám és egyéb átszervezések eredményei következtében 4970 főre emelték az ott szolgálatot teljesítő határőrök létszámát. Ez azt jelentette, hogy az 1 kilométerre jutó határőrök száma az előző évi 3,5 főről 6,9 főre emelkedett. Felállításra került 7 új őrs, 5 tartalék őrs a mélységben, továbbá 5 vonatellenőrző szakasz. Átszervezésre került még a BM határőrtiszti iskola, a BM határőrkerületek tisztiskolái, a portyázó századok. Megerősítésre került továbbá a kutyavezető képző iskola és a forgalomellenőrző pontok. A határőrség javaslatára a belügyminiszter – a Magyar Néphadsereghez hasonlóan – a Határőrségnél is elrendelte, hogy a továbbszolgáló tiszthelyettesek helyett hivatásos tiszthelyettesi állományt alkalmazzanak.

Az 1959. augusztus 25-i átszervezéssel a határőrség létszáma (**VI. sz. melléklet**) 1120 fővel gyarapodott. Az átcsoportosításokkal azonban ennél jóval nagyobb mértékű személyi mozgás keletkezett. Csökkent az országos parancsnokság és közvetlenei (119 fővel), valamint az északi és keleti kerületek (652 fővel) létszáma. Ezzel egyidőben 1033 fővel bővült a csornai és a zalaegerszegi kerületek, valamint 858 fővel a pécsi és a kiskunhalasi kerületek létszáma.

1959 augusztusától 1963 decemberéig jelentős létszámmódosítások nem történtek, az összlétszám lényegében nem változott (**VI. sz. melléklet**). 1963. XII. 11-én jelentős létszámváltoztatásokat hajtottak végre, melynek során a déli kerületek létszámcsökkentésével (32 fő) megerősítették a nyugati kerületek létszámát (**III. sz. melléklet**). A testület teljes létszáma 16 068 főre nőtt.

1964. június 1-én jóváhagyták a csornai határőr kerület működési területének kettéválasztását. Szervezett módosítással létrehozták a 11. határőrkerületet Sopron állomáshellyel. A határőrség összlétszáma változatlan maradt.

1964. június 1 és 1967. június 13. között kisebb szervezeti korrekciók történtek ugyan, azonban a határőrség összlétszáma jelentősen nem változott (**VI. sz. melléklet**). A déli viszonylatú őrsökön csökkent a tisztetek száma és ugyanennyivel növekedett a határőröké. 1965 februárjában a nyugati kerületek és önálló zászlóaljak létszámát kis mértékben gyarapították a déli és az északi valamint keleti határőr kerületek személyi állományának a terhére. 1965 június 1-étől állították fel az ABV (Atom Baktériológiai és Vegyi alegységeket).⁵ 1965 augusztusában jóváhagyták a határőrség polgári állományának állománytáblázatát.

A belügyminiszter 1967. június 13-án⁶ új szervezést hagyott jóvá. A szervezet módosításával a határőrség rendszeresített létszáma 269 fővel nőtt (32 tiszt, 76 hivatásos tiszthelyettes, 101 sorállományú). Az új beosztási helyeket alapvetően a déli kerületek megerősítésére alkalmazták. A katonai és irodai rendfokozatú státuszok 16 301-re növekedtek. A polgári alkalmazotti létszám változatlanul 560 állandó és 10 időszakos maradt. (**VI. sz. melléklet**)

1967. június 13. és 1971. július 1. között csak kisebb szervezetmódosításokat, belső átcsoportosításokat hajtottak végre, melyek jelentős létszámváltozásokat nem eredményeztek.

1971. július 1-ével a Politikai Bizottság 1969 novemberi és 1970 októberi határozata alapján szervezetegyszerűsítést hajtottak végre és ennek megfelelően új állománytáblázatot hoztak létre.⁷ **(IV. sz. melléklet)** Ennek kapcsán jelentős belső módosítások jöttek létre.

A Határőrség Országos Parancsnokságán az országos parancsnok közvetlen alárendeltségében maradtak a parancsnokhelyettesek és a személyzeti osztály, a felderítés és a határforgalmi osztály pedig a törzsfőnök közvetlen alárendeltségébe került. Megszűnt az értékelő és tájékoztató osztály, feladatát a határügyi osztály vette át. Összevonták a különböző osztályokon decentralizáltan dolgozó jogi főelőadókat egy jogügyi csoportba. Megszűnt az önálló műszaki-vegyvédelmi szolgálat. Több osztályon létszámcsökkenést hajtottak végre. A szervezetmódosítások csökkentették az áttételeket, egyszerűsítették az irányítást, megváltoztatták az állománycsoportok arányát.

Az országos parancsnokság közvetlen alegysége maradt a kutató-biztosító szakasszal megerősített budapesti forgalomellenőrző pont és a határőrség légi szolgálata. A Zrínyi Miklós Katonai Akadémia, valamint a Kossuth Lajos Katonai Főiskola határőr tanszékei a BM Kiképzési Csoportfőnökség szervezetébe kerültek. A zenekar, a határőr ezred és a műszaki-technikai gépcsoport pedig a 2. határőr kerület alárendeltségébe kerültek. A Kossuth Lajos Katonai Főiskola határőr növendék előkészítő szakasza a 6. határőr kerület alárendeltségébe került.

A BM karhatalomtól egyes objektumok őrzését a BM határőrség vette át, e feladat ellátására rendszeresített alegységek átvétele szükségessé tette a közvetlen zászlóalj határőr ezreddé történő át szervezését **(IV. sz. melléklet)**.

A kerületeknél is jelentős változások következtek be. A kerületparancsnokságokon – az országos parancsnoksághoz hasonlóan – a parancsnok közvetlen alárendeltségében maradtak a helyettesei és a személyzeti főelőadó, a törzsfőnök közvetlen alárendeltségébe pedig a felderítő szervek, a határügyi és kiképzési alosztály, valamint a híradó szolgálat került.

Jelentős változás volt, hogy megszűnt a győri önálló zászlóalj és feladatát az első határőr kerület vette át Csorna, majd rövid időn belül Győr állomáshellyel.

A mélységi határőrizet szilárdítása érdekében a valószínű mozgási irányokban nyugati és déli viszonylatban 16 tartalék őrsöt szerveztek, ebből 10 őrsöt új állomáshellyel.

Megszűntették a tisztis iskolák törzsét és a tartalék századot. Helyettük nyugaton, délen és a határőr ezrednél egy-egy kiképző tartalék zászlóaljat, északon és keleten pedig egy-egy kiképző tartalék századot szerveztek. A forgalomellenőrző pontokat – a forgalom nagyságától függően – I–IV. kategóriába sorolták. Változott a rendfokozati, valamint az állománykategóriák közötti arány. Új állománycsoportot – a zászlóst – alakítottak ki. Megszűnt az irodai rendfokozati állomány helyette kinevezett polgári alkalmazott állományt rendszeresítettek. A szervezeti egyszerűsítéssel a tiszti, a tiszthelyettesi és a tisztviselői állomány létszáma csökkent, a zászlósi státuszok száma pedig 421 főre változott, a kinevezett polgári és sorállomány növekedett. Változatlan maradt a szerződéses polgári állomány létszáma. A határőrség személyi állománya az átszervezés nyomán mintegy 800 fővel nőtt **(VII. sz. melléklet)**.

1971. július 1. és 1974. április 1. között jelentős szervezeti változás nem történt.

1974. április 22-én⁸ a belügyminiszter jóváhagyta a határőrség új állománytáblázatát, melynek következtében a hivatásos állományú létszám csökkent, a polgári alkalmazottak létszáma viszont növekedett. Az új állománytáblázattal a kinevezett és a szerződéses állományú polgári alkalmazottakat is a határőrség összlétszáma részének tekintették. **(VII. sz. melléklet)** A következő hat évben kisebb szervezeti és létszámmódosítások történtek csupán. Megszűntettek őrsöket, amelyek létszámát az idegenforgalom folyamatos növekedése miatt az új forgalomellenőrző pontok létrehozásához, illetve a régiók megerősítéséhez használták fel. A forgalomellenőrző pontokon rendszeresítették „IKVA” technikát kiszolgáló állomány státuszait. 1977. január 1-ével módosították a határőr ezred szervezetét, fejlesztésére 5 őrs, majd május elsejével további 6 őrs működésének megszüntetésével felszabaduló létszámot csoportosítottak át.

1980. április 1-én jelentős szervezetmódosítással új állománytáblázatot adtak ki.⁹ A módosítás során szervezetbe állították a berzencei és a csengersimai forgalomellenőrző pontokat, melyhez a honvédelmi bizottság határozata alapján a határőrség 95 státuszt kapott.¹⁰ Belső átcsoportosításból alakították ki az új tompai forgalomellenőrző pont szervezetét, továbbá módosult a határőrezred és a budapesti forgalomellenőrző pont szervezete. Megszűntek a státusz hiányában megvalósított foglalkoztatások. A kerület és ezredparancsnokságokon szervezési és „M” (mozgósítási) csoportok alakultak. Kettéválasztották a kerületek élelmezési- és ruházati szolgálatait. Jelentősen növekedett a zászlós állomány-kategória.

A szervezeti módosítással megszűnt az 1. határőr kerület csornai felderítő csoportja, a 2. határőr kerület zenekara, a nagyatádi és a kiskunhalasi kiképző zászlóalj, a 6. határőr kerület növendék előkészítő százada, a szerencsi kiképző század és csökkent az őrsök létszáma is. (**V. sz. melléklet**) A felszabaduló státuszokat döntően a forgalomellenőrző pontok, kisebb mértékben pedig a közvetlen alegységek megerősítésére használták fel. Ezred szintű kiképzőbázist hoztak létre Siklóson, melynek 2 századát Nagykanizsára és Kiskunhalasra helyezték, valamint Nyírbátorban is önálló kiképzőbázist létesítettek.

1982. januárjában Hegyeshalomban új közúti határátkelőhelyet nyitottak. A belügyminiszter – létszámbővítéssel és belső átcsoportosításokkal egybekötve – jóváhagyta a forgalomellenőrző pont új szervezetét.¹¹ A változásokkal a határőrség összlétszáma tovább gyarapodott (**VII. sz. melléklet**).

Az 1983. évi szervezetmódosítást a belügyminiszter két részletben engedélyezte. Az első részben, az október 6-án jóváhagyott módosításban¹² döntően az új kópházi forgalomellenőrző pont szervezete, valamint a Mohács–Bezdan határátkelőhellyel kapcsolatosan a hercegszántói forgalomellenőrző pont megerősítése szerepelt. A kópházi forgalomellenőrző pont szervezetbe állításához a belügyi tárca központi keretéből 22 hivatásos és 8 polgári alkalmazotti státuszt kapott a határőrség. A hercegszántói forgalomellenőrzési pont személyi állományának megerősítését a határőrség belső átcsoportosítással gazdálkodta ki.

A második részben december 13-án¹³ jóváhagyott módosítás döntően rendfokozati átminősítést, kisebb mértékben pedig egyes alegységek státuszainak a csökkentését tartalmazta. Továbbá kinevezett polgári alkalmazotti státusszá minősítettek át 35 szerződéses polgári alkalmazotti beosztást. A jóváhagyott változásokkal a határőrség létszáma 30 fővel növekedett. (**VII. sz. melléklet**) A következő két évben csupán kisebb belső átcsoportosításokat hajtottak végre.

1985. július 7-ével a Honvédelmi Bizottság határozattal hagyta jóvá¹⁴ a budapesti FEP új szervezetét¹⁵, mely nyomán a határőrség létszáma jelentősen növekedett (**VII. sz. melléklet**).

1987. március 1-ig csupán kisebb belső módosítások, illetve átcsoportosítások történtek. Ekkor jóváhagyták a belügyminisztérium VII. ötéves tervének létszámfejlesztési keretét, melynek részeként a határőrség létszámát 115 fővel növelték¹⁶, majd 1988. I. 1-jén kiadták az 1988. évi létszámfejlesztés irányait¹⁷, amikor tovább emelkedett a határőrség összlétszáma.

Az 1958–1990 közötti időszak során a határőrség a legnagyobb létszámot 1989. V. 1-ején érte el, közel 19 000 fővel (**VII. sz. melléklet**), ekkor a központi létszámfejlesztésből 100 sorozott, ezen felül pedig a minisztertanács honvédelmi bizottsága által további 400 sorozott állományú státuszt bocsátott a belügyminiszter a határőrség rendelkezésére. Ezt az összesen 500 sorállományú helyet a határőrség magasabb egységei között ugyan elosztották, de előljárói döntés alapján már nem töltötték fel. A BM határőrség szervezete a továbbiakban leépült, létszáma csökkent (**VIII. sz. melléklet**).

1989. októberében a határőrség átfogó szervezetmódosítási javaslatot dolgozott ki.¹⁸ A szervezetmódosítás során azok a témák kerültek előtérbe, amelyek a belpolitikai, a határőrizeti, a határforgalmi helyzet változásából következtek és a határőrizeti feladatok végrehajtásában belső feszültségeket hoztak létre. A javaslatok kidolgozása során kiemelt figyelmet fordítottak a hivatásos határőrizetre történő áttéréssel kapcsolatos feladatokra.

1990. január 1-ével a határőrségnél megszűntek az MSZMP szervezetei. Megszűntek a mélyszégi őrsök, amelyek státuszait átcsoportosították. Csaknem minden nyugati és déli viszonylatú őrs szervezetébe beépítették a hivatásos állományú őrsellátói munkakört. A szakalegységek és kiképzőbázisok szervezetében a fő feszültségeket feloldották. A határiumyi csoportokat alosztályi szintre emelték. Létrehozták a határforgalmi-számítástechnikai alosztályokat, illetve csoportokat. Státuszokat tartalékkoltak egy leendő tiszthelyettes képző iskola létrehozásához, amely 1990. V. 1-én állt fel Körmenten. Módosult több hivatásos és polgári munkakör, illetmény illetve rendfokozati besorolása.

A BM határőrség hivatásos státuszokat kapott az északi viszonylatban kialakításra kerülő hivatásos állományú őrsök felállításához. Ezzel egyidőben azonban sorállományú státuszokat vontak el a szervezettől, így a határőrség létszáma összességében csökkent.

Az 1991. II. 1-ével jóváhagyott új határőrségi szervezet jelentős létszámcsökkenést és belső átcsoportosítást eredményezett. Megszűntek a nevelési osztályok és felállították a személyzeti, munkaügyi, fegyelmi és szociális osztályokat. A miskolci és a balassagyarmati határőr kerületeknél befejeződött a hivatásos határőrizetre történő áttérés, létrejöttek a határrendészeti igazgatóságok.

A határőrség mintegy félszáz hivatásos és polgári státuszt kapott, viszonyt leadott közel másfél-ezer sorállományú státuszt. Ezzel a határőrség összlétszáma jelentősen csökkent.

A hivatásos személyi állománnyal megvalósításra kerülő határőrizet kialakítása – más körülmények együttes létrejöttével – tekinthető annak a választóvonalnak, amely lezárja a katonai típusú határ-

őrizet intervallumát a magyar határőrizet fejlődéstörténetében. Ezzel a magyar határőrizet visszatért a dualizmusban létrejött magyar határőrizet polgári szakaszához.¹⁹ A nyugat-európai polgári típusú határőrizet jellemzőit ekkor vette át Magyarország oly módon, hogy a magyar sajátosságokhoz igazította a nyugat-európai határőrizeti modellt.²⁰ A magyar határőrizet dualizmuskori formálódása a magyar társadalom és a magyar állam fejlődésének integráns részeként valósult meg.²¹ Ezt követően azonban – a trianoni békediktátum,²² majd a kelet-európai társadalmi-kulturális körülmények szülte szovjet állammodellrel átvételre kerülő szovjet határőrizeti szisztéma²³ – külső kényszerítő hatásaként alakult ki Magyarországon a katonai típusú határőrizethez való visszatérés folyamata.²⁴

A szovjet állammodell bukása és a trianoni békediktátumnak a határőrizetet érintő káros hatásai elenyészésének nyomán jutott abba a helyzetbe Magyarország, hogy ismét visszatérhetett polgári fejlődésének a dualizmus időszakában már megkezdett útjára.²⁵ Határőrizet tekintetében ez azt jelentette, hogy a határőrizeti feladatok a véderőtől visszakerültek a rendvédelmi testületek kompetenciáiba. E visszakerülési folyamatnak volt talán a legmarkánsabb eleme a hivatásos személyi állománnyal megvalósuló határőrzés metódusához való visszatérés.

Jegyzetek:

¹ 36/1985. BM. pcs.

² A határőrség országos parancsnokának az 1958-as évről készült jelentése.

HI 1958/001.

³ 2/116/1959. HT. hat.

⁴ 1632/1959. BM. r.

⁵ 002/1965. BM. h. pcs.

⁶ Állománytábla 1967.

HI jóváhagyási szám: BM 16-454/1/1967.

⁷ Állománytábla 1971.

HI jóváhagyási szám: BM 16-448/1971.

⁸ Állománytábla 1974.

HI jóváhagyási szám: BM 16-182/5/1974.

⁹ Állománytábla 1980.

HI jóváhagyási szám: BM 16-57/4/1980.

¹⁰ 7/305/1979.HB.hat.

¹¹ Állománytábla 1981.

HI jóváhagyási szám: BM 16-232/2/1981.

¹² Állománytábla 1983.

HI jóváhagyási szám: BM 16/179/4/1983.

¹³ Állománytábla 1983.

HI jóváhagyási szám: BM 16/179/11/1983.

¹⁴ 4/359/1985.HB.hat.

¹⁵ Állománytábla 1985.

HI jóváhagyási szám: BM 16-127/1/1985.

¹⁶ Állománytábla 1987.

HI jóváhagyási szám: BM 16-27/50/1987.

¹⁷ Állománytábla 1988.

HI jóváhagyási szám: BM 16-30/10/1988.

¹⁸ A határőrség országos parancsnokának 1990. májusi jelentése a hivatásos határőrizetre történő áttérésre.

HI 1990/001.

¹⁹ PARÁDI: A dualista Magyarország határőrizeti rendszerének kialakulása.

²⁰ PARÁDI: A polgári Magyarország határőrizeti szervezetének kialakulása, tevékenységének jellemzői, a két világháború közötti magyar határőrizet változásai.

²¹ PARÁDI: *A dualista Magyarország határőrizete 1867-1914.*

²² PARÁDI: A magyar állam határőrizete a két világháború között.

²³ PARÁDI: A népi demokratikus forradalom határrendőrsége 1945-1949.

²⁴ PARÁDI: *A magyar rendvédelem története.*

²⁵ PARÁDI: A polgári magyar állam első határőrizeti szakszerve. A Magyar Királyi Határrendőrség 1906-1914.

A jegyzetekben alkalmazott rövidítések:

MONOGRÁFIÁK

PARÁDI: *A magyar rendvédelem története.* — PARÁDI József et al. (szerk.): *A magyar rendvédelem története.* Budapest, 1996², Osiris.

TANULMÁNYOK

PARÁDI: A dualista Magyarország határőrizeti rendszerének kialakulása. — PARÁDI József: A dualista Magyarország határőrizeti rendszerének kialakulása. *Belügyi Szemle*, XXX. évf. (1982) 10. sz. 44–51. p.

PARÁDI: A népi demokratikus forradalom határrendőrsége 1945-1949. — PARÁDI József: A népi demokratikus forradalom határrendőrsége 1945-1949. In Ábel László (szerk.): *A határőrség 40 éve.* Budapest, 1985, Határőrség. 67–80. p.

PARÁDI: A polgári magyar állam első határőrizeti szakszerve. A Magyar Királyi Határrendőrség 1906-1914. — PARÁDI József: A polgári magyar állam első határőrizeti szakszerve. A Magyar Királyi Határrendőrség 1906-1914. *Hadtörténelmi Közlemények*, CI. évf. (1986) 3. sz. 541-570. p.

- PARÁDI: A polgári Magyarország határőrizeti szervezetének kialakulása, tevékenységének jellemzői, a két világháború közötti magyar határőrizet változásai. — PARÁDI József: A polgári Magyarország határőrizeti szervezetének kialakulása, tevékenységének jellemzői, a két világháború közötti magyar határőrizet változásai. *Határőrségi Tudományos Közlemények*, (1994) 1. sz. 423. p.
- PARÁDI: A magyar állam határőrizete a két világháború között. — PARÁDI József: A magyar állam határőrizete a két világháború között. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)* V. évf. (1995) 6. sz. 64–75. p. A tanulmány korábbi változata 1994. októberében Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A két világháború közötti Magyar Királyság rendvédelme” című VI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

LEVÉL-, IRAT- és DOKUMENTUMTÁRAK

HI — Határőrség Irrattára

KÉZIRATOK

PARÁDI: *A dualista Magyarország határőrizete 1867-1914.* — PARÁDI József: *A dualista Magyarország határőrizete 1867-1914.* Bölcsészdoktori disszertáció. (ELTE-BTK). Kézirat. Budapest, 1985.

JOGSZABÁLYOK

- 2/116/1959. HT. hat. — 2/116/1959. HT. hat. a határőrség megerősítéséről.
 1632/1959. BM. r. — 1632/1959. BM. r. a határőrség szervezetfejlesztéséről.
 002/1965. BM. h. pcs. — 002/1965. BM. h. pcs. az atom, bakterológiai és vegyi felderítő alegységek létrehozásáról.
 7/305/1979. HB. hat. — 7/305/1979. HB. hat. a határőrség szervezetfejlesztéséről.
 4/359/1985. HB. hat. — 4/359/1985. HB. hat. a budapest forgalomellenőrzési pontról.
 36/1985. BM. pcs. — 36/1985. BM. pcs. Budapesti Légi- és Folyami Forgalomellenőrző Pont működési helyének, feladatkörének és jogállásának bővüléséről.

Technikai rövidítések:

HT = Honvédelmi Tanács
 hat. = határozat
 BM. = belügyminiszter
 BM. h. = belügyminiszter helyettes
 pcs. = parancs
 HI. = Határőrségi Irrattár
 r. = rendelet

Mellékletek jegyzéke

<i>I. sz. melléklet</i>	
Kivonat a BM Határőrség 1959. XI. 3-ai alárendeltségi táblázatából.	73
<i>II. sz. melléklet</i>	
Kimutatás a BM Határőrség egységeinek és alegységeinek számszerű megoszlásáról 1959 októberében.	73
<i>III. sz. melléklet</i>	
Kimutatás a BM Határőrség egységeinek és alegységeinek 1963. évi számszerű megoszlásáról.	74
<i>IV. sz. melléklet</i>	
Kimutatás a BM Határőrség egységeinek és alegységeinek 1971. évi számszerű megoszlásáról.	75
<i>V. sz. melléklet</i>	
Kimutatás a BM Határőrség magasabb egységeinek, egységeinek és alegységeinek 1980. évi számszerinti megoszlásáról.	76
<i>VI. sz. melléklet</i>	
Létszámviszonyok alakulása a BM Határőrségnél 1958. februártól 1967 júniusig.	77
<i>VII. sz. melléklet</i>	
Létszámviszonyok alakulása a BM Határőrségnél 1971 júliustól 1989 májusig.	77
<i>VIII. sz. melléklet</i>	
A BM Határőrség szervezetének elvi vázlata 1989-ben.	78

Kivonat a BM határőrség 1959. XI. 3-ai alárendeltségi táblázatából

BM Határőrség Országos Parancsnokság Budapest

ABM Határőrség Országos Parancsnokság közvetlen alegységei:

- Tiszti Továbbképző és Ht. Tts. Kiképző Iskola: Budapest
- Híradó zászlóalj: Pesthidegkút
- Forgalmellenőrzési pont (légi): Budapest – Ferihegy
- Kutyakiképző Iskola: Dunakeszi – Alag
- Lovas Iskola: Kiskunhalas
- Országos Parancsnokság Gk. Szállító század: Budapest
- Országos Parancsnokság kommandáns század: Pesthidegkút
- Határőrség Zenekara: Budapest

Határőr kerületparancsnokságok:

- 1. Határőr kerület: Csorna
- 1. Határőr kerület: Szombathely
- 1. Határőr kerület: Zalaegerszeg
- 1. Határőr kerület: Nagykanizsa
- 1. Határőr kerület: Pécs
- 1. Határőr kerület: Kiskunhalas
- 1. Határőr kerület: Orosháza
- 1. Határőr kerület: Nyírbátor
- 1. Határőr kerület: Miskolc
- 1. Határőr kerület: Balassagyarmat
- 1. Határőr kerület: Győr

Forrás: A BM Határőrség egységeinek és alegységeinek alárendeltségi táblázata
Határőrség Irattára 0530/1959.

Kimutatás a BM határőrség egységeinek és alegységeinek számszerű megoszlásáról 1959 októberében

Megnevezés	Nyugati viszonylatban	Déli viszonylatban	Keleti viszonylatban	Északi viszonylatban	Összesen
Határőr kerület	3	3	2	2	10
Önálló zászlóalj	—	—	—	1	1
Zászlóalj	3	—	—	—	3
Őrs	56	61	36	41	194
Tartalék őrs	—	5	2	2	9
FEP	4	5	6	7	23

Forrás: A BM határőrség egységeinek és alegységeinek alárendeltségi táblázata
Határőrség Irattára 0530/1959.

Kimutatás a BM határőrség egységeinek és alegységeinek 1963. évi számszerű megoszlásáról

Megnevezés	Kerület	Önálló zászlóalj	Zászlóalj	Tisztképző iskola	Tisztképző szakasz	Kommendáns		Híradó				Vonatellenőrzés		Műszaki			Tartalék század	Hajós század	Órs	Tartalék órs	FEP	ZMKA HÖR Tanszék	ETI HÖR Tanszék	Kutyakiképző iskola	Lovaskiképző iskola	Határőrség zenekara
						Század	Szakasz	Zászlóalj	Század	Szakasz	Központ	Század	Szakasz	Század	Szakasz	Raj										
HÖR. Országos Pkság Közv. aeg.	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	1	1	1	1	1
Osztrák viszonylat	3	—	2	3	—	—	3	—	3	2	2	3	—	2	1	—	7	—	56	—	4	—	—	—	—	—
Jugoszláv viszonylat	3	—	—	3	—	—	3	—	3	—	—	—	3	—	2	1	5	—	62	6	7	—	—	—	—	—
Román viszonylat	1	—	—	1	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	29	1	3	—	—	—	—	—
Szovjet viszonylat	1	—	—	1	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	7	1	4	—	—	—	—	—
Csehszlovák viszonylat	2	1	2	2	1	—	3	—	—	3	—	1	—	—	—	—	—	1	41	2	9	—	—	—	—	—
Összesen	10	1	2	10	1	1	11	1	6	7	2	4	3	2	3	1	12	1	195	10	28	1	1	1	1	1

Forrás: A BM határőrség egységeinek és alegységeinek alárendeltségi táblázata
Határőrség Irattára 0695/1963.

Kimutatás a BM határőrség magasabb egységeinek, egységeinek és alegységeinek 1980. évi számszerű megoszlásáról

Megnevezés	közv. aeg.*	Kik. egység, alegység					Őrszázlój				Új kik. rendszerű mü. zászlój				Központi hírműszaki raktár	Törzs alegység			Híradó			Szállító			Műszaki vegyvédelmi			Ellátó			Lovas iskola				Határőr zenekar	mű-tech gép.cs.		Gépjármű javító bázis
		Ezred	Zászlój	Század	Szakasz	Raj	Zászlój	Század	Szakasz	Raj	Zászlój	Század	Szakasz	Raj		Század	Szakasz	Raj	Század	Szakasz	Raj	Század	Szakasz	Raj	Század	Szakasz	Raj	Század	Szakasz	Raj	Iskola	Század	Szakasz	Raj		Csoport	Raj	
Budapesti FEP	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Határőr ezred	2	—	1	3	14	46	1	4	14	50	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
Győr	1	—	1	3	13	50	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Sopron	1	—	1	3	12	48	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Szombathely	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Zalaegerszeg	1	1	—	5	26	104	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Nagykanizsa	1	—	—	1	3	12	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Pécs	1	1	—	3	15	59	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Kiskunhalas	1	—	—	1	4	16	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Orosháza	1	—	—	1	4	16	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Nyírbátor	1	1	—	4	13	64	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Miskolc	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Balassagyarmat	1	—	—	—	3	12	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Összesen	14	3	3	25	110	427	1	4	14	50	1	6	24	86	1	12	43	96	10	15	127	8	9	74	4	12	32	1	3	8	1	1	3	10	1	1	4	6

Megnevezés	Őrsök				Forgalom ellenőrző pontok				Őrsöknek alárendelt határféltető helyek	A magasabb egységek, egységek, alegységek összesítése																													
	Őrs		Tartalék őr		FEP	Század	Szakasz	Raj		Közv. aeg.	Kiképző bázis		Híradó műszaki raktár	Határőr zenekar	Mű Tech. gépes.	Gépjármű javító bázis	Alárendelt határféltető	Lovas iskola																					
	Őrs	Raj	Őrs	Raj							Ezred-zászlój	Század							Őrs	FEP	Század	Raj																	
Budapesti FEP	—	—	—	—	1	1	2	10	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Határőr ezred	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	1	—	19	—	—	—	67	242	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Győr	13	50	3	11	4	3	9	30	—	1	1	—	10	16	4	30	172	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Sopron	16	79	1	5	1	1	3	11	—	1	1	—	8	17	1	23	172	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Szombathely	14	73	1	6	2	—	2	4	—	1	—	—	4	15	2	10	118	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Zalaegerszeg	19	83	2	8	2	—	1	6	—	1	1	—	9	21	2	35	232	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Nagykanizsa	16	54	2	10	5	—	3	16	—	1	—	1	3	18	5	10	120	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Pécs	14	53	3	12	4	—	1	4	—	1	1	—	6	17	4	20	154	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Kiskunhalas	19	82	3	14	4	1	4	18	—	1	—	2	4	22	4	12	166	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Orosháza	17	48	—	—	4	—	3	10	1	1	—	1	2	17	4	12	99	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Nyírbátor	14	36	—	—	3	—	1	6	1	1	1	—	5	14	3	23	125	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Miskolc	14	39	—	—	3	—	2	8	2	1	—	—	1	14	3	2	66	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Balassagyarmat	12	31	—	—	4	—	1	8	1	1	—	1	1	12	4	10	70	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
Összesen	168	628	15	66	37	6	32	131	5	14	6	5	73	183	97	262	1739	1	1	1	6	5	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		

Rövidítések: aeg. = alegység; cs. = csoport; FEP = Forgalmellenőrző pont; kik. = kiképző; közv. = közvetlen; mü. = műszaki; Tech. = technikai

* A határőr ezred egyik közvetlen alegysége a Belügyminisztérium komendáns százada, a budapesti FEP közvetlen alegysége pedig a Határőrség Országos Parancsnokságának közvetlen alegységeként működött.

Forrás: A BM Határőrség magasabb egységeinek, egységeinek és alegységeinek alárendeltségi táblázata.

Határőrség Irattára 00743/1980.

Létszámviszonyok alakulása a BM határőrségnél 1958 februártól 1967 júniusig

Megnevezés	1958. II. 12.	1959. VIII. 25.	1960. I. 1.	1960. VII. 19.	1960. IX. 12.	1961. IV. 27.	1962. XI. 1.	1967. VI. 13.
Hivatásos állomány (tiszt ; tts.)	2 549	2 799	2 742	2 736	2 759	2 732	2 930	3 222
Sorállomány (ts. ; hőr)	12 354	13 225	13 225	13 225	13 225	13 225	12 947	12 884
Irodai rendfokozatú	97	96	93	93	95	95	186	195
Polgári alkalmazott	—	—	—	—	—	—	624	570
Összesen:	15 000	16 120	16 060	16 045	16 079	16 052	16 687	16 871

Rövidítések: tts. = tiszthelyettes ; ts. = tisztes ; hőr = határőr

Forrás: A BM határőrség alakulatainak alárendeltségi táblázatai 1958, 1959, 1960, 1961, 1962 és 1967.

Határőrség Irattára.

Létszámviszonyok alakulása a BM határőrségnél 1971 júliustól 1989 májusig

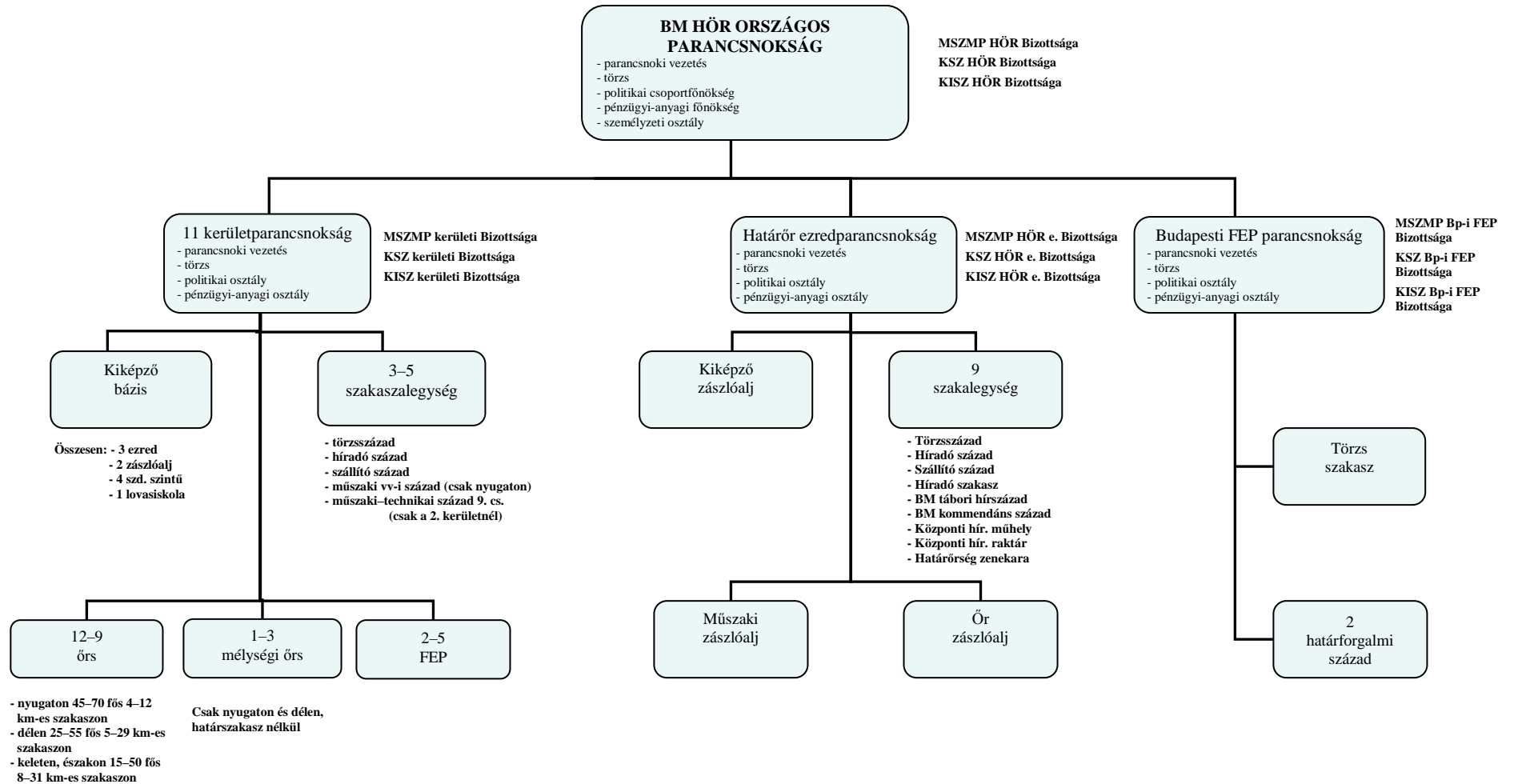
Megnevezés	1971. VII. 1.	1974. IV. 13.	1980. IV. 10.	1982. I. 15.	1983. XII. 13.	1985. VII. 7.	1987. III. 1.	1988. I. 1.	1989. V. 1.
Hivatásos állomány (tiszt ; zls ; tts.)	3 003	2 980	3 013	3 024	3 046	3 106	3 116	3 138	3 148
Sorállomány (ts. ; hőr)	13 061	13 061	13 352	13 302	13 302	13 491	13 591	13 691	14 191
Polgári alkalmazott (kpa. ; szpa.)	1 595	1 593	1 482	1 502	1 510	1 579	1 594	1 599	1 602
Összesen:	17 659	17 634	17 847	17 828	17 858	18 176	18 301	18 428	18 941

Rövidítések: HÖR = határőr ; kpa. = kinevezett polgári alkalmazott ; szpa. = szerződéses polgári alkalmazott ; ti. = tiszt ; tts. = tiszthelyettes ; ts. = tisztes ; zls. = zászlós

Forrás: A BM Határőrség alakulatainak alárendeltségi táblázatai. 1971, 1974, 1980, 1982, 1983, 1985, 1987, 1988 és 1989.

Határőrség Irattára.

A BM határőrség szervezetének elvi vázlatja 1989-ben

Rövidítések: BM = belügyminisztérium ; cs. = csoport ; e. = ezred ; FEP = Forgalmellenőrző Pont ; hír = híradó ; HÖR = határőr ; KSZ = Közalkalmazotti Szakszervezet ; KISZ = Kommunista Ifjúsági Szövetség ; MSZMP = Magyar Szocialista Munkáspárt ; szd. = század ; vv = vegyvédelmi

Forrás: Állománytábla 1988. Határőrség Irattára. jóváhagyási szám: BM 16-30/10/1988.

PARÁDI József A magyar rendvédelem 1867–1914

A magyar nemzet történelmében az első polgári magyar állam 1867-ben jött létre.¹ Az 1848–1849-es magyar forradalom és szabadságharc deklarálta ugyan a nemesi előjogoktól mentes állam létrehozását. Orosz segítséggel azonban a HABSBERG hatalom felszámolta a magyar függetlenségi törekvéseket.² A forradalom és szabadságharc ideje alatt a honvédő harcok nem tették lehetővé, hogy kiépüljön és megszilárduljon a polgári magyar állam rendvédelmi struktúrája.³

A sokszoros orosz túlerővel szemben a magyar forradalom és szabadságharc vereséget szenvedett. Ennek nyomán a HABSBERGOK felszámolták a magyar államot, de a rendiséget már nem lehetett visszaállítani. Neoabszolútizmust hoztak létre, amelyben nem volt helye a magyar nemzetnek. Erre a magyar reakció a passzív rezisztencia volt. Ez azt jelentette, hogy – mivel a fegyveres ellenállásnak nem volt értelme – közvetett úton tettek meg mindent annak érdekében, hogy az elnyomó hatalom létét megnehezítsék. Az egyik leghatékonyabb eszköz az adófizetés megtagadása volt. Az erőszakos adóbehajtások pedig, az adó értékének jelentős részét felemésztették.⁴ A ROTSCCHILD-bankház – amely Ferenc József uralkodását finanszírozta – a neoabszolútizmus 10–15 éves regnálása nyomán nem látta kellően biztosítottak kölcsönei megtérülését. Ehhez járult a Solferino-i (1859. VI. 24.) és a Königrätz-i (1866. VII. 3.) katonai vereség, amely arra készítette az uralkodót, hogy az elnyomott magyar nemzettel tárgyalásokat kezdeményezzen. A magyarság is kész volt a kompromisszumra, mivel a passzív rezisztencia nem csupán az elnyomó idegen hatalmat, de a nemzetet is kimerítette.⁵

1867-ben létrejött a kiegyezés. Ekkor helyreállították a magyar államiséget, a kiegyezés tartalmát pedig, az Osztrák Császárságban és a Magyar Királyságban is törvénybe iktatták. Az új államalakulatot nevezték Osztrák-Magyar Monarchiának. A kiegyezésnek az volt a lényege, hogy a két ország néhány ügykört közösen intéz, az összes többit pedig önállóan látja el. A rend védelme – a közigazgatás részeként – a két társország belügye volt.⁶

A rend fenntartása tekintetében a magyar állam azzal a dilemmával találta magát szembe, hogy az 1848–1849-es forradalom és szabadságharcot megelőző időszakban – a rendiség körülményei között – működő rendvédelmi testületek 1867-re többé-kevésbé elavulttá váltak. A neoabszolútizmus időszakának korszerű rendvédelmi szervezetei pedig, kompromittálódtak az idegen elnyomó hatalom szolgálatában. Ezen szervezetek többségének további működése a magyar lakosság számára elfogadhatatlan volt. Az ország közrendjének a megszilárdítása érdekében négyféle metodikát alkalmazott a kormány.

- Az 1848–1849-es forradalom és szabadságharcot megelőző rendvédelmi szervezetekből visszaállított néhányat, mint például a városi rendőrségeket és a vármegyei pandúrságot.

- Új szervezeteket hozott létre, amelyek korábban nem léteztek, mint például a Magyar Királyi Hátrendőrség. A neoabszolútizmus rendvédelmi testületei közül azokat alakították át, amelyekkel szemben a lakosság kevésbé volt ellenséges, mint például a pénzügyőrség.

- Előfordult az is, hogy feloszlott szervezetet hoztak újra létre, de már nemzeti alapon, a legitim kormány alárendeltségében, a törvények által szabályozott keretek között, ilyen volt például a Magyar Királyi Csendőrség.

A hetvenes évek elejére ugyan kialakult a polgári magyar rendvédelmi struktúra, azonban a kisebb-nagyobb módosítások szinte az első világháborúig tartottak.⁷

A magyar közigazgatás fejlődési irányairól a reformkortól élénk elméleti vita folyt. Két nagy elméleti irányzat alakult ki a centralisták és a municipálisok. A municipálisok – a magyar hagyományoknak megfelelően – az önkormányzatokat kívánták erősíteni, a centralisták pedig a központi államhatalom kompetenciáinak gyarapítására törekedtek. A magyar közgondolkodásban és közigazgatásban a municipalizmusnak rendkívül erős hagyományai és nagy tekintélye volt, mivel az önkormányzatiság alkalmazásával volt képes a magyarság többé-kevésbé megőrizni önállóságát a HABSBERGOK elnemzetlenítő centralizációs törekvéseivel szemben. A kiegyezéssel azonban a municipalista felfogás kiindulópontja megváltozott. A municipalizmus többé nem volt egyenlő a nemzet szabadságának a biztosításával. A dualizmus időszakára a centralista törekvések megvalósítása volt a jellemző. Ennek ellenére azonban – a későbbi korokhoz képest – a centralizáció gyerekcipőben járt.⁸

A polgári magyar állam keretei között a rendvédelem megszervezésének vezérlő elve az volt, hogy az, alapvetően az önkormányzatok kompetenciája volt. A központi államhatalom azokon a területeken hozott létre rendvédelmi szervezeteket az országgyűlés jóváhagyásával, ahol az önkormányzatok kevésbé bizonyultak hatékonyak. A Magyar Királyság központi államhatalmának közvetlen irányításával működő rendvédelmi testületek voltak a Magyar Királyi Pénzügyőrség (1867), a büntetés-végrehajtás szervezete (1867), az 1760-ban alapított és 1849-ben feloszlott, majd 1867-ben újjászerve-

vezett Magyar Királyi Nemesi Testőrség, a Magyar Királyi Csendőrség (1881), a Fővárosi Magyar Királyi Rendőrség (1882), a Magyar Királyi Koronaőrség (1894), a Magyar Királyi Határrendőrség (1903), a Magyar Királyi Darabont Testőrség (1904), a Magyar Királyi Képviselőházi Őrség (1912), a Fiumei Magyar Királyi Rendőrség (1916).

Az önkormányzatok kompetenciájába tartozó rendvédelmi testületek voltak a vármegyei pandúr szervezetek a Magyar Királyi Csendőrség felállításáig, továbbá a városi rendőrsegek 1867-1919-ig.

A katonai határőrvidék polgárosítása kapcsán hozták létre – ugyancsak a kormány közvetlen felügyeletével – a Magyar Királyi Vám- és Adóőrséget, melyet 1886-ban a pénzügyőrséggel egyesítettek.⁹

A centralizáció a dualizmus időszakában a rendvédelem területén is fokozatosan tért nyert, hasonlóan a közigazgatás egészéhez. A legnagyobb változást kétség kívül a Magyar Királyi Csendőrség létrehozása jelentette.¹⁰ A csaknem 283 000 km² nagyságú Magyar Királyságban mintegy 20 000 000 millió ember élt. A terület és a lakosság kis hányadát alkották a városok, a döntő többséget a vidék alkotta, ahol a rendet a csendőrség tartotta fenn. A korabeli rendvédelem két meghatározó pillérét a városi rendőrsegek – 12 000 fővel – és a Magyar Királyi Csendőrség alkotta, ugyancsak 12 000 fővel. A Magyar Királyi Pénzügyőrség, a büntetés-végrehajtási szervezet, a testőrsegek, a Magyar Királyi Koronaőrség, a Magyar Királyi Képviselőházi Őrség és a Magyar Királyi Határrendőrség személyi állományának létszáma összességében sem érte el a 10 000 főt, amelyből azonban a Magyar Királyi Pénzügyőrség 5 500, a büntetés-végrehajtás pedig 3 000 fő körüli létszámmal létesült. **(I. sz. melléklet)**

A magyar rendvédelmi struktúrát az átlagos normál viszonyok között megvalósítandó rendvédelmi teendők kivitelezésére hozták létre. Jelentős tömegmegmozdulások esetén – ha a rendvédelmi testületek fellépése elégtelennek bizonyult – a haderő is bevethető volt, de elsősorban a közös haderőnek a magyar része, azaz a Magyar Királyi Honvédség csapatai. A népfelkelőkből létrehozott alakulatok ilyen jellegű alkalmazásának a gondolata fel sem merült és ilyen gyakorlat a háború során sem alakult ki. Pedig az első világháború alkalmával eltértek attól az elképzeléstől, hogy Magyarország területén rendfenntartási célzattal csak a Szent Korona alá tartozó területekre kiterjedő hadkiegészítési körletekben sorozott személyi állománnyal rendelkező csapatok alkalmazhatók.¹¹ Békében azonban a Magyar Királyság területén – ha arra szükség volt – a Magyar Királyi Honvédség csapatai láttak el csapaterős karhatalmi feladatokat a közigazgatás képviselőinek felkérésére.¹²

A Magyar Királyságban a rendvédelem háborúban és békében egyaránt nem került a haderő alárendeltségébe. Európában az első világháborút megelőzően alapvetően kétféle módon szabályozták háború esetére a kivételes hatalom gyakorlását. Az angolok ezt a jogkört a civil hatóságokhoz telepítették. Németországban viszont a haderő kapta meg a kivételes hatalom gyakorlásának lehetőségét. Az Osztrák-Magyar Monarchiában pedig – a dunai monarchia két társországában az Osztrák Császárságban és a Magyar Királyságban – eltérő módon szabályozták a témát. Ausztria a német mintát követte. A magyarok viszont a britt mintát tették magukévá. Magyarországon elképzelhetetlen lett volna, hogy az 1848–1849-es forradalom és szabadságharcot leverő császári haderő ilyen jogosultságokhoz jusson.¹³

A dualizmus kori magyar rendvédelem két fő pilléren nyugodott a városi önkormányzatok rendőrségein és a kormány alárendeltségébe tartozó Magyar Királyi Csendőrségen, amely vidéken tartotta fenn a rendet. A városi rendőrségek tagjai önkormányzati alkalmazottak, míg a Magyar Királyi Csendőrség tagjai a központi államhatalom alkalmazottai voltak. Ebből fakadóan jelentős mértékben eltért a helyzet. A Magyar Királyi Csendőrség személyi állományát kinevezték, a rendőrségek tisztjeit pedig 6 évre választották ugyanúgy, mint a többi önkormányzati tisztviselőt. A rendőrségek legénységi tagjait ugyan az önkormányzatok szintén kinevezték, de a foglalkoztatásuk időtartama meglehetősen bizonytalan volt. Ezzel szemben a Magyar Királyi Csendőrség tagjai nyugdíjképesek voltak, a rendőrségek személyi állománya tekintetében viszont a nyugdíjjogosultság nem volt automatikus. A Magyar Királyi Csendőrség tagjai számára egészségügyi biztosítás formájában rendelkezésre állt a gyógykezelés, a rendőrségek tagjai részére az orvosi ellátás esetleges volt. A rendőrségek tekintetében nem csupán a városi rendőrségek között, hanem egy városi rendőrség személyi állományának a tagjai között is jelentős eltérések voltak a beteg- és nyugdíjbiztosítási helyzet tekintetében.¹⁴

Ez a helyzet oda vezetett, hogy a Magyar Rendőr-tisztviselők Országos Egyesülete (MROE) mozgalmat indított a magyarországi rendőrségek államosításáért. Államosítás esetén ugyanis a rendőrtisztek – akiket a korabeli szóhasználat szerint rendőr tisztviselőknak neveztek – ugyanabba a helyzetbe kerülhettek volna, mint a csendőrtisztek. A MROE a XIX–XX. század fordulóján könyvet adott ki, amelyben a magyarországi rendőrségek államosításának előnyeit foglalták össze. Indítványukkal felkeresték a miniszterelnököt is, aki egyetértett a javaslatukkal. A MROE indítványa kedvező időszakban látott napvilágot. Az önkormányzatok számára ugyanis nagy anyagi terhet jelentett az önálló váro-

si rendőrség fenntartása. A központi államhatalom kompetenciájának a gyakorlása pedig a korszak magyar közigazgatása fejlődésének egyik meghatározó eleme volt. A közigazgatás-centralizáció folyamatába jól illett a rendőrség államosítása.¹⁵ A városi rendőrségek államosítása céljából 1912-ben a belügyminisztériumban új osztályt hoztak létre az államosítás előkészítésére. Az osztály a törvénytervezetet 1914-re elkészítette és a törvényhozás elé terjesztette. A javaslat azonban csupán részlegesen találkozott a törvényhozók egyetértésével, azért visszaküldték azt átdolgozásra. Közben azonban kitört az első világháború és ezért a téma lekerült a napirendről.¹⁶

Összességében a dualizmuskori magyar rendvédelem jellegének meghatározásához négy kérdést célszerű megválaszolni.

1. A rendvédelem a központi államhatalom, vagy a helyi önkormányzatok kompetenciáját alkotta-é? A kompetencia megoszlott a kormány és az önkormányzatok között oly módon, hogy a kormány csak azokat a testületeket vonta központi irányítás alá, amelyek önkormányzati felügyelete nem volt célszerű.

2. A rendvédelemben a militáns, vagy a civil függelmi viszonyok domináltak? Mindkét függelmi viszonyrendszer jelen volt. A kormány közvetlenül irányított militáns és civil függelmi viszonyok szerint működő rendvédelmi testületeket. Az önkormányzatok azonban kizárólag civil függelmi viszonyrendszer szerint működő rendvédelmi testületeket felügyeltek.

3. A haderőnek voltak-é rendvédelmi teendői, és rendelkezett-é a rendvédelem felett felügyeleti joggal? A haderőnek kizárólagosan a jelentős tömeget igénylő rendvédelmi feladatok kivitelezésében juttott feladat, csupán a rend helyreállításáig és a polgári szervezetek kérésére. A haderő még a kivételes hatalom időszakában sem felügyelhetette a magyar rendvédelmet a hadművelési területek kivételével.

4. A magyar rendvédelem centralizált vagy decentralizált volt? Mindkét irányzat érvényesült, hiszen a rendvédelmi testületek egy részének az irányítása a központi államhatalom, más részének a vezetése pedig az önkormányzatok kompetenciájába tartozott. A központi irányítás alatt álló testületek pedig szakosodtak a rendvédelem egy-egy szakterületére.

Megállapítható tehát, hogy a korabeli magyar rendvédelem nem gyömöszölhető be a szokásos doktrínér típusalkotásba. A kortársakat nem doktrínér előítéletek vezették a Magyar Királyság rendvédelmének a formálásakor, hanem az élet által felvetett kérdésekre igyekeztek a lehető legcélravezetőbb válaszokat megadni.

Jegyzetek:

¹ GRATZ

² BEKSITS

³ BERKÓ

⁴ SOMOGYI

⁵ SZABAD

⁶ GALÁNTAI

⁷ PARÁDI

⁸ CSIZMADIA

⁹ A katonai határőrvidéket a Török Birodalommal közös határszakaszon hozták létre évszázadokkal korábban, amely az Isztriai-félszigettől Erdély keleti csücskéig terjedt. Létrehozásának célja az volt, hogy ütköző zónát létesítsenek, amely fel fogja a török betöréseket, védelmet nyújtva a belső területek számára. Határőrvidéken élő lakosság az adók alól mentesült, továbbá a családok térítésmentes földhasználati jogot kaptak, melynek fejében a határőr ezredekben kellett szolgálatot teljesíteniük. A katonai határőrvidék céljára kijelölt területeken a polgári közigazgatás helyébe a katonai közigazgatás lépett. Ez az uralkodói intézkedés alkotmány ellenes volt, ezért az országgyűléseken a rendek folyamatosan tiltakoztak az uralkodónál. Az uralkodók minden esetben elismerték ugyan a tiltakozások jogszerűségét, azonban egyben jelezték azt is, hogy az alkotmányellenes helyzet felszámolásához a török szomszédság megszűnésével áll módjukban hozzájárulni. A katonai határőrvidék polgárosításának volt még egy fontos oka. Nevezetesen az 1848–1849-es magyar forradalom és szabadságharcot hátra támadó a HABSBURG hatalomhoz hű csapatokat a katonai határőrvidék nem magyar etnikumhoz tartozó lakosságból álló alakulatai képezték. Ezek a csapatok elképesztő kegyetlenséggel irtották a magyar lakosságot mindaddig, amíg az új magyar haderő létrejött. A határőrvidéki csapatok bevonultak a Magyar Királyság belsejébe, azonban elszámították magukat. A vártnál korábban sikerült megszervezni a magyar haderőt, amelynek az első ténykedése a támadó határőr alakulatok megfutamítása volt. Az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc leverése után a nem magyarok által lakott területeken a határőrvidék kiváltságait megszüntették. A magyarok által lakott területeken pedig a szervezetet felszámolták. Ez a katonai erő ugyanis a magyarok hátában bármikor bevethető volt a magyarok ellen. A kiegyezéssel azonban a határőrvidék léte okafogyottá vált. Az eredeti ok pedig a török szomszédság már korábban megszűnt Szerb Királyság és a havasalföldi és moldovai fejedelemségek létrejöttével. Az ideiglenes jelleggel létrehozott Magyar Királyi Vám- és Adóőrség feladata a terület lakosságának a polgári viszonyok közé történő visszavezetése volt, mivel átmeneti intézkedésekkel 14 év alatt valósították meg a térség polgárosítását.

¹⁰ 1881/III. tc.

¹¹ SUBA

¹² RAVASZ

¹³ MEZEY

¹⁴ KÖVESI¹⁵ ZACHAR¹⁶ SZIKINGERJegyzetekben alkalmazott rövidítések:

MONOGRÁFIÁK

- BEKSITS — BEKSITS Gusztáv: *Kemény Zsigmond, a forradalom és a kiegyezés*. Budapest, 1883, Pallas.
- BERKÓ — BERKÓ Iván (szerk.): *A Magyar Királyi Honvédség története 1868-1918*. Budapest, 1928, s.n.
- CSIZMADIA — CSIZMADIA Andor: *A magyar közigazgatás fejlődése a XVIII. századtól a tanácsrendszer létrejöttéig*. Budapest, 1976, Akadémia.
- GALÁNTAI — GALÁNTAI József: *A Habsburg-monarchia alkonya. Osztrák-magyar dualizmus 1867-1918*. Budapest, 1985, Kossuth.
- GRATZ — GRATZ Gusztáv: *A dualizmus kora*. I-II.köt. Budapest, 1934, Atheneum.
- PARÁDI — PARÁDI József et al. (szerk.): *A magyar rendvédelem története*. Budapest, 1996², Osiris.
- SOMOGYI — SOMOGYI Éva: *A birodalmi centralizációtól a dualizmusig. Az osztrák-német liberálisok útja a kiegyezéshez*. Budapest, 19776, Kossuth.
- SZABAD — SZABAD György: *Forradalom és kiegyezés választóján 1860-1881*. Budapest, 1926, Akadémia.

TANULMÁNYOK

- KÖVESI — KÖVESI László: Rendőri nyugdíjpénztárak tegnap és ma, szociális gondoskodás. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, VIII. évf. (1998) 9. sz. 24–25. p. A tanulmány korábbi változata 1997. szeptember 24-én Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*Gazdasági rendvédelmünk a XIX-XX. században*” című IX. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- MEZEY — MEZEY Barna: A kivételes hatalom. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, IV. évf. (1994) 5. sz. 4–6. p. A tanulmány korábbi változata 1993. szeptember 21-én Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*Háború, forradalom, trianon*” című V. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- RAVASZ — RAVASZ István: A Magyar Királyi Honvédség karhatalmi jogosultságai. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, V. évf. (1995) 6. sz. 81–88. p. A tanulmány korábbi változata 1994 októberében Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*A két világháború közötti Magyar Királyság rendvédelme*” című VI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- SUBA — SUBA János: Katona rendőrség felállítása a hátszágban 1917-ben. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XV. évf. (2008) 18. sz. 141–153. p. A tanulmány korábbi változata 2003. november 11-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*A rendvédelem humán viszonyai*” című XVII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- SZIKINGER — SZIKINGER István: A rendvédelmi jog szabályozása a dualizmus korában. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, III. évf. (1993) 4. sz. 187–198. p. A tanulmány korábbi változata 1992. szeptember 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*A dualista Magyarország rendvédelme*” című IV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- ZACHAR — ZACHAR József: A politikai irányzatok rendvédelmi koncepciói a dualizmus korában. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, III. évf. (1993) 4. sz. 8–20. p. A tanulmány korábbi változata 1992. szeptember 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*A dualista Magyarország rendvédelme*” című IV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

TÖRVÉNYEK

- 1881/III. tc. — 1881/III. tc. a közbiztonság szervezéséről.

Mellékletek jegyzéke

I. sz. melléklet

A Magyar Királyság területén működő rendvédelmi testületek létszáma és egymáshoz viszonyított aránya a századelőn. 83

A Magyar Királyság területén működő rendvédelmi testületek létszáma és egymáshoz viszonyított aránya a századelőn.

Testület	Létszám	%-os arány
Állami és önkormányzati rendőrségek hozzávetőlegesen	12 000 fő	36,50 %
Magyar Királyi Csendőrség	12 000 fő	36,50 %
Büntetés végrehajtás	3 000 fő	9,20 %
Magyar Királyi Vámhivatalok	500 fő	1,60 %
Magyar Királyi Pénzügyőrség	4 500 fő	13,60 %
Testőrségek	692 fő	2,22 %
Koronaőrség	78 fő	0,20 %
Képviselőházi őrség	60 fő	0,18 %
Mindösszesen:	32 830 fő	100,00 %

Ahhoz, hogy fejlődéstörténeti tapasztalatokkal foglalkozhassunk a vizsgálat tárgyát képező szervezetet kell egyértelműen behatárolni. Első lépésként azt kell tehát tisztázni, hogy **milyen szervezeteket érthetünk magyar állami rendőrség alatt?**

A magyarországi rendvédelem eredetét 800, illetve 1000 év távlatába vezették vissza már a XIX. században.¹ Ez az eredeztetés logikus, hiszen a mindenkori magyar állam egyik hivatását képezte a rend fenntartása. Ezt a feladatot koronként eltérő módon valósították meg. Álláspontom szerint a rendvédelem az állam megjelenése óta – tértől és időtől függetlenül – mindig létezett. A rend fenntartását azonban különböző helyeken és korokban eltérő szervezetek valósították meg. Minél távolabbi múltba tekintünk vissza, annál inkább eltérnek a régmúlt idők rendvédelmi szervezetei napjaink rendőrségeitől.²

A rendőrség országos szervezésének gondolata Franciaországból a legerőteljesebben központosított közigazgatással rendelkező országból indult el. XVI. Lajos állította fel a „lieutenant general de police” tisztséget 1667-ben. 1699-től pedig a megyék rendőri teendőinek felügyelete is a „lieutenant general de police” tisztséget betöltő személy felügyelete alá került.³ Az országos hatáskör azonban csak a nagyobb településeket foglalta magába, hiszen vidéken XVI. Lajos óta a csendőrség tartotta fenn a rendet, amely elnevezés Maréchaussée átkeresztelésével keletkezett. A Maréchaussée szervezet története pedig a XIII. századig nyúlik vissza.⁴

A központi állami rendőrség ideája a Magyar Királyságba Franciaországból – a német nyelvterület közvetítésével – érkezett, a HABSBERG-ház tagjainak uralkodása idején.

Magyarország HABSBERG uralkodóinak ugyan voltak rendőrségeik, ezeket azonban nem lehet a magyar állam rendőrségeinek tekinteni, mivel: nem tartoztak az országgyűlés, illetve a magyar hatóságok felügyelete alá; hatáskörük a HABSBERG-monarchia egészére kiterjedt; tevékenységük pedig jelentős mértékben a magyar hazafiak ellen irányult. Ezek a rendőrségek a Habsburg uralkodók személyes felügyelete alatt álló, a HABSBERG dinasztia érdekeit szolgáló birodalmi politikai rendőrségek voltak.⁵

A Magyar Királyság törvényeiből fakadóan a rendet – napjaink terminológiájával élve – az önkormányzatoknak kellett fenntartaniuk. A rend védelmének a kötelezettsége a vármegyéket és a városokat illette meg. Az önkormányzatok által a rend védelme érdekében működtetett testületek jelentős mértékben eltértek egymástól.⁶

A reformkorban azonban az egész ország területére kiterjedő, a magyar hatóságok felügyelet alá tartozó, rendvédelmi szakfeladat ellátására hivatott szervezetet is felállítottak.⁷ Rendőr szavunk e testület – nevezetesen a Mezei Rendőrség – kapcsán került be a Corpus Juris-ba, mint a nyelvújítás egyik eredménye. A szervezetet a Magyar Királyi Csendőrség létrehozása nyomán⁸, a XIX. század végén törvényi úton módosították az új követelményeknek megfelelően, létrehozva ezzel a mai mezőri szervezet elődjét.⁹ A reformkorban felállított mezőrendőrség azonban lényegében szakrendőri szervezatként működött, mivel csupán a mezőgazdasági termeléssel kapcsolatos témákban rendelkezett kompetenciával. A közrend és a közbiztonság fenntartására továbbra is a vármegyék és a városok rendvédelmi testületei voltak hivatottak.¹⁰ Érdekes jelenség, hogy Magyarországon – a polgári fejlődés következményeként kialakuló államok egyik rendvédelmi szervezettípusa – a rendőrség, először vidéken alakult ki. A magyarországi városokban a rendvédelmi szervezeteket a XIX. század közepétől megvalósuló modernizációs folyamatok nyomán nevezték rendőrségnek.

A közrend egészére kiterjedő, a központi államhatalomnak közvetlenül alárendelt szervezetek a történelmi Magyarország területén kétség kívül a neoabszolutizmus időszakában jöttek létre a császári csendőrség és a császári rendőrség formájában.¹¹ Ez a két testület azonban nem tekinthető a magyar állam rendvédelmi szervezeteinek, hiszen – az úgynevezett jogeljátszás elméletét alkalmazva – Ferenc József a magyar államot felszámolta.¹² A császári csendőrség és rendőrség ugyan a Kárpát-medence területén is működött és a magyar nemzetet is felügyelte, de – a magyar államot fegyveres harc során felszámoló – idegen elnyomó hatalom eszközeként. Külsőségeiben, nyelvében, szellemiségében egyaránt magyarelles szervezetnek tekinthetők, amelyek nem a magyar nemzet, hanem egy idegen elnyomó hatalom érdekeit szolgálták, működésük során pedig nem a magyar, hanem az idegen törvényeket követték. A császári csendőrség és rendőrség ugyan nyilvánvalóan hatást gyakorolt a magyar rendvédelem fejlődésére, azonban semmiképpen sem tekinthetők a magyar rendvédelem fejlődéstörténete részének azok a szervezetek, amelyek a nemzet felszámolását szorgalmazó hódító hatalom eszközei voltak.¹³

A közrend egészére kiterjedő – nem csupán egy rendvédelmi szakterület felügyeletére hivatott és a magyar alkotmányos rend szerint működő – a legitim központi államhatalomnak közvetlenül alárendelt első rendőrség a fővárosi rendőrség volt.¹⁴ A fővárosi rendőrség hatásköre azonban csupán Budapestre, majd fokozatosan az agglomerációba tartozó települések többségére – hozzávetőlegesen a mai Budapest területére terjedt ki.¹⁵

A XX. század elején létrehozott Magyar Királyi Határrendőrség ugyan a legitim magyar központi államhatalom közvetlen felügyelete alá tartozott, azonban működési területe alapvetően a határmenti vármegyékre terjedt ki. Csupán a nyomozati hatásköre fedte le a történelmi Magyarország teljes területét. A testület feladatköre azonban eleve nem foglalta magába a teljes közrendet, hanem csupán a határ őrzésével kapcsolatos feladatköröket.¹⁶

Hasonló volt a helyzet az 1945-től 1949-ig működő második magyar határrendőrség esetében is.¹⁷

Állami rendőrségként működött még 1916-tól a fiumei rendőrség is az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlásáig, azonban csupán Fiume város hatósági területén.¹⁸

A vidék rendvédelmi szervezete 1849-től – a neoabszolutizmus időszakában, uralkodói rendelet nyomán – a csendőrség volt. 1867-ban azonban a kiegyezéssel a Magyar Királyság területén felszámolták a császári csendőrséget. Csendőri szervezetet újra a magyar országgyűlés hozott létre 1881-ben.¹⁹ ezzel kialakult a – francia modellt követő, a polgári berendezkedésű államokkal harmonizáló – magyar rendvédelmi struktúra, amely két szervezettípust a csendőrség és a rendőrség pillérén nyugodott. A csendőrség vidéken, a rendőrségek pedig a városokban tartották fenn a rendet. A csendőrség a központi államhatalom közvetlen felügyelete alá tartozott. A kormány a testület irányítását a belügyi tárca keresztül valósította meg.²⁰ A rendőrségek pedig – a fővárosi és a fiumei rendőrség kivételével – a városok kompetenciájába tartoztak 1919-ig,²¹ amikor rendelettel vonták ezen szervezeteket állami felügyelet alá, általánosítva a fővárosi rendőrség viszonyait.²² A dualizmus és a két világháború közötti időszakban is 12 000 fő csendőr és 12 000 fő rendőr tartotta fenn a rendet az országban. A rendőrség büntetőfelügyeletének 80 %, a csendőrségé pedig 90 % körüli volt.

Ezt a – nyugat-európai országokéval harmonizáló – magyar struktúrát alakította át 1945 után a hatalomra kerülő baloldal, a szovjet rendvédelmi modell átvételével.²³ ennek keretében oszlatták fel a csendőrséget és hozták a rendőrséget a rendvédelemben monopolhelyzetbe.²⁴ A cél a hatalom megragadása volt. Ennek érdekében kívánták a közigazgatást a baloldali blokk befolyása alá vonni. A honvédelem és a rendvédelem terén a recept azonos volt. Kommunista befolyás alá vonták a honvédelem terén a határőrséget, a rendvédelem terén pedig a rendőrséget, mivel ezekben a szervezetekben könnyebb volt a kommunista befolyást kizárólagossá tenni. A többi fegyveres szervezetet visszafejlesztették, vagy megszüntették a kommunista befolyás alatt állókat pedig felfejlesztették, majd amikor a befolyás alá vont szervezetek túlsúlyba kerültek hozzákezdtek a szétzillesztett intézmények fejlesztéséhez, amelyekbe baloldali kádereket delegáltak. A rendvédelem terén azonban a csendőrséget nem állították helyre, mivel a KOMINTERN még a háború előtt kinyilvánította, hogy a forradalom nyugatra exportálása esetén a csendőrségeket a polgári államhatalom leépítése során az elsők között kell felszámolni, mivel azok a polgári rend legszilárdabb támaszai.²⁵ A pártállami diktatúra modelljébe egyébként is a közvetlen központi irányítás alá tartozó egyszemélyes rendvédelmi testületet tartalmazó szisztéma fért bele.

Amikor tehát a magyar állami rendőrség fejlődéstörténeti tapasztalatai kerülnek terítékre a vizsgálat tárgyául egyértelműen a fővárosi rendőrség 1919 után pedig a Magyar Királyi Államrendőrség – melyet 1931-től átneveztek Magyar Királyi Rendőrségre – tapasztalataival indokolt elsősorban foglalkozni. A fiumei rendőrség és a határrendőrségek földrajzi, illetve szakmai lokációval működtek. A Magyar Királyi Csendőrség ugyan a mai rendőrség egyik elődje volt, azonban nem tartozott a rendőri szervezettípus körébe, ezért a csendőrséggel csupán érintőlegesen célszerű foglalkozni. A második világháború után átalakított magyar rendőrség pedig – mint a pártállami diktatúra rendvédelmi testülete – aligha tarthat számot működési tapasztalatainak átvételére, bár a negatív tapasztalatok is hasznosak lehetnek.²⁶

Miután sikerült behatárolni a vizsgálat területét alapvetően a fővárosi rendőrségre, illetve a Magyar Királyi államrendőrségre, majd a Magyar Királyi Rendőrségre, a következő kérdés az, hogy mely paraméterek vizsgálata célszerű.

Nyilvánvalóan azokra a vonásokra érdemes figyelmet fordítani, amelyek példamutatóak lehetnek napjaink számára.

Vizsgálatra érdemes ténynek tekintem, hogy:

- a céltestületek 80–90 % körüli büntetőfelügyeleti mutatót produkáltak;
- a kiváló közbiztonságot 12 000 csendőr (vidéken) és 12 000 rendőr a (városokban) hozta létre;

- a testületek morális állapota magas volt, a személyi állományt a lakosság tisztelte.²⁷

Álláspontom szerint a jelzett eredmények létrejöttének több oka volt. Az okok közé sorolható a korabeli humánpolitika, a személyi állomány képzettségi helyzete, a rendvédelmi testületek társadalmi támogatottsága.

A korabeli humánpolitika

A polgári magyar állam nem biztosított a fegyveres testületek tagjai számára a közigazgatás más területein tevékenykedőkhöz képest kedvezőbb ellátást. A fegyveres szervezetek tagjainak az ellátási rendszere megegyezett az állam más területein foglalkoztatottakéval. Csupán annyi eltérés volt, hogy a fegyveres szolgálat veszélyességét és az átlagosnál erőteljesebb fizikai igénybevételét, valamint az egyenruha viselési kötelezettségét:

- testületi pótlékkal (**I. sz. melléklet**);
- nyugdíjkorhatár kedvezményel;
- ruhapénz juttatással honorálta.

Ahhoz, hogy érthető legyen a korabeli humán politika vonzó jellege, a kulcsterületek lényegének megismerése elengedhetetlen. A legfontosabb alapelv az volt, hogy **az állam kötelességét képezte az állami alkalmazottak számára a társadalmi állásukhoz méltó életvitelhez szükséges feltételek biztosítása.**²⁸ Ezen elv azonban a központi államhatalom által foglalkoztatottakra volt érvényes. Az önkormányzatok önállóan oldották meg munkatársaik dotálását. Az önkormányzati ellátási rendszer azonban fokozatosan felzárkózott az állami szisztémához.²⁹

Az állami alkalmazottak részére a társadalmi állásukhoz méltó életvitelhez szükséges feltételek biztosításának gerincét a *fizetés* alkotta. Az érettségit, vagy annál, magasabb állami iskolai végzettséget igénylő beosztásokat 11 fizetési osztályba sorolták. A legmagasabb a miniszterelnöki fizetés volt. A rendvédelmi és honvédelmi szervezetek tisztii karainak tagjai ebbe az úgynevezett állami (tisztviselői) fizetési rendszerbe tartoztak. A hadnagyok, illetve a hadnagyi rangnak megfelelő rendvédelmi testületi ranggal rendelkezők e fizetési rendszer alapján kezdték el pályafutásukat a XI. fizetési osztályban. A rendvédelmi testületek vezető beosztásait betöltők pedig a V–IV. fizetési osztályokba tartoztak. A rendvédelmi testületek altisztjeinek önálló úgynevezett testületi fizetési rendszerei voltak, amelyeknek a felső sávjában megállapított összegek többé-kevésbé megegyeztek az állami (tisztviselői) fizetési rendszer alsó fizetési osztályaiban meghatározott összegekkel. A kezdő rendőr fizetése hozzávetőlegesen $\frac{1}{3}$ -a volt az altisztii kar legmagasabb rendfokozatát viselő rendőr altisztekhez viszonyítva. A kezdő rendőr fizetése 120 pengő a legidősebb rendőr altiszteké pedig 340 pengő körüli volt. Hasonló volt a helyzet az állam más rendvédelmi testületeinél is. A karrierjük kezdetén álló, legalacsonyabb tisztii rendfokozattal rendelkezők fizetése pedig ugyancsak mintegy $\frac{1}{3}$ -a volt az V–IV. fizetési osztályba tartozókéhoz képest. A kezdő rendőrtisztek 200 pengő körüli, míg a testületi vezetők 600–900 pengő körüli fizetéssel rendelkeztek. (**II. sz. melléklet**)

A 200 pengő körüli fizetés már alkalmas volt arra, hogy abból egy család – konszolidált polgári körülmények között – egy hónapig a kiadásait fedezze.

A fizetés az állami ellátási rendszer stabil eleme volt. A fizetéseket úgy kellett postázni, hogy azok az ország legtávolabbi pontjaira is a hónap elejére megérkezzenek. Amennyiben ezek a napok ünnepnapra estek a fizetésnek korábban kellett megérkeznie. Az nem fordulhatott elő, hogy egy állami alkalmazott azért nem tudta teljesíteni az aktuális fizetési kötelezettségét, mert az illetménye nem érkezett meg időben. A polgári magyar állam időszakában az állami alkalmazottak, fizetéséhez az összeget csökkentő módon a nagy gazdasági világválság időszakában nyúltak. Ekkor – átmeneti jelleggel – differenciált módon mérsékeltek a fizetéseket. Nevezetesen a hierarchia csúcsán állók illetményét 20 % körüli összeggel csökkentették. A hierarchián lefelé haladva az ideiglenes elvonás mértéke fokozatosan mérséklődött. A legkisebb fizetéssel rendelkezőknél pedig, már csupán néhány százalékos volt az elvonás.

Az állami ellátási rendszer azonban nem merült ki csupán a fizetésben. A tisztviselői fizetési osztályba soroltakat – családjuk létszámától és az általuk betöltött beosztástól függően – úgynevezett *lakbérpótlék* illette meg. Az ország területét – a lakások eltérő bérleti díjait figyelembe véve – lakbérővezetkekre osztották. Az övezeten belül állapították meg az eltérő színvonalú lakások lakbértámogatását. A lakbértámogatások összegét pedig úgy állapították meg, hogy az teljes egészében fedezze a család számára meghatározott nagyságú lakás bérleti díját. Az elvárt nagyságú és színvonalú lakásnál szerényebb körülmények között nem élhetett az állami alkalmazott és családja. Nagyobb városokban, ahol nagyobb létszámú állami alkalmazott dolgozott állami lakótelepeket is építettek. A lakótelepek lakásait az állami alkalmazottak bérelhették ki, általában a lakbérővezetke lakbér szintnél szerényebb bérleti

díjért. A különbözet pedig a család költségvetését gyarapította. Bűnügyileg fertőzött negyedekben állami alkalmazott nem bérelhetett lakást. **(III. sz. melléklet)**

A fegyveres testületek személyi állománya altiszti karjainak esetében az állam a lakhatást önálló lakás formájában a testületnél eltöltött 15–20 éves szolgálati viszonyhoz kötötte. Az alacsonyabb rangú, a fiatalabb korosztályhoz tartozó altisztek számára a testületi objektumokban kialakított laktanyaszerű elhelyezést nyújtó szállásokat biztosítottak. Ezeknek a szállásoknak a díja névleges volt ezért az igénybevételre jogosultak lakbér hozzájárulásban nem részesültek.³⁰

Az állami alkalmazottak ellátásának képezte részét a – kiskorú, illetve tanulmányaikat folytató gyermekek számától függő – *családi pótlék*. A pótlék összegét úgy állapították meg, hogy az valóban fedezte a gyermekekkel kapcsolatos kiadásokat. Független életvitelre alkalmatlan, beteg gyermekek után a családi pótlék nem szűnt meg a nagykorúsággal, illetve a tanulmányok befejezésével. Ilyen esetekben a pótlék a gyermek haláláig járt a gyám részére is.

Az állami alkalmazottak ellátásához tartozott, hogy valamennyien, illetve általuk a közvetlen hozzátartozóik (feleség, kiskorú gyermekek) is *egészségbiztosítással* rendelkeztek. A biztosítás díja pedig – a magasabb fizetést élvezők esetében – fizetésük egy százaléka, az alacsonyabb fizetéssel rendelkezőknél pedig 1,5 százaléka volt. Az egészségügyi ellátás az otthoni, illetve a kórházi kezelésre és a gyógyszerellátásra is kiterjedt. Azokat, akik betegségük miatt egy évig folyamatosan kiestek a munkavégzésből felülvizsgálatban részesítették. Amennyiben az orvosi konzílium nem látott esélyt arra, hogy a beteg visszanyerje munkaképességét az illetőt nyugdíjba helyezték. Akiknél a konzílium lehetségesnek találta a munkaképesség visszaállítását mindaddig kezelték, amíg az egészsége helyre nem állt. Amennyiben a kezelése elhúzódott, minden – kezeléssel eltöltött – év után konzílium vizsgálta felül a beteget. A szolgálati tevékenységgel kapcsolatosan elhunyt személyek özvegyei számára az özvegyi nyugdíjat – méltányossági alapon – úgy állapították meg, mintha a férj 100 százalékos nyugdíjban részesült volna. Azoknak az állami alkalmazottnak, akiknek a betegsége a szolgálat ellátásából fakadt és az orvosi konzílium nem látott esélyt arra, hogy a munkaképessége helyre álljon – méltányossági alapon – a nyugdíj maximumát állapították meg.

Az állami alkalmazottakról szóló gondoskodás részét képezte a *fizetett szabadság* is, amely az állam szolgálatában eltöltött évek számától és a betöltött beosztás szintjétől függően változott.

Az állami alkalmazottak – a szolgálati érdekből megvalósított költözködés esetében – jogosultak voltak *költözködési támogatásra*, amely lényegében a felmerült költségek fedezését jelentette.

Az állami alkalmazottak ellátásához tartozott, hogy őket és közvetlen családtagjaikat (feleség és kiskorú gyermekek) személyre szóló ügynevezett félárú igazolványokkal látták el, amely lehetővé tette, hogy az országos közlekedési vállalatoknál félárú menetjegyet válthassanak.³¹

Az állami alkalmazottak – közvetlen hozzátartozói körében beállt jelentősebb változások esetében (például haláleset, nősülés stb.) – jogosultak voltak *támogatás* igénybe vételére, amelynek a mértéke azonban nem haladhatta meg az egyhavi fizetésük összegét.

Az állam több-kevesebb sikerrel igyekezett távol tartani alkalmazottait a feslett életmódtól és az erkölcstelen hölgyek társaságától. A rendvédelmi testületek tagjainak menyasszonyainál környezettanulmányt végeztek. A testületi tagok abban az esetben kaphattak *nősülési engedélyt*, ha a környezettanulmány kedvező eredménnyel zárult. A környezettanulmány elkészítése során a menyasszony erkölcsös életmódjának vizsgálata mellett megvizsgálták családja bűnügyi helyzetét is. Bűnügyileg fertőzött családból származó menyasszony feleségül vételéhez nem adtak engedélyt. Amennyiben a vőlegény a nősülési engedély megtagadása ellenére mégis feleségül kívánta venni menyasszonyát a vőlegényt leszerelték. A rendvédelmi testületek állami (tisztviselői) fizetési osztályba sorolt tagjai, azaz a tisztek mindegyike kérhetett nősülési engedélyt. A testületi fizetési osztályokba soroltak azaz az altisztek esetében (a vizsgált időszakban a tiszthelyettes konkrét altiszti rangot jelentett) azonban központilag meghatározták, hogy az altisztek hány százaléka lehet nő. Ez az arány testületenként változott és 1867–1945-ig folyamatosan gyarapodott a nők javára. Hozzávetőlegesen az altisztek 20-30 százaléka nősülhetett. Az altisztek közül a leghosszabb szolgálati idővel rendelkezők kerülhettek be a nősülési kérelem benyújtására jogosultak körébe. Ez a mai szemmel rigorózus szabály takarékos működtetést biztosított, hiszen a nőtlenség elhelyezési költsége töredéke volt a nőkének, akik lakbérpótlékra voltak jogosultak. A személyi állomány döntő többségét alkotó altisztek nagyobbik része nem nősülhetett. Ez a ma már minden bizonnyal alkalmazhatatlan szabály, a takarékos működtetés mellett, lehetővé tette azt is, hogy az altiszti állomány többsége szükség esetén könnyen elérhető és bevethető legyen.

A nősülés sajátos elemét alkotta a kaució rendszere. Lényegében a kauciót is annak az alapelvnek a működtetése érdekében alkalmazták, amely szerint az államnak biztosítania kellett az alkalmazottai s közvetlen hozzátartozói számára a társadalmi állásukhoz méltó életvitelhez szükséges feltételeket. Ab-

ban az esetben azonban, ha a férj idő előtt elhalálozott a hátramaradottainak jóval kisebb összegből kellett fenntartaniuk magukat, mintha a családfő tovább dolgozott volna és elérte volna a nyugdíjmaximumot. Minél fiatalabb korban hunyt el a családfő, annál kevesebb jövedelem maradt utána. Ezt a jövedéki űrt volt hivatott pótolni a kaució. Ebből fakadóan minél fiatalabb korban nősült, annál magasabb kaucióval kellett a menyasszonynak rendelkeznie. A kaució azonban kiváltható volt. Abban az esetben ha a menyasszony olyan képzettséggel rendelkezett, amelynek gyakorlása esetén pótolhatta az elhunyt férj kieső jövedelmét, nem volt igényelhető kaució. A kaucióval egyenértékűnek tekintették továbbá azt is, ha az állami alkalmazott apósjelöltje elvállalta a szomorú esemény bekövetkezése esetén a leánya jövedelem kiegészítést, ha az apósjelölt stabil állandó jövedelmet tudott bizonyítani (pld.: állami nyugdíjat).

A személyi állomány ellátási feltételeit javította az úgynevezett *lótápváltság, lótartási illetmény, istálló- és kocsiszínbér támogatás*. A vizsgált időszakban – különösen a dualizmus alatt – Magyarországon a motorizáció még gyerekcipőben járt. A személygépkocsik szerepét a lovak és a fogatok töltötték be. A társadalmi álláshoz méltó életvitelhez egyes beosztások esetében hozzá tartozott a ló, illetve fogat tartása is. A lovasított altisztek lovai számára pedig a laktanyákban biztosítottak istállót, takarmányt stb.³²

Az állami alkalmazottak ellátási feltételei között, talán még a fizetésnél is nagyobb szerephez jutott a *nyugdíj*. Az állami alkalmazottak nyugdíjrendszere egységes volt. A fegyveres szolgálatot ellátók és a veszélyes munkahelynek minősülő munkakörökben dolgozók azonban – egymástól eltérő módon ugyan de – kedvezményekben részesültek a szolgálati idejük kiszámítása terén. A veszélyes munkakörökben tevékenykedők esetében nyolc hónap egy évnek számított. A fegyveres testületek tagjai esetében pedig a szolgálati idő első tíz évét 15 évnek számították.³³

A nyugdíjrendszer egyébként egységes volt. Tíz éves szolgálati viszonyal lehetett nyugdíjjogosultságot szerezni, amely a fizetés 40 százalékának megfelelő összegű nyugdíjat jelentett. Ezt követően minden szolgálati év a fizetés két százalékával megegyező nyugdíjemelkedést jelentett. 40 éves szolgálati viszony nyomán fizetése 100 százalékával vonulhatott nyugdíjba az állami alkalmazott. Alapszabály volt, hogy senki sem kaphatott magasabb nyugdíjat, mint a fizetése. Ezért tehát, ha valaki a nyugdíjba vonulás felső korhatára előtt – ami 65 év volt – már elérte a fizetésével megegyező összegű nyugdíjat nem maradhatott tovább szolgálatban. Ebben az esetben ha nem kérte nyugdíjazását kényszernyugdíjazták. Nagyon szűk körben és rendkívüli helyzetekben – mint amilyen például a terület visszacsatolások időszaka volt – miniszterelnöki engedéllyel nyílt lehetőség néhány fő átmeneti foglalkoztatására a nyugdíjasok köréből. 65 éves koron túl azonban senki sem maradhatott aktív, még akkor sem, ha nem érte el a nyugdíja fizetésének 100 százalékát.

Az állami alkalmazottaknak a társadalmi állásukhoz méltó életvitel feltételeihez való jogosultsága a nyugdíjba vonulással nem enyhészt el. Ebből fakadóan a nyugdíjon kívül a nyugdíjast megillette a lakbértámogatás, az egészségügyi ellátás, amely rajta keresztül kiterjedt a feleségére és a kiskorú vagy tanulmányait folytató, illetve önálló életvitelre alkalmatlan gyermekeire is, a nyugdíjast és közvetlen családtagjait továbbá megillette a kedvezményes árú közlekedési lehetőség is.³⁴

Az állami alkalmazott munkaviszonyával nem csupán magának, hanem feleségének is megszerezte a nyugdíjjogosultságot, amennyiben korábban hunyt el, mint a felesége az özvegy férje nyugdíjának 65 százalékára volt jogosult özvegyi nyugdíjként, mindaddig, amíg újra férjhez nem ment.

Az állami alkalmazottak nyugdíjjogosultsága tőketeremtési lehetőséget is biztosított. A nyugdíjjogosultságot ugyanis – a feleség bejegyzésével – tőkére lehetett váltani. A tőke nagysága a nyugdíj összegétől függött. Kisebb nyugdíjak esetében a tőkekiváltás egy kis üzlet nyitásának a lehetőségét teremtette meg. Magasabb nyugdíj esetében azonban a tőke már alkalmas volt nagyobb vállalkozás beindítására is. A tőkére váltási lehetőség azonban nem volt automatikus. A nyugdíjas kérvénye nyomán megvizsgálták az üzleti terv életképességét, továbbá, hogy a rendelkezésre bocsátandó kezdőtőke elegendő-e a vállalkozás beindításához, valamint a vállalkozásból valószínűsíthető jövedelem eléri-e a nyugdíj összegét. Kedvező eredmények nyomán kerülhetett sor a nyugdíj tőkére váltására, amelyet azonban már semmilyen körülmények között sem lehetett visszafordítani, még akkor sem ha a vállalkozó csődbe ment.

A nyugdíjakat folyamatosan karban tartották, hogy a fizetési osztályok összegeinek rendezése alkalmával az újonnan kialakított összegekhez igazították a nyugdíjakat. A fizetés rendezések anyagi fedezetét már eleve úgy számolták ki, hogy abba a nyugdíjasokat is beszámították.³⁵

A polgári magyar állam időszakában 1868–1945 a rendvédelem terén tevékenykedők – az állam más területein foglalkoztatottakkal összhangban sokoldalú ellátásban részesültek, amely szilárd egzisztenciát teremtett. A rendvédelem terén szolgálatot teljesítők biztosak lehettek abban, hogy őket és

családtagjaikat térítésmentesen meggyógyítják, ha megbetegsznek. Fizetésük kiegyensúlyozott polgári életvitelt tett lehetővé családjuk számára. Biztosak lehettek abban, hogy szolgálati sérülésük, esetleg haláluk esetén visszamaradottaikról a gondoskodás nem szűnik meg. Halálukig, illetve özvegyük haláláig a család lakhatása biztosítva volt. Nyugdíjas korukban pedig a nyugdíjba vonulásuk idejére elért beosztás társadalmi tekintélyéhez méltó ellátásban részesültek.

Az állam tehát döntően nem a fizetés mértékével, hanem az egyéb juttatásokkal teremtett olyan helyzetet, hogy a társadalom javából válogathatta ki a munkatársakat. A gondoskodás összessége pedig olyan helyzetet teremtett, amely szinte kizárta az állami alkalmazottak korrumpálhatóságát. Az állam alkalmazottai és azok családtagjai számára olyan életviteli lehetőséget nyújtott, amely lehetővé tette a megélhetési gondoktól mentes életet. Az állami alkalmazottaknak lehetőségük nyílt figyelmüket a munkájukra és szakmai továbbképzésükre fordítani, amelynek pozitív következményei megmutatkoztak az állami szervezetek működésének szakmai színvonalában, végső soron az állampolgárokkal való foglalkozás szakszerűségében.

A nőüléssel kapcsolatos rigorózus szabályoktól eltekintve, a korabeli szabályozás nem csupán megállja a helyét napjainkban, hanem példát is mutat a jövő számára.

A személyi állomány képesítési követelményrendszere és képzettsége

A testület személyi állományának tagjaival – figyelembe véve a korabeli társadalom iskolázottsági állapotát – magas képzettséget követeltek. Ez a képzettségi elvárás a két világháború közötti időben magasabb volt, mint a dualizmus időszakában, hiszen a társadalom iskolázottsági szintje is fejlődött. Az iskolai előképzettség igénye állománycsoportonként is változott, mivel a személyi állomány különböző állománycsoportba tartozó tagjai különböző tartalmú munkaköröket töltöttek be.

A testületbe történő felvételt fizikai, szellemi és erkölcsi színvonalhoz kötötték.

A *fizikai* követelmények közé tartozott az egészséges állapot, az ép testalkat, továbbá a dualizmus időszakában 165 cm a két világháború között pedig a 170 cm testmagasság. Mivel a fegyveres szolgálatot teljesítők minden időben fokozottabb fizikai igénybe vételnek voltak kitéve mint az állam civil alkalmazottai, ezért lényeges volt az egészségük. Az ép testalkat pedig az egyenruha viselés miatt volt fontos. Születési, vagy szerzett testi hibával rendelkezők nem viselhettek egyenruhát. A sérülteket felgyógyulásukig eltanácsolták az egyenruha viselésétől. A szolgálat során megrokkantak, illetve az időskorúak (nyugdíjasok) az egyenruhát – fizikális állapotuktól függő – megszorításokkal viselhették. Aki például bottal járt nem köthetett kardot stb.

Erkölcsei tekintetben a testületbe történő belépés előfeltétele a fedhetetlen előélet volt, a jelentkezők nem állhattak gondnokság alatt.

A testületbe történő felvétel *szellemi* követelményeit – ellentétben a fizikai és erkölcsi elvárásokkal – állománycsoportonként differenciálták. Az őrszemélyzethez (altisztek) az elemi iskolai végzettség, a detektívekhez és felügyelőkhez az érettségi, a fogalmazókhoz pedig, diploma – nevezetesen jogtudori oklevél – volt a belépés előfeltétele.

A rendőrségekhez jelentkezőket tehát már a felvételük során csoportosították az állami iskolai végzettségük függvényében. A testület személyi állománycsoportjai ugyanis a rendőri munka színterein megfelelően különültek el. A közrendvédelmi teendőket az őrszemélyzet látta el a rendőrfelügyelők irányításával. A bűnügyi munkát a detektívek végezték a detektív felügyelők irányításával. Az igazgatásrendészeti teendőket és a kapitányságok, valamint a szervezet irányítását a fogalmazók és a – fogalmazók köréből előlépő – tanácsosok látták el.

A véglegesítésüket megelőzően a jelentkezőknek úgynevezett *próbaidőt* – a rendőr őrszemélyzet esetében – illetve *gyakornoki időt* – a felügyelők és fogalmazók esetében – kellett letölteniük, amelynek az időtartama három év volt.

A tisztviselői kar, amelyhez tartozónak tekintették a rendvédelmi testületek tisztviselői karait is – őket a dualizmus időszakában még rendőr tisztviselőknak nevezték – képesítési követelményrendszerének gyökerei Mária Terézia uralkodásának idejére nyúlnak vissza. A HABSBURGOK igyekeztek sokszínű birodalmukban jól képzett és egységes szakértelemmel rendelkező munkájukat élethivatásként művelő hivatalnokokat alkalmazni, akik a helyi előkelőségektől függetlenül érvényesíthették egységes módon a birodalmi elvárásokat. A hivatásos hivatalnoki kar – a választott hivatalnokokhoz képest – jóval nagyobb mérvű gondoskodást igényelt. Ezt a rendszert vették át és fejlesztették tovább a Magyar Királyságban a kiegyezést követően.³⁶

A vizsgált időszakban a közigazgatási képesítést első ízben átfogó módon a dualizmusban szabályozták. A közigazgatási *tisztviselőket szakokba csoportosították* és a szakok számára különböző felsőoktatási intézmények diplomáit írták elő. Ilyen szakok voltak a közigazgatási tisztviselők, a tanárok és

tanítók, az orvosok, a műszaki alkalmazottak, a bányászati tisztviselők, az erdőtisztek, a levéltárosok, a postai tisztviselők, a számviteli tisztviselők és az egyéb szakon lévők. Ide tartoztak a telekkönyvi és zálogházi tisztviselők, a tengerészisztek, a rendvédelmi testületek tisztjei stb.³⁷

A magyar közigazgatás alkalmazottainak – és annak részeként a rendőr tisztek – képezésének fejlesztése azonban nem torpant meg az állami iskolai előképzettség igényének a bevezetésével. Szükség volt arra is, hogy a közigazgatás leendő szakemberei – ne csupán a szakterületük tudományterületének ismereteit sajátítsák el egy felsőoktatási intézményben, hanem – az érintett tudományterület magyar közigazgatásban történő alkalmazásának a tapasztalataival is megismerkedjenek. Ezt szolgálta a gyakorlati közigazgatási vizsga amely általános- és szakvizsgából állt. Az állami fizetési osztályba sorolt állami alkalmazottaknak a gyakornoki idejük alatt – amely három év volt – kellett letenniük a gyakorlati közigazgatási szakvizsgát.³⁸

A rendőrség személyi állománya tekintetében a gyakornoki vizsga kötelezettsége alá tartoztak a detektívek, a detektív- és rendőrfelügyelők, valamint a fogalmazók.

A gyakorlati közigazgatási vizsga általános részében minden gyakornoknak a közigazgatás teljes területére kiterjedő általános ismeretekből kellett vizsgáznia. Ennek eredményes letétele nyomán kerülhetett sor a gyakorlati közigazgatási szakvizsga letételére. A vizsgázó – leendő hivatása figyelembe vételével – négyféle vizsga közül választhatott: 1. belügyi szakvizsgát, amely a miniszterelnök, belügyminiszter; 2. pénzügyi szakvizsgát, amely a pénzügyminiszter; 3. vallás- közoktatásügyi és nevelésigazgatási szakvizsgát, amely a vallás- és közoktatásügyi miniszter; végül pedig 4. közgazdasági és közlekedésügyi szakvizsgát, amely a földművelésügyi és kereskedelemügyi miniszter vezetése alatt álló minisztériumokban, illetőleg alájuk rendelt közigazgatási szervezeteknél a törvényben előírt elméleti minősítéshez kötött állásokban alkalmazott tisztviselők véglegesítéséhez volt szükséges.³⁹

Az elméleti minősítéshez kötött – állami (tisztviselői) fizetési osztályokba sorolt – rendőri állásokra aspirálók előképzettsége azonban eltérő volt. A fogalmazói karba aspirálók számára a gyakornoki idő kötetlenebb volt. Néhány útbaigazító előadástól eltekintve önállóan készültek fel a gyakorlati közigazgatási vizsga általános- és szakvizsgájára. A három éves gyakornoki idő során – az általános és a szakvizsga között, a leendő munkakörükhöz kapcsolódó beosztások teendőivel való ismerkedés mellett – lehetőségük nyílt hosszabb–rövidebb időt eltölteniük a leendő hivatásukhoz kapcsolódó tudományágakat művelő intézeteknél, tanszékeknél stb.

Az érettségi előképzettséghez kötött detektívek és rendőrfelügyelők belügyi szakvizsgájának tananyaga nem csupán a fogalmazóktól, de egymástól is eltért. Az általános – és a szakvizsgát tehát eltérő tartalommal ugyan, de ők is letették. Őket a vizsgákra tanfolyamokon készítették fel. A két szakvizsga között pedig a leendő hivatásukhoz kapcsolódó beosztásokat betöltő rendőrök mellett tevékenykedtek felelősség és hatáskör nélkül figyelve mentoraik tevékenységét.

Valamennyi gyakornok a gyakorlati közigazgatási vizsga szakvizsgájának eredményes letétele nyomán vált véglegesíthetővé a testületnél. Képzettségük birtokában – megfelelő szolgálati idő elteltével – előléptethetők voltak a rangjukhoz kapcsolódó állami (tisztviselői) fizetési osztályok fokozataiba.⁴⁰

Magasabb rangba kerülés (rendőrfőfelügyelő, detektív felügyelő és detektív főfelügyelő, valamint tanácsos) előfeltétele szakmai tanfolyam elvégzése volt. A rendőr főparancsnoki, rendőr kapitányi és rendőr főkapitányi munkakörökhöz kapcsolódó magasabb fizetési osztályokba pedig újabb minősítő vizsga letétele nyomán léphettek az eredményesen vizsgázók. A magasabb rendfokozat elérését, illetve beosztások betöltését lehetővé tevő tanfolyamokra általában tíz éves szolgálati idő után lehetett jelentkezni. Azok azonban, akiknek az állami iskolai végzettsége magasabb volt, mint amit az állománycsoportjuk számára előírtak, a várakozási idő felének a letelte után jelentkezhetnek a továbbképző tanfolyamokra. A továbbképző tanfolyamok időtartama az egy évet nem haladta meg.

A szakmai tanfolyamok és minősítő vizsgák eredményes letétele csupán lehetővé tette a magasabb beosztás betöltését és ahhoz kapcsolódó fizetési osztályba való bekerülést. Az előléptetésre, illetve kinevezésre azonban csak akkor kerülhetett sor, ha a magasabb beosztások egyikében üresedés keletkezett. A megüresedett beosztást kizárólag annak a személynek lehetett felajánlani, aki a testületnél a legrégebben szerezte meg a magasabb beosztáshoz szükséges képesítést, de – beosztás hiányában – az előbbre jutására nem kerülhetett sor. Amennyiben az illető nem fogadta el a beosztást – például lakóhelyétől távoli településen keletkezett üresedés és nem kívánt odaköltözni – az utána következő várakozónak kellett felajánlani a státuszt.

Az elméleti minősítéshez kötött állami (fizetési) osztályokba soroltakhoz hasonló volt a helyzet az altisztek tekintetében. Az altiszteknél a gyakornoki időt próbaidőnek nevezték, melynek időtartama ugyancsak három év volt. Ez alatt az idő alatt kellett a próbaidős rendőrnek a rendőrtanfolyamot ered-

ményesen elvégeznie. A vizsgált időszakban a tanfolyam időtartama és az elsajátítandó tananyag fokozatosan gyarapodott. Ennek eredményeként hat hétről egy évre növekedett a tanfolyam időtartama. A tanfolyam eredményes elvégzése után láthatott el a próbaszolgálatos rendőr szolgálatot. A harmadik és végén – szolgálati előjárói kedvező véleményezése nyomán – kerülhetett sor a véglegesítésre. A rendőr altisztek az altiszti kar magasabb rendfokozatainak, illetve beosztásainak betöltésére újabb tanfolyam elvégzése nyomán váltak jogosulttá. A tanfolyamra jelentkezés előfeltétele a huzamos ideje (legalább tíz éve) kiválóan teljesített szolgálat volt. Illetve itt is előny élveztek azok, akik a magasabb rangcsoport számára előírt iskolai végzettséget (négy polgári, illetve annak megfelelő más tartalmú iskolai végzettség) megszerezték.

Az elméleti minősítéshez kötött állami (tisztviselői) fizetési osztályra kiterjedően az úgynevezett *rangfokozati névjegyzékben* tartották számon, hogy ki és mikor milyen képesítést szerzett, milyen beosztást tölt be, valamint milyen beosztás betöltésére van képzettsége. A rangfokozati névjegyzék nyilvános és hozzáférhető volt. A rangfokozati névjegyzékben foglaltaktól a személyzeti munka végzése során nem lehetett eltekinteni. Az altisztek tekintetében városi rendőrségenként vezették a rangfokozati névjegyzék szerepét betöltő nyilvántartásokat.

Az elméleti minősítéshez kötött állami (tisztviselői osztályokba) kinevezésre azok a személyek kerülhettek, akik valamennyi feltételnek megfeleltek. A VI. és annál magasabb fizetési osztályba tartozókat (I–VI) az államfő nevezte ki, az alacsonyabb fizetési osztályba tartozókat pedig kormányfő. A testületi fizetési osztályokba soroltakat az illetékes tárca minisztere nevezte ki, illetve a testület vezetője léptette elő.⁴¹

A vizsgált testületeknél az előmenetel kizárólagos lehetőségét a továbbképzés biztosította. Ez a rendszer mindenfajta protekcionizmust kizárt. A szervezet – valamennyi állománycsoportba tartozó – tagja számára egyértelmű volt, hogy a karrierje érdekében mikor és mit kell tennie. Az is nyilvánvaló volt, hogy mit érhet el pályája során, illetve a továbbképzési lehetőségek mellőzése esetén mire számíthat. A szervezet tagjai karrierjüket lényegében önmaguk alakíthatták. Alapvetően a szervezetbe történő belépés esetében kapott számottevő szerepet a parancsnoki vélemény a karrier alakulásának későbbi fázisaiban a parancsnoki szubjektívizmus másodlagos szerepet játszhatott csupán.

A minden tekintetben kiválóan felkészített személyi állomány lehetővé tette az egyéni felelősség elvének az alkalmazását. A testület tagjai erkölcsileg és anyagilag egyaránt személyesen feleltek a munkájukért, és a jogszabályokban foglaltaknak megvalósításáért feleltek. A parancsnokoknak ugyan joguk volt kisebb fegyelmi vétségekért kisebb büntetéseket kiszabni, azonban munkatársakat nem a főnökök választhatták meg, hanem a karrierívi automatizmusok érvényesültek. Az elbocsátás lehetősége sem a munkahelyi vezetőt illette meg. Az elbocsátásnak csak abban az esetben volt helye, ha bebizonyították az illető alkalmatlanságát vagy törvénysértő magatartását a bíróság előtt.

A testületek társadalmi támogatottsága

Mindenek előtt azt célszerű tisztázni, hogy jelen esetben mit értek társadalmi támogatottság alatt. E fogalomkörbe – a vizsgált téma kapcsán – két tényezőt tekintek lényegesnek, nevezetesen a szervezet tagjainak a tekintélyét, valamint az úgynevezett közhatósági tevékenységet folytatókat.

A közhatósági tevékenységet folytatók elsősorban a vidék rendvédelme terén voltak érzékelhetők. Igaz ugyan, hogy vidéken a rendet a csendőrség tartotta fenn,⁴² azonban a vidéki közbiztonság állapota erősen kihatott a városokra és viszont, valamint a vidék helyzetét azért is érdemes a civil támogatottság tekintetében megvizsgálni, mert napjainkban az egész ország területén a rendőrség hivatott a rend fenntartására.

Vidéken négy szakterületre kiterjedően alkalmaztak közhatósági jogkörrel felruházott személyeket. Az első ilyen csoportot a *gátőrök* alkották. A Magyar Királyságban a XVI. századig nyúlnak vissza a vízszabályozási törvények.⁴³ A vízgazdálkodás pedig sokkal régebbi múlttal rendelkezik. Vízszabályozással komolyabb eredményeket a XVIII. században értek el. A reformkori és a dualizmuskori folyamszabályozó munkálatok tették fel a koronát a magyarországi vízszabályozásra. A Tisza völgyében közel 4,5 millió, a Duna völgyében pedig mintegy 1,5 millió hektárnyi területet vontak művelés alá a folyamszabályozók nyomán. 1867–1930 között 600 millió korona értékben 6 249 km hosszúságú gát épült, amely 24 000 km² terület mezőgazdasági művelés alá vonását tette lehetővé.⁴⁴ A magyar társadalom egészét megmozgató, az állami forrásokat is jelentős mértékben felhasználó és hatalmas környezet átalakítást eredményező munkákra tekintettel logikus ezen építmények őrzése és védelme. 1871-ben külön törvényt hoztak a gátrendőrségről.⁴⁵ A gátak azoknak a földtulajdonosoknak a tulajdonában voltak, amely területeket a gátak védtek. A gátak és a gátőrség fenntartása ezen földtulajdonosok által létrehozott vízszabályozási társulatok kötelezettségét alkotta.⁴⁶ A gátőröket felfegyverezték.⁴⁷ A víz-

szabályozási társaságok gondozásába a XX. század elején 6 379 km hosszúságú gátrendszer tartozott. A trianoni békediktátum határai közé zsugorított Magyarországon a gátak hossza 3 882 km volt. Erre a gátrendszerre a dualizmus időszakában 3 896 fő, trianon után pedig 2 491 fő gátőr vigyázott.⁴⁸

A második csoportot az erdő- és vadőrök alkották. Az erdők óvása, gondozásának igénye és azoknak jogszabályokban történő megjelenítése a középkorig nyúlik vissza.⁴⁹ A kiegyezés idejére kialakult elméletet és gyakorlatot örökölték a korabeli erdészek. Ebből fakadóan a dualizmusban már komplex erdőtörvényt alkotott az országgyűlés, melyet a két világháború között továbbfejlesztettek.⁵⁰ Az erdők társadalmi fontosságára való tekintettel külön jogszabályban rendezték az erdőművelés szervezeti kereteit. Az erdőtulajdonosoknak úgynevezett üzemtervet kellett készíteni, melyet az erdőrendészeti illetékesekkel kellett jóváhagyni. Az életképtelen méretű erdőtulajdonosoknak pedig, erdőbirtokossági társulat formájában kellett erdőbirtokaikat kezelni. Jogszabályban rögzítették az erdőkihágásokat és megteremtették az erdők magánúton történő őrzésének és védelmének a lehetőségét. Az erdőrendészeti teendők felügyeletére pedig, úgynevezett erdőrendészeti hatóságot hoztak létre.⁵¹ Az erdőtulajdonosok 3 000 holdanként voltak kötelesek erdőmérnököt alkalmazni. Őket az első világháború előtt erdőtiszteknek hívták. Az erdőmérnökök segédszemélyzetét képezték az erdőgazdasági segédszolgálatot ellátók, azaz az erdőőrök és a vadászok. Egyes vidékeken erdőmesternek, lövőmesternek, vagy erdőkerülőnek is nevezték őket. Az erdőgazdasági segédszolgálatot ellátókat 1 000 holdanként voltak kötelesek foglalkoztatni az erdőtulajdonosok. A történelmi Magyarországon 90 000 fő, a trianon utáni Magyarországon pedig 13 200 főnyi erdészeti segédszemélyzet teljesített szolgálatot. Az erdőtisztek és az erdőgazdasági segédszolgálatot ellátók lőfegyverrel rendelkeztek.⁵²

A harmadik csoportot a vasút- és távírda őrk alkották, akik a Magyar Királyi Államvasutak és a Magyar Királyi Posta alkalmazottai voltak. Mivel a postai távírdai vonalakat gazdasági megfontolásokból fakadóan a vasútvonalakra telepítették, így őrzésük és védelmük nem vált ketté. A vonalak őrzését a három-öt kilométerenként a helyszínrre telepített pályaőrök (bakterek) látták el.⁵³ A bakterek – a családjukkal egyetemben – a vasútvonalak mentén épített és a hozzá tartozó kis kertekkel rendelkező házakban laktak. A szó szoros értelmében folyamatosan szemmel tarthatták a rájuk bízott vonalszakaszt. A történelmi Magyarországon 22 117 km hosszú vasútvonalon 5 530 fő, míg a trianon utáni Magyarországon – a területvisszacsatolásokat megelőzően – 7 606 km hosszú vasútvonalon 1 902 fő teljesített pályaőri szolgálatot. A pályaőröket a dualizmus időszakában oldalfegyverrel (forgópisztollyal) is ellátták. A két világháború közötti időszakban azonban fegyvertelenek voltak. Valószínűleg a bakterházak között kiépített folyamatos telefon összeköttetés és a bakterházak viszonylagos közelsége indokolta a fegyvertelenséget.

A negyedik csoportot a mezőőrök alkották. A mezőőri szervezet a mezőrendőrségből nőtt ki. A mezőrendőrséget a XIX. század első felében állították fel a mezőgazdasági javak és termények védelme érdekében.⁵⁴ A polgári fejlődés nyomán kialakított új körülményekhez igazították a szervezetet a XIX. század végén.⁵⁵ A történelmi Magyarországon hozzávetőlegesen 15 000 fő, míg a trianon utáni Magyarországon mintegy 5 000 fő mezőőr teljesített szolgálatot. A mezőőrök lőfegyverrel rendelkeztek **(IV. sz. melléklet)**

A közhatalosi jogkörrel felruházott személyek pókhálószerűen fedték le az ország lakatlan, illetve kevésbé lakott területeit. Az írástudatlanok számára is érthető szolgálati jelvényvel látták el őket, amely a rajta lévő számjegy alapján egyben az azonosításukra is szolgált. A közhatalosi feladatok ellátására kizárólag kellően felkészített személyt vettek fel. A felkészítés – az alaptevékenysége eredményes ellátását tartalmazó ismereteket felölelő – szaktanfolyam eredményes elvégzése jelentette. A tanfolyamokat állami felügyelettel valósították meg, a tananyagot is az illetékes szaktárca engedélyezte. A közhatalosi jogkörrel felruházott személyek akkor kezdhették meg tevékenységüket, ha esküt tettek az állam képviselője, általában a területileg illetékes jegyző előtt. Az esküt tett személyeket nyilvántartásba vették. A közhatalosi személyek tehát nem állami, hanem magán, illetve – a mezőőrök esetében többnyire – önkormányzati alkalmazottak voltak. Az állam azonban részletesen előírta a foglalkoztató kötelezettségeit. A közhatalosi jogkörrel felruházott személyek nyugdíjjogosultak és egészségbiztosítottak voltak. A közhatalosi személyek a rájuk bízott vagyonban kárt okozókat elfoghathatták tőlük zálogot vehettek, amelyet – többnyire szabálysértési eljárás keretében kiszabott – bírság kifizetése nyomán visszakapott a kárt okozó. A közhatalosi jogkört ellátók esetében nem csupán arról volt szó, hogy a szabálytalanságokat elkövetőket előállították, a nyomokat és eszközöket megóvták a rendvédelmi testületek tagjainak megérkezéséig. Folyamatos jelenlétük eleve bűncselekményt megelőző hatást fejtett ki. A rendvédelmi testületek számára pótolhatatlan volt az a helyismeret és információ, amelyet a közhatalosi jogkörrel felruházott személyek szükség esetén a rendelkezésükre bocsátottak.⁵⁶

A testületek társadalmi támogatottsága tekintetében megállapítható, hogy a vidék rendvédelméért – amely az ország területének és lakosságának döntő többségét alkotta a dualizmus és a két világháború közötti időszakban is – felelős Magyar Királyi Csendőrség 12 000 fős személyi állománya mellett a trianon utáni Magyarországon mintegy 22 593 fő, a dualizmus időszakában pedig, hozzávetőlegesen 113 426 fő közhatalósági jogkörrel felruházott személy vett részt a rend védelmében.⁵⁷

A közhatalósági jogkörrel felruházott személyek nem terhelték az állami költségvetést, mert őket magáncégek, illetve részben az önkormányzatok fizették. Az is igaz ugyan, hogy a közhatalósági jogkörrel felruházott személyek munkaköri feladatai sokkal szélesebbek voltak, mint a közrend megóvásában való részvétel. Ennek ellenére azonban létük a rendvédelem nélkülözhetetlen része volt. Nélkülük nem lehetett volna vidéken a rendet 12 000 fős rendvédelmi testülettel fenntartani.⁵⁸

Visszatérve tehát az alapkérdéshez, nevezetesen melyek voltak a vizsgált rendvédelmi testületek eredményének okai négy ok nevezhető meg.

- 1. A magasán képzett személyi állomány biztos egzisztenciával rendelkezett. Belátható, biztos és kiszámítható karrierívébe nem avatkozhattak bele a politikai, gazdasági és egyéb érdekek által vezérelt személyek. A karrierív szakmai tudás orientált volt. A testületen belüli viszonyok példamutató munkamorál kialakításához vezettek.

- 2. A testületek személyi állományának szociális juttatásai – kisebb eltérésekkel – alapvetően megegyeztek a közigazgatás más területein dolgozókéval. Ezek a viszonyok azonban lehetővé tették azt, hogy megélhetési gondok a rendvédelmi testületek tagjainak a figyelmét ne vonják el feladataik eredményes megoldásától. A képzettség és a testületben betöltött pozíció, valamint a juttatások szoros összhangban álltak. A képzés szakoktatás jellegű volt, amely egyrészt az állami iskolai végzettségre épített, másrészt pedig gyakorlatorientált tartalmat valósított meg.

- 3. A személyi állomány testületen belüli elosztása racionális volt abban a tekintetben, hogy a létszám öt százaléka tartozhatott a tiszt karba és az őrszemélyzeti állomány sokkal nagyobb volt mint a nyomozói. Ez tette lehetővé, hogy ne bűncselekményt követő, hanem bűnmegelőző jelleggel működjének e testületek.

- 4. A testület létszámát – elsősorban vidéki viszonylatban – jelentősen meghaladó erők segítették. Ezen erők erős állami felügyelettel, de civil finanszírozással rendkívül hatékonyan működtek közre a közrend megvédésében.

Nem véletlen, hogy mind a négy terület a személyi állománnyal kapcsolatos. A rendvédelemben ugyanis a személyek felkészültsége, tenni akarása a legfontosabb tényező. Természetesen a modern technika vívmányaira is szükség van, azonban a technika jól felkészült személyi állomány nélkül nem képes eredményt létrehozni. Nem lehet továbbá a rendet a jogszabályok alakításával sem olyan eredményesen befolyásolni, mint a rendfenntartó testületek személyi állományának felkészítésével, illetve a felkészítettség által megvalósuló bűnüldözési eredményességgel. A jogszabályok permanens változása többet árt, mint használ. Természetesen a jogszabályok megfontolt fejlesztésére szükség van, azonban a jobbiztonsághoz hozzá tartozik a jogszabályok nem túl gyakori változtatása is.

Véleményem szerint elődeink irígylésre méltó rendvédelmi eredményeinek nyitja egyértelműen a korabeli személyi állományban rejlik. Ilyen személyi állomány létrehozása sokkal nehezebb, időigényesebb és költségesebb feladat, mint a technika lecserélése, vagy új jogszabályok bevezetése. Álláspontom szerint átütő eredmény a humán politika, a személyi állomány képzése valamint a létszám testületen belüli racionális elosztása, illetve a közhatalósági jogkörrel felruházott segítők tevékenységének koordinált fejlesztése nyomán jöhet létre.

Ilyen értelemben a magyar rendvédelem jövője a múltja. Abban az esetben érhető el nemzeti rendvédelmünk által a két világháború közötti időszak, illetve a dualizmus kori büntetőrendvédelmi eredmények ha sikerül a vizsgált időszak személyi állományához hasonló színvonalú személyi állományt kialakítani, amelynek azonban a jelenlegi humán és képesítési körülményeknek a XX. század első felében elért színvonalra emelése az előfeltétele.

Álláspontom szerint a nemzeti rendvédelmi testületek abban az esetben működhetnek eredményesen, ha a testületi tagokat tisztelik a társadalom tagjai, a testületi tagok pedig büszkék hivatásukra. A tisztelet eléréséhez a kultúrált magatartáson és a lakosság érdekeit szem előtt tartó ügyintézésen keresztül vezet az út. Mindkettő előfeltétele a szakmai kvalifikáció és az a fajta szemlélet, amely nem ellenségesen, nem potenciális bűnelkövetőként tekint a társadalom tagjaira. A magyar nemzet szervezete a magyar állam. A magyar állam rendőrségének, pedig magyar nemzet tagjait kell szolgálniuk, beleértve a kisebbségeket is. Ez a fajta szemléletmód által vezérelt magatartás válthatja ki a populáció elismerését és támogatását.

Sokak számára talán elhanyagolhatónak tűnik, én azonban fontosnak tartom az egyenruhát viselő megjelenését is. A rend őrének megjelenésében is tekintélyt kellene sugározni és a magyar jelleget tükröznie. Ezzel szemben a hazai rendvédelmi szervezetek szolgálati öltözékei nélkülözik a nemzeti motívumokat. Amennyiben a forma tükrözi a tartalmat a helyzet szomorú! Miért legyen büszke az a magyar rendőr az egyenruhájára amely az amerikai öltözet silány változata? Miért tisztelje és működjön együtt olyan rendőrrel a magyar állampolgár aki egy idegen hatalom ruházatának adaptációját, eklektikus változatát hordja?

Jegyzetek:

- ¹ RÉDEY
- ² PARÁDI József: *A magyar rendvédelem története.* 25–39. p.
- ³ LAKY
- ⁴ ÖRY
- ⁵ DEÁK
- ⁶ CSIZMADIA: 31–64. p.
- ⁷ 1840/IX. tc.
- ⁸ 1881/III. tc.
- ⁹ 1894/XII. tc.
- ¹⁰ O'SVÁTH
- ¹¹ HESZTERA
- ¹² GALÁNTAI: 7–19. p.
- ¹³ V. ö. 2. sz. jegyzettel: 53–67. p.
- ¹⁴ A fővárosi rendőrséget 1872-ben ideiglenesen, majd 1881-ben véglegesen államosították. (Közvetlenül a kormány felügyelete alá helyezték, a kormány pedig az irányítást a belügyi tárcán keresztül gyakorolta.) 1872/XXXVI. tc. ; 1881/XXI. tc.
- ¹⁵ BORBÉLY – KAPY
- ¹⁶ 1903/VIII. tc.
- ¹⁷ NAGY
- ¹⁸ 1916/XXXVII. tc.
- ¹⁹ CSAPÓ
- ²⁰ SZAKÁLY
- ²¹ TISZA
- ²² 5 047/1919. ME. r.
- ²³ V. ö. 2. sz. jegyzettel: 136–171. p.
- ²⁴ 1 690/1945. ME. r. ; 1 700/1945. ME. r.
- ²⁵ KESERŰ
- ²⁶ ERNYES
- ²⁷ BORBÉLY – KAPY: op. cit. ; REKTOR
- ²⁸ PARÁDI József: *A magyar rendvédelem személyi állományának szociális viszonyai.*
- ²⁹ CSIZMADIA: op.cit.
- ³⁰ V. ö. 2. sz. jegyzettel: 194–221. p.
- ³¹ Loc. cit.
- ³² Loc. cit.
- ³³ MÓCZÁR
- ³⁴ V. ö. 28. sz. jegyzettel
- ³⁵ Loc. cit.
- ³⁶ HAJDÚ
- ³⁷ MAGYARY ; 1883/I. tc.
- ³⁸ 1929/XXX. tc. ; 1933/XVI. tc.
- ³⁹ V. ö. 29. sz. jegyzettel: 460–461. p.
- ⁴⁰ EGYED: 78–88. p.
- ⁴¹ PANKA
- ⁴² CSAPÓ: op. cit. ; KAISER
- ⁴³ SCHMIDT
- ⁴⁴ IHRING: 385–391. p.
- ⁴⁵ 1871/XL. tc.
- ⁴⁶ 1871/XXXIX. tc.
- ⁴⁷ 34 021/1876. PÜM. r.
- ⁴⁸ PARÁDI Ákos: *A magyar rendvédelem civil szerveződései 1867–1945.*
- ⁴⁹ LESSENYEY
- ⁵⁰ 1879/XXXI. tc. ; 1935/IV. tc.
- ⁵¹ 1913/XVIII. tc.
- ⁵² PARÁDI Ákos: op. cit.
- ⁵³ HENCZ ; CSERMENDY – HORVÁTH
- ⁵⁴ 1840/IX. tc.
- ⁵⁵ 1894/XII. tc.
- ⁵⁶ PARÁDI Ákos: op. cit.
- ⁵⁷ Loc. cit.
- ⁵⁸ Loc. cit.

Jegyzetekben alkalmazott rövidítések:

MONOGRÁFIÁK

- BORBÉLY – KAPY — BORBÉLY Zoltán – KAPY Rezső: *A 60 éves magyar rendőrség*. Budapest, 1942, Halász Irodalmi és Könyvterjesztő Vállalat.
- CSAPÓ — CSAPÓ Csaba: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1914*. Pécs, 1999, Pro Pannónia Kiadói Alapítvány. /Pannón Könyvek./
- CSERMENDY – HORVÁTH — CSERMENDY László – HORVÁTH Ferenc: *125 éves a magyar közlekedési hatóság 1868-1993*. Budapest, 1993, Közlekedési Dokumentációs Rt.
- CSIZMADIA — CSIZMADIA Andor: *A magyar közigazgatás fejlődése a XVIII. századtól a tanácsrendszer létrejöttéig*. Budapest, 1976, Akadémia.
- EGYED — EGYED István: *A közigazgatási képviselők képzése és képesítése*. Budapest, 1936,
- GALÁNTAI — GALÁNTAI József: *A Habsburg-monarchia alkonya. Osztrák-magyar dualizmus 1867-1918*. Budapest, 1985, Kossuth.
- HENCZ — HENCZ Lajos: *Posta és távbeszélő története*. Budapest, 1931, Merkantil.
- IHRING — IHRING Dénes: *A magyar vízszabályozás története*. Budapest, 1973, Országos Vízügyi Hivatal.
- KAISER — KAISER Ferenc: *A Magyar Királyi Csendőrség története a két világháború között*. Pécs, 2002, Pro Pannónia Kiadói Alapítvány /Pannónia Könyvek./
- LAKY — LAKY Imre: *Rendőrökről rendőröknek*. Budapest, 1926, Ráth Mór Könyvkiadó.
- LESSENYEY — LESSENYEY Ferenc: *A magyar erdőgazdaság története és mai helyzete*. Budapest, 1936, s.n.
- MÓCZÁR — MÓCZÁR Elemér: *A magyar állami tisztviselők nyugdíjazásának története és a nyugdíjtörvény magyarázata*. Budapest, 1903, Központi Községi Nyomda.
- O'SVÁTH — O'SVÁTH Pál: *Közbiztonságunk múltja és pandúr korom emlékei*. Budapest, 1905, s.n.
- PARÁDI József: *A magyar rendvédelem története*. — PARÁDI József et al. (szerk.): *A magyar rendvédelem története*. Budapest, 1996², Osiris.
- REKTOR — REKTOR Béla: *A Magyar Királyi Csendőrség oknyomozó története*. Cleveland, Ohio, USA, 1980, Árpád Könyvkiadó Vállalat.
- SCHMIDT — SCHMIDT Elek: *A vízszabályozás fejlődése és jelen állása Magyarországon*. Budapest, 1929, Egyetem Nyomda.
- TISZA — TISZA Miksa: *Magyarország rendőrségeinek története*. Pécs, 1925, s.n.
- TANULMÁNYOK
- DEÁK — DEÁK Ágnes: Egy régi politikai rendszerváltás és az államrendőrség 1867. *Történelmi Szemle*, XLIX. évf. (2007) 3. sz. 351–372. p.
- ERNYES — ERNYES Mihály: A rendőrség újjászervezése Pécs-Baranyában 1946-1947. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, VI. évf. (1996) 7. sz. 17–23. p. A tanulmány korábbi változata 1995. október 25-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „Háborúból diktatúrába.” című VII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- HAJDÚ — HAJDÚ Lajos: Az állami tisztségviselők minősítési rendszere II. József uralkodása idején. *Állam és Igazgatás*, (1973) 2. sz. 519–529. p.
- HESZTERA — HESZTERA Franz: A csendőrség parancsnoklási rendszere 1850-1993. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, IV. évf. (1994) 5. sz. 28–35. p. A tanulmány korábbi változata 1993. szeptember 21-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „Háború, forradalom, trianon.” című V. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- MAGYARY — MAGYARY Zoltán: A közigazgatási tisztviselők gyakorlati szakképzésének problémája. In MÁRTONFFY Károly (szerk.): *Fejezetek a közjog és a közigazgatási jog köréből*. Budapest, 1932, s.n.
- NAGY — NAGY György: A magyar állami határrendőrség létrehozásának körülményei 1949-1949. *Határőrségi Tanulmányok*, (1999) 5. sz. 30–32. p.
- ÖRY — ÖRY Károly: A Maréchaussée-től a Gendarmerie Nationale-ig. A francia csendőrség történeti előzményei. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, VII. évf. (1997) 8. sz. 75–77. p. A tanulmány korábbi változata 1996. október 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A napóleoni közbiztonsági őrtisztület útja Párizstól — Itálián és Ausztrián keresztül – Budapestig.” című VIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PANKA — PANKA Károly: A köztisztviselők minősítésének fejlődése. *Közigazgatási Szemle*, I. évf. (1914) 254–260. p.
- PARÁDI Ákos: A magyar rendvédelem civil szerveződései 1867–1945. — PARÁDI Ákos: A magyar rendvédelem civil szerveződései 1867–1945. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XV. évf. (2008) 18. sz. 64–87. p. A tanulmány korábbi változata 2004. október 13-án Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rend-

- védelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*Karhatalmi feladatok a bűn-megelőzés és a békefenntartás szolgálatában Európában a XIX-XX. században.*” című XVIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata
- PARÁDI József: A magyar rendvédelem személyi állományának szociális viszonyai. — PARÁDI József: A magyar rendvédelem személyi állományának szociális viszonyai. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XIV. évf. (2008) 17. sz. 62–69. p. A tanulmány korábbi változata 2003. november 11-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*A rendvédelem humán viszonyai.*” című XVII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata
- SZAKÁLY — SZAKÁLY Sándor: A Magyar Királyi Csendőrség, az első központosított magyar közbiztonsági őrtestület. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, III. évf. (1993) 4. sz. 51–58. p. A tanulmány korábbi változata 1992. szeptember 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*A dualista Magyarország rendvédelme.*” című IV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- CIKKEK
- RÉDEY — RÉDEY Miklós: Adalékok magyar rendőrség történetéhez. *Rendőrségi lapok*, (1915)
- KÉZIRAT
- KESERŰ — KESERŰ István: *A határőrség megalakulása és tevékenysége a népi demokratikus forradalom időszakában.* Kandidátusi értekezés (MTA). Kézirat. Budapest, 1985.
- JOGSZABÁLYOK
- 1840/IX. tc. — 1840/IX. tc. a mezei rendőrségről.
- 1871/XXXIX. tc. — 1871/XXXIX. tc. a vízszabályozási társulatokról.
- 1871/XL. tc. — 1871/XL. tc. a gátrendőrségről.
- 1872/XXXVI. tc. — 1872/XXXVI. tc. Buda-Pest fővárosi törvényhatóság alakításáról és rendezéséről.
- 1879/XXXI. tc. — 1879/XXXI. tc. erdőtörvény
- 1881/III. tc. — 1881/III. tc. a közbiztonsági szolgálat szervezéséről.
- 1881/XXI. tc. — 1881/XXI. tc. Budapest fővárosi rendőrségről.
- 1883/I. tc. — 1883/I. tc. a köztisztviselők minősítéséről.
- 1894/XII. tc. — 1894/XII. tc. a mezőgazdaságról és a mezőrendőrségről.
- 1903/VIII. tc. — 1903/VIII. tc. a határrendőrségről.
- 1913/XVIII. tc. — 1913/XVIII. tc. az erdészeti igazgatásról.
- 1916/XXXVII. tc. — 1916/XXXVII. tc. a Fiumei Magyar Királyi Államrendőrségről.
- 1929/XXX. tc. — 1929/XXX. tc. a közigazgatás rendezéséről.
- 1933/XVI. tc. — 1933/XVI. tc. a közigazgatás rendezéséről szóló 1929/XXX. tc. módosításáról és kiegészítéséről.
- 1935/IV. — 1935/IV. tc. az erdőkről és a természetvédelemről.
- 34 021/1876. PÜM. r. — 34 021/1876. PÜM. r. a gátörök lőfegyvereinek adómentessége tárgyában.
- 5 047/1919. ME. r. — 5 047/1919. ME. r. a magyarországi rendőrségek államosításáról.
- 1 690/1945. ME. r. — 1 690/1945. ME. r. a csendőrség felosztásáról és az államrendőrség megszervezéséről.
- 1 700/1945. ME. r. — 1 700/1945. ME. r. a Magyar Államrendőrség felállításáról.

Mellékletek jegyzéke

<i>I. sz. melléklet</i>	
Rendőri és csendőri pótlékok.	97
<i>II. sz. melléklet</i>	
Fizetési osztályok.	98
<i>III. sz. melléklet</i>	
Lakbérpótlékok.	100
<i>IV. sz. melléklet</i>	
A magyar rendvédelem civil szerveződésű segéderői 1867–1945.	101

Rendőri és csendőri pótlékok

Rang-osztály	Pótlék-fokozat	A rendőrségi pótdíj (havi összege az állami rendőrség fogalmazói, felügyelői és orvosi szakába tartozó tisztviselők, továbbá a detektívtestület tagjai részére	A rendőrségi pótlék (havi összege az állami rendőrség számvevőségi és kezelési tisztviselői részére	A csendőrségi pótdíj (havi összege
II.				
III.				130
IV.	1. 2.	33,50 78		125
V.	1. 2.	67,50 79	36 36	120 115
VI.	1. 2. 3.	74 100,50 126	28 28 28	110 105
VII.	1. 2. 3.	152,50 147 164,50	24 24 24	100 95
VIII.	1. 2. 3.	178,50 166,50 148	20 20 20	90 85 80
IX.	1. 2. 3.	132 114 107,50	16 16 16	75 70 65
X.	1. 2. 3.	86 79,50 67	8 8 8	60
XI.	1. 2. 3.	49 40,50 37,50	8 8 8	55

Forrás: PARÁDI József et al. (szerk.): *A magyar rendvédelem története*. Budapest, 1996², Osiris, 323. p.

Fizetési osztályok

Rendfokozatok és címek			Rendőri			Vámhivatali		Pénzügyőri
Fizetési osztály	fokozat	összeg	fogalmazó	felügyelő	detektív	fogalmazó	felügyelő	felügyelők
I.		2785						
II.		1857						
III.		1308						
IV.	1. 2.	1054 956	r. főkapitány					
V.	1. 2.	804,50 707	r. főkapitány h.	r. főfelügyelő		központi vámigazgató		
VI.	1. 2. 3.	615,50 556,50 499	r. főtanácsos	r. felügyelő		vámszaki főtanácsos		pü. főfelügyelő
VII.	1. 2. 3.	443,50 404,50 365,50	r. tanácsos	r. felügyelő	detektív-főfelügyelő	vámszaki tanácsos	vámellenőrzési főfelügyelő	pü. felügyelő
VIII.	1. 2. 3.	327,50 305 288	r. kapitány	r. felügyelő	detektív-felügyelő	vámszaki ellenőr	vámellenőrzési felügyelő	pü. felügyelő
IX.	1. 2. 3.	260,50 243 226	r. fogalmazó	r. felügyelő	detektív	vámszaki főtiszt	vámellenőrzési főtiszt vámellenőr	pü. főbiztos
X.	1. 2. 3.	215 203,50 192,50	r. segédfogalmazó	r. felügyelő	detektív	vámszaki tiszt	vámellenőrzési tiszt vámellenőr	pü. biztos
XI.	1. 2. 3.	181 172 163				vámszaki tiszt	vámellenőr vámellenőrzési segédtiszt	pü. biztos
Gy.	D E	146 129	r. fogalmazógyakornok	r. felügyelőgyakornok	detektívgyakornok	vámszaki gyakornok	vámellenőrzési gyakornok	pü. gyakornok

Jelmagyarázat : Gy - gyakornok , D - főiskolai vagy egyetemi diplomával rendelkező E - érettségizett

A pénzügy szervezéséből adódóan, a megyénként szervezett vezetési szinten, a pénzügy igazgatóságokon dolgoztak a pénzügyi fogalmazók. A pénzügy igazgatóságokon belül ugyan el voltak határolva a munkakörök, azonban – mivel a pénzügyőrségnek a pénzügyigazgatással azonos vagy magasabb szintű önálló vezetési szervezete nem volt – a pénzügyőrség ügyeivel foglalkozó fogalmazók más, nem pénzügyőri hanem pénzügyi címetek viseltek.

Rendfokozatok és címek			Büntetőintézet		Valamennyi rendvédelmi testületnél a szolgálati feladatoktól függően			Rendfokozatok			Katonai (honvédség, folyamőrség, csendőrség, valamint a vámőrség és utódszervek)
Fizetési osztály	fokozat	összeg	fogalmazó	felügyelő	számvevőségi szak	kezelői szak	orvosi szak	Rang osztály	fokozat	összeg	
I.		2785						I.			tábornagy (csak háborúban elérhető rendfokozat)
II.		1857						II.		1308	vezérezredes
III.		1308						III.		1116,50	altábornagy / vezérőrnagy
IV.	1. 2.	1054 956						IV.		956	vezérőrnagy / vezérkapitány
V.	1. 2.	804,50 707	büntetőintézeti igazgató				főorvos	V.	1. 2.	731 682	ezredes / főtörzskapitány
VI.	1. 2. 3.	615,50 556,50 499	büntetőintézeti igazgató büntetőintézeti tanácsos	büntetőintézeti főtiszt fogházfelügyelő	számfőtanácsos		főorvos főállatorvos	VI.	1. 2.	507,50 428,50	alezredes / törzskapitány
VII.	1. 2. 3.	443,50 404,50 365,50	büntetőintézeti tanácsos büntetőintézeti főtitkár	(csak a VII. fizetési osztállyal bezáróan)	számtanácsos	segédhivatali főigazgató	orvos tanácsos állatorvos tanácsos	VII.	1. 2.	417 368	őrnagy / törzsalkapitány
VIII.	1. 2. 3.	327,50 305 288	büntetőintézeti főtitkár büntetőintézeti titkár	büntetőintézeti főtiszt (csak a IX. fizetési osztállyal bezáróan)	számvizsgáló	segédhivatali igazgató	orvos tanácsos állatorvos tanácsos	VIII.	1. 2. 3.	324,50 300 271	százados / kapitány
IX.	1. 2. 3.	260,50 243 226	büntetőintézeti titkár büntetőintézeti fogalmazó	büntetőintézeti főtiszt büntetőintézeti fogházfelügyelő	számellenőr	segédhivatali főtiszt	állatorvos tanácsos orvos	IX.	1. 2. 3.	260 240 208,50	főhadnagy / főhajónagy
X.	1. 2. 3.	215 203,50 192,50	büntetőintézeti fogalmazó	büntetőint. őrpáncsnok büntetőintézeti tiszt	számintézet	segédhivatali tiszt	orvos állatorvos	X.		198	hadnagy / hajónagy
XI.	1. 2. 3.	181 172 163	büntetőintézeti fogalmazó	(csak a X. és XI. fizetési osztályban)	számintézet	hivatali segédintézet	állatorvos	XI.		172	zászlós / folyami zászlós
Gy	D	146	büntetőintézeti gyakornok				orvos gyakornok				
	E	129		büntetőintézeti gyakornok	számgyakornok	segédhivatali gyakornok	állatorvos gyakornok				

A táblázatban feltüntetett adatok az 1940-es állapotot tükrözik, pengőben.

Forrás: PARÁDI József et al. (szerk.): *A magyar rendvédelem története*. Budapest, 1996², Osiris, 320–322. p.

Lakbérpótlékok

Rendfokozat	A lakáspénz havi összege											
	az I.		a II.		a III.		a IV.		az V.		a VI.	
	lakáspénzosztályba tartozó helyeken											
	Legfeljebb 2	Legalább 3	Legfeljebb 2	Legalább 3	Legfeljebb 2	Legalább 3	Legfeljebb 2	Legalább 3	Legfeljebb 2	Legalább 3	Legfeljebb 2	Legalább 3
családi pótlék élvezete esetén												
vezérezredes	236,51	261,89	212,90	235,67	189,21	209,45	165,52	183,31	141,91	157,09	118,22	130,94
altábornagy (és hasonrangú)	211,21	236,51	190,05	212,90	168,97	189,21	147,81	165,52	126,73	141,91	105,57	118,22
vezérőrnagy (és hasonrangú)	194,27	219,65	174,87	197,64	155,40	175,72	136,00	153,71	116,53	131,79	97,13	109,78
ezredes (és hasonrangú)	160,46	190,05	144,44	171,04	128,41	152,03	112,31	133,01	96,29	114,00	80,19	94,99
alezredes (és hasonrangú)	143,59	177,40	129,26	159,62	114,84	141,91	100,51	124,12	86,17	106,41	71,76	88,70
őrnagy (és hasonrangú)	126,73	143,59	114,00	129,26	101,35	114,84	88,70	100,51	75,97	86,16	63,32	71,76
százados (és hasonrangú)	101,35	126,73	91,23	114,00	81,03	101,35	70,91	88,70	60,79	75,97	50,67	63,32
főhadnagy (és hasonrangú)	75,97	92,92	68,38	83,56	60,79	74,29	53,20	65,01	45,61	55,73	37,95	46,46
hadnagy, zászlós (és hasonrangú)	67,54	75,97	60,79	68,38	54,05	60,79	47,31	53,20	40,48	45,61	33,73	37,95

A táblázatban feltüntetett adatok az 1935–1945 közötti időszak állapotát tükrözik, pengőben.

Forrás: PARÁDI József et al. (szerk.): *A magyar rendvédelem története*. Budapest, 1996², Osiris, 335. p.

A magyar rendvédelem civil szerveződésű segéderői 1867–1945

„Szervezetek”	Dualizmus	Két háború között	Megjegyzés
Gátőrök	3 896 fő	2 491 fő	Lőfegyverrel
Erdő- és vadőrök	90 000 fő	13 200 fő	Lőfegyverrel
Vasút- és távírdaőrök	5 530 fő	1 902 fő	A dualizmus korában lőfegyverrel, később fegyver nélkül
Mezőőrök	15 000 fő	5 000 fő	Lőfegyverrel
Összesen	113 426 fő	22 593 fő	

Forrás: PARÁDI Ákos: A magyar rendvédelem civil szerveződései 1867–1945. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XV. évf. (2008) 18. sz. 64–87. p. A tanulmány korábbi változata 2004. október 13-án Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*Karhatalmi feladatok a bűnmegelőzés és a békefenntartás szolgálatában Európában a XIX-XX. században.*” című XVIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata

PARÁDI József
A XIX–XX. századi magyar rendszerváltozások és a csendőrség

A magyar nemzet XIX–XX. századi történelmében négy olyan rendszerváltozás valósult meg, amely érintette a magyar populáció térségében működő csendőrséget.

- Az 1848–1849-es forradalom- és szabadságharc után létrejövő neoabszolutizmus kiépítése jelentette az első rendszerváltást.

- Az 1867. évi dualisztikus államformára történő áttérés jelentette a második rendszerváltást.

- Az 1919-es rövid életű Tanácsköztársaság jelentette a harmadik rendszerváltást.

- Az 1945. utáni pártállam létrehozása pedig a negyedik rendszerváltást valósította meg.

A négy rendszerváltást megelőzően, a XIX. század első felében is kísérletet tettek már a csendőr szervezet magyarországi felállítására. Első ízben a HABSBERG-birodalom centralizációjára törekvő hg. METTERNICH Klemens Lothar Wenzel államkancellár (Koblenz, 1773. V. 15. – Bécs, 1859. VI. 11.) vetette fel a csendőrség felállításának a gondolatát. Ez a központosítási kezdeményezés azonban elakadt a HABSBERG-birodalom országainak eltérő helyzetén. Az elutasítások élén állt a Magyar Királyság, ahol a nemzeti ellenállás eszközeként tekintették a vármegyei autonómia védelmét a birodalmi homogenizációs törekvésekkel szemben.¹ 1848 elején ugyan a magyar főúri körök újból felvetették a csendőrség létrehozásának témáját, most már a Magyar Szent Korona alá tartozó területekre kiterjedően. A felsőtábla 60 000 forintot össze is gyűjtött erre a célra. A HABSBERG-birodalom politikai vezetése azonban nem szimpatizált olyan megoldással, amely nem a birodalom politikai centrumának a kompetenciájába helyezte az új szervezet irányítását. Végül is az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc vetett véget a kezdeményezésnek.²

A csendőrség magyarországi bevezetése előzményeinek vizsgálata mellett nem mellőzhető a csendőrség testülettípus lényegének a meghatározása sem ebben a tekintetben a legcélravezetőbb a magyar csendőrség szolgálati utasításainak a kezdő sorait kiindulási alapnak tekinteni. A Magyar Királyi Csendőrség általános szolgálati szabályzatai a testület meghatározásával kezdődtek, nevezetesen a csendőrség „...katonailag szervezett közbiztonsági őrtestület...” A katonailag szervezett fogalom azt jelentette, hogy a testület belső függelmi viszonyai katonaiak, a személyi állomány tagjai katonák, akik katonai rangot viselnek. A közbiztonsági őrtestület pedig a közbiztonság felett őrködő testületet jelentett. Ez a meghatározás egyben eldöntötte azt is, hogy mely tárcák felügyelete alá tartozott a Magyar Királyi Csendőrség. Mivel a testület személyi állománya katonának minősült a személyi ügyek a honvédelmi tárcához tartoztak. Napjaink egyik tévhit, hogy aki katona annak a haderőhöz kell tartoznia. Napjaink kusza helyzetének torz kinövése, hogy nem csak katonák viselhetnek katonai rangot. A testület szolgálati teendői és annak valamennyi nyúlványa – pénzügyi fedezet stb. – a belügyi tárca kompetenciáját képezte. A csendőrség szervezettípus lényegéhez tartozik továbbá, hogy szolgálatát döntően vidéken látja el. Diszlokációja széttagolt, kis létszámú és viszonylag sűrű elhelyezkedésű őrszervezet jellemzi. Személyi állományának döntő többsége közterületi szolgálatot lát el, a szolgálatellátás jellemzője pedig a bűnmegelőzés. A testületen belüli hatáskörelosztás decentralizált. Kis létszámú vezetési szintek jellemzik a testületet. A tiszti kar tevékenysége az irányítás és ellenőrzés továbbá kiképzés, a végrehajtó szolgálatban személyesen általában nem kapcsolódnak be. A testületet fennállása során a szigorú fegyelem és a kiváló eredményesség jellemezte, szinte a világ minden részén. Amely országokban csendőrség működött vagy működik ott általában a katonai rendőrség és a katasztrófavédelem teendőit, illetve a határőrizeti feladatköröket is ez a testület látta, illetve látja el.³

Csendőr szavunk a nyelvújítás eredménye, 1834-ben keletkezett. Szélesebb körben azonban csak a XIX. század utolsó harmadában terjedt el. A csendőr kifejezés helyett korábban többnyire a zsandár szót használták, amely francia eredetű ugyan, hazánkba azonban annak a német változata érkezett el a „Gendarmerie” kifejezéssel. Ez alakult át a magyar nyelvi környezetben zsandár szóhasználatra. Amikor azonban az 1870-es években előtérbe került a magyar zsandárság létrehozása, a zsandár kifejezés helyett a csendőr szóhasználatot létesítették előnyben, ezzel is kifejezésre juttatva, hogy nem a hajdani császári csendőrséget kívánják visszaállítani, hanem egy új magyar csendőr szervezetet szeretnének létrehozni.⁴

A csendőrség szervezettípus hazai rendvédelmi rendszerbe történő besorolásával Európa egyik legrégebb és legeredményesebb testülettípusával gyarapodott a magyar rendvédelem. A francia kutatók a szervezet eredetét a XIII. századig vezetik vissza. Kezdetben a haderő rendfenntartó szervezete volt, majd fokozatosan kiterjedt hatásköre – a lakosság kérésére – a hadműveleti területeken és a háborús

időszakokon túli térségekre, illetve időszakokra. A XVI. századra már a Francia Királyság teljes vidéki területeire kiterjedő hatáskörű rendvédelmi szervezetként működött. Nem csupán a katonák, hanem a polgári lakosság irányában is eljárhatott. A testületet 1778-ig Maréchausée-nek nevezték. Ekkor királyi rendeletben változtatták meg a szervezet elnevezését csendőrségre. 1789-ben a csendőrség ugyan feloszlatták, azonban később visszaállították. A napóleoni császárság vonzáskörébe tartozó országokban pedig mindenütt felállították a csendőrséget a francia államinta átvételének a részeként. Ezen országok közvetítésével terjedt el a szervezettípus a XIX. században Európában, majd szerte a világon. A szervezet ugyanis összeforrt a polgári állam kontinentális formájával. Egyben pedig olcsón és gyorsan kiváló és tartós közbiztonság létrehozására, illetve fenntartására volt alkalmas.

A HABSBURG-birodalomba Lombardián keresztül érkezett a csendőrség, mivel Itália északi része a napóleoni császárság vazallus állama volt. BONAPARTE Napóleon császár (Ajaccio, 1769. VIII. 15. – Szent Ilona-sziget, 1821. V. 5.) bukását követően Lombardia visszakertült a Habsburg-birodalomba, ahol – felismerve a szervezettípus előnyeit – nem szüntették meg. Ez a csendőr ezred vált a későbbiek során a neoabszolútizmus kori – a birodalom egészére kiterjedő – császári csendőrség megszervezésének alapjává.⁵

A magyar nemzet többsége által lakott területen tehát három ízben állítottak fel csendőrséget. Először 1849-ben, amely 1867-ig működött. A HABSBURG-csendőrség az 1848–1849-es forradalom- és szabadságharcot cári segédlettel leverő idegen elnyomó hatalom eszköze volt. A magyar állam korábbi rendvédelmi szervezeteinél kétség kívül sokkal nagyobb közbiztonságot teremtett. Az is tény azonban, hogy a magyar hazafiak üldözésében is jeleskedett. Ezt a szervezetet a kiegyezéskor a lakosság közutálata miatt sem lehetett átvenni. A politikai rendőri feladatokban való részvétele miatt a testület politikailag kompromittálódott. A magyar politikai erők a kiegyezés során nem kívántak olyan szervezetet átvenni, majd fenntartani, amely – mint a császári hatalom hírhedten hűséges támasza – az üldözésük és zaklatásuk kivitelezője volt.⁶

A Kárpát-medencében 1848–1867-ig működő császári csendőrség kétség kívül csendőrség volt ugyan, de a legkevésbé sem lehet magyar szervezetnek nevezni. Az 1848–1849-es magyar forradalmat és szabadságharcot felszámoló HABSBURG-hatalom ugyanis – a korábbi magyar szabadságharcok leverését követő helyzethez képest – merőben új viszonyt hozott létre a császári hatalom s az ország között. Nevezetesen a magyar államiságot megszüntette. A magyar Szent Korona alá tartozó területeket tartományokra osztotta, amelyeket az Osztrák Császárságba tagolt. Az ország lakosságát ugyan nem telepítették ki és a javait sem kobozták el, azonban a magyar kultúrát a magánszférába szorították. A magyar állam és a magyar nemzet megsemmisítésére törekvő hatalom rendvédelmi testülete volt a császári csendőrség, amely a HABSBURG-monarchia teljes területére kiterjedően tevékenykedett. A magyar állam megszüntetése, a magyar nemzet elnyomása elvi alapját az úgynevezett jogeljátszás (Verwirkungstheorie) elmélet képezte, amely hg. SCHWARZENBERG Félix (Krumau, 1800. X. 2. – Bécs, 1852. IV. 5.) nevéhez kapcsolható. A jogeljátszás elméletét DEÁK Ferenc (Söjtör, 1803. X. 17. – Budapest, 1847. I. 29.) cáfolta meg a kiegyezés előkészítése kapcsán.⁷ A császári csendőrséget tehát több okból sem lehet magyar szervezetnek tekinteni.

- A vizsgált időszakban nem létezett a magyar állam.

- A magyar államot felszámoló, a magyar nemzetet elnyomó idegen hatalom fegyveres testülete volt, amely közbiztonsági és politikai rendőri feladatokat egyaránt ellátott.

- A testület szolgálati nyelve, külsőségei, szellemisége egyaránt idegen volt a magyar hagyományoktól és kultúrától, valamint a nemzeti érdekektől.

Tény azonban, hogy csendőrség volt, mégpedig az első csendőrség típusú szervezet a Kárpát-medencében.

Tény az is, hogy nem szakmai okokból, hanem deklaráltan politikai megfontolások nyomán szüntették meg a testületet a kiegyezéskor.

A kiegyezési törvények – amelyek az Osztrák-Magyar Monarchia két társországnak az Osztrák Császárságnak és a Magyar Királyságnak a viszonya mellett, az uralkodói hatalom és az alkotmányosság helyét és szerepét is szabályozták – pontosan meghatározták a közös ügyek rendszerét és azok intézésének a módját.⁸ Az összes többi ügyet a két társország önállóan intézhette. Ez azonban nem zárta ki annak a lehetőségét, hogy a társországok egymásra tekintettel szabályozzák bizonyos ügyeiket. A kiegyezéskor a Magyar Királyságban a pénzügyőrséget például az osztrák minta alapján szervezték újjá jórészt a volt császári pénzügyőrség személyi állományának alkalmazásával. A magyar határőrizetet pedig a XIX–XX. század fordulóján az osztrák, illetve a bosznia-hercegovinai tapasztalatok figyelembe vételével szervezték újjá. A magyar politikai vezetés azonban politikai rendőri teendőik ellátásával

kompromittálódott szervezeteket nem kívánt átvenni, a személyi állományuk tagjait az újjá alakuló Magyar Királyság államapparátusában nem kívánta foglalkoztatni.⁹

A császári csendőrséget tehát a magyar vezetés nem kívánta átvenni. A rendőri szervezettípus nem kielégítő eredményességű tevékenysége azonban mégis oda vezetett, hogy TISZA Kálmán (Geszt, 1830. XII. 16. – Budapest, 1902. III. 23.) irányításával a magyar állam átvette a csendőrség intézményét. Bár kétségtelenül nem az osztrák csendőrséget hívta be az országba, hanem önálló magyar csendőrséget hozott létre, hasonlóan Európa más országaihoz. A XIX. század minden bizonnyal a csendőrség diadalszázadának tekinthető, hiszen Európa valamennyi országában felállították a nemzeti csendőr testületeket.¹⁰

A Magyar Királyi Csendőrség kiválóan ellátta feladatát. Működése nyomán a vidék közbiztonsága megszilárdult. A létrehozás és a háborús évek kivételével a szervezet 90 % körüli bünfelderítési mutatókat produkált. Ennek ellenére a törvény által létrehozott testületet a Tanácsköztársaság időszakában rendeleti úton számolták fel a polgári magyar állam többi szervezetéhez hasonlóan. Pedig a XIX. század utolsó negyedében nem egyszerű elhatározás nyomán került sor a magyar csendőrség létrehozására. Az első elképzelés az volt, hogy – napjaink terminológiájával élve – valamennyi önkormányzat önálló rendőrséget hozzon létre, hiszen a rendvédelem jogosultságai az önkormányzatokat és a kormányt illették meg. Nyilvánvalóvá vált azonban, hogy a falvak ereje a rend fenntartására nem elégséges. A régi vármegyei rendvédelmi rendszer pedig elavult. Kezdetben kormánybiztosokat küldtek ki a rend helyreállítás céljából. A különleges jogkörrel felruházott kormánybiztosok, drasztikus módszerekkel rendet teremtettek ugyan, amint azonban a tevékenységüket befejezték az anarchia viszszarendeződött. Ilyen előzmények nyomán döntött úgy TISZA Kálmán, hogy létrehozza a Magyar Királyi Csendőrséget.¹¹

A Tanácsköztársaság után a szervezetet romjaiból állították helyre, illetve szervezték újjá. A Magyar Királyi Csendőrség a két világháború között a dualizmuskorhoz hasonlóan ugyancsak kiváló bünfelderítési eredményeket ért el. 1945-ben az Ideiglenes Nemzeti Kormány – a Tanácsköztársasághoz hasonlóan – rendelettel szüntette meg a Magyar Királyi Csendőrséget. Az első két csendőrség felszólathoz hasonlóan politikai indokok alapján. 1945-ben az indoklást a magyar zsidóság deportálásának megvalósítása képezte. Tény, hogy a Magyar Királyi Csendőrség részt vett a magyar zsidóság deportálásának szégyenletes cselekedetében. Tény azonban az is, hogy ezen embertelen feladatban nem vett részt a testület teljes személyi állománya, illetve a magyar állam más szervezetei – mint például városokban a rendőrség – ugyancsak részese volt a zsidóság elhurcolásának. Ennek ellenére a Magyar Királyi Csendőrséget tették meg bűnbak szervezetnek, összesen a bűnösöket a büntelennel.¹²

Ennek érdekében olyan igazolási eljárási szabályokat alkalmaztak a testület tagjaival szemben, amelyek elve lehetetlenné tették a személyi állomány igazolását. Ezen szabályokat pedig kizárólag a csendőrséggel szemben alkalmazták. Csak azt a csendőrt lehetett igazolni, aki bizonyítani tudta, hogy az ellen az állam ellen harcolt fegyveresen, amelynek a rendjét kellett volna védenie. Aki ellenállói tevékenységét nem tudta bizonyítani nem lehetett igazoltnak tekinteni, ebből adódóan pedig nem vállalt állást a közszférában, a nyugdíjától pedig elesett. A nyugdíjat az 1939. után nyugdíjazott csendőrök özvegyeitől is elvonták, hacsak az özvegy be nem bizonyította – a csendőrök számára külön felállított „Különleges Igazoló Bizottságnál” –, hogy elhunyt férje aktív szolgálatteljesítése idején olyan súlyos fegyelmi vétséget, vagy bűncselekményt követett el, amely az elkövetés idején mindenképpen a testülettől történő eltávolítást vonta volna maga után.¹³

Nyilvánvaló tehát, hogy a magyar zsidóság deportálásának indoka csupán ürügy volt, mivel a deportálásban részt vevő valamennyi szervezetre ki kellett volna terjeszteni az eljárást, ami azonban nem történt meg. A cél tehát nem a bűnösök felderítése, hanem a testület kiiktatása volt. A magyarországi harcok során életben maradt és Magyarországon tartózkodó csendőrök közül 5 000 fő jelent meg a Különleges Igazoló Bizottság előtt, közülük 230 főt igazoltak.¹⁴

A drákói eljárás kidolgozóit minden bizonnyal nem az a cél vezérelte, hogy a zsidóság deportálásáért felelősöket felelősségre vonják. Amennyiben ugyanis ezt a célt tartották volna szem előtt, valószínűleg nem kerülte volna el a figyelmüket az a körülmény, hogy a zsidó menekülőket segítő csendőrök is áldozatul eshetnek ezen eljárásnak. Nevezetesen a XX. század elején a történelmi Magyarország Romániával közös határán szolgálatot teljesítő csendőrök tűzharcban verték vissza a pogromok elől menekülő zsidókat üldöző csoportokat. A csendőrök parancsba kapták, hogy a menekülőket át kell engedni az államhatáron az ország területére függetlenül attól, hogy vannak-e irataik és azok milyenek. Az üldözőket pedig, ha kell fegyverhasználat nélkül vissza kell vetni a határ túloldalára. A csendőrök parancs szerint jártak el, a menekülőket pedig vonatra ültették és a budapesti zsidó közösséget értesítették az érkezésükről, akik a menekültek további sorsát intézték.¹⁵ Mivel a Magyar Királyság

fegyveres szervezetinél a szolgálati idő egyöntetűen 35 év volt, az 1905-ben szolgálatba lépő csendőr 1940-ben mehetett nyugdíjba. Ebből fakadóan pedig rá is vonatkozott az 1939. után nyugdíjazottak nyugellátásának megvonása, hacsak be nem bizonyította, hogy nyugdíjas csendőrként fegyveresen harcolt a magyar állam ellen.

Amennyiben tehát nem a zsidóság deportálása volt a testület megszüntetésének valódi oka, akkor vajon mi lehetett? Az ok a hatalom megragadásában kereshető. A kommunista párt „szalámi taktikájába” kitűnően beleillett a csendőrség kiiktatása a magyar állam szervezetéből. Köztudomású volt, hogy a csendőrség a polgári magyar állam elkötelezett híve, egyben pedig az ország legerősebb és legszínvonalasabb rendvédelmi testülete. Kiiktatásával jelentős mértékben gyengült a polgári oldal, egyben pedig erősödött a kommunista párt, mivel a csendőrség hatáskörét a rendőrség vehette át, amelyet fel lehetett tölteni kommunista szimpatizáns személyekkel. Ezáltal a kommunista párt befolyása alá vonhatta a magyar rendvédelemben döntő szerephez jutó rendőrséget.

Ez a taktika hasonlított a honvédelem terén alkalmazotthoz. A vesztes háború következményeit viselő honvédség reorganizálásával késlekedtek. A határőrséget azonban kivonták a honvédelmi tárca befolyása alól. Élére – a SZEB segítségével – a kommunista párt emberét PÁLFFY Györgyöt (Temesvár, 1909 – Budapest, 1949. X. 24) helyezték. Az új parancsnok irányításával a honvédséget túlszárnyaló szervezetté fejlesztették a határőrséget, amelynek a személyi állományát ugyancsak baloldali szimpatizánsokkal töltötték fel. Így módon a magyar állam honvédelmének és rendvédelmének a két legerősebb szervezetét a kommunista párt befolyása alá vonták. Ebben a folyamatban a Magyar Királyi Csendőrség számára a kommunista párt befolyása alá vonható testületek körében nem juthatott hely.

A csendőrség osztrák és magyar szervezetét tehát összesen három alkalommal szüntették meg a magyar kultúrkörben. Először a császári csendőrséget számolták fel 1867-ben, majd a Magyar Királyi Csendőrséget 1919-ben és 1945-ben. Mindhárom alkalommal nem a csendőrség szervezete, hanem a magyar állam volt a tét. A politikai hatalmat megragadók olyan államot akartak, amelyből hiányzik a korábbi hatalom egyik legeredményesebben működő szervezete a csendőrség. A dualizmus és a két világháború közötti időszakban azonban a testületet reorganizálták, mivel a polgári magyar állam felszámolása nem volt cél. 1881-ben a csendőrségi testület típus magyar változatát hozták létre, amelyet 1919 őszével kezdődően több éves munkával újjászerveztek. Amikor azonban a polgári magyar állam megsemmisítése volt a cél a magyar csendőrség újjászervezésére értelemszerűen nem kerülhetett sor.

A harmadik évezred elején a történelem-tudomány a korabeli politikai érdekek és érzelmek nélkül képes volt feltárni és értékelni a csendőrség történetét. A köztudatban azonban tovább élnek a testülettel kapcsolatos pozitív és negatív előítéletek. Jogi tekintetben ugyan a csendőrségre vonatkozó külön jogszabály nem jelent meg, azonban a Minisztertanács 1987-ben hatálytalanította mindazon korábbi rendeleteket, amelyek az 1987. évi rendelet mellékletében nem szerepeltek. Mivel az 1690/1945. ME. r. ezen jegyzékben nem szerepelt a Magyar Királyi Csendőrség feloszlását és kollektív bűnösségét kimondó rendeletet a GRÓSZ Károly (Miskolc, 1930. VIII. 1. – Gödöllő, 1996. I. 7.) által vezetett Minisztertanács eltörölte.¹⁶

1990-ben kormányrendelet foglalkozott az 1945 és 1963 között törvénysértő módon elítéltek nyugdíjcsökkentésének megszüntetésével.¹⁷

1991-ben alkotmánybíróági határozat nyilvánította alkotmányellenessé a Magyar Királyi Csendőrségről szóló 1945. évi miniszterelnöki rendeletet.¹⁸

1991-ben kormányrendelet enyhítette a volt közszolgálati alkalmazottakat, köztük az egykori csendőröket érintő nyugdíjjogi hátrányokat.¹⁹

1992-ben pedig törvény foglalkozott az életüktől és szabadságuktól politikai okok miatt megfosztottak kárpótlásával.²⁰

A rehabilitáció természetesen nem vonatkozik azokra a csendőrökre, akik valóban elkövettek valamilyen bűncselekményt. Azért azonban, mert valaki a Magyar Királyi Csendőrség tagja volt senkit sem érhet ma már joghátrány a Magyar Köztársaságban.

A rehabilitáció azonban felemás módon sikerült, mivel nem vitte végig a testületet feloszlató és alkotmányellenesnek minősített rendelet következményeként keletkezett ítéletek hatálytalanítását. Az úgynevezett ki-kít győz le, majd a pártállami viszonyok között – nyilvánvalóan politikai prekonceptiók alapján született – jogsértő ítéletek felülvizsgálatához olyan követelményeket támaszt, mintha ezen ítéletek jogállami körülmények között születtek volna. Az érintettek szinte kivétel nélkül meghaltak, még a nyugati emigrációban hosszabb életkort megéltek is. A rehabilitációért ma már a leszármazottak küzdenek.

A Magyarországon élő csendőrökkel kapcsolatos események azonban nem fejeződtek be a második világháború lezárásához fűződő jogi aktussal. Az 1956-os forradalom pártállami megítéléséből fa-

kadóan a pártállam hivatalos ideológiája az volt, hogy – korabeli terminológiával élve – az ellenforradalmat a volt uralkodó osztály és csatlósai idézték elő. Újra elővették a csendőröket, bár a pártállam állambiztonsági szervezeteinek látóköréből sohasem kerültek ki. Azokról a csendőrökről ugyanis, akiket nem igazoltak, külön lista készült. A listán szereplőket pedig folyamatosan figyelemmel kísérték, gondoskodtak arról, hogy a lehető legkedvezőtlenebb munkaköröket tölthessék csak be, az állambiztonsági szervezetek keresték az alkalmat arra, hogy bíróság elé állíthassák őket. 1956 után újra elővették a csendőröket. 1959-ben a magyar állambiztonsági szervezetek 148 csendőr elleni büntető-eljárásra láttak esélyt. Összességében 1945 és 1961 között a Magyar Királyi Csendőrség személyi állományából 33 főt végeztek ki. A budapesti népbíróság ítélete alapján 7 főt, a katonai bíróságok ítélete alapján pedig 26 főt.

Ezekkel az ítéletekkel az utókornak nem azért vannak fenntartásai, mert bűncselekményeket elkövető személyeket magyar bíróságok elítéltek. Az ítéleteket a kutatók többnyire azért tekintik aggályosnak, mert jelentős részük olyan jogszabályok alapján született, amelyeket később hatálytalanítottak, illetve a korabeli hatályos jogszabályokkal sem állt az ítéletek egy része összhangban. E téren azonban még nem lehet egyértelműen állást foglalni mivel még nem valósult meg valamennyi eljárás feltárása.²¹

A magyar nemzet történelmében a csendőrség intézménye összekapcsolódott a polgári állam létével. Függetlenül attól, hogy az állam központosított, vagy kevésbé centralizált formában működött, illetve a diktatórikus, vagy demokratikus berendezkedés jellemezte, mint a neoabszolutizmus, továbbá a dualizmus időszakában, a csendőrség a rendvédelmi rendszer részét képezte, a testület a rendvédelem meghatározó eleme volt.²²

Működési területe kiterjedt – a törvényhatósági jogú városok kivételével – az ország területének és lakosságának döntő többségére, illetve – amennyibe azt a törvényhatósági jogú város igényelte – működési területét részben vagy egészében ezen települések hatósági területére is kiterjeszthette.²³

A testület létszáma a dualizmus időszakában – a horvát csendőrségtől eltekintve, és az osztrák-magyar közös felügyelet alatt álló Bosznia-hercegovinában működő csendőrséget figyelmen kívül hagyva – 12 000 fő volt. Ebben az időben az ország területe megközelítőleg 283 000 km²-t foglalt magába, a lakosság száma pedig mintegy 20 000 000 főt tett ki. A testület létszáma a trianoni határok között is 12 000 fő maradt. A terület visszacsatolások és a háborús körülmények miatt ezt a létszámot ugyan 20 000 – 22 000 főre emelték, azonban ebbe a létszámba beletartoztak a sorozott személyi állományt is alkalmazó csendőr zászlóaljok. Ezen zászlóaljakat pedig a várható partizán-tevékenység elleni eredményes karhatalmi fellépés eszközünek szánták.²⁴

A megalakulás és az első világháború éveit leszámítva – amikor a frontszolgálatra behívott csendőrök helyére, a frontszolgálat ellátására többé-kevésbé alkalmatlan és a rend védelmében járatlan póttartalékosokat vezényeltek a testülethez – a Magyar Királyi Csendőrség 90 % körüli bűnfelderítési mutatókat ért el.²⁵

A testületen belüli függelmi viszonyok katonaiak voltak. A szervezet tagjai személyükben katonának minősültek, ezért a honvédelmi tárca felügyelete alá is tartoztak. A csendőröket a katonákra általában vonatkozó jogszabályok és kötelezettségek illették meg. A csendőr legénység a honvéd altiszti kar jellegével bírt. A csendőrség személyi állománya katonai rendfokozatot viselt, katonai képzettséggel is rendelkezett a csendőri felkészültsége mellett. A testület eredményes működését szakszemélyzet foglalkoztatása segítette elő, mint például gazdászok, orvosok stb.²⁶

A testületet a felfegyverzettsége és felszereltsége kizárólag rendvédelmi feladatok ellátására tette alkalmassá. E tevékenységi körbe tartozott a karhatalmi és a katonai rendőri teendők ellátása a tábori csendőri szolgálat által.²⁷

A testület egyvonalas, de több szintes formában működött, bár a szervezet a szolgálati ágak kiépülésével fokozatosan differenciálódott (vízi, vasúti, légi, közúti csendőrség, nyomozó parancsnokság stb.).²⁸

A diszlokáció széttagolt volt. 6–20 fő közötti őrsökön teljesített szolgálatot a személyi állomány mintegy 90 %-a. A szakasz-, szárny-, és kerületparancsnokságok, valamint a csendőrfelügyelőség rendkívül kis létszámmal működtek. A parancsnokságok tevékenységét egy-egy kis létszámú őrs biztosította. A parancsnokságokat városokba telepítették, lehetőleg több egymás feletti parancsnokságot egy helyre. A testület személyi ügyeit a honvédelmi tárca, az összes többi ügyeit pedig a belügyi tárca egy-egy osztálya intézte. Kerületenként úgynevezett pótszárnyat is működtettek, amely a szolgálati feladatok eredményes ellátását közvetlenül elősegítő teendőket végezte. Ide tartoztak a gazdászok, a személyügy, a képzés stb.²⁹

A testületen belül szigorú katonás rend és fegyelem uralkodott. A személyi állomány tevékenységét és magatartását részletekbe menő aprólékos és egyértelmű elvárások szabályozták. A szabályozások tartalma a törvényes renddel összhangban állt. A csendőrökre ugyanazok a jogszabályok vonatkoztak, mint a rendvédelem egészére. A csendőrségi jogsértésekre vonatkozó legendáriumok döntően a preconcepció történelemértelmezés következményei. A csendőrség személyi állományának tagjai jóval mérsékeltebb arányban követtek le jogsértéseket, mint a társ rendvédelmi testületek azonos létszámú tagjai. Igaz azonban, hogy a csendőrség ezeket a jogsértéseket szigorúbban bírálta el mint a társ rendvédelmi testületek.³⁰

Az eredményes és részrehajlás nélküli szolgálatellátás kivívta a lakosság körében a csendőrség és tagjai tiszteletét. Ugyanakkor a bűncselekményt elkövetők szinte biztosak lehettek abban, hogy a csendőrség viszonylag rövid időn belül a nyomukra bukkan. A bűncselekmények rendkívül magas felderítési aránya pedig nem hagyott kétséget afelől, hogy a bűncselekményt elkövető nem marad büntetlenül.³¹

A Magyar Királyi Csendőrség a dualizmus és a két világháború időszakban is végrehajtó szervezet volt a fogalom azon értelmében, hogy a testület önálló büntetőjogi jogszabályokkal nem rendelkezett. Szolgálatát az önkormányzatok, illetve a bíróságok és az ügyészség felszólítása alapján végezte. Az önkormányzatokat illette meg a rend fenntartásának jogosultsága. E jogosultságuk eredményes megvalósítása érdekében hozhattak létre rendvédelmi testületeket. Mivel azonban bebizonyosodott, hogy a falvak erőforrásai nem elégségesek az eredményesen működő rendvédelmi testületek létrehozására, ezért a települések a központi államhatalom által létrehozott rendvédelmi testületet kérték fel a rend fenntartására irányuló teendők ellátására. A korabeli jogi szabályozás a rend védelme részterületeinek szabályait nem a testületi törvények keretében állapította meg, hanem önálló törvények formájában, amelyek egyformán vonatkoztak valamennyi önkormányzatra, illetve az önkormányzatok, vagy a központi államhatalom által létrehozott rendvédelmi testületre. A Magyar Királyi Csendőrség természetesen önállóan is felléphetett a bűnözőkkel szemben, ha szolgálatellátása során tapasztalt bűncselekményt.³²

A testületen belül élesen elváltak egymástól a vezetői és a végrehajtói munkakörök. A csendőr tisztek – a csendőr legénységgel ellentétben – az állampolgárokkal, mint hatósági személyek nem kerülhettek kapcsolatba. Feladatukat a szervezés, irányítás, oktatás, ellenőrzés alkotta. A csendőri szolgálat valamennyi szinten nehéz volt, csak más módon. A legénység szolgálati ideje általában 12–16 órát tett ki, kisebb pihenőkkel megszakítva.³³

A csendőrségi szolgálat lényegét a megelőzés alkotta. Ez nem azt jelentette, hogy a szervezetben bűnmegelőzési egységeket hoztak létre. Ezeket a kortársak minden bizonnyal nevelésnek tartották volna, hiszen a szervezet egésze működött bűnmegelőző jelleggel. Mivel a csendőrségi struktúra alapelve az őrs volt, már az őrsök helyének kijelölése során figyelembe vették a leendő járőrtevékenység számára kedvező elhelyezkedést. Az őrsök diszlokációjának kialakítása során figyelembe vették a domborzati viszonyokat, a terep fedettségét, a közlekedési hálózat jellegét, a lakosság sűrűségét és összetételét, a bűnügyi fertőzöttséget, a védelemre érdemes műtárgyakat és egyéb értékeket stb. Ebből fakadóan általában 3–6 falura terjedt ki egy-egy csendőr őrs működési területe. Az őrs személyi állományának folyamatosan portyáznia kellett a rájuk bízott területen. Természetesen a bűnelkövetések valószínűsíthető helyszíneit és a bűnözőket kiemelt figyelemmel kísérték. Soha nem lehetett tudni, hogy hol és mikor bukkan fel csendőr járőr.³⁴

Jegyzetek:

¹ KAISER: 12. p.

² PRESZLY: 18–19. p.

³ SZAKÁLY: A Magyar Királyi Csendőrség az első központosított magyar közbiztonsági őrtestület.

⁴ REKTOR: 14. p.

⁵ ÖRY

⁶ REKTOR: 49–67. p.

⁷ DEÁK Ferenc: 170–171. p. ; ZACHAR

⁸ A közös érdekeltsgű viszonyok – illetve az osztrák kiegyezési törvény terminológiája szerint a közös ügyek – közé tartoztak a:

- hadügy, külügy és a finanszírozásukra szolgáló pénzügy (Ezeket „pragmatikus ügyeknek” is nevezték, mivel a Pragmatica Sanctio-ból származtak);

- hitelügy;

- vám- és kereskedelmi szövetség, gazdasági szerződések külállamokkal, közvetett adózás, vasút, hajózás, posta, pénzrendszer és jegybank. (Ezen ügyekben fennállt a két társország önálló intézkedésének a joga, ha az egyezkedés meghiúsult. Ezt az ügycsoportot nevezték a későbbiek során „nem közös de egyetértőleg intézendő ügyeknek” amelyet a hitelüggyel kiegészítve „dualisztikus ügyeknek” is nevezték.)

1867/XII. tc. ; 1867. Nr. 146.

⁹ - DEÁK Ágnes: Államrendőrség és besúgóhálózat Magyarországon egy rendszerváltás fordulatos hónapjaiban 1860-1861.

- EADEM: Egy régi politikai rendszerváltás és az államrendőrség.

¹⁰ REKTOR: op. cit. 30–43. p.

¹¹ CSAPÓ: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1914.* 20–51. p.

¹² KAISER: *A Magyar Királyi Csendőrség története a két világháború között.* 133-137. p.

¹³ „A bizottság »igazolást« hoz, ha a volt csendőrségi személy bebizonyítja, hogy:

a, a német ellenes ellenállási mozgalomban személyesen és hatékonyan részt vett, vagy

b, az ország felszabadulása előtt működött magyar kormányok törvényeivel, rendeleteivel, intézkedéseivel és utasításaival tevőlegesen, vagy szolgálati mulasztásokkal szembe fordult, vagy

c, bár szolgálatát ellátta, tényleges segítséget nyújtott a demokratikus szervezkedéseknek, vagy azokban részt vevő egyéneknek.”

1690/1945. ME. r.

¹⁴ MK II. évf. (1946) 192. sz.

¹⁵ PARÁDI József: *A határszéli csendőrség 1891-1914.*

¹⁶ 86/1987. MT. r.

¹⁷ 93/1990. Korm. r.

¹⁸ 44/1991. ABH

¹⁹ 112/1991. Korm. r.

²⁰ 1992/XXXII. tc.

²¹ KOVÁCS: Csendőrsors Magyarországon 1945 után.

²² HESZTERA ; PRESZLY ; REKTOR: op. cit.

²³ 1881/III. tc. ; 1882/X. tc.

²⁴ PARÁDI József: *A Magyar Királyi Csendőrség szervezete és működése 1881-1914.* ; PARÁDI József: *A Magyar Királyi Csendőrség szervezete.*

²⁵ SZAKÁLY: Adatok és dokumentumok a Magyar Királyi Csendőrség történetének tanulmányozásához.

²⁶ PARÁDI József: A polgári magyar állam első központosított közbiztonsági szervezete a Magyar Királyi Csendőrség.

²⁷ SZAKÁLY: A Horthy-hadsereg tábori csendőrségének megszervezése és alkalmazása a második világháború időszakában 1938-1944. ; Idem: *Az Osztrák-Magyar Monarchia hadseregének tábori csendőrsége.* ; Idem: *A magyar tábori csendőrség története 1938-1945.*

²⁸ FORRÓ: A csendőrség története.

²⁹ KAISER: A Magyar Királyi Csendőrség az alapítástól a felbomlásig 1881-1919.

³⁰ CSAPÓ: A csendőri szolgálat.

³¹ FORRÓ: A csendőr kerület rendvédelmi tevékenységének értékelése.

³² SZIKINGER: A rendvédelmi jog szabályozása a dualizmus korában. ; MEZEY: Rendvédelmi jog a két világháború között.

³³ KAISER: Csendőrség a Horthy-korban 1919-1945.

³⁴ Idem: *Élet a csendőr őrsön.*

Jegyzetekben alkalmazott rövidítések:

MONOGRÁFIÁK

CSAPÓ: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1914.* — CSAPÓ Csaba: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1914.* Pécs, 1999, Pro Pannónia Kiadói Alapítvány, /Pannónia Könyvek./

DEÁK Ferenc

— DEÁK Ferenc: *Adalékok a magyar közjoghoz.* Pest, 1985, s.n.

KAISER: *A Magyar Királyi Csendőrség története a két világháború között.*

— KAISER Ferenc: *A Magyar Királyi Csendőrség története a két világháború között.* Pécs, 2002, Pro Pannónia Kiadói Alapítvány, /Pannónia Könyvek./

PARÁDI József: *A határszéli csendőrség 1891-1914.*

— PARÁDI József: *A határszéli csendőrség 1891-1914.* Budapest, 1984, Határőrség.

PRESZLY

— PRESZLY Lóránd: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1918.* Budapest 1920, Honvédelmi Sajtóvállalat.

REKTOR

— REKTOR Béla: *A Magyar Királyi Csendőrség oknyomozó története.* Cleveland, OHIO, USA, 1980, Árpád Kiadó.

SZAKÁLY Sándor: *A magyar tábori csendőrség története 1938-1945.*

— Szakály Sándor: *A magyar tábori csendőrség története 1938-1945.* Budapest, 2000, Ister.

ZACHAR

— ZACHAR József: *Az osztrák-német liberális Alkotmány párt és a politikai hatalom 1861-1881.* Budapest, 1981, Kossuth.

TANULMÁNYOK

CSAPÓ: A csendőri szolgálat.

— CSAPÓ Csaba: A csendőri szolgálat. *Rubicon*, XX. évf. (2010) 202. sz. 11-13. p.

DEÁK Ágnes: Államrendőrség és besúgóhálózat Magyarországon egy rendszerváltás fordulatos hónapjaiban 1860-1861.

— DEÁK Ágnes: Államrendőrség és besúgóhálózat Magyarországon egy rendszerváltás fordulatos hónapjaiban 1860-1861. *Századok*, CXL. évf. (2006) 6. sz. 1551–1574. p.

DEÁK Ágnes: Egy régi politikai rendszerváltás és az államrendőrség.

— DEÁK Ágnes: Egy régi politikai rendszerváltás és az államrendőrség. *Történelmi Szemle*, L. évf. (2007) 3. sz. 351–372. p.

FORRÓ: A csendőrség története.

— FORRÓ János: A csendőrség története. A csendőr őrs. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, III. évf. (1993) 4. sz. 132–151. p. A tanulmány korábbi változata 1992. szeptember 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „*A dualista Magyarországi rendvédelme.*” című IV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

- FORRÓ: A csendőr kerület rendvédelmi tevékenységének értékelése. — FORRÓ: A csendőr kerület rendvédelmi tevékenységének értékelése. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, VII. évf. (1997) 8. sz. 41–45. p. A tanulmány korábbi változata 1996. október 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „A napóleoni közbiztonsági őrtestület útja Párizstól – Itálián és Ausztrián keresztül – Budapestig.” című VIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- HESZTERA — HESZTERA Franz: Die Kommandostrukturen der Gendarmerie von 1850 bis 1993. [A csendőrség parancsnoklási rendszere 1850-től 1993-ig.] *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, IV. évf. (1994) 5. sz. 18–27. p. A tanulmány korábbi változata 1993. szeptember 21-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „Háboró, forradalom, trianon.” című V. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- KAISER: A Magyar Királyi Csendőrség az alapítástól a felbomlásig 1881-1919. — KAISER Ferenc: A Magyar Királyi Csendőrség az alapítástól a felbomlásig 1881-1919. *Rubicon*, XX. évf. (2010) 202. sz. 4–10. p.
- KAISER: Csendőrség a Horthy-korban 1919-1945. — KAISER Ferenc: Csendőrség a Horthy-korban 1919-1945. *Rubicon*, XX. évf. (2010) 202. sz. 14–25. p.
- KAISER: Élet a csendőr őrsön. — KAISER Ferenc: Élet a csendőr őrsön. *Rubicon*, XX. évf. (2010) 202. sz. 32–42. p.
- KOVÁCS: Csendőrsors Magyarországon 1945 után. — KOVÁCS Zoltán András: Csendőrsors Magyarországon 1945 után. In OKVÁTH Imre (szerk.): *Katonai perek a kommunista diktatúra időszakában 1945–1958*. Budapest, 2001. Történelmi Hivatal. 103–140. p.
- ŐRY — ŐRY Károly: A Maréchausée-tól a Gendarmerie Natinale-ig. A francia csendőrség történeti előzményei. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, VII. évf. (1997) 8. sz. 75–77. p. A tanulmány korábbi változata 1996. október 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „A napóleoni közbiztonsági őrtestület útja Párizstól – Itálián és Ausztrián keresztül – Budapestig.” című VIII. Konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI József: A polgári magyar állam első központosított közbiztonsági szervezete a Magyar Királyi Csendőrség. — PARÁDI József: A polgári magyar állam első központosított közbiztonsági szervezete a Magyar Királyi Csendőrség. *Belügyi Szemle*, XXXVII. évf. (1989) 2. sz. 35–40. p.
- PARÁDI József: A Magyar Királyi Csendőrség szervezete és működése 1881-1914. — PARÁDI József: La Gendarmerie hongroise: naissance et fonctionnement 1881-1914. [A Magyar Királyi Csendőrség szervezete és működése 1881-1914.] *Revue de la gendarmerie nationale*. (2002) 205. sz. 109–114. p.
- PARÁDI József: A Magyar Királyi Csendőrség szervezete. — PARÁDI József: A Magyar Királyi Csendőrség szervezete. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, XX. évf. (2010) 24. sz. 100-104. p. A tanulmány korábbi változata 2009. december 3-án Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „Csendőrség Ausztria-Magyarországon, illetve Ausztriában és Magyarországon 1849-2005.” című XXIV. Konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- SZAKÁLY: A Horthy-hadsereg tábori csendőrségének megszervezése és alkalmazása a második világháború időszakában 1938-1944. — SZAKÁLY Sándor: A Horthy-hadsereg tábori csendőrségének megszervezése és alkalmazása a második világháború időszakában 1938-1944. *Hadtörténelmi Közlemények*, XCIV. évf. (1981) 3. sz.
- SZAKÁLY: Az Osztrák-Magyar Monarchia hadseregének tábori csendőrsége. — SZAKÁLY Sándor: Az Osztrák-Magyar Monarchia hadseregének tábori csendőrsége. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, IV. évf. (1994) 5. sz. 55–58. p. A tanulmány korábbi változata 1993. szeptember 21-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „Háboró, forradalom, trianon.” című V. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- SZAKÁLY: Adatok és dokumentumok a Magyar Királyi Csendőrség történetének tanulmányozásához. — SZAKÁLY Sándor: Adatok és dokumentumok a Magyar Királyi Csendőrség történetének tanulmányozásához. *Rubicon*, XX. évf. (2010) 202. sz. Onlineplusz. Web: www.rubicon.hu
- SZIKINGER: A rendvédelmi jog szabályozása a dualizmus korában. — SZIKINGER István: A rendvédelmi jog szabályozása a dualizmus korában. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, III. évf. (1993) 4. sz. 187–198. p. A tanulmány korábbi változata 1992. szeptember 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „A dualista Magyarország rendvédelme” című IV. konferenciáján. A publikált ta-

nulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

JOGSZABÁLYOK

- 1867/XII. tc. — 1867/XII. tc. a Magyar Korona országai és az Ő Felsége uralkodása alatt álló többi ország között fennforgó közös érdekű viszonyokról és ezek elintézésének módjáról.
1867. Nr. 146. — Reichsgesetzblatt
- 1881/III. tc. — 1881/III. tc. a közbiztonsági szolgálat szervezéséről
- 1882/X. tc. — 1882/X. tc. a Magyar Királyi Csendőrség által a törvényhatósági joggal felruházott városok kül- és belterületein való teljesítendőkről.
- 1992/XXXII. tc. — az életüktől és szabadságuktól politikai okból jogtalanul megfosztottak kárpótlásáról
- 1690/1945. ME. r. — 1690/1945. ME. r.
- 86/1987. MT. r. — 86/1987. MT. r. az 1960 előtt kibocsátott kormány szintű jogszabályok rendezéséről
- 93/1990. Korm. r. — 93/1990. Korm. r. az 1945 és 1963 között törvénysértő módon elítéltek, az 1956-os forradalommal és szabadságharccal összefüggésben elítéltek, valamint a korábbi nyugdíjsökkentés megszüntetéséről, továbbá az egyes személyes szabadságot korlátozó intézkedések hatálya alatt állt személyek társadalombiztosítási és munkajogi helyzetének rendezéséről
- 44/1991. ABH. — 44/1991. ABH. a csendőrség feloszlásáról és az államrendőrség megszervezéséről szóló 1690/1945. M.E. rendelet, illetve a társadalombiztosításról szóló 1975. évi II. törvény végrehajtásáról szóló 17/1975. (VI. 14.) MT rendelet alkotmányellenességéről
- MK* — *Magyar Közlöny*, II. évf. (1946) 192. sz.

SOM Krisztián

Rendvédelem-történet a numizmatikában

A Föld számos állama – szerencsére köztük Magyarország is – a forgalmi érmesorok egy-egy címletének emlékváltozatát is bocsátották és bocsátják ki jeles események alkalmából. Forgalmi emlékérme alatt értjük azon érmekibocsátást, amely általában csak egy adott évben kerül kiadásra, egy-egy alkalomhoz kötődően, és amely gyakorlatilag is része – főként darabszáma okán – a készpénzforgalomnak. A közelmúltra visszaemlékezve a Magyar Nemzeti Bank legutóbb 2006-ban az 50 forintos címlet forgalmi emlékváltozatát adta ki az 1956-os forradalom emlékére, mely később jeles nemzetközi díjat is nyert¹. Sajnos az elmúlt években ilyen érmék forgalomba hozatala lekerült a Magyar Nemzeti Bank emlékpénz-kibocsátási éves programjáról.

Kevés ország veret forgalmi emlékérmeiket, s közülük is csak igen ritkán bocsátottak ki a rendvédelemhez – így a rendvédelem-történethez – kapcsolódó évfordulók alkalmából. Természetesen az ilyen alkalmakon túl szükséges, hogy a kibocsátó államok rendvédelmi hatóságai a társadalom széles körében köztiszteletnek örvendjenek, s szívesen vegye a lakosság (és nem csak a gyűjtők) egy-egy ilyen érme felbukkanását. Az alábbiakban – a teljesség igénye nélkül – igyekszem ismertetni hét, a rendvédelem-történethez kapcsolódó forgalmi emlékérme kibocsátás alkalmának rövid történetét és az érmék leírását.

Németország

A Német Szövetségi Köztársaságban és a Német Demokratikus Köztársaságban régi hagyomány volt a forgalmi emlékérme kibocsátása, azonban csak az előbbiben vertek rendvédelem-történethez – igaz közvetve – kapcsolódó forgalmi emlékérmet. Az alkalom a Német Vámszövetség („Zollverein”) megalakulásának évfordulója volt.

Poroszország kezdeményezéséhez csatlakozva közép- és dél-német államok 1834. január 1-jén alapították a Német Vámszövetséget, melyhez lassan csatlakoztak a Német Szövetség („Deutscher Bund”²) államai, az utolsók között 1842-ben Luxemburg, majd 1851-ben a Hannoveri Királyság³, végül 1852-ben Oldenburg⁴, Mecklenburg-Schwerin, Mecklenburg-Strelitz, Lauenburg, Holstein és Ausztria mindvégig kívül maradt⁵. E vámszövetség értelmében egységesítették a vámtarifákat a külállamok felé, valamint teljes vámmentességet és szabadságot kapott a tagállamok közötti kereskedelem. A Német Szövetség 1866-ban felbomlott, s az északi államokból létrejött, Poroszország vezetésével Észak-Német Szövetség, így az eredeti Német Vámszövetség módosult, majd 1871-ben a császári Német Birodalom („Deutsches Reich”) létrejöttével okát veszítette, megszűnt⁶. A Német Vámszövetség – mint az első egységesített német vámterület – a német államok vámőrségei feladatának átszervezése okán kapcsolódik a rendvédelem-történethez.

A Német Vámszövetség létrejöttének 150. évfordulóján, 1984-ben adták ki a Német Szövetségi Köztársaságban – a nikkeltől vert, réz-nikkellel bevont – 5 márka címletű forgalmi emlékérmet, mely előoldalán a Német Szövetségi Köztársaság címersasának stilizált képe látható az évszámmal, az értékjelző számmal és az állam és pénznem megnevezésével a köriratban. Hátoldalának képe egy postakocsit ábrázol, amint egy fasor mentén, felnyitott vámsorompó alatt halad át; köriratának szövege: „1834 GRUNDUNGSTAG DES DEUTSCHEN ZOLLVEREINS”. E címletet 8,35 millió példányban verte a német pénzverde.⁷

Olaszország

Az Olasz Köztársaságban már régi hagyomány a forgalmi emlékérme kibocsátása, melyhez többnyire a 100 és 200, ritkábban az 500 és 1000 lira címleteket vették alapul. A rendvédelem-történethez kapcsolódóan négy ízben is bocsátottak ki érmét.

Olaszországban számos hatóság lát el napjainkban is rendvédelmi tevékenységet. A rendőri tevékenységet a Polizia di Stato (Államrendőrség; összefoglaló megnevezése az állami rendőrhatalóságoknak), a Polizia Municipale vagy Polizia Locale (önkormányzati rendőrség) lát el, ezek mellett a Carabinieri (Csendőrség) lát el főként közbiztonsági feladatokat; szakosodott rendvédelmi hatóság többek között a Guardia di Finanza (Pénzügyőrség). Továbbiakban számos más hatóság is rendvédelmi szervként működik Itáliában egy-egy szakterületen, többek között a Guardia Costiera (Parti Őrség) és a Vigili del Fuoco (Tűzoltóság) is.

E rendvédelmi hatóságok közül a Carabinieri-hez (Csendőrség), a Guardia di Finanza-hoz (Pénzügyőrség) és a Polizia di Stato-hoz (Államrendőrség) kapcsolódik egy-egy forgalmi emlékérme kibocsátás.

Az olasz csendőrséget (hivatalos megnevezése: Arma dei Carabinieri, általánosan a Carabinieri rövidített változatot alkalmazzák) I. Viktor Emánuel szárd-piemonti király 1814. július 13-án kelt királyi körrendelettel alapította Torino városában⁸. Feladata és így alárendeltsége kettős. Részt vesz Olaszország katonai védelmében (ezért szervezeti ügyekben a Védelmi Minisztérium alá tartozik) és részt vesz a közrend és közbiztonság fenntartásában (szolgálati ügyekben a Belügyminisztériumhoz tartozik). Általános rendvédelmi feladatain túl néhány ügyben nyomozati jogkörrel is bír a szervezet.⁹

A Csendőrség felállításának 180. évfordulóján, 1994-ben adták ki – a réz–alumínium–nikkel ötvözetből vert – 200 lira címletű forgalmi emlékérmét, mely előoldala az általános forgalmi címletével azonos: jobbra néző, Itáliát jelképező női fej körül a „REPVBBLICA ITALIANA •” felirat olvasható. Hátoldalának ábrája a Csendőrség jelképe: az „RI” rövidítéssel ellátott gránátból előtörő lángnyelvek, mely alá a jelmonddal ellátott díszszalag látható, a kettő között az „CLXXX”-as évszám látható; a körirat szövege: „ARMA DEI CARABINIERI ☼ 1814 ★ L. 200 ★ 1994 ☼”. E címletet 200 millió (!) példányban verte az olasz pénzverde, Rómában; az emlékdal tervezői ZANELLI és GROSSI voltak.¹⁰ **(I. sz. melléklet)**

A Csendőrség a művészeti örökség védelemben vállalt szerepének 30. évfordulóján, 1999-ben adták ki – a réz–alumínium–nikkel ötvözetből vert – 200 lire címletű forgalmi emlékérmét, mely előoldala az általános forgalmi címletével azonos: jobbra néző, Itáliát jelképező női fej körül a „REPVBBLICA ITALIANA •” felirat olvasható. Hátoldalának ábrája a Csendőrség jelképe: az „RI” rövidítéssel ellátott gránátból előtörő lángnyelvek, amelytől balra pózoló meztelen férfialak kalapban látható, ez alatt ívelten az évforduló megnevezése olvasható: „CARABINIERI TUTELA PATRIMONIO ARTISTICO”; az érme felső részén a két évszám olvasható: „1969-1999”, mely alatt az értékjelzés került elhelyezésre: „L.200”. E címletet 105 millió (!) példányban verte az olasz pénzverde, Rómában, tervezője E. L. FRAPICINI volt.¹¹

Az olasz Pénzügyőrség (Guardia di Finanza) története 1774. október 5-én kezdődött, amikor a szardíniai király felállított egy, kifejezetten a határmenti pénzügyőri feladatok ellátására szakosodott testületet. Olaszország egyesítési folyamata során, 1862-ben Vámőr Csapat felállításával létrehozták az egyseges szervezetet, amely háborús időkben a fegyveres erők részévé vált.¹²

A Pénzügyőrség Akadémiája megalapításának 100. évfordulóján 1996-ban adták ki – a réz–alumínium–nikkel ötvözetből vert – 200 lira címletű forgalmi emlékérmét, mely előoldala eltér az általános forgalmi címletétől: az Akadémia két homlokzatának, egymás alatt ábrázolt aprólékosan kidolgozott képét a „REPUBBLICA ITALIANA” felirat választja el. Az érme hátoldalát középen két oldalon behasított szalag választja ketté, amelyen az értékjelölés látható; felette az Akadémia alapításának évszámától (1896) jobbra, középen – hegy és griffmadár alkotta, feliratos szalaggal ékített – címer került elhelyezésre, jobb oldalt a verdejel: „R” látható. A szalag alatt pénzügyőr kalap látható, mely alatt pénzügyőr tör nyugszik; a tör markolata felett az érme verési évszáma: „1996” látható; köriratának felirata: „CENTENARIO DELL’ ACCADEMIA DELLA GUARDIA DI FINANZA ★”. E címletet 20 millió példányban verte a római olasz pénzverde, tervezője DRIUTTI volt.¹³ **(II. sz. melléklet)**

A Polizia di Stato (Államrendőrség) szakfeladatot ellátó rendvédelmi szervet is magába foglal, ilyen a Polizia di Frontiera (Határrendőrség), a Polizia Ferroviaria (Vasúti Rendőrség) vagy a Polizia Stradale (Országúti vagy Közlekedési Rendőrség). Polizia di Stato története 1948-ban kezdődik, bár a rendőrség történetének korai szakasza 1848-ban a savoyai katonai rendvédelmi járőrözés felállításáig nyúlik vissza. Az 1850-es években a városi milíciák és a nemzeti gárda töltötte be a rend védelmének feladatát. A központosított, országos hatáskörrel felruházott rendőrséget 1947-ben kezdték el szervezni az akkori belügyminiszter vezetésével, s 1948-ban állították fel. 1981-ben, jogszabály-módosítást követően az addigi katonai szervezetből egy „civilis” alakulattá szervezték át.¹⁴ A Polizia Stradale már 1947-ben felállításra került az ideiglenes államfő rendeletével, mára 7000 km autópályát, gyorsforgalmi- és főutat ellenőriznek elsősorban közlekedésrendészeti szempontok alapján.¹⁵

A Polizia di Stato részét képező Polizia Stradale (Közlekedési Rendőrség) alapításának 50. évfordulóján, 1997-ben adták ki a bimetal¹⁶ 500 lira címletű forgalmi emlékérmét. Előoldala az általános forgalmi címletével: a balra néző, Itáliát jelképező női fej, aki füle mögé szárny simul, s külső gyűrűben a „REPVBBLICA ITALIANA ★” körirat szegélyezi. A hátoldalon, a bronz mezőben, négyzetben keretezve egy ókori mitológiai lény: egy szárnyas kentaur látható megfeszített íjjal, arca előtt „50”-es számjeggyel, bal alsó sarokban a verdejel: „R” olvasható; alatta a Polizia di Stato koszorúval keretezett, várfallal koronázott címerének két oldalán az „1947”-es és az „1997”-es évszámok láthatóak. A bronz mező (belső) körirata „POLIZIA STRADALE”, a külső, nikkel mezőben autópályák, autótutak hálózatára emlékeztető mintázaton az értékjelölő szám („L.500”) és a „POLIZIA DI

STATO” felirat látható. E címletet 40 millió példányban verte az olasz pénzverde, Rómában, tervezője COLANERI volt.¹⁷ **(III. sz. melléklet)**

A fenti olasz forgalmi emlékérmék mindegyikét, mint látható igen nagy darabszámban verték, s tekintve az ország 60 milliós lakosságát, ez azt jelenti, hogy igen gyakorinak volt mondható az előfordulásuk.

Kanada

Először, s eddig egyedül 1973-ban vertek rendvédelem-történethez kapcsolódó emlékérmét, mindjárt két címletben. Ennek az adott alkalmat, hogy abban az évben ünnepelte 100 éves fennállását a kanadai Királyi Északnyugati Lovas Csendőrség (Royal North West Mounted Police; R.N.W.M. p.). Ezen alkalattal mára már Kanada egyik nemzeti jelképévé vált: a piros díszegyenruhás, széles karimájú kalapot viselő járőrök impozáns tagjai a díszelgéseknek, s az évtizedek során filmekben, televízió-sorozatokban is feltűntek színészek által megelevenítve.

A kanadai Északnyugati Lovas Csendőrséget (North West Mounted Police; N.W.M. p.) a Kanada Északnyugati Területének Ideiglenes Tanácsa hozta létre 1873. május 23-án, melyet Kanada Kormányának jóváhagyását követően Viktória brit királynő szentesített. Létrehozását az a körülmény sürgette, hogy ebben az időben Kanada északnyugati hegyvidékes területein az amerikai szeszcsempészek tevékenysége felerősödött. A Csendőrséget brit lovassági egységek mintájára – ezen belül is a Royal Irish Constabulary félkatonai, lovas-gyalogos egység mintájára – szervezték és a Brit Birodalom vörös egyenruháját rendszeresítették. A „Royal” (Királyi) előtagot VII. Edvárd brit király adományozta 1904-ben.¹⁸

A két darabból álló sor 1 dolláros névértékű érmeje 500 ezrelék ezüst tartalmú ötvözetből készült, átmérője 36 mm. Előlapján II. Erzsébet brit királynő mellképe látható, körülötte latin felirat hirdeti nevét: „ELISABETH II / D • G • REGINA”. Hátlapján a felirat „CANADA DOLLAR”, középen a kanadai Királyi Északnyugati Lovas Csendőrség tisztje látható balra tartó lovon, alatta a Csendőrség 100 éves fennállását hirdető „1873 - 1973” felirat látható. Ezen érme általános pénzforgalomba nem került. E címletet 1 031 271 példányban verte a Royal Canadian Mint (Kanadai Királyi Pénzverde), Winnipegben.¹⁹

A 25 cent címletű érme forgalmi emlékérmeként a pénzforgalomba kibocsátásra került, mely mérete és előoldala azonos az általános forgalmi címletével, s anyaga is változatlanul nikkell. Előlapján II. Erzsébet brit királynő mellképe látható, körülötte latin felirat hirdeti nevét: „ELISABETH II / D • G • REGINA”. Hátlapján a felirat „CANADA”, középen a kanadai Királyi Északnyugati Lovas Csendőrség járőre látható díszegyenruhában, kalapban, zászlós lándzsával kezében, ló jobbra néz. A lovas csendőr háta mögött (balra) a címletet jelölő „25 CENTS” felirat olvasható, a ló feje felett Kanada jelképe, a juharfa-levél látható; a ló mögött és előtt a Lovas Csendőrség 100 éves fennállását hirdető „1873” és „1973” felirat látható. Az érmét Paul CEDERBERG tervezte, e címletet 135 958 589 darabszámban (!) verte a Royal Canadian Mint (Kanadai Királyi Pénzverde), Winnipegben.²⁰ **(IV. sz. melléklet)**

E kanadai forgalmi emlékérmék sor 25 cent címletét rendkívül nagy darabszámban verték, s tekintve az ország 32 milliós lakosságát, igen gyakorinak mondható az előfordulásuk.

Meg kell jegyezni, hogy a rendvédelmi szervek, a rendvédelem történetét számos esemény jelentősen befolyásolta a múltban és befolyásolja napjainkban is. Ezen körülmények közül fentebb csak egy került kiemelésre: a Német Vámszövetség 150. évfordulója alkalmából vert német forgalmi emlékérmék. Azonban a terjedelme okán nem lehet – s talán nem is szükséges – itt részletezni, például a vámmórségek életét jelentősen befolyásoló Európai Közösség, majd az Európai Unió történetéhez kapcsolódó események kapcsán – igen sok alkalommal – vert forgalmi emlékérmék ismertetését, leírását.

Jegyzetek:

¹ Web: http://numismaster.com/ta/inside_numis.jsp?page=Coty.

² A Német Szövetség Ausztria vezetésével 1815-ben jött létre a bécsi kongresszus során 39 tagállammal; nagyjából a volt Német-római Birodalom államait foglalta magában; a Szövetség tagállama volt, többek között Hannover és Luxemburg is, azonban Ausztriának csak a német tartományai voltak részei, Poroszország területéből nem tartozott hozzá Posen, Nyugat- és Kelet-Poroszország tartományok. Alkotmány (a „Bundesakte”) 1815. június 8-án kelt. *Révai Nagy Lexikona*. Budapest.

³ A Hannoveri Királyság helyzete egyedi volt, mivel György Lajos választófejedelem – mint egyike a brit Stuart-ház leszármazottjának – 1714-től György (I.) néven az Egyesült Királyság uralkodója is lett. A Hannoveri Királyságot ezt követően a brit uralkodók helytartó által kormányozták az államot 1837-ig, addig politikáját a brit álláspontnak megfelelően határozta meg. IV. Vilmos király haláláig volt közös államfője az Egyesült Királyságnak és az akkor már királysági rangot szerzett Hannovernek. Mivel a hannoveri örökösödést szabályozó törvény értelmében nő nem örökölhette trónt (s az Egyesült Királyság uralkodója Viktória lett), ezért a meghalt király öccse Ernő Ágost lett az uralkodó, ezzel megszűnt a két állam perszonál-

uniója. Az új királlyal a német államban egy egyeduralmon alapuló kormányzás került visszaállításra, s külpolitikájában szembe helyezkedett a német egyesítésnek és ezzel Poroszországnak is. Loc. cit.

⁴ Web: <http://en.wikipedia.org/wiki/Zollverein>, összeállítás a Világhálón.

⁵ Web: <http://www.zum.de/whkmla/region/germany/zollverein.html>, összeállítás a Világhálón.

⁶ Loc. cit.

⁷ Günter SCHÖN: *Kleiner Deutscher Münzkatalog*, 21. kiadás. Augsburg, 1991, Battenberg Verlag Augsburg; 140. p.

⁸ Web: http://www.carabinieri.it/Internet/Multilingua/EN/HistoricalReferences/01_EN.htm

⁹ Loc. cit.

¹⁰ Web: <http://numismatica-italiana.lamoneta.it>, összeállítás a Világhálón.

¹¹ Loc. cit.

¹² Web: http://www.en.wikipedia.org/wiki/Guardia_di_Finanza, összeállítás a Világhálón.

¹³ V. ö. 10. sz. jegyzet.

¹⁴ Web: http://en.wikipedia.org/wiki/Polizia_di_Stato, összeállítás a Világhálón.

¹⁵ Web: http://en.wikipedia.org/wiki/Polizia_Stradale, összeállítás a Világhálón.

¹⁶ Az 500 lira címletű bimetál érme külső gyűrűje vas–króm, belső magja réz–alumínium–nikkel ötvözetből készült; külső átmérője 25,8 mm, súlya 6,8 g. V.ö. 10. sz. jegyzet.

¹⁷ V. ö. 10. sz. jegyzet.

¹⁸ Web: http://www.en.wikipedia.org/wiki/Royal_Canadian_Mounted_Police

¹⁹ Web: <http://www.mint.ca/store/mint/learn/circulation-currency-1100028>

²⁰ Loc. cit.

Mellékletek jegyzéke

I. sz. melléklet

Olasz 1994-es 200 lira címletű forgalmi emlékérme az olasz Csendőrség felállításának 180. évfordulója alkalmából. 114

II. sz. melléklet

Olasz 1996-os 200 lira címletű forgalmi emlékérme az olasz Pénzügyőrség Akadémiája megalapításának 100. évfordulója alkalmából. 115

III. sz. melléklet

Olasz 1997-es 500 lira címletű forgalmi emlékérme az olasz Rendőrség Közlekedési Rendőrségének fennállása 50. évfordulója alkalmából. 115

IV. sz. melléklet

Kanadai 1973-as 25 cent címletű forgalmi emlékérme a kanadai Királyi Északnyugati Lovas Csendőrség fennállásának 100. évfordulója alkalmából. 115

I. sz. melléklet

Olasz 1994-es 200 lira címletű forgalmi emlékérme az olasz Csendőrség felállításának 180. évfordulója alkalmából

A 200 lire címlet előlapja

A 200 lire címlet hátlapja

II. sz. melléklet

Olasz 1996-os 200 lira címletű forgalmi emlékérme az olasz Pénzügyőrség Akadémiája megalapításának 100. évfordulója alkalmából

A 200 lire címlet előlapja

A 200 lire címlet hátlapja

III. sz. melléklet

Olasz 1997-es 500 lira címletű forgalmi emlékérme az olasz Rendőrség Közlekedési Rendőrségének fennállása 50. évfordulója alkalmából

A 500 lire címlet előlapja

A 500 lire címlet hátlapja

IV. sz. melléklet

Kanadai 1973-as 25 cent címletű forgalmi emlékérme a kanadai Királyi Északnyugati Lovas Csendőrség fennállásának 100. évfordulója alkalmából

A 25 cents címlet előlapja

A 25 cents címlet hátlapja

SUBA János
A császári csendőrség tiszti kara 1849–1868

1849-ben a magyar „rebellió” után – ahogy a birodalmi történetírás és közgondolkodás nevezte az 1848–1849-i magyar forradalmat és szabadságharcot – a HABSBURG adminisztráció elrendelte, hogy Magyarországon állítsanak fel egy csendőr ezredeket.¹

A csendőrség, intézménye nem volt ismeretlen a birodalmat irányító apparátus számára, annak ellenére, hogy a csendőrség, mint testület francia találmány volt. Napóleon hódításai nyomán a francia impérium alatt álló területeken is megszervezték.² Lombardia 1815-re ismét osztrák fennhatóság alá került. A francia befolyás időszakában létrehozott lombard csendőrséget az osztrákok nem oszlatták fel, hanem eredeti funkciójának megfelelően tovább működtették mint katonailag szervezett rendvédelmi őrtestületet. Ez a testület kiválóan teljesítette feladatát, a politikai forrongásban lévő tartományban. Ezt a jól bevált szervezetet igyekeztek alkalmazni Magyarországon is.³ Az elképzelés az volt, hogy meg kell előzni a Magyarországihoz hasonló „rebelliót”. Az újonnan kialakított politikai berendezkedésbe, és államstruktúrába kiválóan illett a csendőrség intézménye.

A tisztikar létszámának alakulása szorosan összefügg minden testület szervezeti fejlődésével. A tisztikar minden fegyveres szervezet gerince. Létszámuk alakulása követi a szervezeti változásokat. Kezdő időpontunk 1849, illetve 1850, amikor megkezdtek a császári csendőr ezredek szervezését a birodalomban, végső dátumunk pedig 1867, amikor – a kiegyezés nyomán – Magyarország területén állomásozó csendőr ezredeket feloszlatták. Forrásul az osztrák haderő évenkénti sematizmusai szolgáltak.

Magyarországon⁴ először 1849 augusztusában Pesten indult meg a császári csendőrség szervezése. Az első csendőr ezred 1850-ben Kassára diszlokált. 1850. január 18-án kelt legfelsőbb elhatározással rendelték el a csendőrség felállítását az egész birodalom területére. 1850-ben a meglévő két ezred – a lombardiai és a kassai – mellé felállítottak 14 csendőr ezredet. Így összesen 16 ezredet hoztak létre a Habsburg-birodalomban.

A csendőrség legmagasabb szervezeti egysége az ezred volt. Működési területe általában egy tartományra terjedt ki.

A császári csendőrség felépítését és létszámát tekintve alkalmazkodott a tartomány népességének számához, és a népsűrűséghez. Az ezred szervezete rugalmasan alkalmazkodott a közigazgatási beosztáshoz. Az volt az elképzelés, hogy minden ezred kb. 1 000 főből, álljon. Amíg KEMPEN volt a csendőrség felügyelője, addig keresztül vitte a létszám teljes feltöltését.⁵

A szervezési előírás szerint minden parancsnokság (ezred /regiment/) alárendeltségébe, szárnyak (Flüggel) tartoztak, amelyek a szakaszokat (Zug) irányították, a szakaszok pedig őrsöket (Posten) vezettek. A szervezeti egységek száma a helyi viszonyokhoz alkalmazkodott. Egy őrs létszáma 5–8 főnél nem lehetett több. A testület személyi állományának pótlása a hadseregből valósult meg. A szolgálati idő azonos volt a hadseregben szolgálatot teljesítőkével.⁶

A császári csendőrség a haderő része volt, karhatalmi, rendvédelmi tevékenységet végzett.⁷ **(I. sz. melléklet)** Utánpótlását is a hadseregből nyerte. A hadseregből átvett tiszteket és legénységet egy külön kiképző keret képezte át. Minden ezred törzs mellé az ezred székhelyén be volt osztva egy kiképzőkeret (kiképző szárny), amelynek létszáma a parancsnokból, három őrmesterből, (közülük egy lovas), két szakaszvezetőből (közülük egy lovas), két tizedesből (közülük egy lovas), egy trombitásból, hat lovas csendőrből és egy civil szolgálóból állt. A kiképző szárny feladatát a csendőrséghez áthelyezett katonák csendőrségi szolgálatra történő felkészítése alkotta.

Az ezredeket, ezredesek vagy alezredesek vezették, akik mellé két fő segédtisztet rendeltek ki. A tisztek megnevezése, ugyan az volt, mint a hadseregben. Törzstisztek: ezredes, alezredes, őrnagy. Beosztott tisztek: százados, főhadnagy és hadnagy. A törzs és beosztott tisztek együttesen alkották a tiszti kart.

A császári csendőrség vezetését a felügyelő irányította.⁸ A felügyelőség katonai osztályból, igazságügyi osztályból és gazdasági osztályból állt. A felügyelőségen 12 fő tiszt és 24 fő segédszemélyzet (iktató, irattáros, kiadó stb.) teljesített szolgálatot.

1850-ben a csendőr tisztikar létszáma 114 fő volt. **(II. sz. melléklet)** A már meglévő két csendőr ezred rendelkezett a legnagyobb feltöltöttséggel. A 14. lombardiai ezred 25 fő, az 5. kassai ezred 28 fő és a szervezés alatt álló 6. győri ezred 10 fő tiszti karral rendelkezett. A többi ezred a szervezés kezdeti állapotában volt. Magyarország⁹ területén újonnan a 9. temesvári, a 8. nagyszebeni és a 7. nagyváradi csendőr ezredeket állították fel az 5. kassai és a 6. győri ezred mellé. Az öt magyarországi¹⁰ ezred tisztikara 1850-ben 46 főből állt (1 alezredes, 10 őrnagy és 35 beosztott tiszt). Ez a birodalmi tisztikar 40 %-át jelentette.¹¹ **(III. sz. melléklet)**

1851-ben a császári csendőrség tiszti karának létszáma 265 fővel emelkedett, a növekedés 332 %-os volt. A tisztikar létszáma elérte a 379 főt. A tiszthiányra való tekintettel az őrnagy és a II. o. százados közé egy új kategóriát rendszeresítettek az őrnagyi helyen lévő századost, amely 1857-ig élt. 1851-ben ehhez az állománycsoporthoz kilenc fő tartozott. A tisztikaron belül a törzstisztek létszáma 39 fő tett ki.¹² A magyarországi öt ezrednél a létszám 110 fő volt. Az össztisztikar 30 %-a szolgált Magyarország¹³ területén.

1852-ben a növekedés üteme lelassult. A tisztikar létszáma 55 fővel emelkedett, amely 14 %-os gyarapodást jelentett. A tisztikar 434 főből állt. A magyarországi¹⁴ öt ezrednél a tiszti létszám 143 főre emelkedett. Ez az össztisztikar 33 %-a volt. Ekkor már minden ezredet alezredes irányított, 9 őrnagy teljesített még szolgálatot az ezredeknél. Beosztott tisztként teljesített még szolgálatot ezeknél az ezredeknél két fő őrnagyi beosztásban 127 fő beosztott tiszti beosztásban.¹⁵ **(III. sz. melléklet)**

1853-ban a növekedés üteme lelassult. A tisztikar létszáma 51 fővel emelkedett, amely 11 %-os növekedést jelentett. A tisztikar teljes létszáma elérte a 485 főt. Az ezredeknél a beosztott tisztek létszáma 47 fővel növekedett. Arányuk elérte a 88 %-ot. A magyarországi öt ezrednél a létszám 170 főre emelkedett. Ez az össztisztikar 35 %-a volt.¹⁶ **(III. sz. melléklet)**

1854-ben a növekedés üteme megállt. A tisztikar létszáma 5 fővel emelkedett. Így a létszáma elérte a 490 főt. A Magyarországi¹⁷ öt ezrednél a létszám öt fővel csökkent. Így is maradt a 35 %-os megoszlás az tisztikaron belül.¹⁸ **(III. sz. melléklet)** 1854-ben a megváltozott belpolitikai helyzet. A közigazgatási beosztás változtatása nyomán a csendőrség szervezete is módosult, létszáma növekedett. Az ezredek létszáma 16-ról 19-re emelkedett. Az újonnan szerveződő három ezredből kettőt Magyarország¹⁹ területén állítottak fel. A 6. pesti ezred területéből alakult meg az új 19. soproni, és a 18. számú pozsonyi csendőr ezred. Így Magyarország²⁰ területén hét ezred diszlokált: a már meglévő 5. kassai, a 6. pesti, a 7. nagyvárad, a 8. nagyszebeni, a 9. temesvári ezredek mellett létrehozták 18. pozsonyi és a 19. soproni ezredeket.

1855-ben a csendőr tisztikar létszáma 504 főre emelkedett. Ez 14 fős létszámnövekedést jelentett. A magyarországi²¹ hét ezrednél a létszám 21 fővel emelkedett így lett 186 fő. Ez a testületi tisztikar 39 %-át jelentette.²² **(III. sz. melléklet)**

1856-ban a csendőr tiszti kar létszáma 532 főre emelkedett, amely 28 fős létszámnövekedést jelentett. A Magyarországon²³ állomásozó hét ezrednél a tiszti létszám 15 fős gyarapodásával elérte a 201 főt. Ez a testületi tisztikar 38 %-át jelentette.²⁴ **(III. sz. melléklet)**

1857-ben az ezredek létszámát és a szárnyak számát újra szabályozták. Így a birodalom minden tartománya kapott egy csendőr ezredet. Az adott térségben az osztályokat, szárnyakat, szakaszokat és az őrsöket egyértelműben határozták meg. Ez a rendvédelmi tevékenység megerősítését eredményezte. A csendőrség állományában – a 19 ezredbe sorolva – 19 kiképzőszárny, 117 osztály-, 314 szárny- és 563 szakaszparancsnokság, valamint 2 606 őrs működött, amelyhez 18 955 főnyi legénység tartozott. Ebből 1 517 fő volt a lovas csendőr volt. A főtisztiket ekkor lovasították. Az ezred törzsben egy főhadnagy és egy hadnagy segédtsítként teljesített szolgálatot. Ők az ezredírnokkal, az ezred számvevővel és gazdasági tiszttel együttesen alkották az ezred törzset, amely a szükséges segédszeméllyel egészült ki.²⁵ A csendőrség tisztikarának létszáma 550 fő volt, ez 18 fő létszámemelést jelentett. A Magyarországon²⁶ állomásozó hét ezrednél a tiszti létszám csak három fővel nőtt, így ezen ezredeknél a teljes tiszti létszám 204 főre emelkedet, amely a testületi tiszti kar 38%-át alkotta. A törzstiszti állomány egy őrnaggyal csökkent. A beosztott tisztek létszáma pedig három fővel növekedett. Így a testületi tiszti karon belül a törzstiszti kar létszáma 183 főre nőtt.²⁷ **(III. sz. melléklet)**

1858-ban volt a legmagasabb a tisztikar létszáma 555 fő. Ez az előző évhez viszonyítva csak öt fő létszámemelést jelentett. A Magyarországon²⁸ állomásozó hét ezrednél a tiszti létszám 204 fő maradt. Ez a testületi tisztikar 36 %-át alkotta. A tisztikar 17 fős emelkedése a kárpát-medencei ezredeket nem érintette.²⁹ **(III. sz. melléklet)**

1859-ben a csendőr tisztikar létszáma 531 főre csökkent. Ez 24 fős tiszti létszám csökkenést jelentett. A Magyarországon³⁰ állomásozó hét ezrednél a tiszti létszám csak három fővel csökkent, ezáltal a tiszti létszám 201 főre esett vissza, amely az 1856. évi létszámnak felelt meg. Ez a testületi tiszti kar 39 %-át alkotta.³¹ **(III. sz. melléklet)**

1860-1861-ben – az új kül- és belpolitikai helyzet következtében – a császári csendőrség létszámát csökkentették. Először a 14. lombardiai csendőr ezredet oszlatták fel, később a meglévő 18 ezredet 10 ezredre csökkentették. A csendőr ezredek eddigi működési területét összevonták. Az újjászervezet ezredek új hadrendi számokat kaptak. Létszámuk a csökkentés után 7 923 főre apadt. Ennek megfelelően a szárny- és szakaszparancsnokságok száma is csökkent. A testületi csendőr tisztikar létszáma 176 fővel, 66%-al csökkent. Létszáma így 355 főre apadt.³² A magyarországi³³ ezredeknél a létszám-

veszteség óriási, 104 fő volt. Az újonnan szerveződő öt ezrednél a tisztek létszáma 97 főre csökkent, amely az előző év tiszti létszámának 40 %-át alkotta. A történelmi Magyarország területéből kialakított tartományokba szervezett hét csendőr ezred közül öt maradt meg. Ezek voltak a kassai (5.), a pesti (6.), a pozsonyi (7.), a soproni (8.) és a nagyszombati (9.).³⁴ **(III. sz. melléklet)**

1862-ben a csendőr tisztikar létszáma 47 fővel csökkent. A testület tiszti létszáma 308 fő volt.

A történelmi Magyarország területén állomásozó öt ezrednél a tiszti létszám 30 fővel növekedett, így ezen ezredeknél a tiszti létszám 127 főre emelkedett, amely a testületi tisztikar 40 %-át jelentette.³⁵ **(III. sz. melléklet)**

1863-ben a csendőr tisztikar létszáma 24 fővel csökkent. A létszám 284 fő volt. A Kárpát-medencében állomásozó öt ezrednél a tiszti létszám csak négy fővel, 124 főre csökkent.³⁶ **(III. sz. melléklet)** Ez a tisztikar 44 %-át jelentette.

1864-ben a csendőr tisztikar létszáma 44 fővel 240 főre csökkent. A történelmi Magyarország területén állomásozó öt ezrednél a létszám öt fővel csökkent, 119 főre. Ez a testületi tisztikar 43 %-át jelentette.³⁷ **(III. sz. melléklet)**

1865-ben a csendőr tisztikar létszáma 34 fővel 240 főre növekedett. A Kárpát-medencében állomásozó öt ezrednél a létszám egy fővel 118 főre csökkent. Ez a császári csendőrség tisztikarának 44 %-át jelentette.³⁸ **(III. sz. melléklet)**

1866. június 28-ai legfelsőbb elhatározással a császári csendőrség meglévő tíz ezredének átszervezését és öt ezreddel történő növelését rendelték el. Hasonlóan, mint 1860-ban, csak más előjellel. Öt új tartományi csendőrpáncsnokságot, (ezredet) hoztak létre. A meglévő ezredek átadták személyi állományuk egy részét, azon területeken, ahol az illetékességi körük megszűnt. A szervezési szabályzat előírta, hogy minden tartományi páncsnokságot (ezredet) törzstisztnak kell vezetnie. A törzsek létszámát minimalizálták. A gazdászati tiszti beosztást és az írni helyet megszüntették. Az I. osztályú lovassági századosi és segéd tiszti helyeket korlátozták. 1866-ban a csendőr tisztikar létszáma 237 fő volt. Ez az átszervezés előttinek a 86 %-át jelentette. A Kárpát-medence területén állomásozó hat ezrednél a tiszti létszám 84 főre csökkent. Ez a testületi tisztikar 44 %-át alkotta. A történelmi Magyarország területéből kialakított tartományok térségére kiterjedő működési területtel a kassai (5.), a nagyváradi (6.), a pozsonyi (7.), a pesti (8.), a temesvári (9.) és a kolozsvári (10.) császári csendőr ezredek rendelkeztek.³⁹ **(III. sz. melléklet)**

1867-ben a csendőr tisztikar létszáma tovább csökkent, az előző évhez képest 36 fővel, így létszámuk 201 főre apadt. A Kárpát-medencében állomásozó hat ezrednél a létszám 14 fővel 98 főre emelkedett.⁴⁰ **(III. sz. melléklet)** Az osztrák uralkodóház – a magyar féllel folytatott kiegyezési tárgyalásoknak megfelelően – a Kárpát-medencében állomásozó csendőrséget feloszlatta, Horvát-Szlavónország és Erdély kivételével. 1867. május 1-i hatállyal felszámolták az 5. kassai, 6. nagyváradi, 7. pesti, a 8. pozsonyi és a 9. temesvári csendőr ezredek.

1868-ban a császári csendőrség – amely kiegyezésből fakadóan már csak az osztrák örökös tartományok területén állomásozott – tiszti karának a létszáma már csupán 118 fő volt, amely az előző évhez képest 59 %-kal, azaz 83 fővel csökkent.

Az osztrák csendőrség történelmi Magyarország területén állomásozó ezredeinek felszámolásakor megszűnt a Kárpát-medencében az a rendvédelmi infrastruktúra, amelyet a birodalmi adminisztráció kiépített. A magyar Szent Korona alá tartozó területeken megmaradt viszont a 10. erdélyi ezred, amelynek az alárendeltségébe hat szárnyparancsnokság és 18 szakaszparancsnokság tartozott. Az erdélyi csendőr ezrednél 15 tiszt vezényletével 792 főnyi légénység teljesített szolgálatot. A 14. zágrábi csendőr ezrednél két szárnyparancsnokság és három szakaszparancsnokság működött. A horvátországi csendőr ezrednél 11 tiszt parancsnoksága alatt 483 főnyi légénység látott el szolgálatot. A két csendőrkelet létszáma 1 301 fő volt. Az ezredek Császári és Királyi Csendőr Parancsnokságok néven működtek tovább.⁴¹ A szolgálati nyelv a német maradt. Szolgálati tekintetben a magyar belügyminiszternek, illetve a horvát bánnak, minden más vonatkozásban a bécsi hadügyminisztériumnak voltak alárendelve. 1876. március 17-ei leiratában az uralkodó elrendelte, hogy a horvátországi és erdélyi csendőr ezredeknek a birodalmi hadügyminisztérium hatáskörébe tartozó ügyeit 1876. május 1-től, a magyar belügyminisztérium vegye át.⁴²

Összességében a HABSBURG-birodalmi csendőrség 1849–1850-ben történő létrehozása a forradalmakra és szabadságharcokra adott válasz része volt. A császári csendőrség felállítása és működtetése során hasznosították a francia eredetű lombardiai csendőrség tapasztalatait. Az idők folyamán a császári csendőrség karhatalmi jellege és funkciója csökkent, egyre inkább előtérbe kerültek a rendvédelmi teendők.⁴³

A csendőrség szervezeti felépítése, vezetése, rugalmasan reagált a birodalmat ért területi változásokra (területvesztések) és közigazgatási beosztások – politikai célból történő – változtatásaira.

A császári csendőrség, felállításával és megerősödésével egy olyan szervezet jött létre, amely gátolta a politikai problémák tárgyalásos megoldását. Nem bizonyult alkalmasnak ugyan a birodalom konzerválására, de rendvédelmi szervezetként kiválóan működött.

Jegyzetek:

¹ A HABSBURG elnyomás – az 1848–1849-es magyar forradalom és szabadságharc cári segédlettel megvalósuló leverése nyomán – megszüntette a magyar államot. Nem arról volt szó, hogy az ország területét lecsökkentették, a közigazgatást módosították, vagy az államapparátus státuszaiba Habsburg hű alattvalókat neveztek ki. A Habsburg hatalom magát a magyar államiságot törölte el. A lakosságot ugyan nem telepítették át, és a tulajdonviszonyokat sem változtatták meg, azonban a magyar államot megszüntették. Azt a államot pedig, ahol korábban a magyar állam regnált tartományokra osztották. E tartományokat pedig beolvastották az Osztrák Császárságba. Az állam hivatalos nyelveként a német nyelvet határozták meg. Ennek az államalakulatnak volt az egyik rendvédelmi testülete a csendőrség, amely kétség kívül sikereket ért el a rend fenntartása terén. Ezzel együtt azonban részt vett a magyar hazafiak üldözésében az ellenállók felkutatásában és elfogásában ugyancsak jó eredményekkel. Ebből fakadóan a magyar társadalom osztatlan ellenszenvé kísérte a Habsburg csendőrség tevékenységét. A császári csendőrség magyar jelzővel illetése irreális meghatározás. Attól ugyanis, hogy a magyar nemzet körében tevékenykedik még nem válik magyarrá egy idegen – a magyarságot elnyomó – hatalom rendvédelmi szervezete sem. Nem lehet továbbá az 1848–1849-es magyar forradalom és szabadságharc leverését követően Magyarországról beszélni, mivel a magyar állam ekkor nem létezett. A magyar állam eltörlése helyzetének kívánta az elméleti alapját megteremteni a hg. Karl SCHWARZENBERGTől eredő úgynevezett jogeljáráselmélet (Verwirkungstheorie), amelynek az volt a lényege, hogy a magyar nemzet eljátszotta az alkotmányhoz való jogát, amikor fellázadt az uralkodója mellett. A joggal szemben a fegyveres erőszakot legalizálni kívánó elméletet a kiegyezés előkészítése során DEÁK Ferenc cáfolta meg. (a szerk.)

DEÁK ; PARÁDI: *A magyar rendvédelem története.* 56–63. p.

² Öry (a szerk.)

³ V. ö. 1. sz. jegyzettel (a szerk.)

⁴ Loc. cit. (a szerk.)

⁵ Az Osztrák Császárság csendőrségének a felügyelői voltak: br. Johann KEMPEN tábornagy 1849. IX. 17. –1859. VIII. 31., br. Carl STEININGER tábornagy 1859. IX. 8. – 1865. IV. 18., Adolph SCHÖNBERGER altábornagy 1865. IV. 18. – 1868. IX. 1. (a szerk.)

PARÁDI: *A magyar rendvédelem története.* 58. p.

⁶ HESZTERA (a szerk.)

⁷ A csendőrök személyükben valóban katonáknak minősültek és a szervezet személyi állományának utánpótlását is a haderőtől kapta. A csendőrökre tehát személyükben a katonákra vonatkozó általános jogosultságok és kötelezettségek vonatkoztak. Személyi tekintetben a hadügyi tárca kompetenciájába tartoztak. A csendőrség azonban mint testület a HABSBURG-birodalom rendvédelmének a része volt. Feladatkörét a rendvédelem alkotta vidéken. Városokban ugyanis – a csendőrséggel párhuzamosan kiépített – császári rendőrség működött. A csendőrség nem volt a haderő része abban a tekintetben, hogy szervezete, felszerelése, diszlokációja nem is tette alkalmassá reguláris erővel szembeni helytállásra. Ilyen jellegű igénybe vételét a véderő nem is tervezte. A csendőrségnek békében és háborúban egyaránt rendvédelmi feladatkört szántak a birodalom illetékesei, mivel a szervezet erre volt alkalmas, ennek a feladatkörnek az ellátására hozták létre. A csendőrök tehát katonák voltak, a csendőrségben a katonai függelmi viszonyok és rangrendszer érvényesült. Ez azonban nem jelentette azt, hogy a testület a haderő része lett volna. A császári csendőrség csupán azon időszakban tartozott a hadügyi tárca kompetenciájába, amikor a rend védelme is ezen minisztérium hatáskörét gyarapította. Első Ferenc József 1852-ben nyílt paranccsal hozta létre a „Legfelsőbb Rendőrhatalóság”-ot közvetlenül saját hatáskörébe utalva felügyeletét. A „Legfelsőbb Rendőrhatalóság” élére pedig azt a br. Johann KEMPEN altábornagyot nevezte ki, aki egyben a csendőrfelügyelői tisztséget is ellátta. Így valóságos rendőrmisztérium jött létre. A császári csendőrség feladatköre nem tért el más országok szokásos rendvédelmi tevékenységétől csupán annyiban, hogy a megszálló hatalommal szembeszegülőket is üldözte. Mivel a rendvédelem klasszikusan három nagy területből áll az igazgatásrendészetből, a bünyügyi munkából és a közrendvédelmi tevékenységből, amely a karhatalmi teendők ellátását is magába foglalja és ettől a császári csendőrség sem tért el, ezért a felsorolás hiányos. Az már más kérdés, hogy tértől és időtől függően, a körülmények alakulása folytán a három részterület egymáshoz viszonyított aránya hogyan módosul. Valamilyen formában és mértékben azonban mindhárom tevékenységi kör előfordult a császári csendőrség történetében is hasonlóan más országok csendőr szervezeteihez. (a szerk.)

PARÁDI: *A magyar rendvédelem története.*

⁸ PRESZLY (a szerk.)

⁹ V. ö. 1. sz. jegyzettel (a szerk.)

¹⁰ Loc.cit. (a szerk.)

¹¹ *Militär-Schematismus-1850:* 498–503. p.

¹² *Militär-Schematismus-1851:* 522–544. p.

¹³ V. ö. 1. sz. jegyzettel (a szerk.)

¹⁴ Loc. cit. (a szerk.)

¹⁵ *Militär-Schematismus-1852:* 585–605. p.

¹⁶ *Militär-Schematismus-1853:* 594–618. p.

¹⁷ V. ö. 1. sz. jegyzettel (a szerk.)

¹⁸ *Militär-Schematismus-1854:* 609–633. p.

¹⁹ V. ö. 1. sz. jegyzettel (a szerk.)

²⁰ Loc. cit. (a szerk.)

²¹ Loc. cit. (a szerk.)

²² *Militär-Schematismus-1855:* 632–660. p.

²³ V. ö. 1. sz. jegyzettel (a szerk.)

²⁴ Militár-Schematismus-1856: 618–646. p.

²⁵ WREDE: 614. p.

²⁶ V. ö. 1. sz. jegyzettel (a szerk.)

²⁷ Militár-Schematismus-1857: 616–644. p.

²⁸ V. ö. 1. sz. jegyzettel (a szerk.)

²⁹ Militár-Schematismus-1858: 569–597. p.

³⁰ V. ö. 1. sz. jegyzettel (a szerk.)

³¹ Militár-Schematismus-1859: 363–378. p.

³² V. ö. 25. sz. jegyzettel: 615. p.

³³ V. ö. 1. sz. jegyzettel (a szerk.)

³⁴ Militár-Schematismus-1860-1861: 493–506. p.

³⁵ Militár-Schematismus-1862: 511–525. p.

³⁶ Militár-Schematismus-1863: 520–532. p.

³⁷ Militár-Schematismus-1864: 506–519. p.

³⁸ Militár-Schematismus-1865: 510–523. p.

³⁹ Militár-Schematismus-1866: 509–521. p.

⁴⁰ Militár-Schematismus-1867: 559–572. p.

⁴¹ Militár-Schematismus-1867: 597–603. p.

⁴² CSAPÓ (a szerk.)

⁴³ A császári csendőrség katonai jellege egyáltalában nem mérséklődött, mivel a testületen belüli függelmi viszonyok mindvégig katonaiak maradtak, a személyi állomány pedig katonai rangot viselt. A csendőrség személyi állományának katonai státusza nem változott meg. A császári csendőrség ellenséges reguláris haderővel szembeni harcászati, illetve hadászati feladatot pedig soha nem kapott. Értelmetlen és indokolatlan a karhatalmi és rendvédelmi tevékenység szembeállítását, mivel a karhatalmi feladatok a rendvédelmi tevékenység részét képezik. Az más kérdés, hogy szükség esetén a haderő is bevonható volt a karhatalmi feladatok ellátásába. Elsősorban olyan karhatalmi teendők végzésébe vonták be a haderőt, amely nagyobb létszámot igényelt. Az a körülmény, hogy a császári csendőrség tevékenységében a vizsgált időszakban mérséklődött a karhatalmi jellegű teendők aránya más típusú szolgálati cselekményekhez viszonyítva, semmilyen hatást sem fejtett ki a testület katonai jellegére. A haderő és a rendvédelmi testületek közös karhatalmi tevékenységének szabályozása lényegében nem sokat változott a dualizmus és a két világháború közötti időszakban sem. (a szerk.)

BALLA: A Magyar Királyi Honvéd Lovasság karhatalmi célú alkalmazása a dualizmus korában. ; BALLA: Katonai alakulatok karhatalmi bevetései Magyarországon 1918-ban. ; PARÁDI: Rendvédelem, karhatalom 1867-1945. ; RAVASZ

Jegyzetekben alkalmazott rövidítések:

MONOGRÁFIÁK

CSAPÓ

— CSAPÓ Csaba: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1914*. Pécs, 1999, Pro Pannónia Kiadói Alapítvány /Pannon Könyvek/.

DEÁK

— DEÁK Ferenc: *Adalékok a magyar közjoghoz*. Pest, 1865, s.n.

PARÁDI: *A magyar rendvédelem története*.

— PARÁDI József et.al. (szerk.): *A magyar rendvédelem története*. Budapest, 1996², Osiris.

PRESZLY

— PRESZLY Lóránd: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1918*. Budapest, 1920, Honvédelmi Sajtóvállalat.

WREDE

— WREDE Alphons: *Geschichte K. und K. Wermacht*. Wien, 1903, s.n.

TANULMÁNYOK

BALLA: A Magyar Királyi Honvéd Lovasság karhatalmi célú alkalmazása a dualizmus korában.

— BALLA Tibor: A Magyar Királyi Honvéd Lovasság karhatalmi célú alkalmazása a dualizmus korában. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XV. évf. (2008) 18. sz. 12–14. p. A tanulmány korábbi változata 2004. október 3-án Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*Karhatalmi feladatok a bűnmegelőzés és a békefenntartás szolgálatában Európában a XIX-XX. században*.” című XVIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

BALLA: Katonai alakulatok karhatalmi bevetései Magyarországon 1918-ban.

— BALLA Tibor: Katonai alakulatok karhatalmi bevetései Magyarországon 1918-ban. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XVI. évf. (2008) 19. sz. 12–16. p. A tanulmány korábbi változata 2005. október 6-án Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*Másfél évtized nemzeti rendvédelem-történetünk kutatásának szolgálatában*.” című XIX. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

HESZTERA

— HESZTERA Franz: A csendőrség parancsnoklási rendszere 1850-1993. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, IV. évf. (1994) 5. sz. 28–35. p. A tanulmány korábbi változata 1993. szeptember 21-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*Háború, forradalom, trianon*.” című V. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

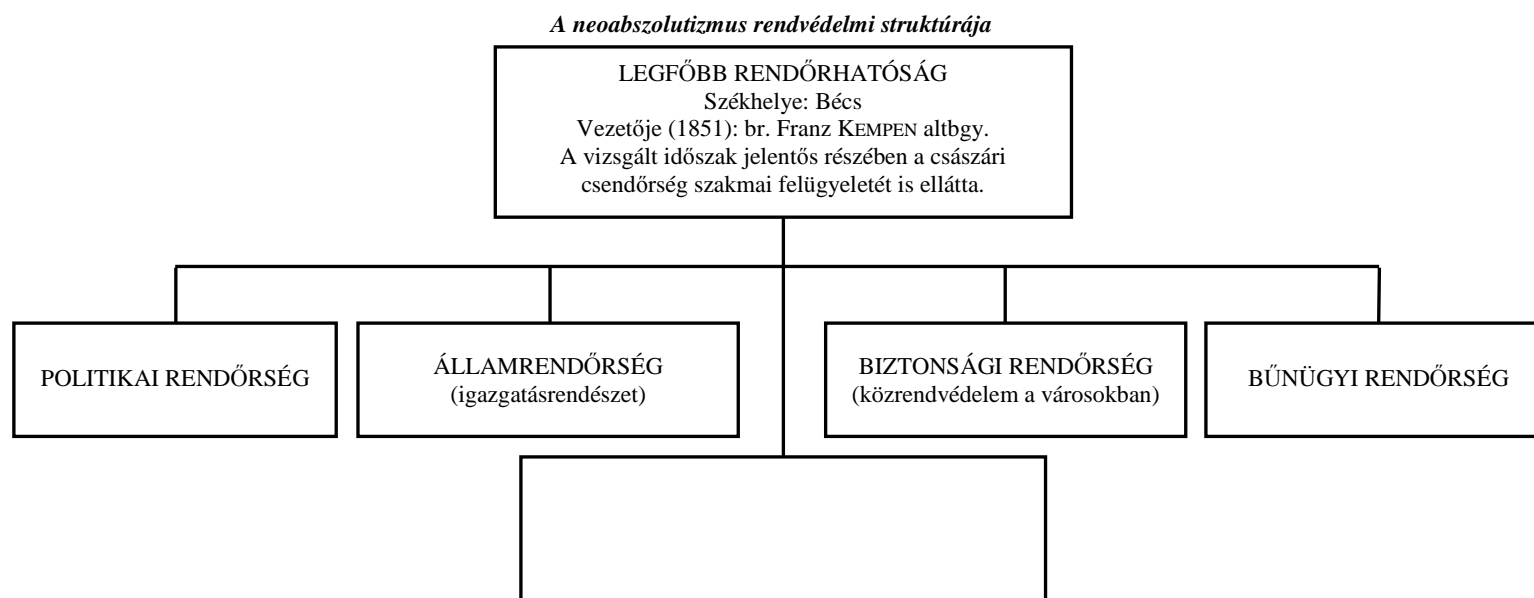
ÓRY

— ÓRY Károly: A Maréchaussée-tól a Gendarmerie Nationale-ig. A francia csendőrség történeti előzményei. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Pra-*

- esidii Ordinis), VII. évf. (1997) 8. sz. 75–77. p. A tanulmány korábbi változata 1996. október 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A napóleoni közbiztonsági örtestület útja Párizstól – Itálián és Ausztrián keresztül – Budapestig.” című VIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: Rendvédelem, karhatalom 1867-1945. — PARÁDI József: Rendvédelem, karhatalom 1867-1945. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XX. évf. (2010) 23. sz. A tanulmány korábbi változata 2009. október 9-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A kiegyezéstől az ezredfordulóig felszámolt országos hatáskörű magyar rendvédelmi testületek.” című XXIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- RAVASZ — RAVASZ István: A Magyar Királyi Honvédség karhatalmi jogosultságai. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, V. évf. (1995) 6. sz. 77–87. p. A tanulmány korábbi változata 1994. októberében Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A két világháború közötti Magyar Királyság rendvédelme.” című VI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- SEMATIZMUSOK
Militär-Schematismus — Militär-Schematismus des Österreichischen Kaiserthumes. Wien, 1850-1867, Aus der kaiser. könig. Hof- und Staats-Druckerei.

Mellékletek jegyzéke

<i>I. sz. melléklet</i>	
A neoabszolútizmus rendvédelmi struktúrája.	122
<i>II. sz. melléklet</i>	
A császári csendőrség tiszti karának létszáma és rendfokozati megoszlása 1850–1868.	123
<i>III. sz. melléklet</i>	
A császári csendőrség tiszti karának létszáma és rendfokozati megoszlása ezredenként 1850–1868.	124

Forrás: PARÁDI József et al. (szerk.): *A magyar rendvédelem története*. Budapest, 1996², Osiris, 277. p.

A császári csendőrség tisztikarának létszáma és rendfokozati megoszlása 1850–1868

	1850	1851	1852	1853	1854	1855	1856	1857	1858	1859	1860– 1861	1862	1863	1864	1865	1866	1867	1868
felügyelő	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
parancsnok				1	1	1	1	1	1									
beosztott tábornok		1	1	1	1	1	1	1	1									
vezérőrnagy								1	1							1		
ezredes		7	7	9	11	11	11	11	14	11	8	9	10	11	11	8	7	4
alezredes	11	7	12	11	9	10	10	10	13	17	5	3	1	4	4	4	4	4
őrnagy	26	27	31	33	33	34	32	31	38	34	20	22	20	17	18	11	7	6
őrnagyi beosztásban lévő százados		9	4	5	5	8	9	10										
I. o. százados	20	93	103	56	58	63	65	68	67	65	47	40	42	25	43	36	45	25
II. o. százados	13			52	49	56	56	54	55	63	39	33	28	30	28	19	28	11
főhadnagy	22	128	139	145	165	174	173	180	181	178	103	88	80	76	74	70	56	30
hadnagy	21	106	136	171	157	145	173	182	183	162	132	112	102	76	95	87	53	37
összesen	114	379	434	485	490	504	532	550	555	531	355	308	284	240	274	237	201	118

Forrás: *Militär-Schematismus des Österreichischen Kaiserthumes*. Wien, 1850-1868, Aus der kaiserl. königl. Hof- und Staats Druckerei.

A császári csendőrség tisztikarának létszáma és rendfokozati megoszlása ezredenként 1850–1868

1850	ezred száma																össz
rendfokozat	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	
ezredes																	
alezredes	1	2	1	1			1				1	1	1		1	1	
őrnagy	1	1	2	1	3	2	1	2	2	3	2	1	1	2	1	1	
I. o. százados	1				5	5	1	1				1		4		2	
II. o. százados					4	3					1		1	3	1		
főhadnagy	2				8						2		1	6	2	1	
hadnagy	2				8								1	10			
összesen:	7	3	3	2	28	10	3	3	2	3	6	3	5	25	5	5	

1851	ezred száma																össz
rendfokozat	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	
ezredes	1	1	1	1								1	1				
alezredes		1				1		1	1	1	1	1		1	1		
őrnagy	2	1	1	3	3		2	1		2	1		1	2	3	2	
őrnagyi beosztásban lévő százados		1	1	1	1	2		1	1				1				
I. o. százados	3	4	4	5	5	5	3	1	1	5	3	2	1	4	4	1	
II. o. százados	6	3	2	5	5	3	1	1	2	2	3	1	2	3	3		
főhadnagy	11	8	7	7	10	10	6	6	5	9	9	6	6	9	9	6	
hadnagy	9	9	8	10	10	10	4	6	2	4	9	1	3	10	9	1	
összesen:	32	28	24	32	34	31	16	17	12	23	26	12	15	29	29	10	

1852	ezred száma																össz
rendfokozat	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	
ezredes	1	1	1	1							1	1	1				
alezredes		1		1	1	1	1	1	1	1				1	1	1	
őrnagy	2	2	2	3	3	2	1	2	1	2	3		2	2	3	1	
őrnagyi beosztásban lévő százados	1					1	1					1					
I. o. százados	4	2	4	4	5	7	3	1		4	6	1	1	5	5	3	
II. o. százados	3	4	2	5	7	4	1	3	4	4		1	3	3	3	1	
főhadnagy	11	9	8	10	13	14	5	9	4	12	7	7	6	8	7	6	
hadnagy	11	11	7	11	12	17	6	6	6	6	10	5	5	10	8	5	
összesen:	33	30	24	35	41	46	18	22	16	29	27	16	18	29	27	17	

1853	ezred száma																össz
rendfokozat	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	
ezredes		1	1	1				1	1		1	1			1		
alezredes	1			1	3	1	1			1			1	1		1	
őrnagy	3	4	2	2	2	4	2	1	1	1	3	1	1	1	3	2	
őrnagyi beosztásban lévő százados				1				1		1			1	1			
I. o. százados	3	3	4	5	5	6	4	3	1	4	3	2		7	6	3	
II. o. százados	4	4	2	4	6	5	1	2	3	5	4	1	4	2	2	1	
főhadnagy	10	9	9	11	15	16	6	10	4	9	9	8	4	11	8	4	
hadnagy	15	10	6	16	21	21	8	8	7	8	9	4	9	9	11	8	
összesen:	36	31	24	41	52	53	22	26	17	29	29	17	20	32	31	19	

1854	ezred száma																össz	
	rendfokozat	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15		16
ezredes		1	1	1		1		1	1		1	1			1	1		10
alezredes	1	1			3		1			1			1	1				9
őrnagy	3	3	2	4	1	3	1	1	1	1	1	2	1	2	2	3	2	32
őrnagy beosztásban lévő százados					1		1	1	1	1	1							6
I. o. százados	4	4	5	6	6	7	2	3	1	3	3	2	1	6	4	2		59
II. o. százados	4	2	1	5	5	4	2	2	4	4	3	1	3	3	3	2		48
főhadnagy	10	10	9	16	13	17	7	8	7	10	10	8	5	9	9	5		153
hadnagy	15	14	7	14	21	18	6	10	4	6	8	3	9	10	8	4		157
összesen:	37	35	25	46	50	50	20	26	19	26	28	16	21	31	28	16		474

1855	ezred száma																			össz	
	rendfokozat	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18		19
ezredes	1	1	1				1	1	1				1	1	1	1					10
alezredes				1	2	1				1	1	1						1	1	1	10
őrnagy	2	2	2	2	2	3	2	2	2		2	1	2	2	2	2	2	1	2	1	34
őrnagy beosztásban lévő százados	1	1							1		2	1				1				1	8
I. o. százados	5	4	5	4	5	3	3	4	1	3	2	1	1	7	2	2	2	2	3	5	62
II. o. százados	3	3	2	4	1	2	2	6	4	5	5	2	3	2	5	2	1	3	2		57
főhadnagy	14	11	9	10	10	8	8	12	8	10	10	6	5	11	10	5	6	8	10		171
hadnagy	11	12	6	10	8	8	3	11	6	7	9	6	9	5	9	7	5	8	10		150
összesen:	37	34	25	31	28	25	19	37	22	28	30	17	21	28	30	19	16	25	30		502

1856	ezred száma																			össz	
	rendfokozat	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18		19
ezredes	1	1	1				1		1				1	1	1	1	1				10
alezredes				1	2	1		1		1	1							1	1	1	10
őrnagy	2	2	1	1	1	3	2	2	1	1	3	1	2	2	3	1	1	1	1	2	32
őrnagy beosztásban lévő százados	1	1	1	1					1	1	1						1		1		9
I. o. százados	6	4	3	5	2	4	2	4	1	5	3	2	3	6	2	1	2	5	5		65
II. o. százados	2	2	4	2	4	1	3	6	4	3	5	1	1	2	6	3	1	1	2		53
főhadnagy	12	11	8	13	9	8	8	12	8	8	11	6	6	8	10	7	8	7	11		171
hadnagy	12	11	7	10	11	12	8	15	7	9	8	8	9	9	9	7	3	9	9		173
összesen:	36	32	25	33	29	29	24	41	23	28	31	19	22	28	31	21	16	25	30		523

1857	ezred száma																			össz	
	rendfokozat	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18		19
ezredes	1	1	1				1		1				1	1	1	1	1				10
alezredes				1	1	2		1		1	1							1	1	1	10
őrnagy	2	2	1	1	2	2	2	1	1	1	3	1	2	2	3	1	1	1	1	2	31
őrnagy beosztásban lévő százados	1	1	1	1					1	1	1						1	1	1		10
I. o. százados	6	5	3	4	3	4	3	4	3	5	5	2	4	5	2	1	1	6	2		68
II. o. százados	2	2	4	3	3	1	1	6	2	3	3	1	1	3	6	3	3			6	53
főhadnagy	13	13	7	13	9	9	7	12	8	9	12	7	8	11	10	4	7	8	11		178
hadnagy	12	11	8	13	10	11	9	14	8	9	7	7	6	11	10	8	6	12	10		182
összesen:	37	35	25	36	28	29	23	39	24	29	31	19	22	33	32	19	20	29	32		542

1858		ezred száma																			össz	
rendfokozat		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19		
ezredes		1	1				1	1		1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1		14
alezredes		1		1	1	1		1	1	1	1	1		1		1				1	1	13
őrnagy		2	3	2	3	2	2	1	3	1	3	2	1	1	2	2	3	2	1	2		38
I. o. százados		6	5	3	4	4	3	3	5	4	5	6	2	2	5	4	2	2	1	2		68
II. o. százados		2	1	4	3	2	2	2	5	1	3	2	1	6	3	4	2	2	5	5		55
főhadnagy		13	12	8	12	7	9	8	13	10	11	10	7	12	11	9	6	7	9	9		183
hadnagy		12	12	8	14	13	10	10	13	7	8	10	6	10	11	11	6	7	10	10		188
összesen:		37	34	26	37	29	27	26	40	25	32	32	18	33	33	32	20	21	28	29		559

1859		ezred száma																			össz
rendfokozat		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	
ezredes		1	1	1			1		1			1		1			1	1	1		10
alezredes			1		2	1	1	1	2	2	1	1				1	2	1		1	17
őrnagy		2	2	2	2	2	1	2	2	1	2	2	1	2	1	3	1	1	2	2	33
I. o. százados		4	4	5	6	5	4	1	4	3	5	5	1	4	2	4	1		3	3	64
II. o. százados		4	3	2	2	1	1	4	6	2	1	3	2	1	2	4	3	4	4	4	53
főhadnagy		13	12	8	11	8	11	8	14	7	7	12	7	9	4	10	8	8	8	9	174
hadnagy		14	11	7	12	11	9	7	12	7	8	9	4	5	1	13	4	6	11	11	162
összesen:		38	34	25	35	28	28	23	41	22	24	33	15	22	10	35	20	21	29	30	513

1861		ezred száma										össz
rendfokozat		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
ezredes		1	1		1		1	1	1		1	7
alezredes				1	2	1				1	3	8
őrnagy		2	2	2	2	1	2	1	1	3	3	19
I. o. százados		5	7	5	2	2	4	1	1	5	6	38
II. o. százados		2	2	1	4	1	1	1	3	2	1	18
főhadnagy		6	8	5	6	4	5	4	5	6	7	56
hadnagy		9	14	11	10	7	9	6	7	10	9	92
összesen:		25	34	25	27	16	22	14	18	27	30	238

1862		ezred száma										össz
rendfokozat		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
ezredes			1		1	1	1	1	1	1	1	8
alezredes		1		1								2
őrnagy		2	2	2	2	1	2	1	1	4	3	20
I. o. százados		5	7	7	3	2	4	1	1	4	5	39
II. o. százados		6	3	2	4	2	1	2	3	7	3	33
főhadnagy		11	10	10	10	3	8	5	8	13	9	87
hadnagy		9	16	13	14	10	8	9	8	14	11	112
összesen:		34	39	35	34	19	24	19	22	43	32	301

1863		ezred száma										össz
rendfokozat		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
ezredes		1	1	1		1	1	1	1	1	1	9
alezredes		0			1							1
őrnagy		2	2	2	2	1	2	1	1	4	2	19
I. o. százados		5	7	6	3	3	4		1	6	6	41
II. o. százados		3	3	2	4		1	4	4	5	2	28
főhadnagy		7	9	11	8	3	8	6	6	13	8	79
hadnagy		10	14	11	10	6	10	4	11	15	11	102
összesen:		28	36	33	28	14	26	16	24	44	30	279

1864	ezred száma										össz	
	rendfokozat	1	2	3	4	5	6	7	8	9		10
ezredes	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	10
alezredes	1					1		1	1			4
őrnagy	1	2	2	2	1	2	1	1	2	2		16
I. o. százados	7	8	6	3	3	5		2	4	6		44
II. o. százados	1	4	3	5		3	4	2	6	2		30
főhadnagy	9	7	10	10	4	9	5	6	8	7		75
hadnagy	10	16	10	10	6	12	4	10	11	9		98
összesen:	30	38	32	31	15	33	15	23	33	27		277

1865	ezred száma										össz	
	rendfokozat	1	2	3	4	5	6	7	8	9		10
ezredes	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	10
alezredes	1					1		1	1			4
őrnagy	1	2	2	2	1	2	1	1	2	3		17
I. o. százados	7	7	6	3	2	5		2	5	5		42
II. o. százados		3	3	5	1	2	4	2	6	2		28
főhadnagy	8	7	10	10	3	9	5	6	8	7		73
hadnagy	8	17	9	10	6	12	4	10	11	9		96
összesen:	26	37	31	31	14	32	15	23	34	27		270

1866	ezred száma															össz	
	rendfokozat	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14		15
ezredes		1	1	1		1	1	1		1			1				8
alezredes	1				1				1								3
őrnagy			2							1	1	1		1	1		7
I. o. százados	1	2	4	2	2	2	1	4	4	3	1	1	4	1	1		33
II. o. százados	2	1	1	1	1	1	2	1		3	1	1		1			16
főhadnagy	3	2	6	1	4	6	4	8	5	6	2	2	4	2	1		56
hadnagy	4	5	6	3	2	1	3	4	3	7	5	1	4	3	1		52
összesen:	11	11	20	8	10	11	11	18	13	21	10	6	13	8	4		175

1867	ezred száma															össz	
	rendfokozat	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14		15
ezredes		1	1			1	1	1		1			1				7
alezredes	1				1				1								3
őrnagy			1	1						1	1	1		1	1		7
I. o. százados	4	4	1	3	2	3	2	5	4	4	2	1	5	3	3		46
II. o. százados	2		1		2	1	2	2	1	4	1	1					17
főhadnagy	3	2	2	2	3	4	6	8	5	7	1	2	7	3	1		56
hadnagy	6	4	2	2	5	4	2	6	3	6	1	1	2	2	2		48
összesen:	16	11	8	8	13	13	13	22	14	23	6	6	15	9	7		184

1868	ezred száma										össz	
	rendfokozat	1	2	3	4	5	6	7	8	9		10
ezredes	1	1		1	1	1	1	1	1	1	1	9
alezredes	0		1									1
őrnagy	2	2	2	2	1	2	1	1	4	3		20
I. o. százados	5	7	7	3	2	4	1	1	4	5		39
II. o. százados	3	3	2	4	2	1	2	3	7	3		30
főhadnagy	7	10	10	10	3	8	5	8	13	9		83
hadnagy	10	16	13	14	10	8	9	8	14	11		113
összesen:	28	39	35	34	19	24	19	22	43	32		295

 = A történelmi Magyarország területéből kialakított tartományokban működő császári csendőr ezredek.

Forrás: *Militär-Schematismus des Österreichischen Kaiserthumes*. Wien, 1850-1868, Aus der kaiserl. Königl. Hof- und Staats-Druckerei.

SUBA János
Karhatalom szervezése a Magyar Királyi Honvédségben 1918-ban

A háború utolsó évében a hadsereg több mint fele már nem a frontokon harcolt, mivel egyre több katonára volt szükség a hátszágban a lakosság és a többi katona féken tartására.¹

1918. január 1-én a Monarchia szárazföldi hadereje 4 410 000 katonát számlált, amelyet 72 gyalog és 12 lovas hadosztályba szerveztek. A tábori hadsereg állományába 2 850 000 fő tartozott, a hátszági pöttestekhez, katonai hatóságokhoz, parancsnokságokhoz pedig 1 560 000 fő tartozott.²

Karhatalmi célokra elsősorban a gyalogságot, illetve a lovasságot vették igénybe, de tüzéruiteget vagy páncélvonatokat is beoszthattak melléjük.³ Az alakulatok karhatalmi alkalmazását az 1908-ban megjelent utasítás⁴ és a közös hadsereg szolgálati szabályzata⁵ részletesen szabályozta, amelyek kisebb módosításokkal 1918-ban is érvényben voltak. A birodalomban 1918. május 20-án a hátszági pöttesteknél összesen 1224 karhatalmi célokra bevethető század volt. Ez 306 zászlóaljnyi erőt jelentett.⁶

A Magyar Királyi Honvédségnél a legfontosabb irányító parancsnokság a honvéd kerületi parancsnokság volt, mely a hadtestparancsnokság mozgósítása és elvonulása után a hadtest székhelyén visszamaradó katonai vezető szervként felsőfokú területi katonai hatóságként működött. A honvéd kerületi parancsnokság feladata volt, az illetékességi területén a katonai rend és fegyelem, a vagyon- és közbiztonság fenntartása, a nemzet- és államellenes tevékenység megakadályozása, a hadművelési területen harcoló hadtest személyi és anyagi utánpótlásának irányítása, a visszamaradó pöttestek, alsó fokú katonai területi hatóságok, honvéd kiegészítő parancsnokságok, bevonulási központok munkájának szabályozása és ellenőrzése, az újabb mozgósítások végrehajtása, együttműködés a polgári közigazgatási hatóságokkal, a kiképzés elvi irányítása. A honvéd kerületi parancsnokság parancsnoka az illetékességi területén lévő katona személyek előljárója, közegei útján személyi, anyagi és fegyelmi ügyeik intézője volt.⁷

A honvédségnél nem szerveztek állandó karhatalmi formációkat. Karhatalmi feladatokra rendelték ki a gyalog, huszár és tüzér pöttestek által felállítandó karhatalmi alakulatokat, illetve a tanfolyamok iskolák, tanezred, kerékpáros pót század által felállítandó karhatalmat. Ezek ideiglenes jelleggel felállított alakulatok voltak.

Az ideiglenes karhatalmi alakulatokba könnyű volt bekerülni, hiszen csak a hét hetes katonai alapkiképzésen kellett túlesniük, és rögtön vezényelhetők voltak. A tanfolyamokban, iskolákban, tanezred stb. lévő hallgatók, – miután teljesen ki voltak képezve – karhatalmi alakulatokban azonnal bevethetők voltak.

Ezek a gyalogos pótzászlóaljok, a huszár pót századok gyalogos pótosztágai, valamint a tüzér pöttesteknél lévő kiképzett katonákat gyalogsági felszereléssel 100 főből álló századokba, illetőleg 25 fős szakaszok, tiszt parancsnoksága alatt szervezték. A huszár pót századok lovas pótosztága a rendelkezésre álló ló és legénység számához képest lóháton alakult századok, illetőleg szakaszokat állítottak fel. A huszár és tüzér pöttesteknél a karhatalmi kirendelés tartama alatt a lóápoláshoz szükséges minimális létszámú legénységet visszatarthatták. A honvéd kerületek gyalog géppuskás tanfolyamai, a huszár géppuskás tanfolyamai, az utász tanfolyamok, tartalékos tiszt iskolák (tisztjelölti iskolák), fényező tanfolyam, központi távíró iskola, valamennyi kerületi távbeszélő és távjelző oktató keret, a huszár altisztképző iskola és az esetleges felállított gyalog altisztképző iskolák teljes létszámuknak megfelelően állítottak fel 100 fős gyalogos századokat, illetve szakaszokat.

A karhatalom kirendelésére az A-15 utasítás intézkedett. A honvéd karhatalmat az állomás körletén belül az állomásparancsnoknak volt joga kirendelni. Az állomás körletén kívülre irányításról azonban elvileg csakis a honvédelmi miniszter előzetes hozzájárulásával a kerületi parancsnokságok intézkedtek.

1918. május 31-én Bécsben a katonai vezetés illetékes vezetői értekezletet tartottak, amelynek egyik napirendi pontja az állandó karhatalmi zászlóaljakkal akkori nevén „helyőrségi zászlóalj” megalakítása volt, hogy a hátszágban lévő tábori hadosztályok „mihamarabb felszabadíttassanak” és a frontra kerüljenek.⁸ Ez mintegy 286 zászlóaljat jelentett, ennyi állomásozott a hátszágban rekvirálások és karhatalmi célból. Ez 17–18 hadosztálynyi erőt jelentett. Tehát karhatalmi célokra a hátszágban egyes pöttesteknél külön alakulat szervezését tervezték. Először „helyőrségi zászlóalj” elnevezést adták ezen alakulatoknak. Ez az elnevezés azonban nem volt megfelelő, mert ea helyőrségi zászlóaljok karhatalmi célokból helyőrségüket elhagyhatták, ezért később a „karhatalmi zászlóalj” megjelölést alkalmazták.

Az első tervek szerint a karhatalmi zászlóaljok személyi állománya kizárólag megbízható német és magyar legénységből állt. A nemzetiségek (csehek stb.) és a hadifogságból visszatért legénység

nem kerülhet bele. A megbízható magyar és német legénységet első sorban a lábadozó osztagokból, a harctérről sebesülés vagy betegség folytán visszatérőkből akarták kiválasztani. Ez egyrészt azt jelentette, hogy a zászlóalj felállításának ideje elhúzódik, mert a legénységet gondosan ki kell válogatni, másrészt pedig azt hogy tábori hadosztályok csak hosszabb idő múltán, és fokozatosan fognak a hadsereg-főparancsnokság rendelkezésére állni.

Úgy tervezték, hogy júniusban legalább 12 zászlóalj, júliusban pedig két zászlóalj alakul meg. Az előzetes számítások szerint úgy gondolták, hogy lehetséges lesz a Császári és Királyi Hadsereg és Magyar Királyi Honvédség, valamint a Landwehr kötelékében 30–35 karhatalmi zászlóaljat augusztusig megalakítani. Ez azt jelentette, hogy a Magyar Királyi Honvédségnek négy–hat karhatalmi zászlóaljat kellett volna augusztus elsejéig felállítani.

Az elképzelések szerint a karhatalmi zászlóalj szervezetét megegyeztetve a többi zászlóaljakével csak a létszámuk lett volna kisebb és több géppuskával rendelkeztek volna. Zászlóaljként négy századot, századonként négy szakaszt, szakaszonként 30 főt és két géppuskát terveztek. A karhatalmi zászlóalj személyi állományát 480 főben, az alegység fegyverzetét pedig 32 géppuskában állapították meg.⁹

A Magyar Királyi Honvédelmi Minisztérium 1918. június 14-én elrendelte, hogy július 1-ig minden honvéd kerületen belül a pöttesteknél egy–egy karhatalmi zászlóaljat kell megalakítani.¹⁰ Budapesten a 29., Szegeden az 5., Kassán a 9., Pozsonyban a 13., Kolozsváron a 21., és Zágrábban a 25. ezred pótzászlóaljainál. Ha nem sikerülne az állományt feltölteni, az előírt időre, azaz július 1-jére, akkor karhatalmi századokat (szakaszokat) kell megalakítani, amelyek később a pótzászlóaljakhoz kerülő felgyógyultakból kialakítandó karhatalmi zászlóaljak keretét alkotják.

A karhatalmi zászlóalj állománytábláját tekintve: a parancsnok egy fő törzstiszt, vagy rangidős százados (lovasítva), segéd tiszt egy fő (alantos tiszt), aki tartalékos vagy népfőlkelő állománycsoportba is tartozhatott (lovasítva). A karhatalmi zászlóalj századainak élén századparancsnokok álltak, századonként századparancsnok egy fő (százados, vagy idős alantos tiszt), szakaszparancsnok öt fő (alantos tiszt vagy zászlós esetleg magasabb rangú altiszt), szolgálatvezető egy fő (örmester), írnök egy fő (tisztes). A karhatalmi századok egyenként négy szakaszból álltak, a szakaszokat pedig 30 fő alkotta, közülük egy szakaszt úgynevezett géppuskás szakasznak terveztek, ahová két géppuskát rendszeresítettek 19 főnyi kezelőszeméllyel. A karhatalmi zászlóalj személyi állományához tartozott még négy fő sebesültvivő.

Egy karhatalmi géppuskás szakasz személyi állománya: egy fő szakaszparancsnok (tiszt vagy zászlós), egy fő szolgálatvezető (altiszt), két fő puskairányzó (tisztes), 14 puskakezelő (honvéd), egy fő fegyvermester (tisztes) és esetleg egy tisztiszolga (honvéd). A hadvezetés külön parancsban határozta meg, hogy a karhatalmi zászlóaljak géppuskás szakaszainak személyi állományát külön tanfolyamon kell felkészíteni a sorozatlövő fegyver kezelésére, mivel ezeknél a szakaszoknál az orosz hadseregtől zsákmányolt géppuskákat kívánták rendszeresíteni.

A karhatalmi zászlóaljak felszereléséhez tartozott két hátszló, nyolc málhásló, négy országos jármű (szekér) és 24 főzlóda. A karhatalmi zászlóaljakat a felállításukat végző pótzászlóalj számával jeltölték meg.

A karhatalmi zászlóaljak megalakításánál mérvadó szempontok voltak:

A személyi állomány kiválasztása tekintetében legfontosabbnak a megbízhatóságot tekintették. Vitézségi éremmel kitüntetettek, és a kímélési kedvezményt szerettek előnyben részesítették.¹¹ A legénység csakis olyan személyekből állhatott, akik harctéri szolgálatot teljesítettek, frontszolgálatra alkalmasak voltak, teljesen katonai kiképzést kaptak, felgyógyult vagy lábadozó osztagtól a pöttesthez bevonultak, 1875–1900 születettek és a karhatalmi szolgálatra alkalmasak voltak. A menetzászlóaljakhoz beosztott legénységet nem volt szabad karhatalmi zászlóaljakba beosztani.

A hadifogságból visszatérteket karhatalmi alakulatba csak akkor osztották be, ha hazatérésük után már újból a harctéren teljesítettek szolgálatot és onnan sebesülés, vagy betegség folytán kerültek vissza a pöttesthez. Írnokok, tisztiszolgák, lovászok, hajtóhonvédek a frontszolgálatra alkalmatlanokból került ki.

Az alkalmas legénységi állományt 36 főnél kisebb szállítmányokba osztva menetlével ellátva haladéktalanul ahhoz a pótzászlóaljhoz irányították, amely felállította a karhatalmi zászlóaljat. A karhatalmi zászlóaljba beosztott legénységet előreláthatólag 3–4 hónapig tervezték alkalmazni. Erre utal az is, hogy az állomány kíségetésre a pótzászlóaljak által leadott személyzet megmaradt eddigi állomány-illetékes pótzászlóalj anyakönyvi állományában és ott, mint a karhatalmi zászlóaljhoz vezényelték tartották nyilván.

A tisztok – század- és szakaszparancsnokok – szintén az alárendelt pöttestektől kerültek ki. Itt nem volt kritérium, hogy frontszolgálatra alkalmasak legyenek, csak azt írták elő, hogy kiképzési szolgálat-

ra alkalmasak legyenek. Az arcvonalszolgálatra alkalmas századparancsnokok és szakaszparancsnokok elvileg csak hat hónapig maradhattak karhatalmi zászlóaljukba beosztva.

Századparancsnokul erélyes, lehetőleg hívatásos tiszteket (százados vagy idősebb főhadnagyokat), szakaszparancsnokul szintén erélyes és alkalmas beosztott (alantos) tiszteket, zászlósokat vagy magasabb rendfokozatú altiszteket (aranyvitézségi érmeseket) terveztek beosztani.

A karhatalmi zászlóaljok közvetlenül a honvéd kerületi parancsnokságok útján a honvédelmi miniszternek voltak alárendelve. Karhatalmi alkalmazásukra vonatkozólag az A-15 karhatalmi utasítás előírásai voltak a mérvadók. A karhatalmi zászlóaljparancsnokok csapatparancsnoki – azaz önálló századparancsnoki, vagy kikülönített alosztály-parancsnoki – fegyelmi fenyítő hatalmat gyakoroltak.

A karhatalmi zászlóaljok létrehozását rögzítő parancs előírta, hogy a megalakítandó karhatalmi alakulatok július hó 1-jére bevethető állapotba kerüljenek.

Az elképzelés az volt, hogy a tervezett hat karhatalmi zászlóalj megalakítása után a lehetőséghez képest a többi pótzászlóaljknál karhatalmi osztagokat, (szakaszok, félszázadok, egy vagy több század) alakítanak.¹²

A beérkezett jelentések szerint 1918. július 1-én a budapesti kerületen belül semmi nem történt, a szegedi kerületen belül a teljes karhatalmi zászlóalj felállt, a kassai kerületen belül két gyalogos század, és két szakasz állt fel, a pozsonyi kerületen belül egy gyalogos század, két gyalogos szakasz és négy géppuskás szakasz alakult meg, a kolozsvári kerületen belül két gyalogos század és négy szakasz alakult meg, a zágrábi kerületen belül semmi nem történt (írásos jelentés sem érkezett).¹³ Az előírt határidőre nem sikerült minden alakulatot felállítani, összesen három zászlóalj létrehozására került sor.

A karhatalmi alakulatokra nagyon nagy szükség lett volna. Például a 75. honvéd gyalogdandárt a hadvezetőség ki akarta szállítani a hadszíntérré. Gondot okozott azonban, hogy ez a dandár karhatalmi feladatokat látott el Horvátországban. Ezért a közös hadügyminisztérium megkérte a Magyar Királyi Honvédelmi Minisztériumot, hogy néhány karhatalmi zászlóaljat adjanak Horvátország részére a honvédségtől. A Magyar Királyi Honvédelmi Minisztérium álláspontja az volt, hogy az 5., 9. és 13. honvéd pótzászlóaljknál már felállított karhatalmi zászlóaljok állománytábla szerint ugyan fel vannak töltve, de még altisztekben és géppuska felszerelésben hiányosak. Ezért nem volna célszerű, hogy a 9., 5. és 13. karhatalmi zászlóaljakat – vagy ezek egyikét is – Horvátországba rendelni.

A legfontosabb indok azonban az volt, hogy Magyarország területén diszlokáló, szintén karhatalmi feladatokat ellátó 76. honvéd gyalogdandár alakulatainak kiszállítását a frontra már elkezdték. A katonai vezetés úgy vélte, hogy a már említett három karhatalmi zászlóalj jelenléte okvetlenül szükséges.¹⁴

Az elutasító indokok között szerepelt a szolgálati és vezényleti nyelv terén felmerülő nehézség is. Például, ha a karhatalmi alakulatokat a zágrábi császári és királyi katonai parancsnokság útján a közös hadügyminiszternek rendelték volna alá, akkor a német, ha pedig a zágrábi honvéd katonai parancsnokság alá rendelték volna, akkor a horvát lett volna a szolgálati nyelv. Ezt szerették volna elkerülni, nem is beszélve a tisztán katonai szempontokról a kiképzésről, hiszen a kiképzés szempontjából az volt a kívánatos, hogy még egy-két hónapig a magalakulási körletükben maradjanak az alakulatok.

A hadsereg-főparancsnokság is óriási nyomást gyakorolt a szervezésre, hiszen a hátszágban lévő alakulatok mielőbbi frontra küldését szerette volna elérni. A hadsereg-főparancsnokság tervezete szerint júliusban összesen 27 karhatalmi zászlóaljat kellett volna felállítani. A honvédségtől a létrehozott és felállítás alatt lévő hat zászlóalj mellé, még hatot kértek.¹⁵

A tervek szerint ezeknek a karhatalmi alakulatoknak a létrehozására a menetzászlóaljok felállítása után került volna sor. Ez az elképzelés azonban teljesen irreális volt, hiszen a honvédség kötelékében tervezett hat karhatalmi zászlóalj felállítására azért kerül sor csupán részlegesen, mert a katonák hiányából fakadóan csak három zászlóaljat tudtak a kerületparancsnokságok felállítani. Nemcsak a katonahiány, hanem a katonai adminisztráció, és a kirendelések sorrendje szabályozásának megváltoztatása is késleltette a felállítást.¹⁶ Az új alakulatok szervezői a legfontosabb feladatokra mindig tűzoltó módszerrel reagáltak, azaz amennyi katonát össze tudtak szedni, azokat rögtön vezényelték is. A honvédelmi tárcának az volt a véleménye, hogy elsősorban a rendőrség megerősítésére vezényeljenek ki katonákat,¹⁷ hiszen ekkor már a katonai rendőrség felállítása megvalósult.¹⁸

A katonai tervezők nem tudták, hogy képesek lesznek e a már elrendelt hat karhatalmi zászlóaljat felállítani, és ezen felül még mennyit tudnak felállítani. Ezért a katonai vezetés elrendelte, hogy a felgyógyult legénységéből a menetzászlóaljok részére és a csendőrség megerősítésére szükséges kirendelések után, elsősorban a karhatalmi zászlóaljakat kell feltölteni.¹⁹ Ugyanis a karhatalmi zászlóaljba való beosztásra a rendelet szerint csak a felgyógyultak jöhettek számításba.

A honvédelmi tárca számítása szerint augusztus első napjaira – a menetzászlóaljok megszervezése után – a gyalogos pöttesteknél 1 500 fő, a honvédhuszár pöttesteknél 600 fő, összesen 2 100 fő gyó-

gyult katonára lehetett számítani. Közülük 1 500 főt újra ki kellett képezni, mivel a katonai tudásuk megkopott. Így 600 főt lehetett volna a karhatalmi zászlóaljokhoz vezényelni. Ebben az esetben azonban a menetzászlóaljok személyi állományát csupán a hazatérőkből lehetett volna felállítani. Ezt azonban fegyelmi okokból nagyon veszélyesnek tartották. Szükség esetén a menetszázadokba az 5%-nyi felgyógyuló is beosztható volt, ami egyébként veszedelmesen kevés lett volna. A felgyógyulók menetalakulatokhoz történő helyezése esetén a gyalog menetszázadokhoz 770 fő, a lovas menetszázadokhoz 50 fő, összesen 820 fő beosztása vált volna lehetségessé. A statisztikák azonban 600 fő felgyógyulót jelentettek. E számvetés szerint augusztus elejéig karhatalmi zászlóaljat nem lehetett létrehozni.

Egy másik változat szerint, ha sürgős kirendelések nem lesznek augusztusban a létszám emelkedni fog, egyrészt rendes viszonyok között a felgyógyulók félhavi száma 2 500 fő a honvédségnél, másrészt az utolsó olasz offenzívából származó felgyógyulók száma augusztusban előreláthatólag jóval nagyobb lesz. E számvetés alapján augusztus közepéig három karhatalmi zászlóalj, augusztus végéig további két-három zászlóalj, összesen öt-hat új karhatalmi zászlóalj lett volna létrehozható. A már rendelkezésre álló három zászlóaljjal együtt, összesen nyolc-kilenc lehet a felállítható karhatalmi zászlóaljok legnagyobb száma.²⁰

A honvédelmi tárca azonban augusztusban hat zászlóalj felállítását tervezte, így összesen 12 zászlóaljjal számoltak. Azt nem vették figyelembe, hogy az első lépcsőben nem hat, hanem három zászlóaljat tudtak megalakítani. Csak abban reménykedtek, hogy a felgyógyulók létszáma növekedni fog. Ezért, mint követelményt 12 zászlóalj felállítását hagyták meg az 1918. augusztus 3-ai rendeletben, amelyben hangsúlyozzák, hogy kellő számú felgyógyult fog a póttestekhez bevonulni, melyekből nemcsak a megalakítandó hat karhatalmi zászlóalj teljes kifejlesztése, – hanem újabb karhatalmi alakulatok felállítása is – lehetségessé válik.²¹ Augusztus végéig elrendelték minden honvéd kerületben még egy új karhatalmi zászlóalj felállítását.²² A rendelet hangsúlyozta, hogy ezen zászlóaljok már a menetzászlóaljok rovására is felállítandók. A ruházatot, felszerelést és fegyverzetet is megkísérelték összeszedni.²³ **(I. sz. melléklet)**

1918. augusztus 15-én a budapesti 29. pótzászlóaljnál három század és két géppuska, a szegedi 5. pótzászlóaljnál négy század és két géppuska, a kassai 9. pótzászlóaljnál négy század és négy géppuska, a pozsonyi 13. pótzászlóaljnál négy század és két géppuska, a kolozsvári 21. pótzászlóaljnál három század és a zágrábi 25. pótzászlóaljnál egy század és két géppuska állt a pótalakulatok rendelkezésére.

1918. szeptember 10-ei rendelet egyrészt hangsúlyozta, hogy szeptember 20-ig kerületenként kettő karhatalmi honvéd zászlóaljat minden körülmények között meg kell alakítani, másrészt a feltételeket módosította. A megszabott feltételeken kívül szükség esetén beoszthatóvá tette a frontszolgálatra alkalmas, teljesen kiképzett, megbízható 1872–1876 születési évfolyamú legénység tagjait még akkor is, ha harctéri szolgálatot nem teljesített, illetve a megbízható magyar, vagy német anyanyelvű viszatért katonákat.²⁴ A rendelet azonban jelezte, hogy ezek a katonák idővel – a megszabott feltételeknek megfelelő legénységgel – kicserélendők lesznek. A rendelet hangsúlyozta, hogy a karhatalmi zászlóaljok a menetzászlóaljok rovására is megalakítandók.

A honvéd karhatalommal egyidőben folyt a közös hadsereg karhatalmi alakulatainak szervezése is.²⁵ A közös hadsereg pótzászlóaljainak kellett felállítani a karhatalmi alakulatokat.²⁶ Első lépésben összesen 13 zászlóaljat jelentett, amely 31 és fél századot foglalt magába. A karhatalmi alakulatokat augusztus 10.-re 34 századra és három szakaszra, szeptember 1-ére 39 és fél századra, szeptember 15-ére 48 századra és három szakaszra növelték. **(II. sz. melléklet)**

Az 1918. szeptember 25-re a karhatalmi zászlóaljakat (kerületenként kettő) teljesen létrehozták. Ez 10 zászlóaljat jelentett. Változás csak az alakulatok elhelyezésben történt, az szegedi 5. zászlóaljat Fiuméba vezényelték, a kassai 9. zászlóalj Kassán és Sátoraljaújhelyen diszlokált, a trencsényi 10. zászlóalj fele Trencsénben másik fele Léván állomásozott. A kolozsvári 21. zászlóaljat Petrozsényba vezényelték.²⁷ A zágrábi kerület parancsnokságtól nem érkezett jelentés, ezért az valószínűsítették, hogy ott a legénység hiánya miatt még nem állították fel a karhatalmi alakulatot. Ezért a kerület karhatalmi zászlóaljaira vonatkozó rendeletet hatályon kívül helyezték. A létrehozott karhatalmi zászlóaljok felszerelése még hiányos volt, amelyeket sürgősen pótolták.²⁸

A honvédelmi tárca október 1-én újra elrendelte a zágrábi honvéd kerületben a karhatalmi zászlóaljok létrehozását a 25. és 28. pótzászlóaljaknál. A már megalakított 25. karhatalmi századot a Császári és Királyi Hadsereg megerősítésére átadták, létszámukat azonban beleszámították a karhatalmi zászlóalj létszámába.

Ugyanez a rendelet írta elő, hogy további hat karhatalmi zászlóaljat kell létrehozni.²⁹ A parancs szerint ezeket a zászlóaljakat október végéig a frontutánpótlás menetzászlóaljainak rovására kellett megalakítani.

A fejlesztés következő lépése az volt, hogy a hátországból lévő, kiképzést folytató tanfolyamok részéről kiállítandó karhatalmi csapatok létszámát újra szabályozzák.³⁰ Ennek következményeként a századok személyi állományának létszáma 100–250 fő között mozgott, a rendszeresített személyi fegyverzet pedig 100 puská volt.

A megnövekedett létszámok és a megváltozott körülmények miatt újra kellett szabályozni a karhatalmi szolgálatot és a karhatalmi kirendeléseket. A rendelkezésre álló karhatalmat három csoportra osztották:

- állandó karhatalmi zászlóaljok;
- gyalog, huszár és tüzér póttestek által felállítandó karhatalmi alakulások;
- tanfolyamok, iskolák, a tanezred, kerékpáros pótszázad által felállítandó karhatalmak.

A géppuskás tanfolyamok éles lövésre alkalmas géppuskáinak számából fakadóan kettő géppuskával felszerelt géppuskás karhatalmi szakaszokat állítottak fel. A huszár tartalékos tiszt iskolája gyalog, illetve lóháton vonulhatott ki. A honvéd gazdasziskola karhatalmi alakulatot nem állított fel, de állomáskészültségi szolgálat ellátására kötelezték és a csapatgyakorlótér parancsnokságnak rendelték alá, abban az esetben ha a tüzér és gyalog aknavető tanfolyamok állományát Várpalotáról elvezényelik.

A karhatalmak igénylésére, kirendelésére és alkalmazására vonatkozólag továbbra is az A-15. karhatalmi utasítás intézkedett. Kirendelésnél új elemként jelentkezett hogy kivételes és sürgős esetekben az egyes alakulatok állomáskörleteken kívül való alkalmazását a kerületi parancsnokságok útján a honvédelmi miniszter előzetes hozzájárulása nélkül is elrendelheték, de minden egyes esetben a honvédelmi miniszter utólagos jóváhagyását ki kellett kérni. Szintén nem kellett miniszteri jóváhagyás a kirendelt karhatalmi alakulatok más honvéd karhatalmi alakulattal való felváltására.³¹

A karhatalmi alakulatok szervezése bele illett azon komplex intézkedések sorába, amelyek segítségével az államhatalom számára lehetővé vált a háború további folytatása, a haderő bomlási folyamatának lassítása, a társadalmi rend védelme és a gazdasági élet fenntartása valamilyen szinten, azaz az összeomlás lassítása.

A rendvédelmi céllal bevetett alakulatok feladata egyre nőtt, azonban nem tudták megakadályozni a tömegek és a katonaság radikalizálódását, sőt a megbízhatónak tartott honvéd és bosnyák alakulatok sem vonhatták ki magukat az október végi eseményekből.

Jegyzetek:

¹ DEÁK: 253–254. p.

² PLASCHKA – HASELSTEINER – SUPPAN: 44. p.

³ Loc.cit. 33–35. p.

⁴ Instruktion

⁵ Dienstreglement

⁶ PLASCHKA – HASELSTEINER – SUPPAN: op. cit. II. Band, 27–30. p.

⁷ SUBA

⁸ Az értekezleten részt vettek a közös hadügyminisztérium részéről ZAHRADNICZEG altbgy, KLOSE ezds., WEYMELKA ezds. és több más törzstiszt, valamint hadbiztos. A hadsereg főparancsnokság részéről LAUER és KEKSZ vk. ezds.-ek, a Magyar Királyi Honvédelmi Minisztérium képviselőjében pedig FISHER-NIEAMESNY vk. örgy., SCHWART vk. ezds. és REGULYA fhdgy. vett részt a megbeszélésen. Az értekezlet másik témája, a hadifogságból hazaérkezők szabadságilletéke, kiképzése és menet-alakulatokba beosztása volt.

⁹ HL. HM. 744. lad. 12 846./eln. 1.-1918. Helyőrségi zászlóalj megalakítása tárgyában értekezlet.

¹⁰ HL. HM. 745. lad. 14 011./eln. 1.-1918. Karhatalmi zászlóalj megalakítása tárgyában értekezlet.

¹¹ 20 178/1917. HM. r.

¹² V. ö. 10. sz. jegyzettel

¹³ HL. HM. 736. lad. 15 628./eln. 1.-1918. Karhatalmi zászlóalj állománya 1918 június 1-én.

¹⁴ HL. HM. 736. lad. 21 472./eln. 1.-1918. Karhatalmi honvéd csapatok igénylése Horvátország részére.

¹⁵ HL. HM. 745. lad. 17 625./eln. 1.-1918. Karhatalmi zászlóalj további megalakítása.

¹⁶ HL. HM. 736. lad. 16 392./eln. 10.-1918. A kirendelések sorrendjének szabályozása.

¹⁷ HL. HM. 736. lad. 16 292./eln. 10.-1918. A katonák vezénylése tárgyában.

¹⁸ SUBA: op. cit.

¹⁹ HL. HM. 736. lad. 17 926./eln. 10.-1918. A karhatalmi zászlóalj feltöltése.

²⁰ HL. HM. 745. lad. 17 625./eln. 1.-1918. A Hm 10. osztály előterjesztése.

²¹ Loc.cit.

²² Szabadkán a 6. honvéd pótzászlóaljnál, Lugoson a 8. honvéd pótzászlóaljnál, Miskolcon a 10. honvéd pótzászlóaljnál, Trencsénben a 15. honvéd pótzászlóaljnál, Nagyszebenben a 23. honvéd pótzászlóaljnál, Eszéken a 28. honvéd pótzászlóaljnál.

Loc.cit.

²³ HL. HM. 745. lad. 9 526./eln. 1.-1918. Karhatalmi zászlóalj felszerelése.

²⁴ HL. HM. 745. lad. 23 028./eln. 1.-1918. Karhatalmi honvéd zászlóalj alakítása.

²⁵ HL. HM. 745. lad. 23 204./eln. 1.-1918. Közös hadsereg karhatalmi alakulatainak összeállítása.

²⁶ A Pozsonyi kerületben: a 19. ezred pótzászlóaljánál Körmenten 1 zászlóalj (4 század); 26. ezred pótzászlóaljánál Esztergomban 1 zászlóalj. (4 század); Győrben a 4. Boszniai-Hercegovinai ezred pótzászlóaljánál 1/2 zászlóalj (2 század). A Budapesti kerületben, Budapesten a 38. ezred pótzászlóalja 1 zászlóalj (4 század.); a 32 ezred pótzászlóaljánál 1 zászlóalj (4 század); a 3. Boszniai-Hercegovinai ezred pótzászlóaljánál 1 zászlóalj (4 század); a 7. Boszniai-Hercegovinai ezred pótzászlóaljánál Siklóson 1/2 zászlóalj (2 század); a 23. ezred pótzászlóaljánál Zomborban 1 zászlóalj (4 század). A Kassai kerületben Szatmárnémetiben a 34. ezred pótzászlóaljánál 1 zászlóalj. (4 század); a 65. Kassa ezred pótzászlóaljánál 1 zászlóalj (4 század); A Temesvári kerületben a 46. ezred pótzászlóaljánál Békéscsabán 1 zászlóalj (4 század). A Nagyszombeni kerületben a 82. ezred pótzászlóaljánál Szászvárosban 1 zászlóalj (4 század). A Zágrábi kerületnél az 53. ezred pótzászlóaljánál Zágrábban 1 zászlóalj (4 század); a károlyvárosi 96. ezred pótzászlóaljánál 1 zászlóalj (4 század) létrehozásának szervezését indították el.

HL. HM. 745. lad. 25 625./eln. 1.-1918. Közös hadseregbeli karhatalmi zászlóaljok összetétele.

²⁷ HL. HM. 745. lad. 24 596./eln. 1.-1918. Karhatalmi honvéd zászlóaljok megalakulása.

²⁸ Loc.cit.

²⁹ A budapesti kerületben 19. honvéd pótzászlóaljnál Pécsen, a 30. honvéd pótzászlóaljnál Kecskeméten; a szegedi kerületben 4. honvéd pótzászlóaljnál Nagyváradon; a kassai kerületben 16. honvéd pótzászlóaljnál Besztercebányán; a pozsonyi kerületben 20. honvéd pótzászlóaljnál Nagykanizsán, és a kolozsvári kerületben 21. honvéd pótzászlóaljnál Kolozsváron karhatalmi zászlóalj felállítását írták elő.

HL. HM. 745. lad. 24 747./eln. 1.-1918. Karhatalmi honvéd zászlóaljok továbbfejlesztése.

³⁰ Ez kerületenként a következő volt:

- a honvéd tanezrednél Inotán a 17. gyalogos század és 1 géppuskás szakasz;
- a budapesti kerületi gyalogos géppuskás tanfolyamból Szentendrén: 6 gyalogos század és 8 géppuskás. Szakasz;
- a szegedi géppuskás tanfolyamból Szegedről: 4 gyalogos század és 2 géppuskás szakasz;
- a kassai géppuskás tanfolyamból Iglóról: 4 gyalogos század és 4 géppuskás szakasz;
- a pozsonyi géppuskás tanfolyamból Léváról: 5 gyalogos századot;
- a kolozsvári géppuskás tanfolyamból Déván: 4 gyalogos század és 3 géppuskás szakasz;
- a Zágrábi géppuskás tanfolyamból Pozsegáról 3 gyalogos század és 1 géppuskás szakasz;
- a huszár géppuskás tanfolyamból Vácott: 5 gyalogos század és 1 géppuskás szakasz;
- a honvéd kerületi utász tanfolyamoknál Dunakeszről, Szegedről, Tokajból, Pozsonyból, Nagyenyedről és Zágrábból

egy-egy gyalog századot;

- a központi távíróiskolából Budapest: 1 zászlóalj;

- a kerületi távjelző és távbeszélő tanfolyamoknál: a Budapestiről 2 század, Szentesről 1 század, Kassáról 2 1/2 század, Pozsonyból 2 1/2 század, Kolozsvárról 1 század, Pozsegáról 1 1/2 század;

- a kerékpáros pót századnál Kiskunfélegyházáról 1 három karabélyos és 1 géppuskás szakaszból álló század;

- a Váci fényszórós tanfolyamról: 5 gyalogos század;

- a gyalogágyús tanfolyam Zólyomban: 1 gyalogos századot és 1 gyalogágyús szakaszt.

HL. HM. 745. lad. 24 474./eln. 1.-1918. Karhatalom összeállítása.

³¹ HL. HM. 745. lad. 25 116./eln. 1.-1918. Karhatalmi szolgálat újbóli szabályozása.

Jegyzetekben alkalmazott rövidítések:

MONOGRÁFIÁK

- DEÁK — DEÁK István: *Volt egyszer egy tisztikar. A Habsburg-monarchia tisztjeinek társadalmi és politikai története 1848-1918.* Budapest, 1993, Gondolat.
- PLASCHKA – HASELSTEINER – SUPPAN — PLASCHKA Richard Georg – HASELSTEINER Horst – SUPPAN Arnold: *Innere Front. Militäriassistenten, Widerstand und Umtsurz in der Dunaumarchie 1918.* [Belső front. Katonai karhatalom, ellenállás és összeomlás a dunai monarchiában 1918.] Wien, 1974, Verlag für Geschichte und Politik. I. Band.

TANULMÁNYOK

- SUBA — SUBA János: A katonai rendőrség felállítása a hátszágban 1917-ben. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XV. évf. (2008) 18. sz. 141–153. p. A tanulmány korábbi változata 2004. október 13-án Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „Karhatalmi feladatok a bűnmegelőzés és a békefenntartás szolgálatában Európában a XIX-XX. században.” című XVIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

SZABÁLYZAT

- Instruktion — *Entwurf. Instruktion bezüglich Anforderung, Beistellung und Verwendung militärischer Assistenten.* [Utasítás a katonai karhatalom kirendelésére vonatkozólag.] Wien, 1908, K.K. Hof-und Staat Druckerei.
- Dienstreglement — *Dienstreglement für das Kaiserliche und Königliche Heer.* [A Császári és Királyi Hadsereg szolgálati szabályzata.] I. Teil. Wien, 1909, K.K. Hof-und Staat Druckerei.

JOGSZABÁLYOK

- 20 178/1917. HM. r. — 20 178/1917. HM. r. a kiemelési kedvezmény tárgyában.

LEVÉL IRAT ÉS DOKUMENTUMTÁRAK

- HL. HM. — HL. HM. Hadtörténelmi Levéltár Honvédelmi Minisztérium convolutum.

Melléletek jegyzéke*I. sz. melléklet*

A Magyarországon felállítandó honvéd karhatalmi alakulatok 1918. augusztus 25. 135

II. sz. melléklet

Kimutatás a Császári és Királyi Hadsereg Magyarországon felállítandó karhatalmi csapatairól 1918. augusztus 25. 136

III. sz. melléklet

A közös hadsereg és a honvédség karhatalmi csapatai Magyarországon. 136

Melléletekben alkalmazott rövidítések jegyzéke:

conv.	=	convolutum (gyűjtemény)
HL.	=	Hadtörténelmi Levéltár
HM.	=	Honvédelmi Minisztérium
honv.	=	honvéd
kh.	=	karhatalmi
lad.	=	ladula (doboz)
pság.	=	parancsnokság
r.	=	rendelet
szd.	=	század
zlj.	=	zászlóalj

*I. sz. melléklet**A Magyarországon felállítandó honvéd karhatalmi alakulatok 1918. augusztus 25.*

előjáró kerületi honv. pság.	felállítást mely pót zlj. végzi		felállítandó kh. zlj.		aug. 25-vel megalakult	megjegyzés
			14011/1918. HM. r. alapján	17.625/1918. HM. r. alapján		
I. Budapest	29.	Budapest	1		3 szd.	1./ A 4. rovatban feltüntetett zlj. megalakítását júliusban rendelték el, de a felállításuk legénységi hiány miatt késett. 2./ Az 5. rovatban feltüntetett zlj-k felállítását augusztus elején rendelték el és teljes megalakításuk szeptember végén, október elején valósult meg. 3./ A HM vezetése az összes honvéd pót zlj.-nál egy-egy karhatalmi fél zlj.-t szeretett volna felállítani.
	6.	Szabadka		1		
II. Szeged	5.	Szeged	1		4 szd.	
	8.	Lugos		1		
III. Kassa	9.	Kassa	1		4 szd.	
	10.	Miskolc		1		
IV. Pozsony	13.	Pozsony	1		4 szd.	
	15.	Trencsén		1		
V. Kolozsvár	21.	Kolozsvár	1		3 szd.	
	23.	Nagyszeben		1		
VI. Zágráb	25.	Zágráb	1		1 szd.	
	28.	Eszék		1		
Összesen:			6 zlj.	6 zlj.	19 szd.	
			48 szd.			

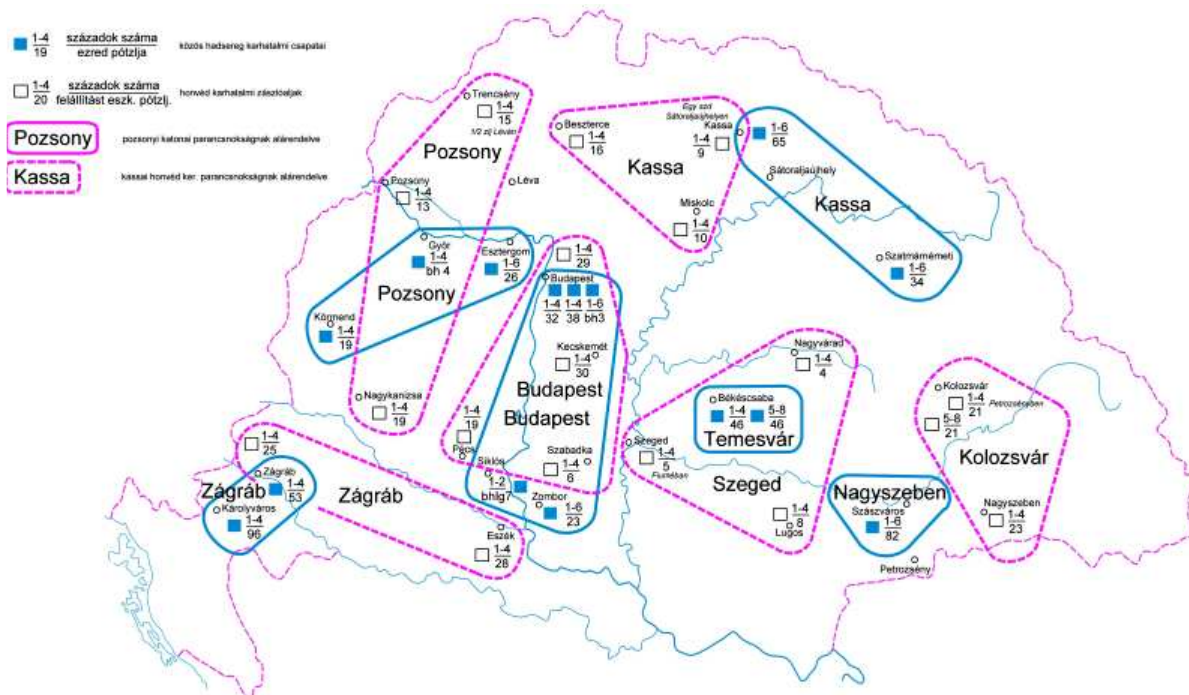
Forrás: HL. HM. conv. 745. lad.

Kimutatás a Császári és Királyi Hadsereg Magyarországon felállítandó karhatalmi csapatairól 1918. augusztus 25.

előljáró kerületi pság.	felállítást mely pótzászlóalj végzi		felállítandó kh. zlj.	augusztus 25-ével megalakult	megjegyzés		
					VIII. 10.	IX. 1.	IX. 15.
Budapest	23.	Zombor	1 zlj. (4 szd)	1 ½ szd	2 ½	3	4
	38.	Budapest	1 zlj. (4 szd)	1 ½ szd	2	2	4
	32.	Budapest	1 zlj. (4 szd)	1 ½ szd	2	2	4
	b. h. 3.	Budapest	1 zlj. (4 szd)	4 szd	4	4	4
	b. h. 7.	Siklós	1/2 zlj (2 szd)	2 szd	2	2	2
Pozsony	19.	Körmend	1 zlj. (4 szd)	1 szd	1	2	2 ¾
	26.	Esztergom	1 zlj. (4 szd)	2 szd	3 ½	4	4
	b. h. 4.	Győr	1/2 zlj (2 szd)	2 szd	2	2	3
Kassa	34.	Szatmárnémeti	1 zlj. (4 szd)	1 szd	1	2 ¼	4
	65.	Kassa	1 zlj. (4 szd)	4 szd	4	4	4
Temesvár	46.	Békéscsaba	1 zlj. (4 szd)	4 szd	4	4	4
Nagyszében	82.	Szászváros	1 zlj. (4 szd)	4 szd	4	4	4
Zágráb	53.	Zagreb	1 zlj. (4 szd)	2 szd	2	2	3
	96.	Károlyváros	1 zlj. (4 szd)	1 szd	1	2	2
Összesen:			13 zlj.	31 ½ szd	34 ¾ szd	39 ½ szd	48 ¾ szd

Forrás: HL. HM.conv. 745. lad.

A közös hadsereg és a honvédség karhatalmi csapatai Magyarországon.

Forrás: HL. HM. conv. 745. lad.

RECENZIÓK

BERKI Imre

A magyar határőrizet újjászervezése 1946-ban

A szerző a második világháború utáni magyar határőrizet újjászervezésének időszakának eseményeivel foglalkozik írásában. A háborút követően a spontán szerveződésektől eltekintve a két világháború közötti határőrizeti struktúra helyreállításával indult el a magyar határőrizet újjászervezése. A magyar „határőrség” azonban rövid időn belül a ki-kit győz le időszak pártpolitikai csatározásainak egyik eszközévé vált. A politikai hatalom megragadására törekvő Magyar Kommunista Párt a SZEB segítségével elérte, hogy a „határőrség” élére a kommunista párthoz hű PÁLFFY György kerüljön, aki a testületet lényegében párhadsereggé szervezte át. A Magyar Kommunista Párt pedig különböző úton–módon elérte, hogy a „határőrség” a magyar állam legerősebb fegyveres szervezetévé váljon. E folyamat körülményeit, eseményeit mutatja be a szerző alkotásában.

CSAPÓ Csaba

Erdély csendőrsége az átmenet éveiben 1867–1881

A kiegyezéssel a Kárpát-medence területén megszüntették a császári csendőrséget. Erdély területén azonban – hadászati megfontolásból fakadóan – megmaradt egy csendőr ezred a közös hadsereg alárendeltségében, a horvátországi csendőrséghez hasonlóan. Ez a helyzet azonban ellentétes volt a kiegyezési törvényben foglaltakkal. Végül olyan egység jött létre a magyar kormány és az uralkodó között, hogy az erdélyi csendőr ezred átkerül a magyar kormány fennhatósága alá. Erre 1876-ban került sor. Az erdélyi csendőr ezredet siralmas állapotban vette át a magyar fél. Hossza munka nyomán kerülhetett olyan állapotba, hogy az 1881-ben felállításra kerülő Magyar Királyi Csendőrség létrehozásának kiinduló bázisává válhatott.

GÁSPÁR László

A második világháború utáni magyar határőrizet változásai

A szerző a határvidékek szervezetéből kiindulva kíséri figyelemmel a magyar határőrizet változásait a testület megszüntetéséig. A vizsgált időszak magyar államában bekövetkezett változások, a működésben kialakított hangsúlyeltolódások közvetlen hatást gyakoroltak a magyar határőrizetre. A XX. század második felében rendkívül sok változáson esett át a magyar határőrizet. 65 év leforgása alatt a polgári magyar határőrizet – számos kitérő és kanyar után – a pártállami gyakorlatból ismét visszatért a határőrizet polgári államra jellemző formájához. E rögzös út végén azonban a felszámolás várt rá. Olyan ideológia, a neoliberalizmus szellemében szüntették meg a testületet, amely nem a nemzeti érdekeket tekintette elsődlegesnek, sőt magát a nemzetet is elavult fogalomnak tartja. A szerző alkotásában azonban tartózkodik a messzemenő következtetések levonásától. Döntően „csupán” a tényeket rögzítette.

NAGY Ákos Péter

Quis custodiet ipsos custodes, azaz ki őrzi az őrzőket?

A szerző a Rendvédelmi Szervek Védelmi Szolgálatának történetének bemutatására tesz eredményes kísérletet alkotásában. A viszonylag rövid életű testület – amelynek a feladatát az őrzők őrzése alkotja – léte önmagában felveti a kérdést milyen viszonyok vezettek oda, hogy a rendvédelmi testületek fölé is szervezni kellett egy „szuper rendőrséget”. Az nem lehet kétséges, hogy a Rendvédelmi Szervek Védelmi Szolgálatának a testületére szükség volt, hiszen máskülönben nem hozták volna létre. A társadalom azon erkölcsi állapota azonban, amely szükségessé teszi az őrzőket őrzők testület kialakítását mindenképpen etikai fejlesztésre szorul.

NAGY Ákos Péter

A Rendvédelmi Szervek Védelmi Szolgálat megalakulása és tevékenységének kialakítása a rendszerváltás folyamatában

A pártállam maradványain indult el a magyar rendvédelmi testületek személyi állománya védelmét ellátó szervezetnek a Rendvédelmi Szervek Védelmi Szolgálatának (RSZVSSZ) a létrehozása. A kilencvenes évek elejétől a harmadik évezred elejéig terjedően vizsgálja a szerző a védelmi szolgálat kialakításának és fejlesztésének folyamatát. A rendszerváltást megelőzően e tevékenységet ellátó szervezeti egység szabályozása titkos volt és a tevékenységet végrehajtó szervezet léte sem volt publikus. Ezt a helyzetet váltotta fel a nyílt szabályozással működő és megismerhető szervezeti felépítéssel rendelkező szolgálat létrehozása, amely a legitím választások során kinevezésre kerülő kormány illetékes tagjának a felügyelete alatt áll.

NAGY József

A magyar határőrség szervezete, létszáma és területi elhelyezkedése 1958–1990

A tanulmány a magyar pártállam, az úgynevezett puha diktatúra időszakának határőrizetében megvalósult változásokat és a szervezetmódosítások kapcsán foganatosított létszámalkalításokat követi nyomon. Jól kitapintható, hogy az ország elzárkózása igényének mérséklődésével, a határforgalom fokozatos liberalizálásával párhuzamosan módosult a magyar határőrizeti testület szervezete és létszáma, illetve a testületen belüli arányok is. Az állami ideológia, az ország ellenségkép változása módosulásával végül pedig a katonai szövetséghez tartozás változásával alakult a magyar határőrizet jellege is.

PARÁDI József

Magyar rendvédelem 1867–1914

A szerző a polgári magyar rendvédelem kialakulását és fejlődését mutatja be írásában. Az alkotó a reformkori elméleti vitáig és a neoabszolutizmus rendszeréig nyúlik vissza alkotásában. Megvizsgálja, hogy a kiegyezés nyomán milyen viszonyok tették lehetővé az új polgári magyar rendvédelmi struktúra kialakulását és mik voltak a létrehozást, majd a fejlesztést befolyásoló legfontosabb körülmények hatásai. A testületeken keresztül bemutatja a rendvédelmi rendszer egészét. Ismerteti a vizsgált időszak magyar rendvédelmi testületeinek a létszámát, a szervezeti felépítését, a területi elhelyezkedését és a feladatkörüket.

PARÁDI József**A magyar állami rendőrség fejlődéstörténeti tapasztalatai 1867–1945**

A tanulmány a fogalmi rendszerünket elsilányító azon tévhit eklatáns cáfolata, mely szerint az államnak a rend fenntartására hivatott szervezetei rendőrségek, a külső védelmet pedig a haderő látja el. A szerző a tanulmánya elején egyértelművé teszi, hogy a rendvédelmi testületek közül a rendőrség típusú szervezetekkel, azon belül pedig a központi államhatalomnak közvetlenül alárendelt rendőrségekkel foglalkozik a XIX–XX. század Magyarországra kiterjedően. Az érintett rendőri testületek számba vétele nyomán tér rá a szerző a korabeli humán politika bemutatásának részeként a fizetés, a családi- és lakbérpótlék, az egészségbiztosítás, a fizetett szabadság, a költözködési támogatás, az utazás támogatása, illetve a sarkalatos családi események költségeinek támogatása, a nősülés engedélyezése a járműtáratási hozzájárulás és a nyugdíj rendszerének az ismertetésére. Ezt követi a személyi állomány képzési követelményrendszerének és a testületek társadalmi támogatottságának a felvázolása. A tanulmány azzal a konklúzióval zárul, hogy a magyar rendvédelem jövője a múltjában gyökerezik. Rendvédelmünk jövőbeni állapota pedig attól függ, hogy sikerül-e az elődeinkéhez közelítő színvonalú személyi állományt létrehozni vagy sem.

PARÁDI József**A XIX–XX. századi magyar rendszerváltozások és a csendőrség**

A szerző az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc leverése nyomán kialakított neoabszolutizmus, az 1867. évi kiegyezésből fakadó dualizmus, az 1919. évi Tanácsköztársaság és a leverését követő úgynevezett ellenforradalmi rendszer, végül pedig az 1945. évi szovjet megszállás után létrehozott pártállam rendszerváltozásai kapcsán vizsgálja a csendőrség helyét. A szerző megállapítja, hogy a XIX–XX. századi magyarországi rendszerváltozások során megvalósított csendőrség feloszlások okai – a feloszlatók által deklaráltan – nem szakmai, hanem politikai természetűek voltak. A cél soha sem a csendőrség szervezete volt, hanem az államhatalom megragadása. Ennek érdekében szüntették meg az előző rendszer egyik legszilárdabb támaszát képező csendőrséget. Amikor azonban nem a polgári állam felszámolása volt a cél a szervezetet visszaállították. E folyamat 1945 után, illetve az 1989. évi rendszerváltozással szakadt meg.

SOM Krisztián**Rendvédelem-történet a numizmatikában**

A szerző eddig gondozatlan témakör műveléséhez kezdett. Németország, Olaszország és Kanada forgalomban lévő fizetőeszközei közül két érme – egy-egy évfordulóhoz kötődő verete – emlékérem. Nemes hagyomány a közjót szolgáló szervezetek alapításának évfordulójáról ily módon megemlékezni. Talán egyszer Magyarországon is előtérbe kerül ilyen hagyomány újjáteremtése. Hazánk viharos történelméből fakadóan az új politikai kurzusok hatalomra jutásuk velejárójának tekintették a korábbi rendvédelmi rendszerek lebontását, helyettük új szervezetek létrehozását. Ebből fakadóan a XIX–XX. századi magyar történelemben sokkal több megszüntetett rendvédelmi testület fordul elő, mint ahány szervezet a harmadik évezred elején igyekszik a rendet fenntartani az országban. Minden bizonyos intelligens és szép gesztus volna egy-egy címletnek a megszüntetett szervezetek évfordulóin a tárgyévben kibocsátott példányokon egyéni, a néhai testületre utaló motívumokat alkalmazni.

SUBA János**A császári-csendőrség tisztí kara 1849–1868**

A tisztí kar létszámváltozásaira koncentrálnó anyag számos táblázatot is tartalmaz. A étszám ismertetése mellett azonban a szerző bemutatja a testület szervezeti felépítését is. Mivel a rendvédelem nem tartozik a szerző kutatási területei közé, ebből fakadóan a csendőrséget a haderő integráns részének tekinti. A csendőrök személyükben katonának minősültek ugyan azonban a szervezet csak részlegesen tartozott a haderő kötelékébe, működésének felügyeltét és irányítást nem a hadügyminisztérium látta el.

SUBA János**Karhatalom szervezése a Magyar Királyi Honvédségben 1918-ban**

A szerző az Osztrák-Magyar Monarchia katonai összeomlásának időszakában a hadsereg leszerelése kapcsán a karhatalmi alakulatok létrehozásának kérdéskörét vizsgálja. A monarchiai haderő vezetése versenyt futott az idővel. Egyre több karhatalmi alakulatra volt szükség és egyre kevesebb volt a megbízható élő erő. A karhatalmi alakulatokba beosztott megbízható katonák hiányoztak a frontokról, ahol a felbomlás felgyorsult. A szerző – korabeli iratok alapján – mutatja be a karhatalmi alakulatok szervezetét, diszlokációját, fegyverzetét, a katonai hierarchiában betöltött helyét, tevékenységüket.

**A „Rendvédelem-történeti Füzetek” (Acta Historiae Preasidii Ordinis) HU ISSN 1216-6774
tudományos periodika szerkesztőségének kéziratokkal szemben támasztott igénye**

1. Olyan kéziratokat fogadunk el, ami megfelel az „első közlés” kívánalmainak.
2. A tudományos művekkel szembeni igénytámasztásnak megfelelő alkotásokat közlünk. Hivatkozási jegyzetek nélküli kéziratot és hiányos, illetve pontatlan hivatkozásokat általában nem közlünk!
3. Végleges szövegű kéziraatra tartunk igényt, mert a leadott kéziratban szerzői korrekcióra már nem nyílik lehetőség. Konferencia-előadásokat, azok kivonatait stb. nem közölünk. A konferencia-előadás előzménnyel rendelkező tanulmányokat ugyanazon feltételekkel közöljük, mint az ilyen előzményekkel nem rendelkező alkotásokat. A szerkesztőség által a kiadói tervbe felvett teljes tanulmányokat (szöveg, jegyzetek, mellékletek, stb.) független lektor – szükség esetén lektorok – véleményezik. A lektori észrevételek elfogadásával, a szerző és a lektor közötti megállapodás alapján kerül sor az alkotások publikálására.
4. A kéziratokhoz 600 és 1000 karakter közötti terjedelmű rezümét is kérünk.
5. A szerkesztőség fenntartja magának a jogot arra, hogy a szövegben stiláris változtatásokat eszközölgjön, illetve a hivatkozási jegyzeteket kiegészítse, továbbá véleményének helyt adjon az írásban, a szerkesztőség feltüntetésével. A szerkesztőség hozzá érkezett kéziratokat és tartozékait nem őrzi meg, és nem küldi vissza, de az elfogadásról, illetve elutasításukról értesíti a szerzőket. A közlésre elfogadott kéziratok szerzőinek a szerkesztőség tiszteletpéldányt küld.
6. Periodikánkban az évszázadokat – az idézetek, címek kivételével – római számmal jelöljük.
7. A szövegben előforduló neveket mindig teljességre törekvően kell feltüntetni akár személy, intézmény, vagy földrajzi névről van szó. Személyneveknél a vezetéknev és keresztnév mellett a kérdéses időpontban érvényes nemesi rangot, rendfokozatot, illetve beosztást is fel kell tüntetni együttesen a szerzett címmel pld. doktorátus stb. A helységneveknél mindig a magyar nevet kell feltüntetni. Ha más neve is van, és azt a közlendő érthetősége megkívánja, akkor az idegen nyelvű nevet zárójelben kell a magyar név mögött feltüntetni. Intézmények esetében a teljes hivatalos nevet kell használni, mögötte zárójelben a rövidített nevet.

8. A publikálásra küldött anyagokkal szembeni technikai elvárások. **Margó:** 2 cm, a kötésnél 3 cm.

Bekezdések tabulátorral beállított bekezdés nem felel meg a kívánalmaknak, csak a bekezdés formátumban beállított bekezdést fogadunk el:

- nagy bekezdés 0,75 cm;
- kis bekezdés 0,32 cm;
- címek után tompa bekezdések;
- felsorolások kisbekezdésként, egységesen gondolatjellel;
- bekezdések között sor nem maradi ki.

Betűk:

- Times New Roman;
- méret 11-es, jegyzetekben, továbbá a recenzióknál 9-es.

Címek:

- tanulmánycímek sorközépen, alattuk is felettük is sor marad ki, tanulmánycímekbe a szerzők neve is beleértendő;
- fejezetcímek balra zárva, számozás esetén szám a cím előtt, csak felettük marad ki sor alattuk nem;
- címek vastagítva, mellékcímek döntve is;

Hivatkozások:

- végjegyzetként a tanulmányok szöveges részét követően;
- szövegben felsőindexben vastagítva;
- végjegyzetben felsorolásként;
- a tudományos közlés igényeinek megfelelően.

Személynevek: családi név kapitálchen-ben.

Jogszabályok:

- törvény = évszám / a törvény római száma tc. rövidítéssel és a cím;
- rendelet = rendeletszám / évszám a kiadó szervezet rövidítésével, majd a cím.

Mellékletek:

- a jegyzetek után;
- minden mellékletnek címe és száma van (cím: sorközépen döntve és vastagítva, szám: jobb felső sarokban döntve, a számozás római számmal);
- a melléklet alján a forrás megjelenítése az egyszerűsített bibliográfiai leírás szabályainak megfelelően;
- több melléklet esetén – a mellékleteket megelőzően – mellékletek jegyzékét kell elhelyezni, amely a mellékletek számát, címét és oldalszámi elhelyezkedését tartalmazza;
- a mellékletek jegyzékének írásmódja megegyezik a felsorolásokéval.

9. A kéziratok szövegében ábrák, diagrammok, táblázatok képek stb. nem helyezhetők el. Azokat mellékletként kell a szöveghez csatolni. A mellékletekről mellékletek jegyzékét kell készíteni. Valamennyi mellékletnek címet kell adni, és a mellékleteket római számozással kell megszámozni. Minden melléklet végén fel kell tüntetni a melléklet elkészítéséhez felhasznált források bibliográfiai adatait. A szövegben a mellékletre zárójelben elhelyezett római számokkal kell utalni.

10. A hivatkozási jegyzetszámokat a szövegben felső indexben és vastagítva kérjük elhelyezni. A jegyzetekben a mű szerzője és címe mellett a kiadás helyét, idejét és a kiadót is kérjük feltüntetni.

- A szerző családi **nevét** kapitálchen betűvel szedjük. Több szerzős mű esetén a nevek közé gondolatjelet helyezünk. Csak a szerző nevét (vezeték és keresztnév) közöljük, tudományos és oktatói fokozatok, rangok, címek, tisztségek és beosztások közlése nélkül. A szerzői álnevet a szerző neve után közvetlenül szögletes zárójelben tüntessük fel. Gyűjteményes mű szerkesztőjének neve után kerek zárójelben a *(szerk.)* formulát használjuk függetlenül attól, hogy a műben főszerkesztőként vagy felelős szerkesztő stb. tüntették fel. A gyűjteményes kötetek egy tanulmányának jelölésekor először a tanulmány szerzőjének nevét kell közölni, majd a címet kurzíválás nélkül, ezt követően az „In” szócska (mivel mondatkezdő szónak minősül, ezért nagy kezdőbetűvel kezdődik, utána pedig nem teszünk pontot vagy kettőspontot) után a bibliográfiai tételt. Amennyiben az idézni kívánt tanulmány szerzője azonos a kötet szerkesztőjével, akkor az „*ugyanő*” szó rövidített változatát „*uő*” kell használni az „*In*” szócskát követően. Háromnál több szerző esetén csak az első szerző nevét közöljük, majd utána a latin „*et alii*

= és mások” rövidített változatát „et al.” írjuk. Háromnál több szerzős mű esetén – amennyiben az egyik szerző egyben a mű szerkesztője is – az ő nevét kell feltüntetni egyedül. Másodlagos szerzőségi adatokat a jegyzetekben indokolt esetben célszerű feltüntetni. A másodlagos szerzőségi adatokat a cím után kell elhelyezni. A fordította, sajtó alá rendezte, illusztrálta, utószót írta stb. jelölést követi(k) a másodlagos szerzői tevékenységet végző személy(ek) neve(i). Amennyiben a hivatkozott mű szerzőjét és szerkesztőjét a kiadványon nem tüntették fel az adatközlés a mű címével kezdődik. Újrahivatkozás esetén elégséges a szerző vagy szerkesztő vezetéknevének feltüntetése.

- A szerző vagy szerkesztő nevét követően kettőspont után következik a **mű címe**. A címet és az alcímet – ha van – kurziváltan kell szedni. A sorozatcímet mindig a bibliográfiai leírás végén ferde zárójelben kell közölni, kurziválás nélkül. A cím, alcím és sorozatcím után pont kerül. Több kötetes művek esetén a cím után következik a kötettség pl. 1.köt. ezt követően pedig a kötetcím kurziváltan a végén ponttal. Ha egy kiadvány sok kötetből áll, vagy a kötetnek szerkesztői vannak, a köteteket analitikusan, kötetre lebontva kell szerepeltetni, ahol – a kiadvány átfogó jelölése (a kiadvány címe kurziváltan, a kiadás helye és a kiadó) után – kötetenként kerül feltüntetésre a kötet sorszáma, a címe, a szerkesztő neve és a kiadás ideje. Míg a befejezetlen, több kötetes műre történő hivatkozás esetén a befejezetlenség tényére és a kötettség és a kiadás évszáma után elhelyezett nagy kötőjellel kell utalni. Gyűjteményes kötetek és periodikumok esetében csak a kötet, illetve a periodikacím kurziváljuk. A periodikacím a hivatkozott mű szerzőjének és címének feltüntetése után következik. Periodikumok esetében a folyóirat szerkesztőjének a jelölése elmarad. Idegen nyelvű műre történő hivatkozás esetén ugyanazon adatokat, ugyanazon sorrendben kell közölni, mint a magyar nyelvű alkotás esetében. Az eltérés csupán annyi, hogy a cím magyar fordítását szögletes zárójelben közöljük az eredeti nyelvű cím után. A bibliográfia átfogó jelölése a fordítása nem szükséges. Az idegen nyelvű címet kurziváljuk. Amennyiben idegen nyelvű műről magyarra fordított alkotásra hivatkozunk a szerző neve után a magyar nyelvű cím következik kurziválva, majd – szögletes zárójelben – a mű idegen nyelvű címe. Ezután pedig a „Ford.” rövidítés után a fordító neve. A hivatkozás többi része mindenben megegyezik a magyar nyelvű alkotásokéval. Gyűjteményes kötetek és periodikumok címeit általában nem fordítjuk le. Ezen kiadványban közzé tett alkotások címei esetében pedig ugyanúgy kell eljárni, mint a monográfiáknál.

- Mű címét követően kerül sor a **kiadás helyének** a feltüntetésére. A kiadás helyének – amely minden esetben a településnév – feltüntetését vesszővel zárjuk. Amennyiben a kiadványon nem szerepel a kiadás helye, ezt a tényt a latin *sine loco* = *hely nélkül* kifejezés rövidítésével *s. l.* jelöljük. Periodikum esetében a kiadás helyének feltüntetése elmarad. A periodikum kurzivált neve után, vesszőt követően, majd zárójelben a kiadás évszámának a feltüntetése következik. Kéziratokra történő hivatkozások esetében a szerző és a cím után a kézirat jellegének (disszertáció, dokumentáció, kézirat, kandidátusi értekezés stb.) a rögzítése történhet. A kézirat jellegének jelölése után zárójelben jelölhető az intézmény neve, ahol a kézirat készült. Ezt követi a „Kézirat.” megjegyzés után a létrehozás helységének, majd a létrehozás évének a jelölése.

- A kiadás helyét követi a hivatkozásban a **kiadás évszáma**. A kiadás évszáma után – ugyanúgy, mint a kiadás helye után – vesszőt írunk. Amennyiben a műben nem tüntették fel a kiadás idejét, azt latin *sine anno* = *év nélkül* kifejezés rövidített változatával *s. a.* kell helyettesíteni. Kéziratok esetében a kézirat létrehozásának évszámát – a létrehozás helységének jelölését követően – rögzítjük. Periodikumok esetében a kiadás évszámát követően a folyóirat számát jelöljük arab számmal pl. (1996) 1. sz. Amelyik periodikumon feltüntetik ott az évfolyamszámot is jelölni kell. Ebben az esetben a periodikum címe utáni vesszőt követően az évfolyam római száma következik ponttal és az évfolyam szó rövidítésével „évf.”, majd a kiadás évszáma zárójelben és a lapszám arab számmal és ponttal, utána pedig a szám szó rövidítése sz.

- A hivatkozások bibliográfiai adataiban a következő elem a **kiadó** jelölése. A kiadó neve után vesszőt teszünk. Periodikumok esetében a kiadót nem jelöljük. Kéziratok esetében a kiadó feltüntetésére értelemszerűen nem kerülhet sor. Amennyiben a műben nem szerepel a kiadó, azt a latin *sine nomine* = *kiadó nélkül* kifejezés rövidített változatának *s. n.* kell helyettesíteni.

- A hivatkozások végén az **oldalszámok** állnak. Amennyiben a hivatkozást sorozatcím zárja a sorozatcím ferde zárójele után következnek az oldalszámok. Az oldalszámok jelölésére a latin *pagina* szó rövidítését *p.* használjuk. Az oldalszámok tekintetében hivatkozhatunk egy oldalra pl. 45. p. vagy egy intervallumra pl. 65–78. p.

- **Újrahivatkozásnál** a latin *opus citatum* = *idézett mű* rövidítését *op. cit.* használjuk. Újrahivatkozásoknál a szerző vagy szerkesztő vezetéknevét követően, kettőspont után következik az *op. cit.* ha a teljes műre hivatkozunk. Amennyiben meghatározott oldalak képezik a hivatkozás tárgyát, az oldalakat kell feltüntetni az *op. cit.* után ugyanúgy, mint az előző hivatkozásnál. Ha az újrahivatkozott művön nem tüntették fel sem a szerzőt, sem a szerkesztőt, a cím rövidített változatát használjuk. Ugyanazt a rövidített címet használjuk, de már a szerző vezetékneve után az *op. cit.* jelölés helyett, ha a szerzőnek több művére hivatkozunk újra. Amennyiben két egymást követő jegyzetben ugyanarra a műre hivatkozunk a latin *loco citato* = *ugyanott* kifejezés rövidített változatát *loc. cit.* használjuk. Pl. *loc. cit.* 23. p. Ha két egymást követő jegyzetben ugyanannak a szerzőnek két különböző művére hivatkozunk akkor a latin *idem* (*nőnemben*) *eadem* = *ugyanő* rövidítést használjuk a szerző neve helyett. Utalások esetében a *vesd össze* kifejezés rövidített változatát *v. ö.* használjuk. Ha például valaki a 19. jegyzetben az 5. sz. jegyzetre utal, akkor a 19. v. ö. 5. jegyzettel rövidítést használja. A kéziratokkal szembeni igényekben rögzített rövidítések mellett alkalmazott rövidítések oldását a hivatkozások végén jelmagyarázat formájában kell feloldani. Ebbe kerülhetnek bele a rövidített címek is.

- **Jogszabályra hivatkozásnál** az adott jogszabály évszáma és száma mellett kérjük feltüntetni a jogszabály pontos címét is.

- **Ha a hivatkozott anyag az Internetről vagy más, publikus hálózatról származik vagy azon is elérhető**, akkor az adott elérési utat teljes formában, (pl. <http://www.domain.net/cikk.htm>) a hivatkozás legvégén, a „Web.” megjegyzés kezdettel kérjük feltüntetni. Egy hivatkozás esetén több webhely is feltüntethető, vesszővel elválasztva. Az internetes adatok önmagukban nem elégségesek és nem helyettesíthetők a klasszikus bibliográfiai adatokkal.

11. A kéziratokat Microsoft Word program szerint számítógéplemezen rögzítve, és egy printelt példányban, vagy az email címünkre küldve fogadjuk el.

12. Kiemelés vastagítással történik.

13. A szerzőkről szerzői jegyzék készül, amely az impresszum mellett kerül feltüntetésre. Ezért kérjük, hogy a szerzők a „szerzői űrlapot” érelemszerűen kitöltve juttassák el a szerkesztőség címére. A szerzőknek lehetőségük nyílik arra is, hogy úgynevezett írói álnéven jelentessék meg alkotásukat. Nem publikus céllal – a szerkesztőség számára – ebben az esetben is kérjük a szerző vezeték és keresztnévének a feltüntetését. A szerzőkkel való kapcsolattartás lehetősége érdekében kérjük a szerzők telefon- és faxszámait, illetve az email és posta címeit pontosan feltüntetni.

14. A szerzőknek a szerkesztőség szerzői honoráriumot nem fizet. A szerzők alkotásuknak a szerkesztőséghez küldésével elfogadják, hogy művük a kiadványban megjelenjen.

SZERZŐI ŰRLAP

A szerzői űrlap kitöltését azért kéri periodikánk szerkesztősége, hogy zökkenőmentes kapcsolatot tartasson a szerzőkkel. A szerzők által feltüntetett rangokat fogja a periodika közölni, ha azok relevánsak a szerzői űrlapon rögzített címek típusaival. A periodikában a szerzők rangjai kizárólag a szerzőket felsoroló jegyzékben kerülnek feltüntetésre. Az űrlap kitöltése a későbbi esetleges jogviták tekintetében is fontos, hiszen a periodikánknak nem áll módjában szerzői honorárium fizetése.

Név :

Írói álnév :

Tanulmány címe :

Lakcím :

Telefon : Fax :

Mobil : E-mail :

Munkahely neve :

Munkahely címe :

Telefon : Fax :

A nevem mellett az alábbi rangok, címek, fokozatok feltüntetéséhez járulok hozzá:

Rendfokozat* :

Tudományos fokozat* :

Oktatói fokozat* :

Tudományos közéletben betöltött tisztségek :

Kitüntetések** :

Tanulmányom közlését térítésmentesen biztosítom a Rendvédelem-történeti Füzetek számára. Engedélyem a magyar nyelvű kiadásra vonatkozik, amely a periodikában vagy az ahhoz kapcsolódó kiadványokban több ízben is megjelenhet, szerzői honoráriumról véglegesen és visszavonhatatlanul lemondok.

Kelt:, 20.....

.....
aláírás

* Több rendfokozatot, illetve tudományos és oktatói fokozatot abban az esetben közlünk, ha azok több tudományágban születtek, illetve több intézményhez kapcsolódnak.

** A periodika fenntartója – Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság – által a szerző számára adományozott kitüntetések a szerkesztőség automatikusan feltünteti, mivel azok a rendvédelem-történet műveléséhez kapcsolódóan kerültek adományozásra.

SZERZŐI ADATLAP

Név :

Postacím :

Telefon : Fax :

Mobil : E-mail :

Szi. :

Iv. :

Nyt. :

Tf. :

Of. :

Tsz. :

Tkf. :

K. :

Ho. :

W. :

Hozzájárulok ahhoz, hogy az adatlapban szereplő adataim – az elérhetőségeim kivételével – publikálásra kerüljenek.

Kelt:, 20.....

aláírás

Jelmagyarázat: Szi. = Születés ideje; Iv. = Iskolai végzettsége (legmagasabb); Nyt. = Nyelvtudása (elégséges a beszélt nyelv feltüntetése); Tf. = Tudományos fokozata (Tudományáganként a legmagasabb fokozat a tudományág feltüntetésével. Függetlenül a jelenleg hatályos jogi szabályozástól, tudományos fokozatként kérünk feltüntetni minden tudományos rangot, amelyet nem diplomaszerezési eljárás keretében szereztek); Of. = Oktatási fokozat (A legmagasabbat kérjük feltüntetni); Tsz. = Tagságok szervezetekben; Tkf. = Tudományos közéleti tisztségek; K. = Kitüntetései; Ho. = Hobbijai; W. = saját, személyes weboldala.

Amennyiben az űrlapon szereplő egyes rovatok terjedelme szükségesnek bizonyulna tetszés szerinti pótlap csatolható.

Összesített tartalom

A rendvédelem fejlődése a XIX–XX. században

I. évf. (1991) 1. sz.

URBÁN Aladár: Az 1848/49-es szabadságharc rendvédelmi testületei.	7. p.
ZACHAR József: Az Osztrák-Magyar Monarchia örökös tartományinak rendvédelmi testületei.	17. p.
PARÁDI József: A dualista Magyarország rendvédelmi testületei és az önkormányzatok kapcsolata.	30. p.
SZAKÁLY Sándor: Néhány gondolat a volt Magyar Királyi Csendőrségről.	38. p.
MOKÁNY József: Elméleti és tudományos igényű tevékenység a magyar rendvédelmi szerveknél 1867–1945.	45. p.

A rendvédelem-történet kutatásának, feldolgozásának és oktatásának időszerű kérdései

I. évf. (1991) 2. sz.

KIRÁLY Béla: A hadtörténelmi oktatás bevezetése az Egyesült Államokban és az amerikai hadtörténelem néhány kiemelkedő eseménye.	7. p.
SZABÓ Miklós: A hadtörténelem oktatásának helyzete és feladatai a magyar honvédség katonai tanintézeténél.	21. p.
KESERŰ István: A Szemere Bertalan Rendvédelem-történeti Társaság és a rendvédelem-történeti oktatás.	25. p.
PARÁDI József: A rendvédelem-történeti tantárgy a Rendőrtiszti Főiskola oktatási rendszerében és a rendvédelem-történeti kutatás jövőbeni feladatai.	29. p.
ÓRY Károly: A helyes magyarság- és nemzettudat kialakításának lehetőségei a rendőrtiszti képzésben.	37. p.
TÓTH Tihamér: A rendvédelem intézményrendszerének kialakulása és fejlődése.	41. p.

Tradíció és korszerűség

II. évf. (1992) 3. sz.

URBÁN Aladár: Tervek és eredmények az 1848/49-es forradalom és szabadságharc idején az önálló magyar rendvédelmi szervek létrehozására.	11. p.
PARÁDI József: A dualizmus közrendvédelmi szerveinek jellemzői és tevékenységük tapasztalatai.	21. p.
SZAKÁLY Sándor: A két világháború közötti rendvédelmi szervek tevékenységének néhány jellemzője.	29. p.
KESERŰ István: A rendvédelmi szervek a második világháború idején és az azt követő években.	35. p.
BOBÁK Artúr: A rendőrség és a Határőrség testületi napjainak alternatívái.	43. p.
KORINEK László: A korszerűség kérdése rendvédelmi szerveink fejlesztésében.	49. p.
CSEREI Attila: Gondolatok a rendvédelmi testületek etikai hagyományairól (1867–1945).	57. p.
ZACHAR József: Tradíció és folyamatosság az osztrák rendvédelmi szerveknél.	65. p.
HEGEDŰS Antal: Dél-magyarországi falurendészet 1848 előtt.	75. p.
ÓRY Károly: Rendvédelem-történeti oktatás a Rendőrtiszti Főiskolán.	81. p.
SÁNDOR Vilmos: Történelmi szemlélet a jövőendő határőrtiszti nemzedék felsőfokú képzésében.	87. p.
MOCSÁRI Sándor: Hagyományok és tapasztalatok felhasználása a rendőrtiszthelyettes képzésben.	91. p.

A dualista Magyarország rendvédelme

III. évf. (1993) 4. sz.

KESERŰ István: Történelmi hűséggel. Társaságunk hároméves útja.	3. p.
ZACHAR József: A politikai irányzatok rendvédelmi koncepciói a dualizmus korában.	8. p.
PARÁDI József: A magyar királyi határrendőrség, a magyar határőrizet szakmai vezető testülete.	21. p.

SZAKÁLY Sándor: A magyar királyi csendőrség, az első központosított magyar közbiztonsági őrtestület.	51. p.
BOTOS János: A belügyi tárca szerepe a magyar rendvédelem irányításában.	59. p.
MEZEY Barna: A modern magyar polgári börtönügy alapjainak kialakítása a dualizmus első éveiben.	70. p.
SUBA János: A dualista Magyarország államhatárának változása 1868–1918 között.	87. p.
BENCZE László: Osztrák rendteremtés a forradalom leverése után.	102. p.
KESERŰ István: A rendvédelmi szervek tisztii utánpótlása és tisztképzése a dualizmus időszakában.	109. p.
BORSI József: „A közszolgálati ágak legterhebbike...” Rendőrségkép a századforduló magyar sajtójában.	126. p.
FORRÓ János: A csendőrség története. A csendőr őrs.	132. p.
LUGOSI József: A rendvédelmi testületek fegyverei 1868–1918.	152. p.
SÁGVÁRI György: Csendőr és rendőr egyenruhák a dualizmus-kori Magyarországon.	161. p.
SALAMON Iván: A pénzügyőri egyenruha történetéből 1868–1947.	170. p.
SZIKINGER István: A rendvédelem jogi szabályozása a dualizmus korában.	187. p.

Háború, forradalom, Trianon

IV. évf. (1994) 5. sz.

MEZEY Barna: A kivételes hatalom.	4. p.
ZACHAR József: Az osztrák-magyar haderő rendfenntartó szerepe az első világháború idején.	7. p.
PARÁDI József: Áttérés a háborús határőrizetre az első világháború előtt.	13. p.
HESZTERA, Franz: Die Kommandostrukturen der Gendarmerie von 1850 bis 1993.	18. p.
HESZTERA, Franz: A csendőrség parancsnoklási rendszere 1850 és 1993 között.	28. p.
SUBA János: A trianoni országhatárok kitzésének politikai és technikai kérdései.	61. p.
BACSA Gábor: A magyar-jugoszláv (S.H.S.) határmegállapító bizottság működése 1921–1924.	65. p.
ZSIGA Tibor: A trianoni békeszerződés revíziója Nyugat-Magyarországon.	71. p.
ERNYES Mihály: A közrend és a közbiztonság helyzete Baranya megyében a szerb megszállás idején.	74. p.
HEGEDŰS Róbert: A magyar biztonságpolitika 1912–1925.	76. p.
BOTOS János: A Belügyminisztérium tevékenységének főbb jellemzői 1912 és 1926 között.	80. p.
KESERŰ István: A rendvédelmi szervek újjászervezése és tevékenysége az első világháború és a forradalmak után (1919–1924).	83. p.
KOMÁROMI Gábor: A Magyar Királyi Csendőrség szervezeti változásai 1919 és 1925 között.	90. p.
SZAKÁLY Sándor: Egy életút vázlatja – Osváth László.	92. p.

A két világháború közötti Magyar Királyság rendvédelme

V. évf. (1995) 6. sz.

BACSA Gábor: Határrend és határforgalom Magyarország déli határán (1921–1941).	5. p.
BONHARDT Attila: Egy rendvédelmi szerv mögé rejtett honvédségi alakulat rövid története (A M. Kir. Államrendőrség központi újonciskolája).	12. p.
BOTOS János: A Magyar Királyi Belügyminisztérium és egy klasszikus belügyminiszter a két világháború között.	16. p.

FAZAKAS László: A Magyar Királyi Testőrség, a Magyar Királyi Kormányőrség és a Képviselőházi Őrség a két világháború között.	27. p.
JOÓ Gábor: A vámhivatalok és a pénzügyőrség a két világháború között.	39. p.
KEDVES Gyula: Paraszti fegyverből díszjelvény (a testőr- illetve koronaőr-alabárd kialakulásának története).	48. p.
KISS István Géza: A déli határőrizet kialakulása és sajátosságai Trianon után.	51. p.
LUGOSI József: A rendvédelmi testületek fegyverei 1868–1918.	56. p.
MEZEY Barna: Rendvédelmi jog a két világháború között.	61. p.
PARÁDI József: A magyar állam határőrizete a két világháború között.	64. p.
RÁCZ Lajos: A fővárosi rendőrség működése a két világháború között.	76. p.
RAVASZ István: A Magyar Királyi Honvédség karhatalmi jogosultságai.	81. p.
SÁGVÁRI György: A rendvédelmi testületek egyenruházata a két világháború között Magyarországon.	89. p.
SOMORJAI Béla: A Magyar Királyi Koronaőrség helytállása a korona és a koronázási ékszerek megőrzésében (1944–1945).	94. p.
SUBA János: A terület-visszacsatolások határkijelölő munkálatai 1938 és 1941 között.	98. p.
SZAKÁCS Gábor: A rendőrképzés helyzete a két világháború között.	104. p.
SZAKÁLY Sándor: A Magyar Királyi Csendőrség 1919–1941.	122. p.

Háborúból diktatúrába

VI. évf. (1996) 7. sz.

BACSA Gábor: Határőrizet a Dráva mentén a Muraköz megszállása után.	6. p.
DETTNÉ LÉGRÁDY Ilona: A Vám- és Pénzügyőrség 1940 és 45 között.	12. p.
ERNYES Mihály: A rendőrség újjászervezése Pécs-Baranyában 1944–1946.	17. p.
FAZAKAS László: A határőrizet szervezeti változásai 1945 és 1950 között.	24. p.
GÁSPÁR László: A határőrizet szervezeti változásai 1945 és 1950 között.	29. p.
KESERŰ István: Rendőrség és csendőrség Magyarország hadba lépésétől a hadműveletek befejezéséig.	35. p.
KISS István Géza: A magyar rendvédelem-történet hagyományai, muzeális emléktárgyainak gyűjtése, feldolgozása, bemutatása egy leendő magyar rvt. Múzeumban.	46. p.
LŐRINCZ József: Büntetőpolitika és börtönügy a koalíciós korszakban (1945–1949).	52. p.
MEZEY Barna: Törvényesség és rendvédelem Magyarországon (1945–1949).	63. p.
NAGY György: A határforgalom és ellenőrzése 1945–1950 között.	68. p.
PARÁDI József: A magyar rendvédelem sajátosságai és fejlődési periódusai a második világháború előtt és után.	80. p.
RAVASZ István: A Kárpát-medence hadászati jelentősége a II. világháború végéig.	90. p.
SUBA János: Magyarország határainak kijelölése az 1947. évi párizsi békeszerződés alapján.	108. p.

A napóleoni közbiztonsági örtestület útja – Itálián és Ausztrián keresztül – Budapestig

VII. évf. (1997) 8. sz.

BACSA Gábor: A csendőrség részvétele Zala megye határőri-zetében.	5. p.
CSAPÓ Csaba: A Magyar Királyi Csendőrség fegyverhasználati jogáról 1881–1914.	12. p.

CSÓKA Ferenc: Csendőrség és hírszerzés 1930–1945.	17. p.
DOMOKOS Sándor: A Kanadai Királyi Lovas Csendőrség.	21. p.
ERNYES Mihály: Pandúrság helyett csendőrség Baranyában.	27. p.
FAZEKAS Csaba: A csendőrség és a történelmi egyházak kapcsolatai a HORTHY-korszakban az el nem ismert felekezetek kezelése tükrében.	34. p.
FORRÓ János: A csendőrkerület rendvédelmi tevékenységének értékelése.	41. p.
KAISER Ferenc: Az őrs mindennapi élete.	46. p.
KISS Gábor: Csendőrök az emigrációban.	60. p.
KISS István Géza: A magyar királyi csendőrség hagyományai, muzeális emléktárgyainak őrzési helyei hazánkban és külföldön.	62. p.
KOVÁCS Jenő: Hadifogságom éveiről.	68. p.
LUGOSI József: A Wernld fegyverek.	73. p.
ŐRY Károly: Maréchaussée-tól a Gendarmerie Nationale-ig (A francia csendőrség történeti előzményei).	75. p.
PARÁDI József: A Magyar Királyi Csendőrség megalakulása és működése 1881–1918.	78. p.
RAVASZ István: Csendőrpuccs vagy zászlószentelés? A budapesti deportálások leállítására.	84. p.
SALLAI János: A határszéli csendőrség fegyverhasználatára.	88. p.
SUBA János: A Magyar Királyi Csendőrség szerepe az északi demarkációs vonalon 1919–1923.	91. p.
SZAKÁLY Sándor: A Magyar Királyi Csendőrség 1919–1941.	95. p.
SZELEI József: Katonából csendőr, csendőrből járőrvezető.	103. p.
ZACHAR József: Fejezetek az osztrák csendőrség történetéből.	105. p.
ZEIDLER Sándor: A m. kir. Csendőrség rendfokozati rendszere és jelvényei.	110. p.

Gazdasági rendvédelmünk a XIX–XX. században

VIII. évf. (1998) 9. sz.

JOÓ Gábor: Emlékezés gróf Lónyai Menyhért pénzügyminiszterre.	13. p.
KISS István Géza: A Magyar Királyi Pénzügyőrség feladatai a gazdasági rendvédelemben a két világháború közötti időszakban.	15. p.
KÖVESI László: Rendőri nyugdíjpénztárak tegnap és ma, szociális gondoskodás.	24. p.
PARÁDI József: A magyar határőrizet teendői a nemzetgazdaság védelme terén az Osztrák-Magyar Monarchiában és a két világháború közötti Magyar Királyságban.	26. p.
FORRÓ János: A székesfehérvári csendőrkerület teendői a vagyon elleni bűncselekmények megelőzésében és felderítésében.	32. p.
KAISER Ferenc: A csendőrség gazdaságvédelemmel kapcsolatos feladatai a két világháború között.	39. p.
SIMON Ferenc: A Magyar Királyi Csendőrség szolgálati teendői a vagyonbiztonság ellen irányuló bűncselekmények megelőzésében és felderítésében.	45. p.
SUBA János: A m. kir. Honvédség és az rv. szervek feladatai a Magyarországon átmenő német vasúti szállítmányok szabotázs elleni védelmében a II. vh. alatt.	49. p.
SZABÓ József János: Egy vádalku tanulságai a XIX. század magyar bűnüldözésében.	61. p.
SZIKINGER István: A gazdaság védelmének tapasztalatai Németországban.	64. p.
KISS István Géza: A Vámhivatalok a két világháború közötti Magyar Királyságban.	72. p.
ŐRY Károly: A Vörös Őrség gazdaságvédelmi feladatai.	78. p.
PARÁDI József: A dualizmus kori Magyar Pénzügyőrség és Vámhivatalok.	82. p.

SALAMON Iván: Egyenruha, kényelem, demokrácia és gazdasági kihatásai 1868–1993.	86. p.
BACSA Gábor: Gazdaságvédelem az 1920-as években a déli határ mentén.	92. p.
KESERŰ István: A határőrség szerepe az ország gazdaságának védelmében.	100. p.
KOVÁCS Gyula: A magyar határőrség aktuális gazdaságvédelmi feladatai a határforgalom ellenőrzésében.	103. p.
NAGY György: A magyar határőrizet (kiemelten a hforg. ell.) szervek gazdasági rendvédelmi feladatainak jellemző sajátosságai a '40-es évek második felétől.	107. p.
SALLAI János: A Magyar Királyi Vámőrség gazdaságvédelmi feladatainak tükröződése a korabeli szabályzatokban.	111. p.

A nyugati rendvédelem hatása a XIX–XX. század magyar rendvédelmére

IX. évf. (1999) 10. sz.

BACSA Gábor: A tájékoztató ("T") szervek és a Magyar Királyi Vámőrség.	5. p.
TAMÁSKA Endre: Egy csendőrőrs országos tekintélye.	12. p.
BOBÁK Artúr: A magánnyomozás története.	19. p.
BOTOS János: Szemere Bertalan, az első felelős magyar kormány belügyminisztere.	33. p.
CSAPÓ Csaba: Gr. RÁDAY Gedeon és a szegedi királyi biztosság.	37. p.
DAVOLA József: A katonai rendőrség bemutatása.	40. p.
DOMOKOS Sándor: A polgári rendőrség korszerű alapelvei.	45. p.
FAZAKAS László: Szemere Bertalan ifjú évei.	48. p.
GEBHARDT, Helmut: Die Österreichische Gendarmerie in der XX. Jahrhundert.	53. p.
KESERŰ István: A rendvédelmi szervek újjászervezése 1919 és 1924 között.	59. p.
KISS István Géza: Szociális kérdések és azok megoldásai a Magyar Királyi Pénzügyőrségben.	66. p.
KÓSA László: Rendőrség Budán, Pesten és Budapesten 1849 és 1882 között.	71. p.
KÓSA László: A közúti közlekedés rendjének szabályozása 1872-től napjainkig, különös tekintettel Budapestre.	77. p.
KÖVESI László: Szociálpolitikai érzékenység a rendőri és a BM szerveknél 1990-től napjainkig.	88. p.
LÓRINCZ József: SZEMERE Bertalan és a börtönügy.	95. p.
PARÁDI József: A Magyar Királyság rendvédelme (1867–1919).	98. p.
RAVASZ István: A nyílas rendvédelmi testületek.	148. p.
SALLAI János: Francia, osztrák, magyar csendőrség fegyver-használata a XIX. században.	154. p.
SIMON Ferenc: Egy kiérdemelt emlékbélyeg és egy nem érdemelt megbélyegzés története.	160. p.
SIMON Sándor: Cegléd város rendvédelme a XVIII–XIX. században.	164. p.
SUBA János: A határszéli forgalom szabályozása Magyarországon a XIX–XX. században.	167. p.
SZIKINGER István: Az angolszász rendvédelem fejlődésének tendenciái a XIX. századtól napjainkig.	174. p.
SZŰCS János: A francia csendőrség helye, feladatai napjainkban.	189. p.
VASS Ferenc: A magyar útlevelelrendészet történetének változási folyamatai és fejlődésének tendenciái 1903-tól napjainkig.	192. p.
ZACHAR József: Az osztrák rendvédelmi modell történelmi gyökerei.	202. p.

Szabad mozgás a Kárpát-medencében

X. évf. (2000) 11. sz.

BACSA Gábor: Magyar és jugoszláv optások határátlépése.	10. p.
---	--------

BENCsik Péter: Az útlevelelügyi jogi szabályozásának változásai és hatásuk a határforgalomra (1903–1941).	15. p.
CSAPÓ Csaba: Utazási okmányok az 1880-as években.	19. p.
DAVOLA József: A Magyar Királyi Csendőrség határőrizeti feladatai 1912-ben.	21. p.
KISS István Géza: A határszéli Magyar Királyi Pénzügyőr szakaszok áttelepítése a területi visszacsatolások után.	24. p.
NAGY György: A határforgalom változásai és az azt meghatározó főbb tényezők a nyolcvanas évektől napjainkig. A határforgalom.	35. p.
PARÁDI József: Határőrizet és kihatárforgalom a dualizmus alatt és a két világháború között.	42. p.
RAVASZ Dezső: A magyar-román határ hivatalos és nem hivatalos átjárhatósága.	54. p.
SUBA János: Utazási okmányok az I. és a II. világháborúban.	57. p.
SUBA János: A budapesti folyamat története.	68. p.
ZINNER Tibor: Az embertelen kollektivitás diadala: A magyarországi németek 1945 utáni kitelepítése.	72. p.

A közigazgatás, a véderő és a rendvédelem kapcsolatának változásai a polgári magyar állam időszakában

X. évf. (2000) 12. sz.

DÁNOS Valér: Rendőrség és szociológia avagy rendőrszociológia.	5. p.
FINSZTER Géza: Honvédelem – rendvédelem.	8. p.
NAGY György: Kapcsolatkeresés a rendészet, a rendvédelem és a határrendészet között.	15. p.
PARÁDI József: A rendvédelmi diszciplína Magyarországon.	23. p.
SUBA JÁNOS: A kartográfia és a rendvédelem.	26. p.
ZACHAR József: Rendvédelem és történelemtudomány.	34. p.
BACSA Gábor: A határőrizeti szervek együttműködése a lakossággal, a rendvédelmi szervekkel és a hatóságokkal 1920–1940 között (Szemelvények Zalából).	38. p.
CSAPÓ Csaba: A Csendőrség és a városok (1881–1914).	43. p.
DAVOLA József: A táborig csendőrség, mint a Katonai Rendőrség elődje.	49. p.
ERNYES Mihály: A véderő alkalmazása rendvédelmi feladatokra a dualizmus időszakában Pécsen.	55. p.
FORRÓ János: A székesfehérvári csendőrkerület kapcsolata a közigazgatással.	58. p.
GEBHARDT, Helmut: Die militärische Organisation der österreichischen Gendarmerie von 1849 bis 1918.	62. p.
KÁLMÁN Zoltán – KÓSA László: A rendőrség és az önkormányzatok kapcsolata a rendszerváltás utáni években.	65. p.
KESERŰ István: Együttműködés a Határőrség és egyéb szervek között (1945–1949).	68. p.
KISS István Géza: A magyar királyi pénzügyőrség helye és szerepe a kikötői rendszabályok betartásában valamint a csempészet megakadályozásában.	73. p.
PARÁDI József: A rendvédelem, közigazgatás és a véderő kapcsolata a kiegyezéstől a második világháborúig.	79. p.
RAVASZ István: A német szövetségi rendszer a II. világháború időszakában.	88. p.
SIMON Sándor: Cegléd városában: a helyi közigazgatás és a rendvédelem kapcsolata a neoabszolutizmus és a dualizmus időszakában.	95. p.
STEIB György: Az 1956-os Nemzetőrség és a közhatalom kapcsolata Bonyhádon.	98. p.
SUBA János: A polgári Magyarország közigazgatási beosztásának alakulása, a határváltozások tükrében 1867 és 1941 között.	102. p.

A közbiztonság közös európai örökségünk

XI. évf. (2005) 13. sz.

BEBESI Zoltán: A kábítószer fogyasztás Magyarországon.	5. p.
BENCsik Péter: A határforgalom szabályozása hazánkban és a környező államokban 1903–1941.	15. p.
BODA József: A magyar rendvédelmi erők szerepe a békefenntartásban.	27. p.
BOTOS János: A belügyi tárca szerepe a magyar rendvédelem irányításában.	31. p.
FAZAKAS László: Testőrségek, koronaőrsek, képviselőházi őrség 1867–1945.	36. p.
GÁSPÁR László: A határőrség szervezeti változásai 1945–1956 között.	50. p.
KÓSA László – GOMBÁR Noémi: A bűnözés területi megoszlása a Kaposvári Rendőrkapitányság területén.	55. p.
NAGY György: A határrendőrség újjászervezése 1945–46-ban.	64. p.
NAGY József: A BM Határőrség helye, szerepe, szervezetének változásai a szocialista államhatalomban 1957-től az 1980-as év végéig.	78. p.
PARÁDI József: A magyarországi rendvédelem fejlődési tendenciái.	84. p.
PARÁDI József: Az Osztrák-Magyar Monarchia magyarországi rendőrségei 1867–1919.	97. p.
PARÁDI József: A Magyar Királyság rendőrségei 1920–1945.	105. p.
SUBA János: Felvidék határa 1938.	114. p.
SUBA János: Magyar-horvát határszéli forgalom 1941–1945 között.	127. p.
SUBA János: A szocialista határőrizet egyik eszköze, az aknazár.	139. p.
TEKE András: Őrzés mint tevékenység a rendészet, rendvédelem rendszerében.	144. p.

Az ezeréves magyar rendvédelem

XI. évf. (2005) 14. sz.

BODA József: Transformation-Coordination of Police In The Security Sector Reform Context. [A Rendőrség átalakításavezetése a biztonsági szektor reformjának tükrében].	5. p.
BOTOS János: Szemere Bertalan az első felelős magyar kormány belügyminisztere.	15. p.
CSAPÓ Csaba: RÁDAY Gedeon és a szegedi várbörtön foglyai.	19. p.
ERNYES Mihály: Ezer éves rendvédelem a rendőrségek államosítása tükrében.	23. p.
FORRÓ János: A KÁDÁR rendszer Belügyminisztériuma.	47. p.
GÁSPÁR László: A magyar határőrizet fejlődési tendenciái 1945–1949 között.	50. p.
Helmut GEBHARDT: Die Sicherheitsorganisation von 1918 bis 1938.	54. p.
LÓRINCZ József: A hazai büntetés-végrehajtás fejlődése a kiegyezéstől napjainkig.	57. p.
Maximilian EDELBACHER – Harald SEYRL: Die Wiener Polizei von der Österreichisch-Ungarischen Monarchie zur Republik.	69. p.
NAGY György: Egy történelmi kuriózum, gróf SZÉCHENYI István 1834. évi egyik utazásának dokumentuma.	77. p.
NAGY József: A Magyar Határőrség tevékenysége a csehszlovákiai bevonulás időszakában.	79. p.
PARÁDI József: Az európai rendvédelem története.	85. p.
PARÁDI József: A határszéli csendőrség állambiztonsági feladatai.	91. p.
PARÁDI József: A Kárpát-medencét érintő Magyarországon kívüli határőrizeti formák a német-osztrák modell kivételével.	95. p.
SUBA János: A történelmi Magyarország államhatáráról szóló törvények.	102. p.

SUBA János: Az államhatár és határjelei.	120. p.
SUBA János: Államhatár elméletek a XIX–XX. századi szakirodalomban.	127. p.
SUBA János: A honvédelmi határsáv Magyarországon 1939–1945 között.	133. p.
SZABÓ József János: Határ vadász alakulatok szerepe az Árpád-vonal védelmében.	140. p.
ZACHAR József: A Habsburg-hatalom és a magyar rendvédelem.	146. p.

REPERTÓRIUM

1990-2000, 1–12. szám

XI. évf. (2006) 1. különszám

Előszó.	5. p.
Bemutakozik a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság.	8. p.
A periodika szerkesztői.	13. p.
A repertórium felépítése.	15. p.
Tanulmányok megjelenés szerint.	18. p.
Tanulmányok szerzők szerint.	27. p.
Tanulmányok cím szerint.	41. p.
Tanulmányok kronológia szerint.	50. p.
Tanulmányok téma szerint.	60. p.
Recenziók.	79. p.

Az európai és a magyar rendvédelem a XIX–XX. században

XII. évf. (2007) 15. sz.

BACSA Gábor: Rendőrség Nagykanizsán 1920-ig, az államosításig.	6. p.
BENCsik Péter: A kivándorlás jogi szabályozása 1903 és 1914 között.	13. p.
ERNYES Mihály: A magyar rendőri szakirodalom kezdetei.	32. p.
FAZAKAS László: A magyar Szent Korona őrzésének története 1945-től 2000-ig.	45. p.
HEGEDŰS Ernő: A koronaőrzés történetének egyházi és bizalmi korszaka (1000–1464).	59. p.
HUDRA László: A budapesti Fiumei úti pénzügyőr laktanya. (Szemelvények az 1930-as és 1940-es évekből, különös tekintettel a Pénzügyőrségi Múzeum történetére).	67. p.
LÓRINCZ József: Harmonizációs törekvések és problémák a magyar börtönügyben a rendszerváltás időszakában.	75. p.
NAGY György: A határrendészet, mint szervezet helyének keresése az államszervezet rendszerében.	81. p.
NAGY József: Határőrizetünkkel szembeni kihívások az 1990-es években.	104. p.
PARÁDI József: A magyar határőrizet tere a kiegyezéstől a II. vh-ig.	125. p.
PARÁDI József: Magyar Királyi Határrendőrség.	139. p.
PARÁDI József: Az útlevelek és útlevél ellenőrző szervek a két világháború közötti Magyar Királyságban.	160. p.
SIMON F. Nándor: Villantás egy témára: séta egy útlevél körül.	170. p.
SIMON Sándor: Cegléd város rendvédelmi szerveinek dualizmus kori átalakítása és fejlesztése.	176. p.
SUBA János: Határ csendőr zászlóalj 1919–1921. Áttérés a katonai határőrizetre.	182. p.
SUBA János: A magyar-jugoszláv határszakasz redemarkálása (A trianoni határ határjeleinek felülvizsgálata a magyar-jugoszláv határszakaszon 1931-ben).	192. p.
SUBA János: A magyar-román határszakasz redemarkálása (A trianoni határ határjeleinek felülvizsgálata a magyar-román határszakaszon 1937-ben).	200. p.
SUBA János: Határ vadászok és az „ezeréves határ” (A m. kir. határ vadászok szerepe a magyar-román határvonal Kárpátokban lévő szakaszának felülvizsgálatában 1941-ben).	205. p.

VARRÓ István. Rádióközvetítés az ungvári csendőrkisérőből: „Székely fiúkból nevelik a fiatal magyar csendőröket” – közvetítés az ungvári csendőrkisérőből. 212. p.

A rendvédelmi szakképzés története

XIII. évf. (2007) 16. sz.

- BACSA Gábor:** A rendőrképzés 1945–1950. 7. p.
BENCsik Péter: A kisebb határszéli forgalom Magyarországon és a szomszédos államok közt, 1898–1941. 15. p.
BERKI Imre: Az 1956–57 évi sortűzek rövid története. 25. p.
BODA József: A nemzetközi oktatás és képzés története a magyar rendvédelmi szerveknél. 33. p.
BOTOS János: A Belügyminisztérium tevékenységének főbb jellemzői 1912–1926 között. 52. p.
ERNYES Mihály: A rendvédelmi szakkifejezések múltja. 56. p.
GÁSPÁR László: A határőrség képzési rendszerének változásai 1945–1956. 65. p.
KISS István Géza: A Magyar királyi Pénzügyőrség lököképzése. 71. p.
NAGY Ákos Péter: A budapesti Rendőrtisztviselői Főiskola. 77. p.
NAGY György: A rendvédelem és a tudomány. 85. p.
PARÁDI József: Rendvédelmünk képzési és képesítési rendszere 1867–1945. 90. p.
PARÁDI József: A magyar rendőrtisztképzés tradíciói 1867–1945. 94. p.
PARÁDI József: A csendőrtisztképzés és a fizetési osztályba sorolt állami alkalmazottak szakvizsgarendszere. 100. p.
ifj. PERJÉSI György: A Magyar Királyi Csendőrség létszámalakulása 1938–1945. 105. p.
SÁGI Zoltán: Egyenruha, mint tradíció a magyar rendőrségnél. 107. p.
SUBA János: A Magyar Királyi Csendőrség létszámának tervezett felemelése 1918-ban. 113. p.
SUBA János: A magyar katonai vezetés elképzelése a határbiztosító csapatok megszervezésére 1918-ban. 121. p.
SUBA János: Honvédelmi határszolgálat. 128. p.
VARRÓ István Tamás: Hatvan éves a Magyar Királyi Csendőrség. 140. p.

A rendvédelem humán viszonyai

XIV. évf. (2008) 17. sz.

- GÁSPÁR László:** A kommunista párt káderpolitikájának érvényesítése a határőrségnél 1945–1956. 13. p.
ILLÉSFALVI Péter: A németek által megszállt Bánság helyzete 1941-ben, a Magyar Királyi Csendőrség Központi Nyomozó Parancsnokságának jelentései alapján. 19. p.
KÁLMÁN Zsolt: A Magyar Királyi Csendőrség tevékenysége Somogy vármegyében a megalakulástól 1903-ig. 26. p.
NAGY György: A Határrendőrség humán viszonyai 1945–1946. 37. p.
PARÁDI József: Visszontválasz FINSZTER Géza: „Honvédelem – Rendvédelem” válaszcikkére. 51. p.
PARÁDI József: A magyar rendvédelem személyi állományának szociális viszonyai 1867–1945. 57. p.
SÁGI Zoltán: A rendőrség egyenruházata a II. világháború befejezésétől a rendszerváltásig. 65. p.
SUBA János: A határkijelölés humán faktora a XIX–XX. században. 74. p.
SUBA János: A magyar katonai közigazgatás elvei és szervezete a visszatért területeken 1938–1941. 84. p.
TURCSÁNYI Károly – HEGEDŰS Ernő: Légideszant alakulatok alkalmazásának történelmi előzményei a terrorizmus és a szervezett bűnözés elleni harcban. 97. p.
VEDÓ Attila: Magyarország államhatárának jelölése 1867–1918. 105. p.
ZEIDLER Sándor: A magyar rendőri rangok fejlődéstörténete a kiegyezéstől az ezredfordulóig. 116. p.

Karhatalmi feladatok a bűnmegelőzés és a békefenntartás szolgálatában Európában a XIX–XX. században

XV. évf. (2008) 18. sz.

- BALLA Tibor:** A Magyar Királyi Honvéd Lovasság karhatalmi célú alkalmazása a dualizmusban. 13. p.
FAZAKAS László: Karhatalmi feladatok az Országház épületében és közvetlen környezetében. 16. p.
HEGEDŰS Ernő: Azonos típusú repülőeszközök alkalmazása rendvédelmi és honvédelmi célokra. 20. p.
OLASZ György – PARÁDI József – ZEIDLER Sándor: A magyar állami rendvédelmi testületek katonai rendfokozati rendszerei a kiegyezéstől az ezredfordulóig. 29. p.
PARÁDI Ákos: A magyar rendvédelem civil szerveződései 1867–1945. 64. p.
PARÁDI József: Rendőrség a magyar határőrizetben. .. 88. p.
PARÁDI József: A magyar rendvédelem fejlesztési reformjai a XIX. század második felétől a XX. század közepéig. 98. p.
PERÉNYI Roland: Az utca rendje. Rendőri térfigyelés a századfordulós Budapesten. 113. p.
SIMON F. Nándor: A Munkásőrség karhatalmi feladatai. 125. p.
SUBA János: Karhatalmi formációk Magyarországon 1918–1920. 131. p.
SUBA János: A katonai rendőrség felállítása a hátszágban 1917-ben. 143. p.
VEDÓ Attila: Magyarország államhatárainak megjelölése 1918–1947. 156. p.

Másfél évtized nemzeti rendvédelem-történetünk kutatásának szolgálatában

XVI. évf. (2009) 19. sz.

- BALLA Tibor:** Katonai alakulatok karhatalmi bevetései Magyarországon 1918-ban. 13. p.
ERNYES Mihály: Szerb impérium Baranyában 1918–1921. 18. p.
FORRÓ János – HIBÁCSKÓ Ferenc: Adalékok a karhatalom történetéhez. 51. p.
KÁLMÁN Zsolt: Somogy vármegye bűnüldözési tapasztalatai a kiegyezéstől az I. vh-ig. 60. p.
PARÁDI József: A csendőrség magyarországi története. 64. p.
PARÁDI József: A rendvédelem védelmében. 89. p.
SOM Krisztián: A Magyar Királyi Folyamőrség (határ)átléptetőbélvezői. 100. p.
SUBA János: Magyarország területi integritásának helyreállítása 1919–1920. 105. p.
SUBA János: Magyarország trianoni határainak térképei 1920–1925. 114. p.
TURCSÁNYI Károly – HEGEDŰS Ernő: Légideszant alakulatok rendvédelmi szerepkörben. 123. p.
Károly TURCSÁNYI – Ernő HEGEDŰS: Airborne troops in the context of public security. 130. p.
VEDÓ Attila: Magyarország államhatárának megjelölése 1947-től napjainkig. 137. p.

A XIX–XX. századi magyar forradalmak hatása a nemzeti rendvédelmi rendszerünkre

XVII. évf. (2009) 20. sz.

- BENCsik Péter:** A határforgalom főbb statisztikai jellemzői Magyarországon 1901–1915. 13. p.
FORRÓ János. Csendőrségtörténeti kutatásaim tapasztalatai. 38. p.
JAKUS János: Az államhatár biztosításának problémái az ötvenes évek elején. 44. p.
KÓSA László: A rendőrség és a határőrség együttműködése csapaterő alkalmazásával Somogy megyében. 54. p.

NAGY György: A magyar határforgalom ellenőrzésének sajátosságai 1945-2005.	58. p.
NAGY László: A magyar Rendőrség-történeti Múzeum története.	79. p.
PARÁDI József: Tények és érzelmek egy hajdani magyar rendvédelmi testület története kapcsán.	93. p.
PARÁDI József: A XIX–XX. századi magyar forradalmak rendvédelme.	100. p.
SUBA János: A magyar-román határ „pontosítása” ...	108. p.
SUBA János: Magyarország határán létesített műszaki záruk felszámolása 1956-ban.	115. p.
TURCSÁNYI Károly – HEGEDŰS Ernő: A magyar és a szovjet légideszant- és légiszállító csapatok tevékenysége az 1956-os forradalomban.	120. p.
VEDÓ Attila: A '90-es évek politikai változásainak hatása határmegjelölésünkre és határjeleinkre.	129. p.

A rendvédelem fejlődése a XIX–XX. században

XVIII. évf. (2009) 21. sz.

BODA József: A rendvédelmi békefenntartás humán története.	13. p.
FORRÓ JÁNOS: Cigányság és közbiztonság Székesfehérvárott 1867–1945.	24. p.
GÁSPÁR László: A magyar határőrizet változásai 1945–1956.	27. p.
HEGEDŰS Ernő: Katonai erők rendvédelmi szerepkörben. Légideszant alakulatok a terrorizmus és a szervezett bűnözés elleni harcban.	43. p.
KÖVESI LÁSZLÓ: Az Első Rendőri Kiegészítő Nyugdíjpénztár elődszervezetei.	54. p.
NAGY György: Határőrség 1957–2007.	57. p.
PARÁDI József: A dualizmus kori magyar rendvédelem.	66. p.
PARÁDI József: A két világháború közötti Magyar Királyság rendvédelme.	85. p.
PARÁDI József: A Magyar Királyság határrendőrsége.	101. p.
SIMON F. Nándor: A Munkásőrség létrehozása.	117. p.
SUBA János: Az Országos Hadigondozó Hivatal.	123. p.
SUBA János: A Védhírszerzőszolgálat kiépítése.	140. p.